

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

MUHASEBE TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ADLİ MUHASEBE KAPSAMINDA HİLE ARAŞTIRMACILIĞI VE TÜRKİYE'DEKİ
MEVCUT DURUMA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nagihan AKTAŞ

MAYIS-2021

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

MUHASEBE TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ADLİ MUHASEBE KAPSAMINDA HİLE ARAŞTIRMACILIĞI VE TÜRKİYE'DEKİ
MEVCUT DURUMA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nagihan AKTAŞ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Engin DİNÇ

MAYIS-2021

TRABZON

ONAY

Nagihan AKTAŞ tarafından hazırlanan “Adli Muhasebe Kapsamında Hile Araştırmacılığı ve Türkiye’deki Mevcut Duruma Yönelik Bir Araştırma” adlı bu Çalışma 28.06.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Engin DİNÇ	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Fikret ÇANKAYA	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Esra ATABAY	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜR MEN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ – Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Nagihan AKTAŞ

28.05.2021

ÖNSÖZ

Gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan birçok teknolojik yenilik ve buluş kişilerin hayatlarını olumlu şekilde etkileyerek kolaylaştırmaktadır. Ancak, bu teknolojik yenilik ve buluşlarla birlikte insanların hayatları olumsuz şekilde de etkilenmektedir. İnternetin gelişmesi ve artık birçok işletmenin işlemlerini internet üzerinden gerçekleştirmesi suç türlerinde bir artışa neden olmakta ve kötü niyetli kişilerin farklı suçlar işlemelerine de olanak sağlamaktadır. Ortaya çıkan bu suçlar beraberinde yeni soruşturma teknik ve yöntemlerini de getirmektedir. Bunun yanı sıra dünyada yaşanan ekonomik skandallar finansal bilgilere ve tablolara olan güvenin azalmasına neden olmuştur. Yaşanan tüm bu olaylar adli muhasebenin önemini gittikçe artırmıştır.

Adli muhasebe kendi içinde üç ana alandan oluşmaktadır. Bunlar; dava destek danışmanlığı, uzman tanıklık ve hile araştırmacılığıdır. İş dünyasında gerçekleşen hilelerdeki artış, adli muhasebecilerin hileli eylemleri ortaya çıkarmasını gerektirmektedir. Adli muhasebeciler hileli eylemlerin araştırılması ve belgelendirilmesinde mahkemelere, hukukçulara, polis kuvvetlerine, düzenleyici ve diğer kurumlara hizmet sunmaktadırlar.

Bu Çalışma'da adli muhasebe kapsamında hile araştırmacılığı ele alınmaktadır. Bu Çalışma'nın amacı, sertifikalı hile araştırmacısı konusunda Türkiye'deki mevcut durumu ortaya koymaktır. Bu Çalışma, Türkiye'de hile araştırmacılığının asıl uygulayıcıları olan kişiler üzerinde gerçekleştirilmiş ilk çalışma olması ve ilgili kişilerin konu hakkındaki düşüncelerini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Bu Çalışma'nın her aşamasında kıymetli bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım danışmanım Sayın Prof. Dr. Engin DİNÇ'e ve Sayın Prof. Dr. Fikret ÇANKAYA'ya teşekkür ederim.

Mayıs 2021

Nagihan AKTAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ADLİ MUHASEBE VE ADLİ MUHASEBECİLİK İLE İLGİLİ GENEL AÇIKLAMALAR	3-44
1.1. Adli Muhasebenin Tanımı.....	3
1.2. Adli Muhasebenin Tarihi	4
1.3. Adli Muhasebenin Ortaya Çıkış Sebepleri.....	6
1.4. Adli Muhasebecinin Tanımı.....	8
1.5. Adli Muhasebecilerin Görev Yapabilecekleri Alanlar.....	9
1.6. Adli Muhasebeciye İhtiyaç Duyabilecek Taraflar	11
1.7. Adli Muhasebecide Bulunması Gereken Özellikler.....	13
1.8. Adli Muhasebe İşleminin Aşamaları.....	15
1.9. Adli Muhasebe Mesleğinde Etik Kurallar.....	17
1.10. Adli Muhasebe Mesleğinde Kalite.....	18
1.11. Adli Muhasebecilik Mesleğinin Kapsamı	19
1.11.1. Dava Destek Danışmanlığı.....	20
1.11.2. Uzman Tanıklık.....	23
1.11.3. Hile Araştırmacılığı (Araştırmacı Muhasebecilik).....	26
1.12. Adli Muhasebenin Türkiye’deki Gelişimi ve Uygulaması	26
1.12.1. Adli Muhasebenin Türkiye’deki Gelişimi	26
1.12.2. Adli Muhasebenin Türkiye’deki Uygulaması	29
1.12.3. Türkiye’de Adli Muhasebecilik Kapsamında Düzenleme Yapan Kuruluşlar	30

1.12.4. Türkiye’de Adli Muhasebecilik Kapsamına Girebilecek Meslek Grupları	34
1.12.4.1. Bilirkişilik.....	34
1.12.4.2. Arabuluculuk	36
1.12.4.3. Uzlaştırıcılık	37
1.12.4.4. Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği)	38
1.12.4.5. Konkordato Komiserliği	40
1.12.5. Türkiye’de Adli Muhasebecilik Kapsamına Girebilecek Meslek Grupları ile Adli Muhasebeciliğin Karşılaştırılması.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

2. HİLE KAVRAMI VE HİLE ARAŞTIRMACILIĞI	45-82
2.1. Hile Kavramı ile İlgili Genel Bilgiler	45
2.1.1. Hile Tanımı.....	45
2.1.2. Hata ve Hilenin Benzerlik ve Farklılıkları	46
2.1.3. Hilenin Özellikleri.....	47
2.1.4. Hilenin Unsurları.....	47
2.1.5. Hile Türleri.....	50
2.2. Hile Grupları	64
2.3. Hileye Başvuran Kişilerin Özellikleri.....	65
2.4. Hileden Korunma Yöntemleri.....	66
2.5. Hile Denetimi	69
2.6. Hile Araştırmacılığı.....	70
2.6.1. Hile Araştırmacısının Görevleri	72
2.6.2. Hile Araştırmacısının Sahip Olması Gereken Özellikler	73
2.7. Hile Araştırmasında Kullanılan Teknikler	73
2.7.1. Hile Değerlendirme Sorgulaması (Fraud Assesment Questioning – FAQ).....	73
2.7.2. Çapraz Denetim Tekniği	75
2.7.3. Kırmızı Bayraklar Tekniği	75
2.7.4. Benford Kanunu	75
2.7.5. Yapay Sinir Ağı.....	76
2.7.6. Veri Madenciliği.....	77
2.8. Hile Araştırmacılığının Aşamaları	78
2.9. Sertifikalı Hile Araştırmacısı	78
2.9.1. Sertifikalı Hile Araştırmacısı Olma Gereksinimleri.....	79
2.9.2. Sertifikalı Hile Araştırmacıları Mesleki Etik Kuralları	81
2.9.3. Sertifikalı Hile Araştırmacıları Mesleki Standartları.....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SERTİFİKALI HİLE ARAŞTIRMACILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	83-157
3.1. Literatür Araştırması	83
3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	96
3.3. Araştırmanın Sınırları.....	99
3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	99
3.5. Araştırma Bulguları.....	102
3.5.1. Örneklem Genel Özellikleri	102
3.5.2. Katılımcıların Sertifikalı Hile Araştırmacısı Sertifikasını Alma Nedenlerine İlişkin Bilgiler.....	104
3.5.3. Katılımcıların Sertifikalı Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Bilgiler.....	114
3.5.4. Katılımcıların Hile Araştırmacılığının Geleceğine Yönelik Görüşlerine İlişkin Bilgiler.....	119
3.5.5. Hile Araştırmacılığının İcrasına İlişkin Bilgiler.....	121
3.5.6. Katılımcıların Gerçekleştirdikleri Hile Araştırmalarına İlişkin Bilgiler	127
3.5.7. Katılımcıların Hile Araştırmacılığındaki İş Memnuniyetlerine İlişkin Faktör Analizi.....	134
3.5.8. Faktörlerin Hile Araştırmacılarının Özellikleri Açısından Farklılık Analizi	139
3.5.9. Katılımcıların Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerine İlişkin Bilgiler	149
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	158
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	161
EKLER.....	176
ÖZGEÇMİŞ.....	183

ÖZET

Adli muhasebenin kapsadığı alanlardan biri de hile araştırmacılığıdır. Hile araştırmacılığı, işletmede meydana gelen veya gelme ihtimali olan hileli eylemlerin varlığını, kim tarafından, neden, nasıl ve ne zaman meydana gelmiş olduğunu araştırmak amacıyla ilgili bilginin elde edilmesi, sorgulanması ve analiz edilmesini içeren bir alandır.

Sertifikalı hile araştırmacısı (CFE) sertifikası adli muhasebe alanındaki önemli sertifikalardan biridir. Çalışma kapsamında Türkiye’deki sertifikalı hile araştırmacıları ele alınmıştır. Sertifikalı hile araştırmacılarının ülkemizdeki mevcut durumunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 25.0 ve 26.0 paket programları kullanılarak analiz edilmiştir. Analizde frekans analizi, Ki-Kare Testi, faktör analizi, güvenilirlik testi, Kolmogorov-Smirnov Testi, Kruskal-Wallis Testi ve Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda katılımcıların sertifikayı almalarının ana nedenlerinin toplumda değer kazanmak, kişisel tatminlerini sağlamak ve diğer meslektaşlarından farklılaşmak olduğu belirlenmiştir. Hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların yaşı, esas uzmanlık alanı, esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyimi ve hile araştırmacılığının icrası açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların esas uzmanlık alanı ve eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetiyle ilgili gerçekleştirilen farklılık analizi sonucunda katılımcıların özelliklerine göre yaş, esas uzmanlık alanı, esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyim ve hile araştırmacılığındaki deneyim açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adli Muhasebe, Hile Araştırmacılığı, Sertifikalı Hile Araştırmacısı

ABSTRACT

One of the areas involved by forensic accounting is fraud examination. Fraud examination is a field that investigates the existence of fraudulent acts that are or are likely to occur in the business, and includes obtaining, questioning and analyzing relevant information to investigate by whom, why, how and when fraudulent acts occurred.

The certified fraud examiner (CFE) certification is one of the important certificates in the field of forensic accounting. In this study were addressed certified fraud examiners in Turkey. It is aimed to reveal the current situation of certified fraud examiners in our country. For this purpose, a survey was conducted. The survey data were analyzed using SPSS 25.0 and 26.0 package programs. In the analysis, frequency analysis, chi-square test, factor analysis, reliability test, Kolmogorov-Smirnov Test, Kruskal-Wallis Test and Mann-Whitney U Test were used.

As a result of the research, it was determined that the main reasons for the participants to receive the certificate were to gain value in the society, to ensure their personal satisfaction and to differ from other colleagues. It was found that there was a statistically significant difference regarding the evaluation of fraud examination as an additional job in terms of the age, their main area of expertise, professional experience, and the experience of the fraud examination of the participants. It was found that there was a statistically significant differences in the practice of fraud examination according to the main area of expertise and education level of the participants. As a result of the difference analysis performed on job satisfaction of certified fraud examiners, it was found that there was a statistically significant difference in terms of age, professional experience, main area of expertise, and experience in fraud examination, according to the characteristics of the participants.

Keywords: Forensic Accounting, Fraud Examination, Certified Fraud Examiner

TABLULAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Kriminal ve Mali Davalarda Adli Muhasebecilik.....	19
2	Türkiye’de Adli Muhasebe Kapsamında Düzenleme Yapan Kuruluşlar.....	31
3	Hile Türüne Göre Sınıflandırmalar.....	51
4	Steve Albrecht Sınıflandırmasına Göre Hile Türleri	53
5	Katılımcıların Genel Özelliklerine İlişkin Dağılımlar	103
6	Katılımcıların Sertifikayı Alma Nedenlerinin Dağılımı	104
7	Sertifikayı Alma Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	106
8	Sertifikayı Alma Nedenlerinin Yaşa Göre Dağılımı.....	107
9	Sertifikayı Alma Nedenlerinin Esas Uzmanlık Alanına Göre Dağılımı.....	109
10	Sertifikayı Alma Nedenlerinin Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyime Göre Dağılımı	111
11	Sertifikayı Alma Nedenlerinin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı.....	113
12	Katılımcıların Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri	114
13	Katılımcıların Cinsiyetine Göre Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri.....	114
14	Katılımcıların Yaşına Göre Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri	115
15	Katılımcıların Esas Uzmanlık Alanına Göre Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri.....	116
16	Katılımcıların Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyimine Göre Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri	117
17	Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri.....	118
18	Katılımcıların Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine Göre Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri.....	119
19	Katılımcıların Hile Araştırmacılığının Geleceğine Yönelik Görüşleri	120
20	Katılımcıların Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım.....	121
21	Katılımcıların Cinsiyetine Göre Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım	122
22	Katılımcıların Yaşına Göre Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım.....	123

23	Katılımcıların Esas Uzmanlık Alanına Göre Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım	124
24	Katılımcıların Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyimine Göre Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım.....	125
25	Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım	126
26	Katılımcıların Hile Araştırmacılığı Deneyiminin Dağılımı	127
27	Katılımcıların Gerçekleştirdiği Hile Araştırması Sayılarının Dağılımı	127
28	Katılımcıların Hizmet Verdiği Sektörlere İlişkin Dağılım	128
29	Katılımcıların Hizmet Verdiği Sektörlerin Ekonomik Yapısına İlişkin Dağılım	128
30	Katılımcıların Hizmet Verdiği Kurumun Sermaye Türüne İlişkin Dağılım	129
31	Katılımcıların Hizmet Verdiği Kurumun Faaliyet Türüne İlişkin Dağılım	129
32	Katılımcıların Hileyle Karşılaşma Dağılımları.....	130
33	Katılımcıların Karşılaştığı Hile Türlerinin Dağılımı	130
34	Hilelerin Kim Tarafından Yapıldığının Dağılımı	131
35	Hileleri Gerçekleştirenlerin Kurumda Çalışma Süresinin Dağılımı	132
36	Hilelerin Gerçekleştiği Departmanların Dağılımı.....	132
37	Hile Kaynaklarının Dağılımı	133
38	KMO ve Barlett Testi Sonuçları	134
39	Özdeğer İstatistiği Tablosu	135
40	Dönüştürülmüş Faktör Matrisi Tablosu.....	135
41	Güvenilirlik Analizi Sonuçları.....	136
42	Faktör Analiziyle Gruplandırılan Maddelerin Tanımlayıcı İstatistikleri	137
43	Verilerin Normal Dağılım Sonuçları	139
44	Faktörlerin Cinsiyete Göre Farklılık Analizi Sonuçları.....	140
45	Faktörlerin Yaşa Göre Farklılık Analizi Sonuçları.....	141
46	Faktörlerin Esas Uzmanlık Alanına Göre Farklılık Analizi Sonuçları	143
47	Faktörlerin Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyime Göre Farklılık Analizi Sonuçları	144
48	Faktörlerin Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Farklılık Analizi.....	146
49	Faktörlerin Katılımcıların Hile Araştırmacılığındaki Deneyimine Göre Farklılık Analizi.....	147
50	Faktörlerin Katılımcıların Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine Göre Farklılık Analizi.....	148
51	Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerinin Dağılımı.....	149
52	Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	150
53	Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerinin Yaşa Göre Dağılımı.....	151
54	Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerinin Esas Uzmanlık Alanına Göre Dağılımı	153

55	Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerinin Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyime Göre Dağılımları.....	155
56	Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerinin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımları.....	156

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	ACFE Hile Türleri	55
2	Varlıkların Kötüye Kullanılması Türleri	57
3	Yolsuzluk Türleri.....	60
4	Finansal Tablo Hile Türleri.....	63

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACFE	: Association of Certified Fraud Examiners – Uluslararası Sertifikalı Hile Araştırmacıları Derneği
AICPA	: American Institute of Certified Public Accountants – Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CAO	: Chief Advertisement Officer – Reklam ve Medya Grubu Başkanı
CEO	: Chief Executive Officer – Genel Müdür
CFE	: Certified Fraud Examiner – Sertifikalı Hile Araştırmacısı
CFO	: Chief Finance Officer – Mali İşler Müdürü
CMUY	: Ceza Muhakemesinde Uzlaşma Yönetmeliği
CPA	: Certified Public Accounting – Sertifikalı Kamu Muhasebecisi
FAC	: Fraud Auditing Corporation – Hile Denetim ve Danışmanlık Hizmeti A.Ş.
FBI	: Federal Bureau of Investigation – Federal Soruşturma Bürosu
FRC	: Fraud Research Corporation – Uluslararası Hile Denetimi ve Danışmanlık Hizmetleri A.Ş.
GKGDS	: Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları
GKGMİ	: Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUAK	: Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu
IRS	: Internal Revenue Service – İç Gelir Servisi
İK	: İcra ve İflas Kanunu
İSMMMO	: İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası
KDK	: Kamu Denetçiliği Kurumu
KDKK	: Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu
KGK	: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KKAKDY	: Konkordato Komiserliği ve Alacaklılar Kuruluna Dair Yönetmelik
MASAK	: Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
SEC	: Securities and Exchange Commission – Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu
SM	: Serbest Muhasebeci
SMMM	: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK : Türk Dil Kurumu
USUİD : Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Derneği
VUK : Vergi Usul Kanunu
VDK : Vergi Denetim Kurulu
YMM : Yeminli Mali Müşavir

GİRİŞ

Günümüzde her alanda gelişmeler olduğu gibi ekonomi alanında da gelişmeler olmaktadır. İşlerin gerçekleştirilme şeklinden kullanılan yöntem ve tekniklere kadar birçok yenilikle karşı karşıya kalınmaktadır. Çoğu işletme bu yeniliklere tam zamanında ayak uyduramamıştır. Bu durum da işletmelerin mücadele etmek zorunda kaldığı suçların ortaya çıkarılmasında yetersiz kalmalarına neden olmuştur. 2000'li yıllarda dünyanın pek çok ülkesinde büyük şirket skandalları yaşanmış ve bu durumdan çoğu kişi olumsuz olarak etkilenmiştir. Çalışanlar işsiz kalmış, yatırımcılar zarar etmiş, birçok mesleğin imajı zedelenmiştir. Devlet, kredi kurumları ve işletmeye mal veya hizmet sunan tedarikçiler dahi bu yaşananlardan olumsuz etkilenmiştir. Öte yandan dünya değişikçe değişmeyen tek şey işletmeler arasındaki rekabettir. Bu da işletmelerin rakiplerine karşı üstünlük elde edebilmeleri için muhasebe ve finans bilgilerini kendi çıkarları yönünde kullanmalarını sağlamaya yönlendirmektedir. Dolayısıyla piyasalarda güvenilir bilgiye olan ihtiyaç artmıştır. Yaşanan bu olumsuzluklar toplu bir şekilde dikkate alındığında hukuk, muhasebe ve denetimin ortak noktası olan adli muhasebeciliğin giderek daha fazla önem kazanması şaşırtıcı olmamıştır.

Adli muhasebenin temelleri 5000 yıldan daha uzun bir zamana dayanmasına rağmen günümüzdeki anlamıyla 1980'lerden itibaren önem kazanmaya ve hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Adli muhasebeciliğin dava desteği, uzman tanıklık ve hile araştırmacılığı olarak üç alt alanı bulunmaktadır. Adli muhasebeciler, dava muhasebe, finans ve vergi gibi konuları içeriyorsa avukatlara ve yargı mensuplarına dava konusu olayın çözümlenmesinde dava desteği hizmeti sağlamaktadırlar. Sahip oldukları benzersiz bir bilgi birikimi ve deneyimle bu konularda yeterince bilgi sahibi olmayan avukatlara ve yargı mensuplarına olayın teknik yönleri hakkında bilgi vererek, ihtilafli konulara çözüm bularak, yaptıkları incelemeler sonucunda uzman raporları yazarak ve mahkemelerde ulaştıkları bu görüşleri sözlü bir şekilde sunarak uzman tanıklık hizmeti vermektedirler. Son olarak işletmelerde gerçekleşen veya gerçekleşme ihtimali olan hile, yolsuzluk ve suistimal gibi olayların tespit edilip çözülmesinde işletme sahiplerine, yöneticilerine ve ortaklarına hile araştırmacılığı hizmeti sunmaktadırlar. Çalışma kapsamında adli muhasebenin bu üç alanından hile araştırmacılığı ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bu çalışmada, Türkiye'de bulunan sertifikalı hile araştırmacılarının sertifikayı almasını hangi nedenlerin etkilediği, hile araştırmacılığının Türkiye'deki geleceğine yönelik görüşlerinin ne olduğu, bu işi fiilen icra edip etmedikleri, ek iş olarak mı değerlendirdikleri, icra eden kişilerin memnuniyetlerini hangi faktörlerin etkilediği son olarak da icra etmeyen kişilerin icra etmeme nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu amaçla birinci bölümde adli muhasebe, adli muhasebenin tarihi ve ortaya çıkış sebepleri, adli muhasebeci, adli muhasebecinin görev yapabileceği alanlar, bir adli muhasebecinin sahip olması gereken özellikler, hangi kişilerin adli muhasebeciye ihtiyaç duyduğu, adli muhasebe işleminin aşamaları, adli muhasebedeki etik kurallar ile kalite ve adli muhasebeciliğin kapsamı ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle hile kavramı ele alınmış, özellikleri, unsurları, türleri hakkında bilgi verilmiş, hileyi gerçekleştiren gruplar, hileye başvuran kişilerin özelliklerinin neler olduğu ve hileden korunma yöntemleri açıklanmıştır. Daha sonra adli muhasebeciliğin bir alanı olan hile araştırmacılığı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Hile araştırmacısının görevleri, hangi özelliklere sahip olması gerektiği, araştırma gerçekleştirilirken kullanılan teknikler ve hile araştırmacılığının aşamaları anlatılmıştır. Son olarak Sertifikalı Hile Araştırmacısı hakkında bilgi verilmiştir. Sertifikalı Hile Araştırmacısı olmak için hangi gereksinimlerin bulunduğu, mesleki etik kurallarının ve mesleki standartlarının neler olduğu açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise bu konuda daha önce gerçekleştirilmiş literatürdeki çalışmalardan bahsedildikten sonra çalışmanın amacı, önemi, kapsamı, yöntemi ile sınırları açıklanmıştır. Daha sonra analiz sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ADLİ MUHASEBE VE ADLİ MUHASEBECİLİK İLE İLGİLİ GENEL AÇIKLAMALAR

1.1. Adli Muhasebenin Tanımı

Forensic kelimesi, sözlük anlamı ile “adli”, “mahkemeye ait” olarak ifade edilmektedir. Webster Dictionary’e göre “forensic” kelimesi “mahkemelerdeki yargılamaya, tartışma ve münazaraya ait” şeklinde tanımlanmaktadır (Aktaş ve Kuloğlu, 2008: 102). Türk Dil Kurumuna göre “adli” kelimesi “adaletle ilgili” anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], (t.y.), Türk Dil Kurumu Sözlükleri <http://sozluk.gov.tr/>). Forensic Accounting kavramı Türkiye’de Adli Muhasebe olarak ifade edilmektedir. Adli muhasebe kavramı ile ilgili literatürde pek çok farklı tanımlama yapılmıştır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Terry Chilvers adli muhasebeyi şu şekilde tanımlamıştır (Chilvers, 2000’den aktaran: Oberholzer, 2002: 5):

Adli muhasebe, mahkemede kanıtlar için ve uzman tanıklar tarafından kullanılmak için bilgi ve görüş oluşturmak amacıyla muhasebe ve işletme beceriyle bütünleştirilmiş soruşturma tekniklerinin kullanılmasıdır. Ortaya çıkan analizler hem mahkemelerde hem de tartışma, çekişme ve anlaşmazlıkların çözümünde kullanılabilir. Adli muhasebe karmaşık hesaplamalar yapmakla değil, şüpheli hileleri araştırmak, zararları tespit etmek, işletme değerlemeleri yapmak ve diğer finansal anlaşmazlıkları çözmek gibi karışık finansal bilmeceleri çözmekle ilgilidir.

Gülten (2010: 312) adli muhasebeyi şu şekilde tanımlamıştır:

Mahkemeye intikal etmiş veya henüz etmemiş ancak hukuksal bir çatışma yaratması muhtemel konunun esaslı bir boyutunu muhasebe ile ilişkili itilafların oluşturduğu, psikoloji, suç bilimi gibi diğer bilim dallarından da yararlanan kendine has araştırma, sorgulama ve analiz teknikleri kullanarak gerçeği arayan bir bilim dalıdır.

Crumbley adli muhasebeyi “Hile incelemesi, yolsuzluk ve rüşvet soruşturması, şirket değerlemesi, uzman tanıklık, siber suç yönetimi/siber güvenlik ve dava desteği gibi çok çeşitli uygulamaları içeren bir muhasebe disiplini” şeklinde tanımlamıştır (Crumbley vd, 2015’ten aktaran: Wang vd, 2016: 515).

Zabihollah ve Lander “Mali, sosyal ve hukuki sorunlarda muhasebe ve işletmecilik faaliyetleri ile hukuk ilke ve kurallarını araştırmacı bir mantık kullanarak uygulayan bir hizmet faaliyetidir.” şeklinde tanımlamıştır (Zabihollah ve Lander, 1996’dan aktaran: Pehlivan, 2010: 4).

Bozkurt “Muhasebe, denetim, finans, sayısal yöntemler, hukuk, davranış bilimleri, araştırma ve sorgulama gibi hünelerinin, kanıt toplama, analiz etme ve değerlendirmede kullanılması, bulguların raporlanması gibi hizmetlerdir.” şeklinde tanımlamıştır (Bozkurt, 2010: 4).

Bu tanımlardan hareketle adli muhasebeyi mahkemeye intikal etmiş veya henüz etmemiş olan hukuksal konuların; işletmelerdeki hile, yolsuzluk gibi çeşitli sorunların tespiti ve çözümünde muhasebe, denetim, hukuk, finans, davranış bilimleri gibi alanlarda yeterli bilgi birikimine sahip olmayı gerektiren; elde edilen bulguları analiz eden, inceleyen ve yorumlayan bir alan olarak tanımlamak mümkündür.

1.2. Adli Muhasebenin Tarihi

Günümüzde adli muhasebe olarak adlandırılan disiplinin temelleri 5000 yıldan daha uzun bir zaman dilimine dayanmaktadır. M.Ö 3500-3300 yılları arasındaki arkeolojik bulgulara bakıldığında dünyanın ilk muhasebecileri olan katiplerin Mısır ve Mezopotamya’da olduğu ifade edilmektedir. Arkeolojik bulgular incelendiğinde katiplerin ticari işlemleri nemli kil tabletlere ya da papirüslere kaydettikleri ve bu orijinal belgelerin daha sonra ince bir kil zarfın içine yerleştirildiği görülmüştür. Eğer dış tablet sonradan değiştirilmişse bu durumun araştırma konusu olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Mısırlı muhasebecilerin kayıtları hazırlarken dikkatli davranmaları gerekmiştir. Eğer kraliyet denetçileri kayıtlarda herhangi bir usulsüzlük tespit etmişlerse bu usulsüzlük para cezası, sakatlanma ve hatta ölüm ile cezalandırılmıştır (Oberholzer, 2002: 1). Eski Mısır’da günümüzdeki muhasebecilerin ataları, firavunların muhasebe kayıtlarını tutarak hububat, altın ve diğer varlıkları kayıt altına almıştır. Bu dönemde firavunların çalışanları varlıkların etkisine kapılarak hırsızlık yapmaya başlamıştır. Bu soruna ortadan kaldırmak için muhasebe kayıtları birbirinden bağımsız olan iki ayrı muhasebeciye tutturulmuştur. Kayıtlardaki tutarlar belli dönemler itibarıyla karşılaştırılmış, eğer kayıtlardaki tutarlar birbiriyle benzer ise bir sorun oluşmamıştır. Ancak önemli derecede bir farklılık tespit edilmişse bunun karşılığında iki muhasebecinin de öldürülmesine karar verilmiştir (Eskişehir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası [ESMMMO], (t.y): 25).

Benzer şekilde Hindistan’ın Mauray dönemindeki (M.Ö 321-184) kayıtlara bakıldığında doğruluk ve hesap verebilirliğin ötesine geçildiği ve suç konularını ele almaya yönelik bir eğilim olduğu görülmektedir. Muhasebe kavramlarını inceleyen en eski bilimsel eser olarak bilinen Kautilya’nın Arthasastra adlı eserinde de suç konuları ele alınmış ve en az 40 farklı zimmete geçirme suçu sıralanmıştır. Kautilya ayrıca muhasebecilerin kasıtlı hile, beceriksizlik ya da dikkatsizlik

dolayısıyla görevlerini icra ederken yaptıkları hatalar için cezalandırılmaları gerektiğini ileri sürmüştür (Oberholzer, 2002: 1).

Bu açıklamalardan yola çıkarak adli muhasebenin başlangıçta hata, yolsuzluk ve hileleri ortaya çıkarmakla ilgilendiği, bir başka deyişle, adli muhasebenin ilk uygulama alanının hile araştırmacılığı olduğu söylenebilir.

19. Yüzyılda İskoçya’da yeminli muhasebe mesleği kurulmuştur. Bu dönemde avukatlar ve muhasebecilerin birbirleriyle yakın bir ilişki halinde olduğu ve bu mesleklerin genellikle aynı kurumun üyesi oldukları bilinmektedir. Pek çok avukat müşterilerine muhasebe hizmeti de vermişlerdir. Muhasebeciler genel hizmetlerinin içine adı konulmamış olmakla beraber uzman tanıklık benzeri görevleri de dâhil etmişlerdir (Oberholzer, 2002: 2).

1824’lerde İskoçya’nın Glasgow şehrinde genç bir muhasebeci olan James McClelland mahkemelerin kullanması için “İhtilafli işlemlerde tabloların, raporların ve notların hazırlanması” adında mesleki bir çalışma yayınlamıştır (Bozkurt, 2010: 23).

Bu dönemde yasal işler muhasebecinin verdiği hizmetlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktaydı. 1854 yılında Edinburgh Muhasebeciler Topluluğu muhasebe ve hukuk arasındaki bağlantıya dikkat çekmek için dilekçe vererek Kraliçe Victoria’dan kraliyet ayrıcalığı talep etmişlerdir. Muhasebecilerin görevlerinin yalnızca hesap uzmanlığı ile sınırlı olmayıp oldukça geniş bir alana yayıldığını, genel hukuk prensiplerine de önemli ölçüde hâkim olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. 20. yüzyılın başlarında yeminli muhasebeciler diğer işlerinin bir bölümünü azaltırken muhasebe hizmetlerini ve mahkeme huzuruna çıkma gibi hizmetleri arttırmışlardır. Bu nedenle adli muhasebenin, muhasebe alanında yeni bir uzmanlıktan ziyade muhasebenin köklerine bir geri dönüşü temsil ettiği ifade edilmektedir (Oberholzer, 2002: 2).

1924 yılında Arthur Andersen bir konferansta muhasebecilerin gelecek yıllarda bakış açılarını genişleterek pek çok alanda profesyonel olarak yerlerini alacaklarını belirtmiştir. Bu alanlardan biri de özellikle adli muhasebedir (Bozkurt, 2010: 28).

Ünlü gangster Al Capone’un mahkeme süreci boyunca adli muhasebe disiplini ön plana çıkmıştır. 1930’larda Amerikan İçki Yasağı Bürosunda bir ajan olan Eliot Ness, Al Capone’un mahkûm edilmesi sürecindeki çabaları sayesinde Amerika’daki suçlarla mücadele tarihinde kalıcı bir yer edinmiştir. Ancak Ness, Capone’un kariyerine son veren sorumlu ekipten sadece biriydi. Aslında Capone’un vergi kaçakçılığından dolayı takip edilmesinde kilit rol oynayan kişi İç Gelir Servisi IRS (Internal Revenue Service)’de bir muhasebeci olan Elmer Irey idi. Amerika’nın ilk yüksek profilli adli muhasebecisinin Elmer Irey olduğu söylenmektedir (Aktaş ve Kuloğlu, 2008: 108).

Adli muhasebenin önemli dönüm noktaları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ramaswamy, 2007: 32):

- 1942: Maurice E. Peloubet “Adli Muhasebe: Bugünün Ekonomisinde Adli Muhasebenin Yeri” adlı eserini yayınlamıştır.
- 1982: Francis C. Dykman “Adli Muhasebe: Uzman Şahit Olarak Muhasebeci” adlı eserini yazmıştır.
- 1986: Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA), dava hizmetlerinin altı alanını özetleyen “Pratik Yardım 7”yi yayınlamıştır. Bu altı alan; zararlar, antitröst analizler, muhasebe, değerlendirme, genel danışmanlık ve analizlerden oluşmaktadır.
- 1988: Uluslararası Sertifikalı Hile Araştırmacıları Derneği (Association of Certified Fraud Examiners – ACFE) kurulmuştur.
- 1988: Adli muhasebecinin başkahraman olduğu yeni bir dedektif romanı türü yayınlanmıştır.
- 1992: Adli Denetçiler Amerikan Koleji (The American College of Forensic Examiners) kurulmuştur.
- 1997: Amerikan Adli Muhasebeciler Kurulu (The American Board of Forensic Accountants) kurulmuştur.
- 2000: Adli Muhasebe, Denetim, Hile ve Vergilendirme Dergisi (The Journal of Forensic Accounting, Auditing, Fraud and Taxation) kurulmuştur.

1.3. Adli Muhasebenin Ortaya Çıkış Sebepleri

Adli muhasebe mesleğinin 2000’li yıllarda daha çok değer kazanmasındaki en önemli nokta dünyada yaşanan Enron (2001), Worldcom (2002), Xerox (2000), Parmalat (2003) gibi şirket skandallarıdır. Yaşanan bu skandalların sonucunda birçok insan işlerini kaybetmiş, yatırımcılar milyonlarca dolar zarara uğramış, denetim firmalarının imajı sarsılmış ve gelişen ve gelişmekte olan bütün piyasalar bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Benzer şekilde muhasebe mesleği de olumsuz olarak etkilenmiş ve mesleğe olan güven azalmıştır. Tüm bu yaşananlar dikkate alındığında muhasebe işlemlerinin hukuki boyutuna daha çok önem veren muhasebe ve hukuk arasında ortak bir muhasebe disiplini olan adli muhasebe daha çok önem kazanmıştır (Şenel ve Arslan, 2019: 296,301).

Adli muhasebenin önem kazanmasındaki bir başka etken yaşanan şirket skandallarının önüne geçilebilmesi amacıyla 2002 yılında ABD’de yürürlüğe giren Sarbanes-Oxley Yasası’dır. Yasa kapsamında gerçekleştirilen düzenlemelerle bağımsız denetim alanında yeni bir sistem tasarlanmıştır. ABD’de bağımsız denetim hizmeti verecek olan kuruluşların yasayla birlikte kurulan “Public Company Accounting Oversight Board (Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu)”

adlı gözetim ve denetim kuruluna kayıtları zorunlu hale getirilmiştir. Şirket yöneticileri iç kontrol sistemini inceleme ve denetleme, şirket CEO ve CFO'ları da finansal tabloları onaylama yükümlülüğünü üstlenmeye başlamışlardır. Ayrıca, yasa kapsamında şirketlerde mevcut olan kurullardan ayrı olarak bir denetim komitesi kurulması zorunlu hale getirilmiştir. Bu denetim komitesi yönetim kurulunun bir alt komitesi olarak görevlerini yerine getirmektedir. Komitenin sorumlulukları arasında denetim firmasının atanması ve çalışmasının gözetimi, denetim raporunun veya ilgili çalışmanın hazırlanması ve sunulması yer almaktadır. Denetim firmaları tarafından hazırlanan raporlar da doğrudan denetim komitelerine verilmektedir (Kırloğlu ve Akyel, 2004'ten aktaran: Pazarçeviren, 2005: 3). Bu noktada adli muhasebecilerden yardım alınabilmektedir. Denetim komitelerine ya da şirketlerin yönetici CEO, CFO ve CAO'suna denetim ve inceleme alanındaki becerilerine dayanarak adli muhasebeciler danışmanlık hizmeti verebilir veya SEC'in (Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu) izniyle denetim komitelerinde görev yapabilirler (Pazarçeviren, 2005: 3). ABD'de bu yasanın yürürlüğe girmesi ülkemiz de dâhil olmak üzere diğer ülkelerde de benzer düzenlemelerin yapılmasını teşvik etmiştir. Ülkemizde Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) 2 Kasım 2002 tarihinde "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ"i yayınlamak suretiyle Sarbanes-Oxley Yasası kapsamında yapılan düzenlemelere benzer düzenlemeler ve değişiklikler yapmıştır (Altınsoy, 2011: 112).

İşinde uzman olan kişiler yapacakları değişiklikler ile var olan durumu olduğu gibi değil kendi istedikleri gibi gösterebilme gücüne sahiptirler. Bilanço düzenlenmesi, muhasebe kayıtları, defterler, faturalar vb. konularda uzmanlığa sahip olan kişilerin içinde kötü niyetli olanlar uygulamalarda oynamalar yaparak gerçekte kâr olmadığı halde kâr etmiş gibi ya da zarar olmadığı halde zarar etmiş gibi gösterebilir, var olandan daha çok ya da az bir şekilde değerleri gösterebilirler. İşletme sahiplerinin ya da yöneticilerin isteğine göre satışlarda değişiklikler yapabilirler. Bu gibi durumları incelerken neye ve nereye dikkat edilmesi gerektiğini ancak bir hesap uzmanı (denetçisi) söyleyebilir. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve İngiltere gibi ülkelerde bu tarz hileli uygulamaları açığa çıkarmak için gereken eğitimi almış uzman kişilerden oluşan adli muhasebecilik mesleği öne çıkmaktadır (Akyel, 2009: 71; Pazarçeviren, 2005: 2).

Günümüzde gittikçe daha da karmaşık bir hâle gelen rüşvet, kara para aklama, zimmet, sigorta suçları gibi hile ve yolsuzlukların açığa çıkarılması ve önlenmesi daha da zorlaşmaya başlamıştır. Avukatların ve hakimlerin davaların düzgün bir şekilde yürütülmesi için uzman desteğine ihtiyaçları oluşmuştur. Tüm bunlar adli muhasebecilik mesleğinin gelişmesini gerektiren en önemli sebepler olarak sıralanabilir (Grippio ve Ibex, 2003'ten aktaran: Çabuk ve Yücel, 2012a: 70; Çankaya ve Gerekan, 2009: 96).

İş hayatında ve toplumun bazı kesimlerinde görülen çeşitli ve farklı teknolojik güçler kullanılarak yapılan suçların, internet korsanlarının ve siber suçların artış göstermesi ile bunları önlemeye yönelik güvenlik ihtiyacı ve bu adli soruşturmaları yerine getirmek için gereksinim

duyulan yetenek ihtiyacı adli muhasebecilerin öneminde artış sağlamıştır (Pazarçeviren, 2005: 3). Teknolojinin gelişmesi mali sistemlerde de gelişmeler yaşanmasını sağlamıştır. Sosyal ve kültürel yapıda meydana gelen gelişmeler beraberinde mali suçların niteliğinin ve suçlu profilinin daha karmaşık bir duruma gelmesine neden olmuştur. Karmaşık hale gelen iş süreçleri, yargı mensuplarının ve suç bilimi araştırmacılarının suç faaliyetlerinin açığa çıkartılmasında yetersiz olmasına sebep olmuştur. Klasik muhasebe ve denetim mekanizmaları ve hukukçular mali suçlarla mücadele ederken, hileli işlemlerin ve yolsuzlukların açığa çıkarılmasında yetersiz kalmaya başlamıştır. Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte hile ve yolsuzlukların ortaya çıkarılabilmesi amacıyla bu konuda uzmanlık eğitimi alan, konuyu hem muhasebe hem de hukuk açısından değerlendirebilme yeteneğine sahip kişilere ihtiyaç artmıştır (Şenel ve Arslan, 2019: 300-301).

Özetle, adli muhasebeye ihtiyaç duyulmasının ve adli muhasebenin gelişmesinin önemli nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Owojori ve Asaolu, 2009; 185; Bozkurt, 2010: 9):

- Yönetim fonksiyonunun bir noktası olan iç denetim ve denetim komitesinin, kurumsal dolandırıcılığın farklı gerçeklerine ve diğer gizli yönlerine ışık tutamaması.
- Kanuni denetçi döngüsünün kendisi var olan problemlerin bir parçasını oluşturmaktadır. Kanuni denetçilerin atama yönteminin gizli anlaşmalara ve kulis faaliyetlerine dayanan güvenilir olmayan bir yöntem olması.
- Denetçilerin sertifikalarının özellikle olumsuz ve şartlı rapor verildiği zaman çok dikkatli bir şekilde incelenmesinin gerekmesi.
- İç denetçilerin ne olduğunu kesin olarak tespit edebilir olmalarına rağmen uygun bir zamanda doğru işlemi yapacak konumda olmamaları.
- Kurumlar ve bireyler arasındaki davaların artış göstermesi
- İş dünyası ve teknoloji gibi alanlarda meydana gelen gelişmeler nedeniyle ticari işlemlerin karmaşıklaşması
- Hilelerde ve yolsuzluklarda artış olması ve bunların tespit edilmesinde zorluklar yaşanması
- İşletmelerin başarısızlık oranlarında artış yaşanması
- Birçok konuda avukatların ve mahkemelerin uzman desteğine ihtiyaç duyması

1.4. Adli Muhasebecinin Tanımı

Adli muhasebeci ile ilgili literatürde pek çok farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Emekli bir adli muhasebeci olan Robert R. Roche, adli muhasebeciyi; “Kayıtların görünen değerinden ziyade arka planına bakan, belgeler hakkında şüphe duyan, bireylerin gerçek niyetlerini

araştıran, uzman tanık raporu hazırlayan, her şeyden önce bireylerin yalan söyleme ihtimalini dikkate alan, bireylerle ayrıntılı görüşmeler gerçekleştirerek gerçeği ayrıntılı bir şekilde açıklayan kişi” olarak (Crumbley, 1995’ten aktaran: Pazarçeviren, 2005: 10), Thornhill ise “Kanıt kuralları çerçevesinde çözülmemiş konulara finansal yeteneğini ve araştırma zihniyetini uygulayan kişi” olarak tanımlamıştır. Adli muhasebeciler; finansal uzmanlık, denetim bilgisi, işletme gerçekleri ve hukuk sisteminin işleyişini anlayan ve bu konularda güçlü bir bilgiye sahip olan kişilerdir (Thornhill, 1995’ten aktaran: Oberholzer, 2002: 4). Gülten adli muhasebeciyi “Gelir sağlamak amacıyla adli muhasebe disiplinini profesyonel olarak uygulayan gerekli ve yeterli donanımlara sahip olarak görevini yerine getiren kişi” olarak tanımlarken (Gülten, 2010: 313), Karacan ise “Kayıtların görünen değerlerinden ziyade kayıtlara neden olan olayların gerçek yüzünü değerlendiren, şüpheli bir yaklaşım içinde gerçeği araştırıp bulduğu kanıtlarla görüşlerini destekleyerek bir rapor haline getiren, her türlü iletişim ve diğer yeteneklerini kullanarak sayıların ötesini sunan kişi” şeklinde tanımlamıştır (Karacan, 2012: 110).

Tüm tanımlardan hareketle adli muhasebeciyi birçok alanda sahip olduğu bilgi birikimi ve becerileriyle olayların arkasında saklı olan gerçekleri ortaya çıkarmak için şüpheli bir bakış açısıyla çalışan ve çalışması sonucunda ulaştığı görüşü bir rapor olarak sunan kişi olarak tanımlamak mümkündür.

1.5. Adli Muhasebecilerin Görev Yapabilecekleri Alanlar

Adli muhasebeciler karmaşık finansal ve işle ilgili sorunları analiz etmek, yorumlamak, özetlemek ve sunmak gibi görevler üstlenmektedirler (Ehioghiren ve Atu, 2016: 256). Çeşitli sektörlerde farklı araştırmalara katılarak yaptıkları pratik ve detaylı analizlerle konunun aydınlanmasını sağlamaktadırlar. Adli muhasebecilerin görev yapabilecekleri bazı alanlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Zysman, (t.y.): <https://www.forensicaccounting.com/four.htm>: Markman vd., 2006: 527-533):

- **Cezai Soruşturmalara:** Adli soruşturmalara çoğunlukla polis kuvvetleri adına yerine getirilen cezai soruşturmalardan oluşmaktadır. Bölgesel veya yerel polis kuvvetleri ve hukuk dernekleri tarafından bir adli muhasebeci tutulabilir.
- **Hissedarlar ve Ortaklık Uyuşmazlıkları:** Çekişmeli olan hissedarlar veya ortakların aldığı tazminat ya da kazançlar gibi sıklıkla ortaya çıkan sorunların çözümünde uzun süredir tutulan muhasebe kayıtlarının detaylı bir şekilde incelenmesi için adli muhasebeci görevlendirilebilir.
- **Bireysel Yaralanma İddiaları-Motorlu Taşıtlı Kazaları:** Adli muhasebeciden motorlu taşıtlı kazalarında meydana gelen iktisadi kayıpları tespit etmesi istenebilir. Tıbbi uygulama hataları ve kanuna aykırı şekilde işten çıkarılma olaylarında gerçekleşen ekonomik kayıpların tespit edilmesi gibi konularda da adli muhasebeciye başvurulabilir.

- **İşin Durdurulması-Diğer Sigorta Tazminat Talebi Türleri:** Adli muhasebecilerin görevi sigorta kapsamına giren konuları ve zararları hesaplamaya uygun yöntemi araştırmak için poliçelerin detaylı olarak incelenmesinden oluşmaktadır. Bu tür uyuşmazlıklara; işin durdurulması, varlık kayıpları ve çalışan kişilerin dürüst olmaması gibi olaylar örnek verilebilir.
- **Firma-Personel Hile Soruşturmaları:** Firma soruşturmaları genellikle kaynak takibi, varlıkların belirlenmesi ve iyileştirilmesi, adli bilgi toplama ve durum tespitinin yeniden incelenmesini içerir. Personel hile soruşturmaları ise genellikle hilenin mevcudiyetinin, yapısının ve kapsamının belirlenmesi ve suçlunun teşhis edilmesiyle ilgilidir. Bu soruşturmalar kaynaklara erişen personelle görüşme yapılması ve belgesel kanıtların ayrıntılı bir şekilde incelenmesiyle yapılmaktadır.
- **Evlilik ile İlgili Anlaşmazlıklar:** Adli muhasebeci evlilikle ilgili anlaşmazlıklarda genellikle varlıkların izlenmesi, konumlandırılması ve değerinin tahmin edilmesi gibi konularda görevlendirilebilir. Değeri tahmin edilecek ve değerlendirilecek varlıklar; işletmeler, mülkler ya da diğer varlıklar olabilir.
- **İşletme Ekonomisindeki Kayıplar:** Adli muhasebeciler; sözleşme ihtilafları, inşaat ile ilgili iddialar, kamulaştırmalar, ticari marka ve patent ihlalleri, ürün yükümlülük iddiaları, rekabet etmeme sözleşmelerini ihlal etmekten ortaya çıkan kayıplarla ilgili görevlendirilebilir.
- **Mesleki İhmal:** Adli muhasebeciler bu konudaki olaylara iki farklı yönden yaklaşmaktadır. Birincisi teknik açıdan; Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GKGMI), Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları (GKGDS) veya diğer standartlara uyulmayıp ihlal edildiği durumlardır. İkincisi kayıp miktarının ölçülmesidir. Eğer söz konusu kişi bir muhasebeci ise adli muhasebeci her iki açıdan da değerlendirmelidir. Eğer söz konusu kişi başka bir meslek sahibi ise adli muhasebeci sadece kayıpların hesaplanması amacıyla tutulabilir.
- **Arabuluculuk ve Tahkim:** Adli muhasebeciler yasal konulara ve prosedürlere hâkim oldukları için arabuluculuk ve tahkim hizmetleri kapsamında kişilere ve firmalara en az aksamayla ve zamanında anlaşmazlıkların çözülmesi için yardımcı olabilmektedir.
- **Çevresel Sorunlar:** Temizleme maliyetlerini sınırlandırmak, azaltmak veya tamamen ortadan kaldırmak isteyen şirketler faaliyetlerini yeniden yapılandırmak ve sunmak için adli muhasebecilere ihtiyaç duyabilmektedirler.
- **Fikri Mülkiyet ile İlgili Sorunlar:** Fikri mülkiyetlerin içinde barındırdığı kendine özgü özelliklerinden dolayı zarar tespit işlemlerinde karmaşık analizler yapmak gerekebilmektedir. Çoğunlukla lisans sözleşmeleri nedeniyle uyuşmazlıklar meydana gelmektedir.
- **Hükümet ile Yapılan Sözleşmeler:** Hükümetler bazı olaylarda maliyetleri telafi edebilmek için dava açabilmektedir. Bu davalarda hükümeti savunan avukatlara adli

muhasebeciler yardımcı olabilmektedir. Hükümetler ayrıca adli muhasebecileri ya da diğer uzmanları destek amaçlı bünyesinde bulundurabilmektedir. Adli muhasebeciler hükümete karşı açılan davalarda hükümetin zarardan etkilenmemesi konusunda da destek sağlayabilmektedirler.

1.6. Adli Muhasebeciye İhtiyaç Duyabilecek Taraflar

Adli muhasebeciye genel olarak ihtiyaç duyabilecek taraflar; avukatlar, polis kuvvetleri, sigorta şirketleri, muhasebe ile uğraşanlar, iç veya dış denetimle uğraşanlar, bankalar, mahkemeler, şirket ortakları ve işletme yöneticileri olarak sıralanabilir. Bu tarafların adli muhasebeciye ihtiyaç duyma nedenleri ise aşağıdaki gibidir.

a. Avukatlar

Avukatların adli muhasebeciye ihtiyaç duyma nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kocaer, 2012: 6):

- Diğer tarafın savunmasının yanlışlığını ortaya koymak, boşluklarını açığa çıkarabilmek için gereken delil, bilgi ve bulgulara ulaşma isteği.
- Kendi savunmasını oluşturmak, müvekkilinin suçsuz olduğunu kanıtlamak için gereken delil, bilgi ve analizlere ulaşma isteği.
- Müvekkilinin suçsuzluğunun kanıtlanmasının mümkün olmadığı durumlarda müvekkilin alacağı cezayı en aza indirmek için gerekli olan delil, bilgi ve belgelere sahip olma isteği.
- Bir olayla ilgili savunma oluştururken muhasebede üretilmiş bilgileri anlama isteği.

b. Polis Kuvvetleri

Polis kuvvetleri bazı suç teşkil eden olaylarda olayı çözümlenebilmek için adli muhasebecilerden yararlanabilmektedirler. Al Capone'nun bir muhasebeci tarafından yakalanması bu olaya en güzel örnek olarak verilebilir. Polis kuvvetlerinin adli muhasebeciye ihtiyaç duyma nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kocaer, 2012: 6):

- Polis okullarında muhasebe veya adli muhasebe dersleri yeteri kadar verilmediği için ve karmaşık bir yapıya sahip olan mevzuatın sürekli bir şekilde değişmesi ile çözümlenemeyen olaylarda mali analiz yeteneğine sahip olma isteği.
- Mali bir olayda suçlunun kim olduğunun ve mali kazanç veya kayıplara kimlerin uğradığını tespit edebilme isteği.
- Araştırmalarıyla ilgili olan olası muhasebe hile ve yolsuzlukların belirlenmesi isteği.

c. Sigorta Şirketleri

Sigorta şirketleri farklı olaylarda farklı meslek erbaplarından hizmet alabilmektedirler. Sigorta şirketlerinin adli muhasebeciye ihtiyaç duyma nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kocaer, 2012: 6):

- Sigorta şirketine karşı gerçekleşen parasal nitelikteki dolandırıcılık olaylarını aydınlatma isteği.
- Sigorta ödemelerinde meydana gelen zararı, parasal kazanç ve kayıpları doğru bir şekilde tespit etme isteği.
- Mali tabloların tamamının ya da bazı hesap kalemlerinin gerçekliğini araştırma isteği.

d. Muhasebe Meslek Elemanları

Adli muhasebecilik mesleği ile muhasebe mesleğinde yeni bir alan açılmıştır. Adli muhasebeciler farklı yöntem ve tekniklerden yararlanarak sayıların, belgelerin arkasında gizlenmiş olan gerçekleri ortaya çıkarabilmektedirler. Muhasebe ile uğraşan kişilerde muhasebe kayıtlarındaki sayılar ve olayların gerçek yüzünü öğrenmek için adli muhasebeye ihtiyaç duyar (Kimler Adli Muhasebeye İhtiyaç Duyarlar? (t.y.), http://www.adli-muhasebe.com/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=15).

e. Denetçiler

Adli muhasebe denetim mesleğinin içinde yeni bir alan olarak kabul edilmektedir. Adli muhasebeciler MSN kayıtları, kamera görüntüleri, imza ve belge incelemeleri gibi araç ve teknikleri kullanarak şüpheli bir yaklaşımla olayları incelemektedirler. Denetimle uğraşanlar kendi çabalarıyla bulmaları olanaksız olan işlemlerin tespiti ve bilirkişi tanıklığı için adli muhasebecilere ihtiyaç duyarlar (Kimler Adli Muhasebeye İhtiyaç Duyarlar? (t.y.), <http://www.adli-muhasebe.com/index.php>).

f. Bankalar

Batı ülkelerinde adli muhasebe uygulamalarından en çok faydalananlar bankalardır. Bankaların adli muhasebeciye ihtiyaç duyma nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kocaer, 2012: 6):

- Kredi ve kredi kartı dolandırıcılıkları,
- Bankada meydana gelen hile, yolsuzluk ve suistimal vakalarının araştırılması,

- Bankacılık Kanunu'ndan dolayı meydana gelen suçların çözümlenmesinde muhasebeyle ilgili yönü baskın olan parasal olayların aydınlatılması.

g. Mahkemeler

Mahkemelerde adli muhasebeciye ihtiyaç duyulmasının nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kocaer, 2012: 6):

- Mahkemelerde davaya konu olan olayın muhasebeyle ilgili yönünün tüm ayrıntılarıyla açıklanması,
- Tarafların muhasebeyle ilgili iddialarından doğru olanın belirlenmesi,
- Uzman tanıklık hizmetleri ile mahkemelerin adli muhasebecilere sorular yönelmesi.

h. Şirket Ortakları

Şirket ortakları; çalışanlar, yöneticiler ve diğer ortakların işletmenin lehine olmayan faaliyetleri ve parasal suçlarının açığa çıkartılması için adli muhasebeciye ihtiyaç duyarlar (Kimler Adli Muhasebeye İhtiyaç Duyarlar?, (t.y.), <http://www.adli-muhasebe.com/index.php>).

i. İşletme Yöneticileri

İşletme yöneticileri, işletmede yürütülen işlemlerin şeffaf bir şekilde olmasını sağlamak ve işletmenin değerini arttırmak için adli muhasebeciye ihtiyaç duyarlar (Kimler Adli Muhasebeye İhtiyaç Duyarlar? (t.y.), <http://www.adli-muhasebe.com/index.php>).

1.7. Adli Muhasebecide Bulunması Gereken Özellikler

Adli muhasebecilerin, muhasebe meslek mensuplarında ve denetçilerde bulunmayan bazı nitelikleri taşımaları ve bazı alanlarda iyi bir bilgi birikimine sahip olmaları gerekmektedir. Her adli muhasebe işlemi kendine özgü nitelikler taşıdığı için adli muhasebecide bulunması gereken özellikler yapacakları işleme ve uzmanlık alanına göre değişmektedir. Bu nedenle aşağıdaki özelliklerin tamamının her adli muhasebecide olması beklenemez. Adli muhasebeciler uzmanlık alanlarına göre şu özelliklere sahip olmalıdır (Oyedokun, 2013: 8; Oyedokun, 2016: 5):

- **Denetim Becerileri:** Adli muhasebenin yapısındaki bilgi toplama ve tasdik etme niteliğinden dolayı adli muhasebeciler için en önemli beceridir. İyi eğitilmiş adli muhasebeciler, üzerinde çalıştıkları davanın mahkemede çok iyi bir şekilde savunulabilmesi için ilgili bilgileri toplayabilmeli ve analiz edebilmelidir.

- **Araştırma Bilgisi ve Becerisi:** Gözetim taktikleri, görüşme yapma ve soru sorma becerisi gibi becerilerdir. Adli muhasebeciye denetimle ilgili becerilerin haricinde adli konuların parasal ve hukuki yönlerini harmanlayarak yardımcı olur.
- **Kriminoloji:** Özellikle suçluların psikolojisinin incelenmesi aşamasında adli muhasebeci için çok önemlidir. Çünkü etkili araştırma becerileri genellikle suçlunun yaşadığı güdü ve teşviklerin yani suça iten sebeplerin bilgisine dayanır.
- **Muhasebe Bilgisi:** Adli araştırmalarda; iflas kararı, para aklama operasyonu veya zimmete geçirme olup olmadığına bakmaksızın mali dava açmak için gerekli olan finansal bilgilerin analiz edilmesine ve yorumlanmasına yardımcı olur. Bu, kurumsal yönetimle ilişkili konularda olduğu gibi doğru bir iç kontrol bilgisi içerir.
- **Yasal Bilgi:** Adli muhasebecinin başarısı için çok önemlidir. Adli muhasebecinin yasalar ve mahkeme prosedürleriyle ilgili bilgisi, yargı alanının yasal standartlarını karşılamak için gerekli kanıtların türünün tanımlanmasını ve mahkemenin kriterlerini karşılayacak şekilde kanıtların korunmasını sağlar.
- **Bilgi Teknolojisi Bilgisi ve Becerisi:** Adli muhasebecilerin elektronik suçlarla dolu olan kelimelerde kullanması için gerekli araçlardır. Adli muhasebecilerin en az bilgisayar donanımı veya yazılımı konusunda bir uzman ile iletişime geçmeleri gereken noktayı bilmeleri gerekir. Adli muhasebeciler verileri karantinaya almak, veri madenciliği sayesinde verileri çıkarmak, veri tahrifatı üzerinde kontroller tasarlamak ve uygulamak, karşılaştırma yapmak amacıyla temel bilgileri toplamak ve verileri analiz etmek için teknoloji becerilerini kullanırlar.
- **İletişim Becerisi:** Adli muhasebecilerin iletişim becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Bu sayede araştırma veya analiz sonuçlarını onlardan hizmet alan kullanıcılara doğru bir şekilde ve açıkça aktarabilirler.

Yukarıda bahsedilen becerilerden araştırma bilgisi ve becerisi, bilgi teknolojisi bilgisi ve becerisi, iletişim becerisi her adli muhasebecinin sahip olması gereken becerilerdir. Bu beceriler sayesinde adli muhasebeciler karşılaştıkları olaylarla ilgili durumu daha iyi öğrenebilir ve doğru sonuçların elde edilmesini sağlayabilir. Diğer beceriler ise olayların içeriğine, adli muhasebecinin uzmanlık alanına göre değişebilmektedir. Bunların yanı sıra adli muhasebecilerin sahip olması gereken kişisel özellikler de bulunmaktadır. Bu özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Pazarçeviren, 2005: 10; Karacan, 2012: 115-116).

- **Merak:** Adli muhasebeci işi gereği uzmanlık alanına giren her konuya, olaya karşı merak duygusunu barındırmalıdır. Bu konularla ilgili meydana gelen değişiklikleri gelişmeleri takip etmelidir.

- **Şüph**e: Adli muhasebeci bir olayla ilgili söylenilen her sözün ya da elde edilen her belgenin doğru olup olmadığı konusunda mesleki bir şüph
e taşımalıdır. Gerektiğinde bir dedektif gibi hareket etmeli ve bilginin veya belgenin doğruluğunu araştırmalıdır.
- **Israr**: Adli muhasebeci bazen olumsuzluklarla karşılaşabileceğini bilmelidir. Bu olumsuzluklar karşısında savunduğu görüşünden vazgeçmemeli ispat edebilmek için mesleki sınırlar dahilinde elinden geleni yapmalı ve işini tamamlamalıdır.
- **Yaratıcılık**: Adli muhasebecinin uyması gereken genel ilke ve standartlar bulunmaktadır. Bunlara uygun davranmak suretiyle yaratıcı olmalı başka kişiler için önemsizmiş gibi görünen bilgileri kendi açısından değerlendirerek çalışmalarını sonuçlandırabilecek kaynaklara dönüştürebilmelidir.
- **Analitik Düşünme**: Adli muhasebeci olayları değerlendirirken hem olayın tamamını hem de bu olayı parçalara ayırarak bütün ayrıntılarını incelemelidir. Bu parçalardan hareketle olayın tamamını daha iyi anlayabilme ve çözümleyebilme fırsatına sahip olmaktadır. Analitik düşünme yeteneğine sahip olan adli muhasebeci karmaşık olan olayları daha pratik bir şekilde çözümleyebilmekte ve mantıklı kararlar alabilmektedir.
- **Güvenilirlik**: Adli muhasebeci gerek muhatapları ile yaptığı görüşmelerde gerek bulduğu sonuçlar konusunda güvenilir olmalıdır. İnsanları yaptığı işlemler konusunda şüphede bırakmamalıdır.

1.8. Adli Muhasebe İşleminin Aşamaları

Her adli muhasebe işlemi birbirinden farklı olabilir. Bundan dolayı, her adli muhasebe işleminde kabul edilen yaklaşımlar ve uygulanan yöntemler kendine özgüdür. Genel olarak adli muhasebe işlemleri aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır (Zysman, (t.y.), [https://www.forensicaccounting.com/four\(5\).htm](https://www.forensicaccounting.com/four(5).htm); Okoye ve Akamobi, 2009: 41; Yücel, 2011: 74-80; Çeliker, 2018: 29):

- **Müşteri ile Buluşma**: Var olan durumun, olayla ilişkili kişilerin ve meselenin anlaşılabilmesi için müşteriyle buluşma fayda sağlamaktadır. Adli muhasebeci ve müşteri birbirlerinden beklentilerini açık bir şekilde ifade etmelidir.
- **Anlaşmazlığın Tespit Edilmesi**: Davanın düzgün bir şekilde yürütülebilmesi için konuyla ilişkili taraflar ortaya çıktığında anlaşmazlık kontrolü gerçekleştirilmelidir. Bir davadaki konuyla ilişkili taraflar öncelikle müşteri ve dava vekili ile karşı taraf ve dava vekilidir. Bunlar dışında davayla ilişkili üçüncü taraflar da bulunabilmektedir.
- **Sözleşmenin Yapılması**: Konuyla ilgili gerekli bilgileri edindikten sonra bu işi yapabileceğine karar veren adli muhasebeci bir sözleşme hazırlamaktadır. Sözleşmede; ilgili taraflar hakkındaki açıklayıcı bilgiler, yapılan anlaşmanın amacı, adli muhasebecinin yerine getireceği görevin kapsamı, işin ücreti, işin süresi, sözleşme konusuyla ilgili (varsa)

özel durumlar hakkında bilgiler, sözleşmenin imzalandığı tarih, ilgili tarafların sorumlulukları gibi konular hakkında bilgiler yer almalıdır. Sözleşme yaparak adli muhasebeci sonradan ortaya çıkabilecek sorunlara karşı kendini garanti altına almaktadır.

- **Başlangıç Araştırmasının Yapılması:** Detaylı bir eylem planı yapmadan önce konunun daha iyi anlaşılması amacıyla ön araştırma yapmak yararlı olmaktadır. Bu ön araştırma daha sonra yapılacak planlar için bir örnek teşkil etmektedir. Bu aşamada adli muhasebeci elde ettiği belge ve kayıtları detayına inmeden ve analiz yapmadan inceleyerek araştırmanın kapsamını ve sınırlarını baştan belirlemektedir.
- **Bir Eylem Planının Oluşturulması:** Hazırlanan eylem planında adli muhasebecinin görev süreci boyunca yerine getireceği tüm faaliyetlerle ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu plan oluşturulurken müşteriyle görüşme yaparak ve ön araştırma esnasındaki bilgilerden yararlanarak elde edilecek veriler, hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için faydalanılacak metodolojiler ortaya konulmaktadır. Ayrıca bu hedeflere ulaşmak için kimlerin görevlendirileceği, ne kadar sürede işlemlerin gerçekleştirileceği hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.
- **Konu ile İlgili Kanıtların Elde Edilmesi:** Davanın yapısına bağlı olarak dokümanların tespit edilmesi, ekonomik bilgiler, varlıklar, kişiler veya kurumlar, olayın meydana geldiğine dair kanıtlar ve bilirkişi raporlarının incelenmesi bu kapsamda yer almaktadır. Geleneksel muhasebe sistemine göre bu aşamada elde edilen kanıtlar daha ayrıntılı olmaktadır. Bu kanıtlara; araştırmalar ve raporlar, muhasebe ve banka kayıtları, dilekçe gibi yasal kanıt niteliğindeki belgeler, görüşme ve toplantı tutanakları, yapılan çizelgeler ve hesaplamalar örnek olarak verilebilir. Sunulacak olan kanıtların inandırıcı ve orijinal olması gerekmektedir.
- **Analiz Yapılması:** Bu aşamada yapılan çalışmalar gerçeklerin ortaya çıkarılmasına yöneliktir. Yapılacak analiz işleminin yapısına bağlı olarak; ekonomik kayıpların hesaplanması, fazla sayıdaki işlemlerin özetlenmesi, uygun iskonto oranlarından yararlanarak bugünkü değer hesaplanması, varlıkların izlenmesi, regresyon ya da duyarlılık analizinin yapılması, bilgisayar donanımlı uygulamalardan yararlanmak ve analizi açıklamak için tablo ve grafiklerin kullanılmasından oluşmaktadır.
- **Raporun Hazırlanması:** Yapılan analizler sonucunda bir görüşe varan adli muhasebeci bulgularına ve değerlendirmelerine yönelik bir rapor hazırlamaktadır. Genellikle bir rapor; görevin yapısına, araştırmanın kapsamına, uygulanacak yaklaşıma; kapsam, bulgular ve görüşlerin sınırlarına göre bölümlere ayrılarak hazırlanmalıdır. Raporda çizelgeler ve grafiklerden yararlanarak bulguların uygun bir şekilde desteklenmesi ve açıklanması sağlanmalıdır. Hazırlanan raporda; raporun başlığı, müşterinin adı ve iletişim bilgileri, yöneticinin özeti, sözleşmenin dayanak ve koşulları, yapılan ödemelerle ilgili ayrıntılı bilgi, davanın ortaya çıkmasına neden olan olay, yapılan analiz ve testler, bulgular ve

bunlar hakkında değerlendirmeler, varılan sonuç, raporu hazırlayan kişinin adı ve imzası ve ekler yer almaktadır.

- **Dosyalama:** Adli muhasebeci araştırma boyunca elde ettiği kanıtları belgelendirmeli ve yaptığı çalışmalarını çalışma kağıtlarına aktarmalıdır. Davayla ilgili hazırlanan tüm belgeler düzenli bir şekilde dosyalama yapılarak saklanmalı ve yedeklenmelidir. Adli muhasebeci bir meslek elemanı olduğu için yaptığı işle ilgili sözleşme imzalamaktadır. Bunun sonucunda ücret alarak bir hizmet sunmaktadır. Yazdığı rapor sonucunda müşteriyle arasında çıkabilecek sorunlara karşı dosyalanan belgeler adli muhasebeci için bir savunma aracı olabilmektedir.

1.9. Adli Muhasebe Mesleğinde Etik Kurallar

Her meslekte uyulması gereken etik kurallar bulunmaktadır. Bu kurallar mesleği icra edenden beklenen standart davranışları belirlemektedir. Bir adli muhasebecinin de sorumluluğu yalnızca müşterilerine karşı değildir. Aynı zamanda kamu yararına hizmet ettikleri için belirli etik kurallara uymaları gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında denetçiler için geçerli olan etik kuralların adli muhasebeciler için de geçerli olduğu söylenebilir. Bu etik kurallar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu [KGK], 2019a: 6, 8-12).

- Dürüstlük:** Adli muhasebeci görevlerini yerine getirirken, müşterilerle ve diğer ilişkili taraflarla iletişim kurarken dürüst, açık ve doğru olmalıdır. Adli muhasebeci yaptığı işi doğru yapmak için çaba sarf etmeli ve güvenilir olmalıdır.
- Tarafsızlık:** Adli muhasebeci tarafların baskı yaparak kararlarını etkilemesine izin vermemelidir. Tarafsız bir şekilde olayları değerlendirmeli hiçbir tarafın çıkarını gözetmemelidir. Doğru sonuç ne ise bunu açıkça ortaya koyabilmelidir. Tarafsızlığını koruyamayan adli muhasebecinin ulaştığı bilgilere ve sonuçlara güven azalmaktadır.
- Mesleki Yeterlilik ve Özen:** Adli muhasebeci olayları doğru bir şekilde anlayabilmek ve çözüme kavuşturabilmek için mesleki açıdan yeterli olmalıdır. İlgili mesleki standartlara, mevzuatlara ve güncel tekniklere hakim olmalıdır. Sahip olduğu mesleki bilgileri sürekli olarak yenilemeli ve güncel tutmalıdır. Müşterilere tatmin edici bir hizmet sunabilecek doğru ve yerinde bir muhakeme yeteneğine sahip olmalıdır. Bu hizmeti sunarken de özenli davranmalıdır. Bunun için işlemleri boyunca dikkatli davranmalı, derinlemesine inceleme yapmalı ve zamanında hareket edebilmelidir.
- Sır Saklama:** Adli muhasebeci mesleğini icra ederken taraflar hakkında çeşitli bilgiler edinmektedir. Edindiği bu bilgileri sadece yasal veya mesleki bir hak olması durumunda açıklamalıdır. Bunun dışında bilgileri herhangi bir üçüncü kişiye açıklamamalı ve bilgilerin gizliliğine saygı duymalıdır. Kendisi veya üçüncü kişilerin çıkarı için bu bilgileri kullanmamalıdır. Bu bilgileri sadece hizmet verdiği süre içerisinde değil bundan sonraki

süreçte de saklamalıdır. Bilgilerin başkalarına açıklanmayacağını bilen müşteriler daha serbest bir şekilde bilgi aktarımında bulunmaktadır.

- e. **Mesleğe Uygun Davranış:** Adli muhasebeci meslekle ilgili mevzuata ve mesleğin itibarına zarar verecek her türlü tutum ve davranıştan uzak durmalıdır. Etik ilkelerle uyumsuz olabilecek başka bir iş, meslek ya da faaliyette kasten bulunamaz. Adli muhasebeci tanıtım çalışması yaparken mesleğin itibarına zarar vermemelidir. Sunacağı hizmetleri, sahip olduğu bilgi ve tecrübeyi olduğundan daha fazla göstermemelidir. Kendi hizmetlerini ya da sahip olduğu bilgiyi yüceltmek için başkalarını kötüleyici söylemlerde ve karşılaştırmalarda bulunmamalıdır.

Adli muhasebecinin bunların yanı sıra bağımsız olması gerekmektedir. Adli muhasebeci herhangi bir kişi ya da kuruma bağlı olmamalıdır. Fikirlerini belirtirken hiç kimsenin baskısı veya kontrolü altında olmamalı, kimsenin çıkarını düşünmeden fikirlerini belirtebilmeli, taraflara eşit şekilde yaklaşabilmeli ve olaya her iki taraf açısından da bakabilmelidir. Bu nedenle bağımsızlık, tarafsızlık ve dürüstlük ilkeleriyle bağlantılı bir durumdur. Etik kurallar adli muhasebe işleminin bağımsız olmasını zorunlu kılmaktadır (KGK, 2019a: 63-64).

1.10. Adli Muhasebe Mesleğinde Kalite

Adli muhasebe mesleği, mesleki bilgi ve tecrübeye sahip olmayı gerektiren bir meslektir. Bu hizmetin temel amacı, karşılaşılan olaylarla ilgili bir yargıya varmak için mesleki standartlara ve etik kurallara uygun bir şekilde inceleme yapmak ve bu incelemeler sonucunda güvenilir bir görüş içeren rapor hazırlamaktır. Adli muhasebe mesleğinde kalite kavramı, tarafların adli muhasebe işlemleri sonucunda hazırlanan rapora olan güvenlerini arttıran bir kavramdır. Adli muhasebeci çalışmaları sonucunda güvenilir bir yargıya ulaşmak istiyorsa yaptığı çalışmalarını belirli standartlara uygun olarak yapması gerekmektedir. Bu kaliteyi sağlayabilmek için de dikkat etmesi gereken bazı unsurlar vardır. Adli muhasebeci mesleğini icra ederken dürüst ve tarafsız olmanın yanı sıra bağımsızlığını zedeleyecek faktörlerden uzak durmalıdır. Ortaya çıkabilecek çıkar çatışmalarından uzak durmalı, başkalarının görüşüne müdahale etmesine izin vermemeli ve çalışması sonucunda elde ettiği görüşünü kişilerin çıkarlarını düşünmeden bağımsız ve tarafsız bir şekilde raporunda açıklayabilmelidir. Bunların yanı sıra adli muhasebecinin işi karşılığında alacağı ücret bağımsızlığını etkilemeyecek bir seviyede olmalıdır. Adli muhasebeci sunacağı hizmetle ilgili her açıdan bilgi sahibi olmalı, mesleki ve teknik yönden yeterli olmalıdır. Bu yeterlilik adli muhasebecinin kendi gayret ve çabasıyla doğru orantılıdır. Uzmanlık alanıyla ilgili konularda yeterli bilgi birikimine sahip olmalı, yenilikleri takip etmeli, kendini sürekli güncellemelidir. Adli muhasebeci normalin üzerinde bir zekaya ve muhakeme gücüne sahip olmalıdır (Yurdakul, 2005: 32-38).

1.11. Adli Muhasebecilik Mesleğinin Kapsamı

Son yıllarda yaşanan hızlı değişim ve gelişmeler, yeni hile tekniklerinin gelişmesine neden olmuştur. Bu nedenle hilelerin tespiti konusunda uzman kişilerden yararlanılması çok kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. İhtiyaç duyulan bu uzman kişiler ise adli muhasebecilerdir. Adli muhasebeciler günümüzde iş dünyasında meydana gelen sorunları detaylı bir şekilde inceleyerek sayıların ötesine geçmektedir, bir başka ifadeyle sayıların arka planındaki gerçekliğe ulaşmaktadırlar. Mahkemelerde görülen veya görülecek olan davalarda ise muhasebe bilgisini ve yeteneğini kullanarak sorunların çözümüne yardımcı olmaktadır (Kuloğlu, 2007: 14). Adli muhasebecilerden çoğunlukla; finansal suçların araştırılması, medeni ve ceza hukuku kapsamında meydana gelen davalardaki talepler, özel veya kamu sektöründe yer alan kişi veya kurumlar hakkında yapılan araştırmalarda bilgi verilmesi gibi isteklerde bulunmaktadır. İyi eğitilmiş kişiler tarafından gerçekleştirilen beyaz yaka suçlarının iyi planlanmış olması ve yapılan suçun iyi şekilde gizlenmesi gibi nedenlerden dolayı adli muhasebecilerden ayrıntılı bir araştırma yapması istenebilmektedir. Kredi kartı dolandırıcılıklarında, kambiyo senetlerini ilgilendiren suçlarda, bilişim suçlarında, şirketlerde meydana gelen hile, yolsuzluk gibi finansal nitelikteki suçlarda da adli muhasebecilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sayede adli muhasebe mesleğinin kapsadığı alanlar oldukça geniş boyutlarda olabilmektedir (Gülten, 2010: 315).

Genel olarak adli muhasebe mesleğinin kapsadığı alanlar üç başlık altında toplanabilmektedir. Bunlar (Pazarçeviren, 2005: 4):

- Dava Destek Danışmanlığı
- Uzman Tanıklık
- Hile Araştırmacılığı'dır.

Tablo 1: Kriminal ve Mali Davalarda Adli Muhasebecilik

Kriminal Davalarda Adli Muhasebecilik	Mali Davalarda Adli Muhasebecilik
<ul style="list-style-type: none"> • Dava Destek Danışmanlığı • Uzman Tanıklık	<ul style="list-style-type: none"> • Dava Destek Danışmanlığı • Uzman Tanıklık • Hile Araştırmacılığı

Bu şekilde bir ayrım literatürde bulunmamakla beraber kaynakların temel anlatımından yola çıkarak adli muhasebenin iki ayrı alanda gerçekleştiği söylenebilir. Kriminal davalarda adli muhasebeci dava destek danışmanı ve uzman tanık olarak hizmet verebilmekte iken mali davalarda bunların yanı sıra hile araştırmacısı olarak da hizmet verebilmektedir. Her adli muhasebeciden bu iki alanda da uzman olması beklenmemelidir. Mali davalarda uzman olan bir adli muhasebeci kriminal davalarda uzman olmayabilir. Aynı şekilde kriminal davalarda uzman olan bir adli muhasebeci de

mali davalarda uzman olmayabilir. Türkiye’de yapılan çalışmaların tamamına yakın bir kısmında mali davalar ele alınmakta iken kriminal davalar göz ardı edilmektedir. Kriminal davalar bizim alanımızla ilgili olmadığı için bu vakalarla ilgili konulara değinilmeyecektir. Bundan sonra yapılacak olan anlatımlar mali vakalara yönelik olarak yapılacaktır.

1.11.1. Dava Destek Danışmanlığı

Adli muhasebecilik mesleğinin içinde en geniş boyutlara sahip alanlardan biri Dava Destek Danışmanlığı’dır. 1980’li yılların öncesinde Amerika’da kriminal suçlarla ilgili hizmetler daha yoğun iken küreselleşmeyle birlikte adli muhasebecilerin sundukları hizmetlere mali suçlar da dahil edilerek hizmet alanı genişletilmiştir (Altınsoy, 2011: 85).

Adli muhasebeciler dava destek danışmanlığı yaparak tartışmaların, çekişmelerin ve anlaşmazlıkların çözümünde ve mevcut ya da beklemede olan davalarda mahkemelere muhasebeyi içeren konularda muhasebe analizleriyle destek olmaktadır. Davalar çoğunlukla özel bilgi ve uzmanlık gerektiren muhasebe, vergi ve finansal konularla ilgili olduğunda bu konularla ilgili uzman bilgisi gerekmektedir. Dava destek danışmanları öncelikle sözleşmenin ihlal edilmesi sonucunda meydana gelen zararın hesaplanması gibi olaylarda ekonomik zararların ölçülmesi konusunda destek sağlarlar (Okoye ve Akamobi, 2009: 42-43; Zysman, (t.y.), <https://www.forensicaccounting.com/two.htm>; Oyedokun, 2013: 11).

Dava destek danışmanlarına ekonomik zararların değerlendirilmesi amacıyla avukatlar, sigorta şirketleri ve iş dünyası tarafından ihtiyaç duyulur. Çoğunlukla mahkemelerde kullanılmak üzere bir rapor hazırlamaları gerekmektedir (Litigation Support Services, (t.y.), <https://www.zfact.com/litigationsupport.htm>).

Adli muhasebecilerin dava destek danışmanlığı hizmetiyle avukatlara yardımcı olabilecekleri konular temel olarak gerekli verilerin ortaya konulması ve toplanan verilerin analiz edilmesi şeklinde iki noktada toplanmaktadır (Crumbley, 1995’ten aktaran: Pazarçeviren, 2005: 4). Gerekli verilerin ortaya konulması aşamasında, avukatların yasal işlemleri gerçekleştirirken ihtiyaç duyacağı verilerin, ilgili, yeterli ve doğru bir şekilde tespit edilmesi ve sunulmasına yardımcı olunmakta iken analiz etme aşamasında, mahkemeye sunulacak finansal nitelikteki verilerin değerlendirilmesi ve avukatlara bulunan sonuçların yorumlanması için yardımcı olunmaktadır (Pazarçeviren, 2005: 4). Avukatlar davanın bütününe yoğunlaşarak daha verimli ve etkin çalışabilmek amacıyla gerekli bilgiye sahip olan adli muhasebecilerden uzman raporunun hazırlanması, önemlilik arz eden teknik boyutların ortaya koyulması ve olayla ilgili sağlıklı sonuçlara nasıl ulaşılacağı konusunda yardım alabilmektedirler (Toraman vd., 2009: 39).

Avukatlar tarafından tutulan uzman danışmanlar genellikle “Kovel Muhasebeciler” olarak adlandırılmaktadırlar. Kovel muhasebeciler konuya avukat-müşteri ilişkisi bağlamında dahil olmaktadır. Uzmanlıklarından yararlanılacak olan bilirkişilerin güvenilir ve mesleğinde uzman kişiler olmaları mahkemeler tarafından dikkat edilen en önemli noktadır. Avukat uzman danışman olarak bir muhasebeci ile anlaşacağı zaman, hukuk firması ile muhasebeci arasında Kovel Mektubu/Sözleşmesi imzalanmaktadır. FBI, IRS ve SEC gibi kurumların yürüttüğü kriminal araştırmalarda da adli muhasebeci ile çoğunlukla Kovel Mektubu/Sözleşmesi’nden yararlanılarak anlaşılmaktadır. Adli muhasebeciler araştırmaları esnasında elde ettiği finansal gerçeklerden yararlanarak avukatın savunmasını oluşturması için üzerinde çalıştığı yasal konu ve sorunlara muhasebe prensiplerini ya da standartlarını uygulamaktadırlar. Adli muhasebeciyle yasal işlemlerin uygulanması sürecinde yardımcı olması için anlaşıldığı durumlardaki amaç çeşitli faktörlerin varlığının ispatlanmasıdır. Adli muhasebeci elde ettiği verilerin ortaya çıkmasını engelleyemezse müşterinin şeffaflığı bu durumdan etkilenebilmekte ve hizmetin kalitesi düşebilmektedir (Akyel, 2009: 140-145).

Adli muhasebecinin davacıyla çalıştığı durumlarda yarar sağladığı konu muhasebe işlemleri veya kayıtlarıyla ilgili olarak yapılan dolandırıcılığı kanıtlamaktır. Adli muhasebecilerden; yolsuzluk davaları, işletme değerlendirmeleri, hasar ve zarar tahminleri, sigorta anlaşmazlıkları, anlaşmalardan doğan sorunlar, patent, hak ve markalarla ilgili ortaya çıkan sorunlar, işletme ayrılma veya birleşme davaları, iflas davaları, boşanmayla ilgili mali anlaşmazlıklar ve işletme arası sorunlarda dava destek danışmanlığı yapmaları istenebilmektedir (Bozkurt, 2000’den aktaran: Aktaş ve Kuloğlu, 2008: 112). Adli muhasebeci yoğun emek harcayarak muhasebe kayıtlarını inceleyip dolandırıcılık faaliyetine yönelik bir teşebbüs olup olmadığını ortaya çıkarabilmektedir. Aynı şekilde adli muhasebeci çoğunlukla davacının sunduğu veya sunacağı senaryoyu çürütmek ya da etkisizleştirmek amacıyla savunma adına da kullanılabilir. Savunma, adli muhasebeciyi mahkemenin gözünde “akılcı bir şüphe” oluşturmak amacıyla davacının iddiasının zıttı bir iddia geliştirmek amacıyla da görevlendirilebilmektedir (Thornhill, 1995’ten aktaran: Aktaş ve Kuloğlu, 2008: 112).

Adli muhasebeci dava destek danışmanlığıyla aşağıdaki durumlarda ilgili kişilere destek olabilmektedir (Telpner ve Mostek, 2002’den aktaran: Toraman vd., 2009: 38; Okoye ve Akamobi, 2009: 43; Oyedokun, 2013: 9; Gülten, 2010: 316):

- İddiaların desteklenmesi veya reddedilmesi için gerekli olan esas belgelerin sağlanması.
- Kayıpların meydana geldiği veya gelebileceği alanlarda değerlendirme yapabilmek ve davanın ilk değerlendirmesini yapmak için ilgili belgelerin incelenmesi.
- Kanıtların incelenmesi ve finansal konuların anlaşılması.
- Dava öncesi hazırlık sürecinde davanın tüm yönleri hakkında bilgilendirme toplantıları yapılması ve bu konularda belirlenen iddialara karşılık savunma hazırlanması.

- Davaya hazırlık kapsamında karşılaşılabilecek sorulara hazırlık yapılması.
- Dava aşamasında konu ile alakalı bilgi verilmesi.
- Avukatlara, özellikle karşı tarafın uzmanının yaptığı çapraz sorgulamalar nedeniyle davalar esnasında danışmanlık yapılması amacıyla duruşmaya katılma.
- Karşı tarafın uzmanının hazırladığı tazminat raporunun incelenmesi ve alınan pozisyonun güçlü ve zayıf yönlerinin bildirilmesi.
- Uzlaşma tartışmaları ve görüşmelerinde destek sağlanması.
- Boşanmalarla ilgili meydana gelen anlaşmazlıklarda evlilik süresi boyunca sahip olunan varlıkların, gerçekleştirilen finansal olayların etki ve sonuçlarının analiz edilmesinde, özellikle de ticari işletmeler gibi paylaşılması gereken varlıkların olması durumunda. Taraflardan herhangi biri mal kaçırma, gizleme gibi teşebbüslerde bulunduğu zaman olay bir hukukçunun çalışma alanının kapsamından çıkmaktadır.
- İşletmelerin finansal kayıpları ile ilgili davalarda işletme yönetiminin veya işletme çalışanlarının gerçekleştirdiği olaylarda meydana gelen zararların tespit edilmesi ve hesaplanması.
- Ceza ile ilişkili davalarda, kredi kartı dolandırıcılıklarında, çek ve senetler ile ilgili dolandırıcılıklarda destek sağlanması.
- İcra İflas hukuku ile ilişkili davalarda, hileli iflas uygulaması gibi önem arz eden olaylarda, borçlunun mal kaçırmak için yaptığı muvazaalı olayların açığa çıkartılmasının sağlanması.
- İş hukukunun uygulama alanlarına giren davalarda tazminatların hesaplanması ve iş yerinde ortaya çıkan iş hukuku yolsuzluk ve usulsüzlüklerinin çözülmesinde.
- Vergi hukukunun uygulama alanında olan davaların çoğunda muhasebeyle ilgili analizler önemli bir yer tuttuğundan vergisel hile ve yolsuzlukların açığa çıkarılmasında, mali tablolarla veya defterlerde gerçekleştirilen hesap oyunlarının belirlenmesinde yardım alınması.
- Ortakların kâr dağıtımıyla ilişkili problemler, tasfiye veya birleşmelerle ilgili anlaşmazlıklar gibi ticaret hukukuyla ilgili davaların çoğunda yardım alınması.
- Kara para aklanmasına ilişkin suçlarda çok geniş örgütlenmeler ve sistemler kurulduğu ve bu yapıların çözümlenmesinde üst düzey muhasebe ve denetim teknik bilgisi gerektiğinde yardıma ihtiyaç duyulması.
- Sermaye Piyasası Kanunu kapsamındaki kurumların iş ve eylemleri nedeniyle meydana gelen suçların yargı süreçlerinde yardım alınması.

Dava destek danışmanlığına benzer bir uygulama ülkemizde uzman görüşünden yararlanılmasıdır. Uzman görüşü 6100 sayılı yeni Hukuk Muhakeme Kanunu'nun (HMK) 293. Maddesinde düzenlenmiştir. Tarafların dava konusu olayla ilgili olarak uzman kişilerden bilimsel nitelikte bilgiler almaları, özel ve teknik konularda yararlanarak iddialarını ve savunmalarını desteklemeleri mümkün olmaktadır. Ancak taraflara sadece bu sebepten ötürü bir süre verilmemekte

ve yargı ertelenmemektedir. Hâkim dosyada sunulan uzman görüşünü özgür bir şekilde takdir etmektedir. Uzman görüşünden yararlanan taraf bu konu ile ilgili masrafları kendi karşılamaktadır. Hâkim görüşüne başvurulmuş uzmanı mahkemeye davet ederek dinlenmesine karar verip uzmanlık gerektiren konuların daha iyi anlaşılması ve çelişkilerin, eksik ya da yanlış bilgilerin yargılamayı olumsuz şekilde etkilemesinin önüne geçilmesini sağlayabilmektedir. Mahkemeye davet edilen uzman kişi herhangi bir özrü olmadan gelmez ise hazırladığı raporla ilgili şüpheler uzman dinlenerek giderilemediği için mahkeme tarafından değerlendirilmemektedir (Şahin, 2011: 101-102).

1.11.2. Uzman Tanıklık

AICPA'ya göre uzman tanık, bir konu üzerinde bilimsel, teknik veya özel bir fikir sunma aşamasında veya bir konunun aydınlatılması amacıyla yardım edebilecek yeterli bilgi, yetenek, deneyim ve eğitime sahip kişidir (Cole (t.y.)'den aktaran: Toraman vd. 2009: 42). Uzman tanık; sadece gördüklerini, duyduklarını, hissettiklerini ve kokladıklarını dikkate alarak tanıklık yapan görgü şahidinin aksine anlaşmazlığa ait fikirlerini aldığı eğitime, kazandığı deneyimine ve uzmanlığına dayanarak anlatan ve gerekli durumlarda mahkeme esnasında sorgulanan uzman kişidir (Murray, 2009'dan aktaran: Çoban, 2013: 51). Uzman tanıklık adli muhasebenin en bilinen alanıdır. Uzman tanıklar mahkemelerde muhasebeyle ilgili yönü ağırlıkta olan dava konusuna ilişkin yazılı olarak ifade edilen görüşü sözlü olarak sunmakta ve hakim, savcı veya avukatların sorularını yanıtlamaktadırlar (Gülten, 2012: 14). Toplumda meydana gelen ve mahkemeye intikal eden olayların daha sağlıklı bir şekilde çözülmesi amacıyla uzman tanıklık önemli bir alandır (Çankaya ve Gerekan, 2009: 96).

Dava konusu olan olaylarda davacı, davalı ve yargı mensuplarından her konuda uzman olmaları beklenemeyeceği için doğru karar vermek adına o konuda uzman kişilerin görüşlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Adli muhasebecilerden de bazı zamanlar bilirkişi tanıklığı, danışmanlık ya da hakemlik yapması istenebilmektedir. Adli muhasebeciler uzman oldukları alanla ilgili konularda değerlendirme yapma, ilgili yasal mevzuata uygun olarak bir sonuca ulaşma ve bu durumu rapor etme gibi taleplerle karşılaşabilmektedirler. Çoğunlukla adli muhasebeciler hakimler tarafından bir davanın daha sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ve doğru bir karara varılması amacıyla mahkemelerde uzman tanık olarak görevlendirilebilmektedirler (Karacan, 2012: 114-115).

Muhasebe teknik bir bilim olduğu için bu konularda karar verebilmek amacıyla uzman bir kişinin görüşüne ihtiyaç duyulabilir. Avukatlar muhasebe yolsuzlukları ile ilgili kendilerinden destek istenildiği zaman genellikle bu desteği sağlayacak muhasebe bilgisine sahip değildirler. Avukatların bu konularda bir yargıya ulaşabilmeleri için uzman bir muhasebeciden (adli muhasebeci) destek almaları gerekmektedir. Destek verecek olan adli muhasebeci, muhasebe kayıtlarının kontrol edilmesi sonucunda dava konusu olayla ilgili bir fikir sunmaktadır (Telpner ve Mostek, 2003'ten aktaran: Pehlivan, 2010: 28). Adli muhasebeciler mahkemede uzman tanık olarak karmaşık olan

muhasabe sorunlarıyla ilgili uzman fikirlerini sunarken duygusallıktan uzak, sakin, tarafsız, bağımsız ve objektif olmalı, teknik konuları anlaşılır bir şekilde ve öğretici olarak açıklamalıdır (Pazarçeviren, 2005: 9-10).

Uzman tanıklığın iş süreci aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır (Kuchler, 2010: 156-157):

- **Tanıklığın Yeniden Gözden Geçirilmesi Aşaması:** Uzman tanık ile yapılan hazırlık görüşmeleri esnasında tanıklığın esasları gözden geçirilmekte; uzmanın eğitimi, geçmiş deneyimleri ve yeterliliği ile ilgili sorular sorulmaktadır. Avukat uzman tanığa davadan önce bilinmesi gerekenleri aktararak mahkemeye hazırlamaktadır. Aynı zamanda uzman tanık sorulabilecek soruları iyi bir şekilde anlayabilmeli ve avukat da uzman tanığın cevaplarını anlayabilmelidir. Bu aşamada uzman tanık ve avukat yeteri kadar prova yaparak uzman tanığın mahkemede heyecan ve telaş yapmasına karşı önlem almış olacaktır.
- **Görsel Kanıtların Hazırlanması Aşaması:** Uzman tanığın grafikler, modeller, görsel sunum teknikleri kullanması ifadesinin en çarpıcı ve bilgilendirici kısımlarını oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda jürinin de dikkatini araştırmacı ve uzman arasında geçen soru cevap ilişkisinden daha çok çekmektedir.
- **Soruların Düzenlenmesi Aşaması:** Uzman tanığa yöneltebilecek sorular üzerinde durulur. Ayrıca avukatlar, uzman tanığın ifadesinde bulunması gereken kanıt standartlarını anladığından emin olmalıdırlar.

Adli muhasebecilerin uzman tanık olarak görev yapacakları durumlarda uymaları gereken bazı kurallar vardır. Bu kurallar aşağıdaki gibidir (Basney, 2005'ten aktaran: Akyel, 2009: 162-168):

- **Her zaman doğruyu söylemek; avukattan ziyade bir uzman gibi davranmak:** Bir uzman tanık gerçekleri mantığıyla destekleyerek tarafsız olarak görüşlerini şekillendirmelidir. Müşteriyi savunmaktan ziyade oluşturduğu görüşü savunmalıdır.
- **Sahip olunan bilgileri ve tecrübeyi sahip olunanndan fazlaymış gibi göstermemek:** Uzman tanığın en önemli görevi jüriyi ya da mahkemeyi bilgilendirmektir. Uzman görüşleri sade bir şekilde ortaya konulmalıdır. Böylece jüri belirtilen görüşleri daha iyi bir şekilde anlar ve sonucu olumlu etkiler.
- **Karşı tarafın uzmanının özelliklerini uygun bir kurumu esas alarak değerlendirmek:** Bazen elindeki bilgileri ve tecrübelerini gerçekte var olandan çok fazla göstermeye çalışan uzmanlar olabilmektedir. Rakip olan kişilerin mesleki özellikleri ve referansları mutlaka kontrol edilmelidir.
- **Avukatların müşterinin lehine olmayan bilgileri göz ardı ederek seçilmiş bilgiler vermesine kesinlikle izin vermemek:** Görüş bildirecek olan uzmanlar tüm gerçekleri elde

ettiğinden emin olmalıdırlar. Eğer olayla ilgili bilgilerin tamamı toplanmazsa bu durum mahkemede ortaya çıkar ve uzman görüşüne güven olmaz.

- **Belgelerle ilgili gerekli kontrolleri gerçekleştirmek:** Belgeler üzerinde en baştan itibaren kontroller gerçekleştirilmelidir. Alınması gereken notlar varsa belgelerin üzerine değil çalışma kağıtları oluşturularak bu kağıtlara yazılmalıdır.
- **Direkt sorgulama yapılırken ifadede bulunan zayıf yönleri ortaya koymak:** Verilen ifade zayıf yönler içeriyorsa bu yönleri gizlemek değil açığa çıkarmak gerekmektedir. Zayıf yönler dikkate alınarak fikirler oluşturulursa tüm bunlara rağmen belirtilen sonuçlara ulaşıldığı anlaşılır.
- **İfadenin sunumu sırasında görsel araçlar kullanmak:** Muhasebecilerin mahkemede sayılarla konuşması birkaç dakika sonra jüriyi etkilemekten ziyade sıkılmaya yöneltebilir. Uzman tanıklar yapacakları görsel sunum sayesinde dikkatin ifadesine odaklanmasını sağlayacaktır.
- **İfade sunumu esnasında karşı tarafın uzmanına bireysel saldırıda bulunmamak:** Karşı tarafa bireysel bir saldırıda bulunulması antipati uyandırarak karşı tarafa sempati duyulmasına neden olabilir. Bu saldırıları yapan uzman tanık ifadesini hafifletir, ciddiyetten uzak olarak değerlendirilebilir.
- **Müşterinin uzman tanığı davaya mümkün olduğu kadar erken dahil etmesini sağlamak:** Avukatlar masraflardan kaçmak için bazen uzmanları dava sürecine son anlarda dahil etmektedirler. Muhasebe uzmanları sorunları çözücü bir role sahip oldukları için durumun tespit edilmesi ve dava açılmadan önce zararın incelenmesiyle bazen müşterinin daha çok masraf yapmasını da engelleyebilir.
- **Tanıklığın nasıl olacağı hakkında tereddütler mevcutsa, uzman olarak değil müşterinin avukatının danışmanı olarak çalışmayı sürdürmeyi sağlamak; eğer tanıklığın faydalı olmayacağı düşünülüyorsa davadan çekilmekten korkmamak:** Uzman olarak davaya dahil olunduğu durumda müşterinin görüşünün aksine olan bulgular elde edildiği zaman bunları da ortaya çıkarmak zorunda kalınabilir. Çünkü bir uzman tanığın sahip olduğu unvan ve imaj her şeyden daha önemlidir.

Uzman tanık olarak görev yapacak bir adli muhasebeci; denetim ve muhasebe analizi, anlaşılması zor olan vergi meseleleri, varlıkların değerlendirilmesi, şirketlerin hisse senedi değerlerinin tespit edilmesi, şerefiye ve diğer maddi olmayan duran varlıkların analiz edilmesi, maliyet muhasebesi uygulamaları, boşanma davalarında tarafların sahip olduğu mal varlıklarının değerlendirilmesi, finansal tabloların analizi, sermaye bütçelemesi kararları, maliyet ve kâr analizleri, mal ticareti ve vergi kaçırma davalarında görev alabilmektedirler (Crumbly ve Russell, 2004'ten aktaran: Çoban, 2013: 55).

Uzman tanıkların sahip olması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler; araştırmacı, meraklı, zeki, ısrarcı, çözümsel düşünebilen, sezgisel, etkili yazılı ve sözlü iletişim yeteneklerine sahip olmanın yanında ayrıca şüpheci, ayrıntılara odaklanabilen ve bütüne hâkim olabilen, empati sahibi, yenilikçi, teknoloji, hukuk, suç bilimi, psikoloji ve denetim gibi alanlarda bilgiye sahip olmak olarak sıralanabilir (Çoban, 2013: 74).

Adli muhasebeciler uzman tanıklık hizmeti verirken aşağıdaki ilkelere uymak zorundadır (Pagano, 2005'ten aktaran: Pehlivan, 2010: 28):

- Doğruyu söylemek.
- İlgili konuya konsantre olmak ve odaklanmak.
- Bir soru yöneltirmeden o konuda fikir beyan etmemek.
- Dinledikten sonra ilgili soruları cevaplamak.
- Kendinden güvenmek.
- Mesleği hakkındaki profesyonel standartlara hâkim olmak.
- İtirazları dinlemek.
- Tahminlerden yola çıkarak konuşmamak.
- Spekülatif konuşmamak
- Tam hazır olmak.

1.11.3. Hile Araştırmacılığı (Araştırmacı Muhasebecilik)

Gerekli mesleki bilgi ve uzmanlığa sahip olan adli muhasebeciler hile araştırmacılığı hizmeti ile işletmelerde meydana gelen veya gelebilecek olan hilelerin önlenmesi veya ortaya çıkarılması için yardımcı olmaktadır (Çankaya ve Gerekan, 2009: 97). Hile araştırmacıları, çoğunlukla işletme sahiplerinin, ortaklarının veya yöneticilerinin talebi doğrultusunda işletmedeki hile iddialarının veya olasılıklarının mevcudiyetini araştırmaktadır (Şahin, 2011: 49). Hile araştırmacılığına yönelik detaylı anlatım ikinci bölümde yapılacaktır.

1.12. Adli Muhasebenin Türkiye'deki Gelişimi ve Uygulaması

1.12.1. Adli Muhasebenin Türkiye'deki Gelişimi

Adli muhasebeci, profesyonel bir şekilde sahip olduğu bilgi ve donanımları gelir elde etmek amacıyla paylaşarak mesleğini yapan kişidir (Gülten, 2010: 313). Adli muhasebecilik kavramı Türkiye'de 2000'li yılların başlarında öncelikle akademik dergilerde kullanılmaya başlandıktan sonra yüksek lisans ve doktora tezlerine konu olmaya başlamıştır. Adli muhasebecilik mesleğine özgü resmi olarak kurulmuş bir kamu kurumu bulunmamaktadır. Dolayısıyla yasal düzenleme ve

mesleki unvan olarak mevcut bir hukuki alt yapısı yoktur (Gültekin, 2016: 32). Ülkemizdeki 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (GVK) bu tarz faaliyetleri serbest meslek faaliyeti olarak tanımlamaktadır (Gülten, 2010: 313). İlgili kanunun 65. Maddesinde serbest meslek faaliyetinin tanımı şu şekilde yapılmıştır (Gelir Vergisi Kanunu [GVK], 1961: madde 65): “Serbest meslek faaliyeti; sermayeden ziyade şahsi mesaiye ilmi veya mesleki bilgiye veya ihtisasa dayanan ve ticari mahiyette olmayan işlerin işverene tabi olmaksızın şahsi sorumluluk altında kendi nam ve hesabına yapılmasıdır.” Adli muhasebeciliğin meslek olarak nitelendirilebilmesi için üç esas şartı sağlaması gerekmektedir. Bunlar şöyledir (Gülten, 2010: 313):

1. Belirli bir eğitim ve öğretim sürecinden geçilerek meslek mensubu sayılması.
2. Mesleğin kendine özgü belirlenmiş standartları, ilkeleri ve etik kurallarının ve sertifikasyon ve belgelendirme işlemlerinin bulunması.
3. Mesleğin icra edileceği ülkede hukuksal dayanak oluşturan kanun, yönetmelik ve benzeri mevzuat unsurlarının bulunması.

Bu şartlar dikkate alındığında dünya uygulamalarında çoğu ülkenin kendi mevzuat sisteminde bir yasal dayanağı bulunmakta iken ülkemizde adli muhasebeye ilişkin özel bir kanun bulunmadığı anlaşılmaktadır.

ABD’de kurulmuş olan Association of Certified Fraud Examiners (ACFE)’in ülkemizdeki temsilciliğini 2006 yılında Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Derneği (USİUD) almıştır. USİUD kendi vizyonunu; “Suistimal inceleme faaliyetleri ile ilgili etik ve hukuk düzeninin oluşturulması ve geliştirilmesi süreçlerinde ülke içinde öncü, lider ve referans kurum kimliğini sağlamak” olarak, misyonunu ise Türkiye’de bu hizmetin meslek olarak kabul edilmesi için tanıtıcı çalışmalarda ve teşebbüslerde bulunmak, yasal açıdan meslek olarak tanındıktan sonra da profesyonel eğitim vermek şeklinde bilgilendirmelerde bulunmak şeklinde açıklamaktadır (Gültekin, 2016: 32).

Adli muhasebecilik uygulamasının mevcut olduğu ülkelerde mesleki birtakım sertifikalara sahip olma zorunluluğu bulunmaktadır. Bunların en başında ACFE tarafından verilen Sertifikalı Hile Araştırmacısı (Certified Fraud Examiner-CFE) belgesi gelmektedir. CFE belgesi adli muhasebecilik alanında uzman olunduğunu kanıtlayan bir belge olduğu için bu belgeye ihtiyaç duyulmaktadır (Toraman vd., 2009: 47). Adli muhasebe mesleğine ilişkin eğitim programları ve sertifikasyonlar ülkemizde daha gelişme aşamasındadır. 2010 yılından itibaren İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası (İSMMM) tarafından verilen “Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanlığı” eğitim programı adli muhasebecilik alanında verilmeye başlanan ilk eğitim programıdır. Bu programa katılabilmek için SMMM, SM ya da YMM belgesine sahip olmak ön şartı getirilmiştir. İSMMM Akademinin eğitim programına 75 meslek mensubu katılarak eğitim görmüşlerdir (Altınsoy, 2011:

135). Bu programda konularında uzman olan akademisyenler tarafından aşağıdaki dersler verilmiştir (Kurt, 2013: 66):

- İşletme etiği ve işletme kültürü
- Temel davranış bilimleri
- Mali tablo hileleri
- Adli bilişim uygulamaları
- İşletmelerde iç kontrol uygulamaları
- Temel denetim teorisi
- Hile teorisi
- Kurumsal yönetim uygulamaları
- Dijital ortamda veri analizi ve hile incelemesi
- Çalışan hileleri
- Kriminoloji ve adli bilimler açısından ceza-usul hukuku ve diğer hukuk alanları
- Adli bilimler ve adli bilimlerin hukuktaki yeri
- Adli belge incelenmesi
- Adli bilimlerde delil ve bilirkişilik
- Adli muhasebe araştırma teknikleri
- Adli muhasebe uygulamaları

Bu eğitim programı özel üniversiteler ve diğer eğitim merkezleri için bir örnek teşkil etmiş ve bu kuruluşlar da “Adli Muhasebecilik” eğitimine programlarında yer vermeye başlamışlardır (Altınsoy, 2011: 135). İSMMM Akademi tarafından çeşitli adli muhasebe eğitimleri vermeye devam etmektedir. Bunun yanı sıra İstanbul Aydın Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi ve Başkent Üniversitesi Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri Merkezi tarafından adli muhasebe kapsamında eğitimler düzenlenmekte olup eğitimler sonucunda sertifika verilmektedir. Çeşitli eğitim danışmanlığı firmaları tarafından da adli muhasebe kapsamında eğitimler düzenlenmekte ve e-devlet ve üniversite onaylı sertifikalar vermeye güncel bir şekilde devam edilmektedir.

Ülkemizde adli muhasebeyle ilgili üniversitelerde genel anlamda temel bir eğitim programı bulunmamasına ve yasal düzenleme olmamasına rağmen hile denetimi ve adli muhasebecilik ile ilgili birçok bağımsız firma kurulmaya başlamıştır. Bunların başında Fraud Research Corporation (Uluslararası Hile Denetimi ve Danışmanlık Hizmetleri A.Ş.- FRC) gelmektedir. Bu firma İSMMM tarafından düzenlenen “Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanı Programı” eğitiminden sonra sertifika alan 35 SMMM tarafından hile ve yolsuzlukların önüne geçilmesine kurumsal bir çözüm sağlamak amacıyla 2011 yılında kurulmuştur. Bu alanda çalışan birçok adli muhasebe şirketinin de önünün açılmasını sağlamıştır (Çabuk ve Yücel, 2012a: 72-73). 2012 yılında ise bir diğer hile denetim firması olan Fraud Auditing Corporation (FAC) kurulmuştur.

1.12.2. Adli Muhasebenin Türkiye'deki Uygulaması

Gelişmiş ülkeler Türkiye ile kıyaslandığında hile, yolsuzluk ve adli muhasebecilikle ilgili alt yapılarını önemli ölçüde tamamlamıştır. Buna rağmen hile ve yolsuzlukların tespiti ve önlenmesi konusunda tam anlamıyla bir sonuca ulaşamamışlardır. Konuyla ilgili araştırmalar yapılmış, düzenlemeler, standartlar ve ilkeler getirilmiştir. Ancak bunlara karşın hile oranlarında meydana gelen yükseliş ve bunların işletmeyi maruz bıraktığı maliyetler hilenin boyutlarını açık bir şekilde göstermektedir. Türkiye'de ise yapılan hilelerden dolayı meydana gelen zararlar, organize bir mücadele yürütülememesinden dolayı tam anlamıyla önlenememektedir (Bozkurt, 2000'den aktaran: Kurt, 2013: 64).

Yasa dışı eylemler olarak tanımlanan hile ve yolsuzluklar muhasebe bilimiyle birlikte hukuk ve ceza kanunlarının da konusu olmaktadır. Hileyle mücadele edebilmek amacıyla öncelikle bu kavramın yasal olarak tanımlanması ve boyutlarının açıkça ortaya konulması gerekmektedir. Hile ile ilgili tanımlamaların dünyadaki örneklerine bakıldığında kanun metinlerinde yer aldığı ve hile ile mücadele için ilgili kuruluşlar tarafından programlar hazırlandığı görülmektedir. Ülkemizdeki hukuk çerçevesinde muhasebe hatası ve hilesinin tanımı açıkça yapılmamakta ve hileli işlemlerin suç kapsamında değerlendirilmesine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır (Altınsoy, 2011: 131). 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nda ise muhasebe hilesi kavramına Kaçakçılık Suçları ve Cezaları başlığı altında 359. Maddede yer verilmiştir (Vergi Usul Kanunu [VUK], 1961: madde 359):

Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapanlar, gerçek olmayan veya kayda konu işlemlerle ilgisi bulunmayan kişiler adına hesap açanlar veya defterlere kaydı gereken hesap ve işlemleri vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde tamamen veya kısmen başka defter, belge veya diğer kayıt ortamlarına kaydedenler hakkında on sekiz aydan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Bu madde ile kaçakçılığa yönelik defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapanlardan bahsedilmektedir. Yargı tarafından hangi hilelerin muhasebe hilesi sayılabileceği hususunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Hile konusu çok geniş boyutlu bir alana sahip olduğu için hilenin tespiti ve önlenmesi için çaba gösteren işletmeler ile adli muhasebeciler için muhasebe hilesinin açık bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir (Altınsoy, 2011: 133).

Faaliyetlerini yasal düzenlemeler çerçevesinde sürdürmekte olan adli muhasebeciler Türkiye'de henüz herhangi bir yasal düzenleme olmadığı için suçla mücadelelerinde yasa hükümleri ve yasaya ilişkin ilgili yönetmelik ve alt düzenlemelerin varlığına gereksinim duymaktadırlar. Bu nedenle adli muhasebe mesleğinin yasal bir alt yapısının oluşması ve mesleki gerekliliklerinin, faaliyet alanının ve statüsünün tanımlanması gerekmektedir (Toraman vd., 2009: 46). Hileli eylemler

ve finansal suçlar, suç olarak tanımlandığı ve buna uygun cezai düzenlemeler yapıldığı zaman adli muhasebecilik mesleği hukuki olarak uygulama alanı bulabilmektedir.

Adli muhasebenin alt dallarından biri olan uzman tanıklık ülkemizde yasal alt yapıya sahip olan tek alan olmasına rağmen yeterince bilinmemektedir. Bilirkişi uygulamaları önemli düzeyde bilinmesine rağmen uzman tanıklık henüz bu düzeyde bilinmemektedir. Ülkemizde mevcut uygulamalarda tanıklık sadece olayı kendi gözleriyle gören bireyler için düzenlenmiştir. Bilirkişilerin yazılı rapor vermesi esastır. Buna karşın uzman tanık yazılı olarak bildirdiği görüşünü sözlü olarak da açıklamaktadır. Bilirkişiler yalnızca rapor vererek görüşlerini beyan ettikleri için bazı durumlarda mahkemelerde görev yapan kişiler tarafından raporda anlatılmak istenen tam olarak anlaşılammaktadır. Hazırlanan raporda ifadelerin belirsiz olması, aşırı teknik kavram ve terimlerin kullanılması, dilbilgisi kurallarının tam olarak kullanılmamasından dolayı rapor anlaşılamaz bir hâl alabilmektedir. Dolayısıyla bilirkişi raporlarının eksik, yetersiz veya yanlış hazırlanması genellikle yargı sürecinin uzamasına neden olabilmektedir. Bilirkişilik müessesesindeki tüm bu eksiklikler düşünüldüğü zaman uzman tanıklık uygulamalarının daha çok tercih edilmesine yol açacağı anlaşılmaktadır. Uzman tanıklık sisteminde sözlü ifade esas olduğu için hakimler, savcılar ve avukatlar verilen yazılı raporda anlaşılmayan ve şüphe duydukları kısımları sorarak adalet daha iyi bir şekilde sağlanabilmektedir (Gülten, 2010: 317; Gülten, 2012: 15).

12.01.2011 tarihinde kabul edilen ve 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 293. Maddesine göre taraflar dava konusu olayla ilgili uzman görüşüne başvurabilmekte, hakimler kendisinden rapor alınan uzman kişiyi davet ederek dinleyebilmekte ayrıca hâkim ve taraflar uzman kişiye sorular yöneltebilmektedir (Hukuk Muhakemeleri Kanunu [HMK], 2011: madde 293). Bu düzenleme adli muhasebecilik mesleğinin kapsamı içinde yer alan uzman tanıklığın ülkemizde uygulanabilmesi için önemli bir düzenleme olarak nitelendirilmektedir. Uzman tanıklık sisteminin ülkemizde uygulama imkânı bulmasıyla davaların sonuçlanmasını hızlandırabileceği ve bilirkişilik sisteminde karşılaşılan sorunların çözülmesinde etkili olacağı söylenebilir (Gülten, 2010: 317).

1.12.3. Türkiye'de Adli Muhasebecilik Kapsamında Düzenleme Yapan Kuruluşlar

Ülkemizde adli muhasebecilik mesleğinin uygulama alanları içinde bulunan konulara yönelik bu görevleri yerine getiren meslek grupları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2: Türkiye’de Adli Muhasebe Kapsamında Düzenleme Yapan Kuruluşlar

MALİYE BAKANLIĞI BÜNYESİNDE OLANLAR	HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI BÜNYESİNDE OLANLAR
1. Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK) - Mali Suçları Araştırma Uzmanı - Mali Suçları Araştırma Uzman Yardımcısı	1. Hazine Kontrolörleri Kurulu Başkanlığı - Hazine Kontrolörleri - Stajyer Hazine Kontrolörleri
2. Vergi Denetim Kurulu (VDK) - Vergi Müfettişi - Vergi Müfettişi Yardımcısı	2. Sigorta Denetleme Kurulu Başkanlığı - Sigorta Denetleme Uzmanı ve Yardımcıları - Sigorta Denetleme Aktüer ve Yardımcıları
	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) - Bankalar Yeminli Murakıpları ve Yardımcıları - Bankacılık Uzmanları ve Yardımcıları
	Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) - SPK Uzmanı ve Yardımcısı - SPK Uzman Hukukçusu ve Yardımcısı

Kaynak: Meriç, 2015: 117; Kurt ve Uçma, 2009: 167

Tabloda gösterilen kuruluşların görev ve yetkileri şöyle özetlenebilir:

MASAK; Maliye Bakanlığı bünyesinde ana hizmet birimi statüsünde ve doğrudan Maliye Bakanlığı’na bağlı olarak görevlerini yürütmektedir. MASAK’ın temel işlevi ise suç gelirlerinin aklanması alanına yönelik gelişmeler ile aklama suçunun önlenmesi ve ortaya çıkarılmasına yardımcı olacak yöntemlerle ilgili araştırmalar ve sektörel çalışmalar yapmak, önlemler geliştirmek, bilgi toplamak, toplanan bilgilerle ilgili analiz ve değerlendirme yapmak, araştırma ve incelemeler yapmak veya yaptırmak ve elde edilen bilgi ve sonuçları ilgili makamlara iletmek olarak açıklanmaktadır. Bu fonksiyonları yerine getirebilmesi için MASAK’ın yerine getirdiği faaliyetler aşağıdaki gibidir (MASAK Sunuş, (t.y.), <https://masak.hmb.gov.tr/sunus>):

- Politika oluşturulmasına katkı sağlamak.
- Uygulama stratejileri geliştirmek.
- Belirlenen politikalar dahilinde kanun, tüzük ve yönetmelik tasarımları hazırlamak.
- Uygulamaya ilişkin gerekli diğer düzenlemeleri yapmak.

- İlgili kurum ve kuruluşlar arasında bir koordinasyon oluşturmak.
- Görüş ve bilgi alışverişinde bulunmak.

Ülkemizde suç gelirlerinin aklanması ile mücadele amaçlı öncelikle 1996 yılında 4208 sayılı Kanun çıkarılarak hukuki bir kimlik kazanması sağlanmıştır. Hem uluslararası boyutta aklama suçu ile mücadele yöntemlerinin gelişmesi hem de uluslararası ekonomik ve finansal ilişkilerin önemli derecede artış göstermesiyle birlikte yeni bir kanuni düzenlemeye ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla 18.10.2006 tarihinde 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla birlikte terörün finanse edilmesinin önlenmesi amacıyla veri toplamak, şüpheli işlem bildirimlerini almak, analiz etmek ve değerlendirmek MASAK'ın yerine getirmesi gereken görevler arasına ilave edilmiştir (MASAK Sunuş (t.y.), <https://masak.hmb.gov.tr/sunus>).

VDK; Maliye Teftiş Kurulu, Gelir İdaresi Başkanlığı, Hesap Uzmanları Kurulu, Gelirler Kontrolörleri Başkanlığı ve Vergi Denetmenleri Büro Başkanlıkları 10.07.2011 tarihinden itibaren kaldırılarak VDK kurulmuştur. Birleşmeyle birlikte Maliye Müfettişleri, Gelir Kontrolörleri, Hesap Uzmanları ve Vergi Denetmenleri kadroları kaldırılmış ve Vergi Müfettişliği adını taşıyan tek bir kadro oluşturulmuştur. VDK'nin yerine getirdiği faaliyetler aşağıdaki gibidir (Meriç, 2015: 118):

- Vergi incelemeleri yapmak.
- Mükelleflerin faaliyetlerini analiz etmek.
- Riskleri tespit etmek.
- Vergi yükümlülüklerine ilişkin ihbar ve şikayetleri değerlendirmek.
- Vergi kaçırma ve vergiden kaçınma alanındaki gelişmeler ile bunların ortaya çıkarılması ve önlenmesine yönelik yöntemler konusunda araştırma yapmak.

Hazine Kontrolörleri Kurulu verimli ve etkili inceleme ve denetimler yürüterek, çeşitli mevzuatlarda kendisine verilen görev, yetki ve sorumluluklar dahilinde Kurula tanınan oldukça geniş faaliyet alanında kamu yararını koruyarak ve uluslararası düzeyde üstlenilen yükümlülükleri en iyi şekilde uygulayarak oluşturulan politika ve yasal düzenlemelere katkıda bulunmaktadır. Kurulun yerine getirdiği faaliyetler aşağıdaki gibidir (Hazine Kontrolörü Başkanlığının Görev ve Yetkileri, (t.y.), <https://www.hmb.gov.tr/hazine-kontrolorleri-kurulunun-gorev-ve-yetkileri>):

- Türkiye Cumhuriyeti'ne mali iş birliği çerçevesinde Avrupa Birliği tarafından sağlanan fonların kullanım amacı ile oluşturulan tüm yönetim ve kontrol mekanizmalarının işlerliği ve etkinliğinin denetimi ile bu kapsamda yapılan her türlü harcama, gelir, finansal yükümlülük, muafiyet ve finansal tabloların denetimini Denetim Otoritesi olarak yerine getirmek.

- Birleşmiş Milletler, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası gibi uluslararası kuruluşlardan dış finansmanı sağlanan proje ve faaliyetlere ilişkin, krediyi kullanan kurum ve kuruluşlara ait hesap ve işlemlerin denetimini ilgili anlaşmalar çerçevesinde ve Uluslararası Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları'na uygun bir şekilde bağımsız denetçi sıfatıyla yerine getirmek.
- Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname gereğince Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile diğer kamu kuruluşlarının görevlendirme bedelini tespit etmek ve hazine pay sahipliğinin gerektirdiği incelemeleri yapmak.
- Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ve ilgili kanun uyarınca yürürlüğe giren düzenlemeler kapsamında incelemeler yapmak.
- Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ve bu kanun uyarınca yürürlüğe giren düzenlemeler kapsamında incelemeler yapmak.
- Bireysel katılım sermayesine ilişkin incelemeler yapmak.
- Kurulun görev ve yetki alanı içinde bulunan konularda mevzuat ve uygulama ile ilgili her türlü araştırma ve diğer çalışmaları yapmak, yürütmek, görüş bildirmek ve tekliflerde bulunmak.
- Bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.

Sigorta Denetleme Kurulu; Ülkemizde Sigorta Murakabe Kurulu 1962 yılında kurulmuştur. Kuruluş amacıysa, kamu adına özel sigortacılık alanında çalışmalarını sürdüren gerçek ve tüzel kişilerin denetimini yapmaktır. Daha sonra bu kurul 1994 yılında Sigorta Denetleme Kurulu adını alarak Hazine Müsteşarlığı bünyesine dahil edilmiştir (Sigorta Denetleme Kurulu Tarihçe, (t.y.), <http://www.sigortadenetim.org/tarihce/>). Kurul, “Sigortacılık Kanunu ve ilgili diğer mevzuat gereğince Kurul’a ve Kurul denetim elemanlarına verilen teftiş, denetim, inceleme ve soruşturma görevlerini yürütmek ve sonuçlandırmak ile görevlendirilmiştir.” (Sigorta Denetleme Kurulu Görev ve Yetki, (t.y.), <http://www.sigortadenetim.org/gorev-ve-yetki/>).

BDDK; finansal piyasalarda var olan denetim ve gözetim sisteminin etkinliğini arttırmak ve bağımsız karar alma mekanizmasını oluşturmak amacıyla 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile 23.06.1999 tarihinde kurulmuştur. 2005 yılında yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile de kurumun bağımsızlığı ve etkinliği güçlendirilmiştir. BDDK'nın yerine getirdiği faaliyetler aşağıdaki gibidir (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu [BDDK], (t.y.), <https://www.bddk.org.tr/Hakkimizda/Misyon-ve-Vizyon/10>):

- Denetime tabi olan kuruluşların faaliyetlerini güvenilir bir şekilde gerçekleştirmesini sağlamak.
- Kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak.
- Tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasını sağlamak.

- Finansal piyasaların gelişmesine katkı sağlamak.
- Finansal istikrara katkı sağlamak.

SPK; 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile kurulmuş idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici bir kamu kurumudur. 06.12.2012 tarihinde kabul edilen 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile SPK'nın görev, yetki ve sorumlulukları tekrar düzenlenmiştir. SPK'nın yerine getirdiği faaliyetler aşağıdaki gibidir (Sermaye Piyasası Kurulu'nun Oluşumu, (t.y.), <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Index/0/1/1>):

- Sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını sağlamak.
- Sermaye piyasalarının ve kurumlarının işleyiş kurallarını belirlemek.
- Fon kullanan şirketlerin belirli kurallara uygun bir biçimde sermaye piyasasından en etkin şekilde yararlanmasını sağlamak.
- Tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarını korumak.
- Piyasaların adil ve etkin çalışmasını sağlamak.

Yapılan açıklamalardan yola çıkarak, adli muhasebecilik mesleğinin ülkemizde doğrudan bir uygulaması bulunmamaktadır. Ancak birçok kurum bu meslek alanına ilişkin düzenlemelerde bulunmaktadır. Bunların başında Maliye Bakanlığı gelmektedir. Yukarıdaki meslek unvanlarının hiçbiri için muhasebe meslek mensubu olma şartı aranmamaktadır. Buradan yola çıkarak ülkemizde adli muhasebecilik mesleğinin kapsamı içinde yer alan alanlarda meslek unvanları bulunmakta ancak uluslararası anlamda adli muhasebecilik mesleğine yönelik bir yasal düzenleme bulunmamaktadır (Kurt ve Uçma, 2009: 169).

1.12.4. Türkiye’de Adli Muhasebecilik Kapsamına Girebilecek Meslek Grupları

Ülkemizde kamu adına verilen görevleri yerine getiren arabulucu, uzlaştırmacı, bilirkişi, ombudsman, konkordato komiseri gibi bağımsız yasal danışmanlar adli muhasebecilik mesleği kapsamında değerlendirilmekte ve bu görevi kısmen de olsa yerine getirmektedirler. Bu bağımsız yasal danışmanlıkların meslek mi yoksa diğer mesleklerin içinde bir alt uzmanlık mı olduğu konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bir meslek olarak tanımlanmak için gereken bütün şartlara sahip olmalarına rağmen Türkiye’deki mevcut uygulamada bunların avukatlık, mali müşavirlik gibi mesleklerin bir alt uzmanlık alanı olarak kabul gördüğü söylenebilir.

1.12.4.1. Bilirkişilik

Bilirkişi, bir olayın çözülmesi amacıyla uzmanlığa, özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyulması halinde başvuru olan oy ve görüşünü sözlü veya yazılı bir şekilde sunan gerçek veya tüzel kişidir.

Mesleklerinde 5 yıllık kıdeme sahip olmuş kişiler bilirkişilik temel eğitimine katılabilmektedirler. Kişilerin aldıkları bu eğitim 18 saati teorik eğitim ve 6 saati uygulama eğitimi olmak üzere en az 24 ders saatinden oluşmaktadır. Bilirkişi olabilmek için kişilerin bu temel eğitime katılmaları zorunludur ve derslerin 1/12'sinden az devamsızlık yapma hakları bulunmaktadır. Bu süreyi aşanların eğitim programıyla ilişkisi kesilmektedir. Eğitimlerini tamamlayan kişilere 15 gün içerisinde eğitim kuruluşu tarafından belgeleri verilmektedir. Temel eğitimlerini tamamlayan ve gerekli diğer şartları sağlayan kişiler Bilirkişi Bölge Kuruluna başvuruda bulunmaktadır. Kurul başvuruları değerlendirerek en liyakatli olan kişileri kurula ve sicile kaydetmeye karar vermektedir. Başvuruları kabul edilen kişilere kurul tarafından 3 yıllık bir süreyi kapsayan bilirkişilik yetki belgesi verilmektedir ve Bilirkişilik Siciline kayıtları yapılmaktadır. Bilirkişiler yemin etmekte ve yemin tutanakları dosyalarına konulmaktadır (Bilirkişilik Yönetmeliği, 2017: madde 4,30,32,41,43,44).

Uzmanlık, özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyulan durumlarda resen veya talep üzerine ilgili merci tarafından bilirkişi görevlendirilmektedir. Bilirkişinin kendisine verilen görevi başkasına devretme hakkı yoktur bizzat kendisi yerine getirmek zorundadır. Bilirkişiye inceleme yapacağı konunun neleri kapsadığı ve sınırlarının ne olduğu hakkında yazılı olarak bilgi verilmekte ve açıkça anlatılmaktadır. Bilirkişi kendisine tanınan süre içerisinde incelemesiyle ilgili vardığı sonuçları rapor hazırlayarak sunmaktadır. Sunulan bu rapor ilgili merci tarafından var olan diğer delillerle birlikte özgür bir şekilde incelenmektedir. Rapordaki hususların eksik veya anlaşılabilir halde bilirkişiden ek açıklama yapması istenebilmektedir. Bazen gerek görülmesi halinde bilirkişiden sözlü olarak açıklama yapması da istenebilmektedir. Bilirkişi hem hazırladığı raporda hem de sözlü açıklamalarında hukuki nitelendirme ve değerlendirmede bulunamaz. Yalnızca çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlarda açıklama yapabilmektedir. Bilirkişinin görev almak amacıyla kendi reklamını yapma hakkı yoktur (Bilirkişilik Yönetmeliği, 2017: madde 5,14,49,50,51,52,55,56).

Bilirkişi adalete hizmet etme bilincine sahip olmalıdır. Görevini etkin, zamanında ve verimli bir şekilde yerine getirerek sunduğu hizmetin kalitesini arttırmaya çalışmalıdır. Bunu yapabilmek için bağımsız, tarafsız ve objektif olmalı dürüstlük kuralları çerçevesinde hareket etmelidir. Çalışmaları boyunca bağımsızlığını korumalı ve bağımsızlığına zarar verebilecek davranış ve ilişkilerden uzak durmalıdır. Görüşünü oluştururken uzmanlık alanıyla ilgili terim ve ifadeleri, görevlendirmeyi yapan merciinin ve tarafların anlayabileceği bir dille açıklamaya çalışmalıdır. Görevi dolayısıyla kendisine verilen bilgi ve belgelerin veya sırların hem görev süresi boyunca hem de görevi sona erdikten sonra gizliliğini sağlamalı ve korumalıdır. Bilirkişi kendisi, yakınları veya üçüncü kişiler yararına menfaat sağlamamalı, hediye almamalı ve aracılıkta bulunmamalıdır. Kişilerin mesleğe olan saygısını ve adalete olan güvenini zedeleyici tavır ve davranışlardan kaçınılmalıdır (Bilirkişi Yönetmeliği, 2017: madde 5,7,8,10,12).

Bilirkişiler sahip oldukları özel ve teknik bilgi kapsamında mahkemelerde hakimlere üç şekilde yardımcı olmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Pehlivan ve Aşkargenç, 2007'den aktaran: Meriç, 2015: 25):

- Genel tecrübe kurallarını bildirmek.
- Özel bilgi sahibi kişilerin gözlemleyebileceği olguları tespit etmek.
- Özel bilgi ile bilimsel kuralları uygulayarak sonuç çıkarmak.

1.12.4.2. Arabuluculuk

Arabulucu, arabuluculuk faaliyetlerini yürüten gerçek kişidir. Arabulucu olmak isteyen kişi hukuk fakültesini tamamladıktan sonra en az 5 yıllık bir mesleki kıdeme sahip olmalıdır. Daha sonra arabuluculuk eğitimi veren ilgili kuruluştan eğitim alması gerekmektedir. Bu eğitim esnasında arabuluculuk faaliyetlerinin yürütülmesiyle ilgili temel bilgiler, iletişim teknikleri, müzakere ve uyuşmazlık çözüm yöntemleri ve davranış psikolojisi ile yönetmelikte gösterilmekte olan diğer teorik ve pratik bilgilerle ilgili bir eğitim verilmektedir. Eğitimini başarılı bir şekilde tamamlayan kişiye arabuluculuk eğitimini tamamladığına dair bir yetki belgesi verilmektedir. Kişinin daha sonra Adalet Bakanlığı tarafından yapılan yazılı sınavda başarılı olması gerekmektedir. Arabulucu olmaya hak kazanan kişinin arabuluculuk siciline kaydolmak için başvuru yapması gerekmektedir. Kişi sicile kaydolduğu tarihten itibaren arabuluculuk faaliyetlerine başlayabilmektedir (Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu [HUAKE], 2012: madde 19,20,22,25).

Arabulucu, tarafların içerisinde bulunduğu anlaşmazlığı çözmek amacıyla çeşitli sistematik tekniklerden yararlanmak suretiyle taraflarla bir araya gelerek görüşmekte ya da müzakerelerde bulunmakta, tarafların birbirini daha iyi anlamaları için çaba sarf ederek çözümü kendilerinin üretmesini sağlamaktadır. Arabulucu tarafların çözüm üretmedikleri durumlarda da kendisi çözüm önerisi sunabilmektedir. Arabulucu görevini şahsen yerine getirmektedir ve taraflara eşit bir şekilde yaklaşmaktadır. Taraflar arabulucuya dava açılmadan önce veya dava esnasında başvurabilmektedirler. Arabulucuya dava açılmadan önce başvurulmuşsa, taraflar ilk toplantı esnasında arabuluculuk sürecinin devam ettirilmesine karar verirse bir tutanak hazırlanarak bu durum belgelendirilir ve bu tarihten itibaren arabuluculuk süreci işlemeye başlar. Eğer dava açıldıktan sonra arabulucuya başvurulmuşsa, mahkemenin arabuluculuk davetinin taraflarca kabul edildiği anda veya tarafların arabulucuya başvurmak için anlaştığını duruşma dışında mahkemeye yazılı olarak beyan ettikleri anda ya da duruşmada bu beyanlarının tutanağa geçirildiği tarihten itibaren arabuluculuk süreci işlemeye başlar. Arabuluculuk faaliyeti sonucunda bir tutanak hazırlanarak tarafların anlaşıp anlaşamadıkları veya arabuluculuk faaliyetinin hangi şekilde sonuçlandığı belgelendirilmektedir. Arabulucunun kendisine verilen belgeleri ve hazırladığı tutanağı 5 yıl boyunca saklaması gerekmektedir (HUAKE, 2012: madde 2,9,16,17).

Arabulucu görevini yerine getirirken tarafsız ve özenli bir şekilde davranmalıdır, tarafların eşit haklara sahip olduğunu unutmamalıdır. Arabuluculuk faaliyeti süresince kendisine verilen bilgi ve belgeleri gizli tutmalıdır. Taraflara arabuluculuk faaliyetine başlamadan önce arabuluculuğun esasları, süreci ve sonuçlarıyla ilgili bilgi vermelidir. Taraflarla hem ayrı ayrı hem de birlikte görüşebilmekte ve iletişim kurabilmektedir. Arabulucu unvanını ve bu unvanın sağladığı bütün yetkileri kullanabilmektedir. Yürüttüğü faaliyetler karşılığında ücret ve masrafları isteyebilmektedir. Bunların yanı sıra arabulucu görev yaptığı uyuşmazlıkla ilgili açılan davada taraflardan herhangi birinin avukatı olarak görev yapmamaktadır. İş alabilmek için reklam sayılabilecek herhangi bir davranış veya tutumda bulunmamaktadır (HUAK, 2012: madde 4,6-11).

1.12.4.3. Uzlaştırmacılık

Uzlaştırmacı, şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar gören kişiler arasında tarafların anlaşılmasını sağlamaya yönelik uzlaştırma müzakerelerini yöneten, Cumhuriyet savcısının onayıyla görevlendirilmiş kişidir. Uzlaştırmacılar avukat veya hukuk öğrenimi görmüş kişilerdir. Uzlaştırmacı olarak görev yapmak isteyen kişiler görevlerine başlamadan önce eğitim almaları gerekmektedir. Bu eğitimi Adalet Bakanlığından izin alan üniversitelerin hukuk fakülteleri, Türkiye Barolar Birliği veya Türkiye Adalet Akademisi gibi kuruluşlar verebilmektedir. Eğitim sayesinde kişilere; alternatif uyuşmazlıkları çözebilme, iletişim ve müzakere becerileri ile yöntemlerini geliştirme; mağdur, suçtan zarar gören, şüpheli ya da sanık ile birlikte çalışmak için gerekli olan özel koşullar ve ceza adaleti sistemi ile ilgili bilgi sahibi olma gibi hususlarda yeterlilik kazandırılmaya çalışılmaktadır. Eğitimin konusunu ise görev yapacak kişilerin sahip olması gereken asgari özellikler, bilgi düzeyi ve kişisel yeteneklerinin geliştirilmesi oluşturmaktadır. Kişilere Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı tarafından belirlenmiş konularda hem teorik hem de uygulamalı olarak eğitim verilmektedir. En az 48 ders saati eğitim verilmekte ve bu sürenin 36 saati teorik ve 12 saati uygulamalı olmaktadır. Derslerin 1/12'sine katılmayan kişilerin eğitimle ilişkisi kesilmektedir. Eğitimlerini başarıyla tamamlayan kişilere uzlaştırmacı eğitimini tamamladığını gösteren bir katılım belgesi verilmektedir. Eğitimi tamamlayan kişilerin sicile kayıtlı olabilmeleri için yılda en fazla iki kere yapılmakta olan sınavda başarılı olmaları gerekmektedir. Başarılı olan kişilerin uzlaştırmacı siciline kaydolabilmeleri için Alternatif Çözümler Daire Başkanlığına başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Uzlaştırmacılara iki yıl içinde en az bir defa olmak kaydıyla 8 ders saatinden az olmayacak şekilde yenileme eğitimi verilmektedir. Uzlaştırmacıların bu eğitime katılmaları zorunludur (Ceza Muhakemesinde Uzlaşma Yönetmeliği [CMUY], 2017: madde: 4,48,50,51,55).

Uzlaştırma yoluna; 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 253. Maddesinin birinci fıkrasında belirtilen suçlarda, suça sürüklenen çocuklar bakımından mağdur olan kişinin ya da suçtan zarar gören kişinin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla ayrıca üst sınırı 3 yılı geçmemiş olan hapis veya adli para cezası gerektiren durumlarda başvurulabilmektedir. Bunun dışında diğer kanunlarda yer alan suçlarla ilgili uzlaştırmaya gidebilmek için kanunda açık bir

hükmün bulunması gerekmektedir. Uzlaştırıcı kendisine verilen görevi kendisi yerine getirmek zorunda olup kısmen veya tamamen başkasına devredememektedir. Taraflar arasında uzlaşma sağlanmışsa uzlaşmaya konu olan suçla ilgili tazminat davası açılmamaktadır. Eğer uzlaştırma faaliyetleri sonuçsuz kalmışsa tekrar uzlaştırma yoluna gidilememektedir. (CMUY, 2017: madde: 7,8).

Uzlaştırıcı görevini yerine getirirken bağımsız ve tarafsız olmalıdır. Tarafların eşit fırsatlara sahip olmalarına özen göstermeli ve ortak yararları için çalışmalıdır. Adalet hizmetine bilincine sahip olmalı ve kişilerin adalete olan güvenlerini zedelememelidir. Görevini etkin, zamanında ve verimli bir şekilde yerine getirmeli ve sunduğu hizmetin kalitesini arttırmaya çalışmalıdır. Görevi boyunca nazik ve saygılı davranmaya özen göstermelidir. Taraflara birbirlerine karşı saygılı davranmaları ve görüşmelerde iyi niyetli olmaları gerektiği konusunda bilgi vermelidir. Görüşmelere başlamadan önce taraflara; uzlaştırmanın temel ilkelerini, kendisinin tarafsız olduğunu, uzlaştırma sürecini ve sonuçlarını, kendisinin ve tarafların uzlaştırmadaki görevini, gizlilik yükümlülüğü olduğunu belirtmeli ve tarafların süreci daha rahat anlamalarını sağlamalıdır. Tarafların suçlu olduğu ispatlanana kadar masum olduğunu unutmamalı ve taraflara karşı hiçbir tavır almamalıdır. Görevin saygınlığına zarar verecek davranışlardan ve söylemlerden kaçınmalıdır. Görevi dolayısıyla elde ettiği bilgi ve belgelerin gizliliğini korumalıdır (CMUY, 2017: madde 5,6).

1.12.4.4. Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği)

Ombudsman, halk ile yönetim arasındaki ilişkilerde karşılaşılan sorunların çözümünde halka yardımcı olan, şikayetler konusunda ilgili yönetsel kuruluşlara tavsiyelerde bulunan, yıl sonunda yasama organına bulgu ve önerilerini içeren raporlar sunan, yasama organı tarafından seçilmiş bağımsız denetçidir (Erkul, 2003'ten aktaran: Abdioğlu, 2007a: 82). Ombudsmanlık kurumu doğrunun, adaletin ve hukukun geçerliliğini sağlamayı kendine amaç edinmiştir. Halk ile yönetim arasında tarafsız bir şekilde arabuluculuk görevini üstlenmektedir. Halk ile devlet arasında bir güven oluşturarak yönetimin saydamlığına katkı sağlamaktadır (Keskin, 2013'ten aktaran: Kayhan, 2019: 48). Ülkemizde ombudsmanlık mesleği kamu denetçisi olarak da tanımlanmaktadır. Ombudsmanlık mesleği ülkemizde 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu (KDKK) ile yasal alt yapıya sahip olmuştur. Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) idarenin işleyişine yönelik yapılan şikayetler ile ilgili idarenin yaptığı her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını inceleyerek idareye önerilerde bulunmaktadır. İncelemelerini, insan haklarına dayalı adalet anlayışı ile hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönünden yapmaktadır. Bu kurumda görev yapan bir kamu başdenetçisi, beş kamu denetçisi, genel sekreter ve diğer personeller bulunmaktadır. Kamu başdenetçisi ve kamu denetçisi olabilmek için sahip olunması gereken nitelikler ilgili kanunun 10. Maddesinde açıklanmıştır. Denetçi olmak isteyen kişilerin dört yıllık eğitim fakültelerinden veya buna denk sayılan yükseköğretim kurumlarından mezun olmaları gerekmektedir. Mezun olunan fakültelerin hukuk, siyasal bilgiler, iktisadi ve idari bilimler, iktisat ve işletme fakültesi olması tercih meselesidir.

Kişilerin en az 10 yıllık bir mesleki kıdeme sahip olmaları gerekmektedir. Kamu başdenetçisi olmak isteyenlerin en az 50, kamu denetçisi olmak isteyenlerin ise en az 40 yaşında olmaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra denetçilerin kamu haklarından yasaklı olmamaları, başvuru yaptıkları anda herhangi bir siyasi partiye üye olmamaları ve ilgili maddenin diğer şartlarını sağlıyor olmaları gerekmektedir. Bütün bu şartlara uyum sağlayan kişilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığının ilan ettiği başvuru süresi içinde Başkanlığa başvuruda bulunmaları gerekmektedir. TBMM Genel Kurulu kanunda belirtilen yasal süre içerisinde başdenetçiyi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oy ile seçmektedir. Denetçileri de üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçmektedir. Seçilen başdenetçi ve denetçiler ant içerek görevlerine başlamaktadırlar. Başdenetçi ve denetçilerin görev süreleri 4 yıldır (Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu [KDKK], 2012: 5,10,11,13,14).

Şikâyette bulunacak olan kişi başvuru dilekçesini Türkçe olarak hazırlayarak KDK'ye, KDK'nin gerekli gördüğü yerlerde açtığı bürolara kendisi teslim edebilir, posta ya da faks yoluyla gönderebilir. KDK tarafından oluşturulmuş olan elektronik sistem aracılığıyla da başvuruda bulunabilir. Başvuru kendisi tarafından yapabileceği gibi kanuni temsilcisi ya da vekili tarafından da yapılabilir. Şikâyet başvurusu hakkında inceleme ve araştırmaya başlanılmadan önce bir ön inceleme yapılır. Şikâyet başvurusunun gerekli şartları taşınması halinde inceleme ve araştırma aşamasına geçilir. Adalet anlayışı içerisinde idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışları incelenir ve araştırılır. Bu inceleme ve araştırmalar hukuka ve hakkaniyete uygunluk ve iyi yönetim ilkeleri yönlerinden yapılır. Şikâyet konusuyla ilgili idareden bilgi ve belge istenebilir. Eğer konu özel uzmanlık ve teknik bilgi gerektiren bir konu ise başdenetçi ve denetçiler bilirkişi görevlendirebilirler. Konuyla ilgili tanıkların veya ilgili kişilerin dinlenilmesine karar verilebilir. KDK, şikâyet tarihinden itibaren en geç 6 ay içinde inceleme ve araştırmalarını tamamlar. KDK, incelemeleri sonucunda şikâyetin doğru olduğunu tespit etmişse tavsiye kararı, şikâyetin yerinde olmadığına karar verirse ret kararı verir. Taraflar anlaşmış ya da idarenin istenen talebi yerine getirdiğini KDK'ye bildirmesi üzerine dostane çözüm kararı verilir. KDK; şikâyetçi olan kişinin vazgeçmesi, ölümü veya tüzel kişilik ise tüzel kişiliğin sona ermesi ya da araştırmalar devam ederken şikâyet konusuyla ilgili dava açılması durumunda karar verilmesine yer olmadığına dair karar verir (Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik [KDKKY], 2013: madde 8,10,11,19,20,22-25,32-34).

Kamu başdenetçisi ve kamu denetçisi hiçbir organ, makam, merci ya da kişiden görevleriyle ilgili emir ve talimat almamaktadırlar. Görevlerini yerine getirirken bağımsız ve tarafsız davranarak kurumun saygınlığına zarar vermemeleri gerekmektedir. Görevlerini yerine getirirken kişiler arasında din, dil, ırk, mezhep, siyasi düşünce gibi konularda ayırım yapmamaları gerekmektedir. Görev süreleri boyunca hiçbir resmi veya özel görev alamamakta, ticaretle uğraşamamaktadırlar. Görevleri gereği kendilerine verilen bilgilerin veya sırların gizliliğini görevleri bitmiş olsa da korumaları gerekmekte ve kimsenin çıkarına kullanmamaları gerekmektedir. Başdenetçi, denetçilerin iş birliği içinde ve uyumlu çalışmalarını sağlamaktadır. Denetçiler başdenetçinin

kendilerine verdiği konularda bireysel olarak çalışarak kararlarını başdenetçiye sunmaktadırlar. Gerek görülmesi halinde bir konu hakkında birden fazla denetçi de görevlendirilebilmektedir (KDKKY, 2013: madde 46,47).

1.12.4.5. Konkordato Komiserliği

Konkordato komiseri, konkordato süreci boyunca kanunda öngörülen görevleri yerine getiren bir kamu görevlisi olarak tanımlanabilir (Pat, 2018, <http://www.erdem-erdem.av.tr/yayinlar/hukuk-postasi/konkordato-komiserinin-nitelikleri-ve-gorevleri/>). Konkordato komiseri olarak görevlendirilecek kişilerde olması gereken nitelikler Adalet Bakanlığı tarafından 2019 yılında Resmi Gazete’de yayınlanan Konkordato Komiserliği ve Alacaklılar Kuruluna Dair Yönetmelik (KKAKDY)’in 4. Maddesinde açıklanmıştır. İlgili maddede de belirtildiği üzere konkordato komiseri olacak kişinin dört yıllık lisans eğitimi veren fakültelerden ya da buna denk olarak kabul edilen kurumlardan mezun olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra en az 5 yıllık bir mesleki tecrübeye de sahip olması gerekmektedir. Aynı madde gereğince medeni usul ve icra iflas hukuku, medeni hukuk, ticaret hukuku ile işletme, iktisat, maliye ve muhasebe alanında profesör veya doçent unvanına sahip olanlar haricindeki kişilerin konkordato komiserliği temel eğitimine katılmaları zorunludur. Eğitim süresince kişilere komiserlik görevini yerine getirebilmek için gerekli olan teorik ve pratik bilgiler verilmektedir. Temel eğitim süresi en az 36 ders saatinden oluşmaktadır ve gerekli görülmesi halinde bu süre uzatılabilmektedir. Kişilerin derslere devamları zorunludur ve derslerin 1/12’sine katılmayanların eğitim programıyla ilişkisi kesilmektedir. Temel eğitimin konusunu aşağıdaki konular oluşturmaktadır. Bu konulara Bilirkişilik Daire Başkanlığının gerekli gördüğü diğer konularda eklenebilir (Konkordato Komiserliği ve Alacaklılar Kuruluna Dair Yönetmelik [KKAKDY], 2019: madde 4,10,13).

- İcra ve iflas hukukunun genel ilkeleri.
- Konkordato mevzuatı.
- Konkordato komiserinin taşıması gereken nitelikler.
- Konkordato komiserinin görevi, yetkisi ve yükümlülükleri.
- Konkordato komiserinin hukuki ve cezai sorumluluğu.
- Konkordato projesi.
- Alacaklılar kurulu ve görevleri.
- İşletme yönetimi.
- Finansal raporların analizi.
- İşletmelerde kriz yönetimi.
- Rapor yazım usul ve tekniği.

Eğitimini başarıyla tamamlayan kişiler Bilirkişilik Daire Başkanlığının belirlediği takvim ve esaslara göre yerleşim yerinde veya mesleğini icra ettiği yerin bağlı olduğu Bilirkişilik Bölge Kuruluna gerekli niteliklere sahip olduğunu gösteren beyannameyi hazırlayarak başvuruda bulunur. Kurul başvuru şartlarını sağlayan kişileri üç yıllık bir süre için komiser listesine kaydeder. KGK komiserlik görevini üstlenebilecek niteliklere sahip olan bağımsız denetçilerin listesini kaydedilmesi için bölge kuruluna gönderir. Komiserlere üç yılda bir 12 saatten az olmamak üzere yenileme eğitimi verilmektedir. Komiserlerin, listeye kayıtlı oldukları tarihten itibaren üçüncü yılın içinde yenileme eğitimine katılmaları zorunludur (KKAKDY, 2019: madde 13,18).

Mahkeme, komiseri Bilirkişilik Bölge Kurulu tarafından oluşturulan listeden seçer. Eğer üç komiser görevlendirilecek ise bunlardan birinin mahkemenin bulunduğu ilde faaliyet gösteren bir bağımsız denetçi olması, diğer bir komiserin ise hukukçu olması tercih edilmektedir. Listede kayıtlı bulunan komiserler kendilerine verilen görevleri kabul etmekle yükümlüdürler. Bir kişinin eş zamanlı olarak geçici komiser veya komiser olarak görevlendirileceği dosya sayısı beşten fazla olamaz. Komiser kendisine verilen görevi bizzat yerine getirmeli ve görevini yerine getirirken dürüstlük kurallarına uygun bir şekilde tarafsız, objektif ve özenli olmalıdır. Görevi süresince öğrendiği bütün sırların gizliliğini sağlamalı ve korumalıdır. Öğrendiği bilgileri ne kendisi için ne de yakınları veya üçüncü kişilerin çıkarı için kullanmamalıdır. Kendisi, yakınları veya üçüncü kişiler çıkarına hediye kabul etmemeli ve aracılıkta bulunmamalıdır. Komiserin bu yükümlülükleri sadece görev süresince değil görevi bittikten sonra da devam etmektedir. Bu yükümlülüklere aykırı hareket eden komiserlerin görevine mahkeme tarafından son verilmektedir (KKAKDY, 2019: madde 5,8).

Komiser, görev süresince ihtiyaç duyacağı bilgi ve belgeleri gerek özel gerekse kamu kurum ve kuruluşlarından ve ilgililerden talep edebilir, doğrudan yazışma yapabilir veya iletişim kurabilir (KKAKDY, 2019: madde 9). Dosyayı teslim alan komiser kesin mühlet içerisinde konkordatonun tasdikine yönelik işlemleri tamamlamalı ve dosyayı raporlarıyla birlikte mahkemeye teslim etmelidir. Konkordato komiseri bu süre boyunca konkordato projesinin tamamlanmasına katkıda bulunmakta, borçlunun faaliyetlerini denetlemekte, İcra ve İflas Kanunu (İİK)'nda verilen görevleri yerine getirmekte, mahkemenin istediği konularda ve uygun göreceği sürelerde ara rapor sunmakta, alacaklılar kurulunu ve talepte bulunan diğer alacaklıları konkordatonun seyri hakkında düzenli aralıklarla bilgilendirmekte ve mahkemeler tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmektedir (İcra ve İflas Kanunu [İİK], 1932: madde 290). Alacaklılar kurulu; komiserin faaliyetlerini denetlemekte, komisere tavsiyelerde bulunabilmekte ve İİK'nin öngördüğu hallerde mahkemeye görüş bildirmektedir. Eğer alacaklılar kurulu konkordato komiserinin yürüttüğu faaliyetleri yeterli bulmazsa gerekçeli bir rapor hazırlayarak mahkemeden komiserin değiştirilmesini talep edebilmektedir. Mahkeme bu talep doğrultusunda hem borçluyu hem de komiseri dinledikten sonra kesin kararını vermektedir (KKAKDY, 2019: madde 23).

1.12.5. Türkiye’de Adli Muhasebecilik Kapsamına Girebilecek Meslek Grupları ile Adli Muhasebeciliğin Karşılaştırılması

Bilirkişilik kurumu adli muhasebecilik mesleğinin kapsam alanı içinde bulunan Uzman Tanıklık’ın daha profesyonelleşmiş, ilke ve kurallara bağlanmış şeklidir. Bu iki mesleğin çalışma alanları bazı farklılıkların bulunması dışında temel olarak aynı olmakla beraber görevlendirildikleri alanlar aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Çoban, 2013: 75):

- Denetim ve muhasebe analizinin yapılması
- Karmaşık vergi sorunlarının çözümlenmesi
- Varlıkların değerlemesinin yapılması
- Şirketlerin hisse senedi değerinin belirlenmesi
- Şerefiye ve diğer maddi olmayan varlıkların analiz edilmesi
- Boşanma davalarında mal varlığı değerlerinin belirlenmesi
- Maliyet muhasebesi uygulamaları
- Mali tabloların analiz edilmesi
- Sermeye bütçeleme kararlarının alınması
- Maliyet ve kâr analizlerinin yapılması
- Mal ticareti

Uzman tanıklık ve bilirkişilik arasındaki farklar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Özkoç, 2005’ten aktaran: Çoban, 2013: 76-77):

- Uzman tanık, finansal konularda davanın niteliğine bakılmaksızın davanın muhasebeyi ve finansal konuları ilgilendiren kısmında görevlendirilebilmektedir. Bilirkişi açısından bakıldığında finansal konularda uzman olan kişiler arasından seçilmektedir.
- Uzman tanık, polis kuvvetleri, mahkemeler, sigorta şirketleri, hukuk büroları, şirketler tarafından görevlendirilebilmektedir. Bilirkişi ise yalnızca mahkemeler tarafından görevlendirilebilmektedir.
- Uzman tanık, finansal konularda hâkime yardımcı olmanın yanı sıra avukatlarla beraber çalışarak avukatlarla birlikte mahkemelerde şahit olarak görev alabilmektedir. Bilirkişi ise yalnızca tarafsız görüş ve rapor sunarak hâkimin karar vermesine yardımcı olabilmektedir.
- Uzman tanık, özel ve teknik bilginin yanı sıra çok geniş bir bilgi birikimine ve daha fazla hukuk bilgisine sahip olduğu için karar makamlarına daha fazla yardımcı olmaktadır. Bilirkişi ise sadece özel ve teknik bilgilere sahip olması sebebiyle başvuru alan kişidir.
- Uzman tanık, mahkeme kurallarını dikkate alarak içerisinde özel ve teknik bilgi barındıran görüşün açıklanması, raporun yazılması ve mahkeme heyetinin anlayabileceği şekilde gereksiz bilgiden arındırılıp sunulmasında Bilirkişiye nazaran daha etkili olmaktadır.

- Uzman tanık, dava dosyasında sunulan, beyan edilen verilerle yetinmeyip sayıların ve belgelerin doğruluğunu araştırarak, gizlenmiş bilgi ve belgelere ulaşım sayıların arkasındaki gerçekleri ortaya çıkartabilmektedir. Bilirkişi ise sadece kendisine sunulan ve beyan edilen verilere dayalı olarak bir görüş oluşturmaktadır.
- Uzman tanık, en az üniversite mezunu olmalı ve mesleki yeterliliklerini kanıtlayan belgeye sahip olmalıdır. Bu belgeye sahip olabilmek için psikoloji, muhasebe, denetim, hukuk, kriminoloji ve sosyoloji gibi alanlarda kapsamlı bir bilgiye sahip olmalıdır. Bilirkişi ise alanında uzman ve yargı mensuplarının bilgi sahibi olmadığı alanlarda özel ve teknik bilgiye sahip kişidir.

Arabuluculuk ile adli muhasebecilik mesleğinin benzer yanları bulunmaktadır. Adli muhasebeciler de arabulucular gibi tartışma, çekişme ve anlaşmazlıkların çözümünde görevlendirilebilmektedir. Adli muhasebeciler de görevlerini yerine getirirken arabulucular gibi tarafsız, objektif ve özenli davranmaktadırlar. Taraflar adli muhasebeciye de dava öncesinde veya dava sırasında başvurabilmektedirler. Adli muhasebeci ile taraflar sürecin devam etmesi konusunda anlaşmış durumda arabuluculara hazırlanan tutanak yerine bir sözleşme hazırlayarak olayı belgelenmektedirler. Aynı şekilde olayla ilgili bir sonuca varıldığında adli muhasebeci araştırma süreci boyunca elde ettiği bilgilere ve değerlendirmelerine yönelik bir rapor hazırlamaktadır. Temel olarak adli muhasebeci ile arabulucunun görevlendirildikleri alanlar benzer olmasına rağmen adli muhasebeci arabulucuya göre çok daha geniş bir görev alanına sahiptir. Adli muhasebeci ile arabulucu arasındaki temel fark ülkemizde arabulucular için bir kanun bulunmakta iken adli muhasebeciler için bulunmamaktadır. Ülkemizde arabuluculuk eğitimi veren kuruluşlar bulunmakta ve bu eğitimi başarıyla bitiren kişiler arabuluculuk yetki belgesine sahip olarak arabuluculuk siciline kaydolmakta iken adli muhasebeciler için henüz kanunlar tarafından belirlenmiş bir eğitim kuruluşu ve sertifikasyon programı bulunmamaktadır. Adli muhasebeciler de arabulucular gibi lisans eğitimini tamamladıktan sonra çeşitli konularda eğitim almaktadır. Ancak adli muhasebeciler arabulucuların aldıkları eğitimde bulunan alanların yanı sıra muhasebe, denetim, kriminoloji, bilgi teknolojisi ve becerisi gibi çeşitli alanlarda da bilgi sahibi olmaktadır.

Uzlaştırıcının görev alacağı durumlar ilgili kanunlarda ve yönetmeliklerde açık bir şekilde belirtilmektedir. Uzlaştırıcı bir meslek niteliği taşımakta ve bunlarla ilgili denetleyici ve düzenleyici kuruluşlar bulunmaktadır. Ancak aynı şeyi adli muhasebeciler için söylemek pek mümkün değildir. Uzlaştırıcılar genellikle kanunlarda belirtilen suçlarla ilgili görev yapmakta iken adli muhasebeciler bunların dışındaki alanlarda da görev yapmaktadır. Uzlaştırıcılar avukat veya hukuk öğrenimi görmüş kişiler olmaktadırken adli muhasebecilerde böyle bir sınırlama bulunmamaktadır. Adli muhasebeciler uzlaştırıcıların aldıkları eğitim sonucu sahip oldukları bilgiden daha geniş bir bilgiye sahiptirler. Adli muhasebecilerden yararlanabilecek taraflar uzlaştırıcıya nazaran daha çoktur. Adli muhasebeciler mahkemeler ve avukatların yanı sıra polis

kuvvetleri, sigorta şirketleri, muhasebe meslek elemanları, denetçiler, bankalar, şirket ortakları ve işletme yöneticileri gibi taraflara hizmet almak için başvuruda buldukları olaylarda yardımcı olabilmektedir.

Ombudsmanlık mesleğinin Türkiye’de bir meslek olarak kabul görüp görmediği tartışmalı bir durumdur. Ombudsman olmak isteyen kişilerin eğitim alabilmeleri ve bu eğitimin sonunda sınav olabilmeleri gibi bir durum söz konusu değildir. Dünyadaki ombudsmanlık uygulamaları ile ülkemizdeki uygulamalar birbirinden farklıdır. Ombudsmanlık mesleğinin faaliyet alanı halk ile devlet arasındaki işlemlerle ilgilidir. Kişiler arasındaki ilişkilerde görev yapmamaktadırlar. Adli muhasebecilik ise kişiler arasındaki ilişkilerle ve olaylarla ilgili de faaliyette bulunmaktadır. Ombudsmanlık yapan kişilerin görev süresi 4 yıl olarak belirlenmiş ve bir dönem görev yapan kişi sadece bir dönem daha ombudsman olarak seçilebilmekte iken adli muhasebecilerde böyle bir sınırlama bulunmamaktadır. Ombudsmanlara yapılan başvurular dolayısıyla başvuru yapan kimseden herhangi bir ücret alınmamakta iken adli muhasebeciler yaptıkları işlemler dolayısıyla bir ücret talep etmektedirler. Ombudsmanların inceleme ve araştırmalarını başvuru tarihinden itibaren en geç 6 ay içinde sonuçlandırmaları gerekmekte iken adli muhasebeciler yapacakları araştırmaların süresini hizmet alan kişiyle görüşmesi sonucu belirlemektedir.

Konkordato komiserinin yerine getireceği görevler kanunda belirtilenlerle sınırlıyken adli muhasebeciler daha geniş bir çalışma alanına sahiptirler. Görevlerini yerine getirirken hem konkordato komiserleri hem de adli muhasebeciler tarafsız, objektif ve özenli davranmaktadırlar. Ülkemizde konkordato komiserleri için bir temel eğitim programı bulunmaktayken adli muhasebeciler için resmi kuruluşlar tarafından belirlenmiş bir eğitim programı bulunmamaktadır. Konkordato komiserlerinin aldıkları temel eğitimde hukuk alanında İİK ve konkordato mevzuatına yer verilirken adli muhasebeciler daha geniş bir hukuk bilgisine ve daha çeşitli alanlarda bilgiye sahiptirler. Konkordato komiserleri mahkemeler tarafından görevlendirilmekteyken adli muhasebecileri görevlendirebilecek taraflar daha çoktur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HİLE KAVRAMI VE HİLE ARAŞTIRMACILIĞI

2.1. Hile Kavramı ile İlgili Genel Bilgiler

2.1.1. Hile Tanımı

Fraud kelimesi sözlük anlamı ile hile, yolsuzluk, suistimal, sahtekârlık, dolandırıcılık olarak ifade edilmektedir. TDK'ye göre hile; birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, oyun, dolap, entrika anlamlarına gelmektedir (TDK, (t.y.), Türk Dil Kurumu Sözlükleri). Hile kavramıyla ilgili literatürde pek çok farklı tanımlama yapılmıştır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Hile, bir çalışanın içinde bulunduğu işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde kullanarak veya ele geçirerek haksız kazanç sağlamasıdır (Bozkurt, 2009: 60).

Hile; işletme sistemini kasıtlı bir şekilde dikkate almayan ve kişisel kazanç elde edebilmek için sistemi bilinçli bir şekilde ihlal etmeye yönelik bir faaliyettir. Pek çok işletmenin sistemleri bu faaliyetleri durduracak şekilde oluşturulmamıştır (Coenen, 2008: 2).

Uluslararası Sertifikalı Hile Araştırmacıları Derneği (ACFE) hileyi “Bir çalışanın görevini, çalıştığı işletmenin kaynak ve varlıklarını kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde kullanması veya suistimal ederek kendine haksız yarar sağlamasıdır.” şeklinde tanımlamıştır (ACFE, 2006'dan aktaran: Ataman ve Aydın, 2017: 4).

SPK hileyi “İşletme yönetimindekiler ile yönetimden sorumlu kişilerin, işletme çalışanlarının veya üçüncü şahısların kasıtlı olarak adil veya yasal olmayan bir menfaat sağlamak amacıyla aldatma içeren davranışlarda bulunmalarıdır.” şeklinde tanımlamıştır (SPK, 2006: 25).

Black's Law Dictionary hileyi “İnsan becerisinin planlayabileceği ve yanlış öneriler ya da gerçeklerin gizlenmesiyle bir kişinin diğerinin üzerinden fayda sağlamak için başvurduğu tüm çok yönlü araçlardır. Tüm şaşırtma, aldatmaca, açığözlülük ya da gerçekleri gizleme ve bir başkasının aldatılmasına neden olan herhangi bir haksızlık şekillerini içerir.” şeklinde tanımlamıştır (Wells, 2017: xii).

Vona hileyi “Hile bir bankamatik (ATM) gibidir. Her ikisi de para çekmek için tasarlanmıştır. Ancak bankamatikler kullanıcıların bankadan para çekmesine olanak tanırken hile ise kuruluşlardan para çekilmesidir. Bu para direkt zimmete geçirilebilir, bahşış planlarıyla cebe indirilebilir ya da rüşvet ve çıkar çatışması nedeniyle şişirilmiş maliyetlerin bir sonucu olabilir.” şeklinde tanımlamıştır (Vona, 2008: 3-4).

Silverstone ve Sheetz hileyi “Sosyal bir ortamda gerçekleşen ve ekonomi, şirketler ve bireyler için ciddi sonuçları olan bir faaliyettir. Açgözlülük, aldatma olasılığı ile birleştiğinde birden ortaya çıkan fırsatçı bir enfeksiyondur.” şeklinde tanımlamıştır (Silverstone ve Sheetz, 2007: 3).

2.1.2. Hata ve Hilenin Benzerlik ve Farklılıkları

TDK’ye göre hata; istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, yanılma, kusur, yanlış anlamlarına gelmektedir (TDK, (t.y.), Güncel Türkçe Sözlük). Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ’de finansal tablolarda bulunan yanlışlıkların hile ve usulsüzlükten veya hatadan kaynaklanabileceği belirtilmiştir. Hatayı “finansal tablolarda kasıt olmaksızın yapılan, bir tutarın veya bir açıklamanın atlanması gibi yanlışlıklar”, hileyi “işletme yönetimindekiler ile yönetimden sorumlu kişilerin, işletme çalışanlarının veya üçüncü kişilerin kasıtlı olarak adil veya yasal olmayan bir menfaat sağlamak amacıyla aldatma içeren davranışlarda bulunmaları” şeklinde ifade etmiştir (Sermaye Piyasası Kurumu [SPK], 2006: 24-25). Yapılan bu iki tanımlamadan yola çıkarak hata ve hile arasındaki en temel farkın kasıt yani yapılan eylemin sonuçlarını bilerek, isteyerek ve öngörerek yapılması olduğu anlaşılmaktadır.

Hata ve hileler teknik yönden nadiren birbirinden ayrılabilir. Hileli eylemlerin çoğu hatalı eylemler yardımıyla yapılır ya da hatalı eylemlerle gizlenirler. Hatalı eylemlerin hileli eylemlere dönüşmesi, izlenen yollar dolayısıyla değil bu eylemlerin “kasıt”lı oluşuna bağlı bulunmaktadır (Hiçşaşmaz, 1977’den aktaran: Kaymak, 1996: 63). Kasıt unsurunun varlığını tespit etmek zordur. Ancak aşağıda belirtilen durumlarda kastın mevcut olduğu kabul edilebilmektedir (Bayraklı vd., 2012’den aktaran: Çetin, 2018: 29-30):

- Olağan dışı haller haricindeki önemli düzensizlikler: Bir işletmenin yıllık satışlarının %5’i tutarında meydana gelen bir düzensizliğin yetkililerin dikkatini çekmemesi olanaksızdır.
- Muhasebede saptanan hatanın başka bir hatalı kayıt ile saklanması: Bu gibi bir durumda ilk kayıt bilinçli bir şekilde yapılmamış olsa da ikinci kayıt hilenin mevcut olduğunu gösterebilmektedir.
- Hatalı eylemlerin sürekli tekrar edilmesi: İlgili hatalı eylemin bir dönemde ya da art arda olan dönemlerde süreklilik gösterecek şekilde tekrar edilmesi dahi kasıt unsurunun varlığını gösterebilir.

2.1.3. Hilenin Özellikleri

Hile kavramı çok geniş kapsamlıdır. Hilenin özellikleri hilenin yapılış amacına, işletmenin yapısına, hileyi yapan kişiye ve hilenin yapılış şekline bağlı olarak çeşitlenmektedir. Bunun yanı sıra tüm hile şekillerinde hilenin doğası gereği bulunması gereken özelliklerin aynı olduğu görülmektedir (Bircan, 2013:27). Hilenin genel olarak şu unsurları barındırması gerektiği kabul edilmektedir (Bozkurt, 2009: 60):

- Hileyi gerçekleştiren faaliyetlerini gizlice sürdürmektedir.
- Hileyi gerçekleştirenin kendi için yarar sağlaması esastır.
- Mutlaka kasıt unsuru bulunmaktadır.
- Kurban aldatılmaktadır.
- Hile eylemi sonucunda kurban kişi veya işletme mutlaka zarar görmektedir.

Hileli eylemlerin gerçekleştirilmesinde olmazsa olmaz en önemli unsur “Güven” olarak ifade edilmektedir. Hileli eylemlerin başarıyla sonuçlanabilmesi için güven unsuru elzemdir (Bozkurt, 2009: 61).

2.1.4. Hilenin Unsurları

Hile araştırması alanındaki en temel kavramlardan biri, ünlü kriminoloji uzmanı Donald R. Cressey tarafından 1950’lerde doktora tezi için araştırma yaparken oluşturulmuştur. Basitçe söylemek gerekirse, Cressey’in hipotezi her hilede üç temel unsurun mevcut olduğunu ifade etmektedir. Bunlar; baskı/teşvik unsuru, fırsat unsuru ve haklı gösterme unsurudur. Bu üç unsur “hile üçgeni” olarak bilinmektedir. Günümüzdeki akademisyenler ve araştırmacılar bu kavramı değiştirmek için kendi fikirlerini eklemişlerdir. Ancak hile üçgeni hâlâ hilenin en yaygın kabul gören temel çerçevesidir (Coenen, 2008: 9-10).

Baskı/Teşvik Unsuru: “Motivation” unsuru literatürde teşvik, baskı, motivasyon ya da güdü gibi çeşitli isimlerle adlandırılmaktadır. Teşvik kelimesi isteklendirme, özendirme ve bir kimseyi kötü bir eylemde bulunması için kışkırtma anlamına gelmektedir (TDK, (t.y.), Güncel Türkçe Sözlük). Teşvik, bir kişinin maddi nitelikteki malları aşırı bir şekilde arzu etmesi ancak bunları elde edecek paraya veya araçlara sahip olmaması nedeniyle hissedilen bir finansal ihtiyaç da olabilir (Coenen, 2008: 11). Finansal ihtiyaçlardan kaynaklanan teşvik edici unsurlara şunlar örnek verilebilir (Bozkurt, 2009: 114; Coenen, 2008: 10):

- Para hırsı ve açgözlülük
- Daha güzel yaşam koşullarına sahip olma isteği

- Kişisel borçların yüksek tutarlı olması
- Sağlık harcamalarının yüksek tutarlı olması
- Eğitim harcamalarının yüksek tutarlı olması
- Boşanma nedeniyle nafaka ödenmesi
- İşini kaybetmekten kaynaklanan finansal sıkıntılar
- Beklenmedik şekilde gerçekleşen finansal ihtiyaçlar

Bunun yanı sıra, bir kişinin kumar veya uyuşturucu, gece hayatına düşkünlük ve alkol bağımlılığı gibi kötü alışkanlıklara sahip olması da teşvik edici bir unsur olabilir. Finansal baskıların etkili olduğu kadar finansal olmayan baskılar ve teşviklerde etkili olabilir. Bunlara örnek olarak iş yerinde iyi sonuçların beklenmesi, ulaşılamayacak hedeflerin dayatılması ya da kötü bir performansın üstünü kapatmaya çalışma ihtiyacı verilebilir. Kişinin iş ya da özel hayatındaki herhangi bir baskı, kişiyi mesleki hile yapmaya teşvik edebilir (Coenen, 2008: 11). Bu tür teşvik edici unsurlara şunlar örnek verilebilir (Bozkurt, 2009: 116):

- İşinden memnun olmamak
- Kendisine haksızlık yapıldığını düşünmek
- Beklediği terfiyi elde edememek
- Hak ettiği kadar ücretle çalıştırılmak
- Yaptığı işler karşılığında üstleri tarafından beklediği takdiri görememek

Fırsat Unsuru: Fırsat unsuru, kişinin hile yapmasının yanı sıra bunu gizlemek için gereken varlıklara, kişilere, bilgilere ve bilgisayar sistemlerine erişimini de içerir. Çalışanlara, iş yükümlülüklerini yerine getirmeleri amacıyla varlıklara ve kayıtlara her türlü erişim izni verilmektedir. Bu erişim hilenin ana öğelerinden biridir. Şirketlerin fonksiyonel alanları üzerinde artan kontrolle birlikte kaynaklara ve verilere erişimin artması mesleki hile yapmanın her zamankinden daha kolay olabileceği bir durum oluşturmaktadır. Bu gibi fırsatların artması hileli eylemlerle karşılaşma riskini içermektedir. Bu nedenle, çalışanların erişimini yalnızca işlerini düzgün bir şekilde yerine getirebilmeleri için gereken varlıklar, sistemler ve bilgilerle sınırlandırmak çok önemlidir (Coenen, 2008: 12). Kişilerin hileli eylemlerde bulunmasına fırsat sağlayan bazı unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bozkurt, 2009: 120):

- İç kontrol sisteminin bulunmaması veya yetersiz olması
- Ahlaki politikaların zayıf olması
- Üçüncü kişilerle ve ortaklarla yapılan gizli anlaşmalar
- Çalışanların yerine getirdiği işlerin kalitesinin değerlendirilmesindeki yetersizlikler
- Hileli eylem gerçekleştirenlerin cezalandırılacağı disiplinli bir ortamın oluşturulamaması
- İşletmede çalışanlar arasındaki bilgi akışının yetersiz olması

- İşletmenin tepe yönetimindeki kişilerde cahillik, umursamazlık ve yetenek eksikliğinin bulunması
- Sağlıklı denetim çalışmalarının bulunmaması

Hile üçgeninin üç unsurundan işletme sahiplerini ve tepe yönetimini en çok ilgilendiren “fırsat” unsurudur. Diğer unsurların aksine fırsat unsurunu en aza indirebilme imkânı işletmenin elindedir. Fırsat unsurlarının azaltılmasıyla hile yapma olasılığı ve bunun sonucunda hile nedeniyle oluşan zararlar aynı oranda azalacaktır. Hileli eylemlerin en aza indirilebilmesi için işletmede alınan önlemlerin tüm çalışanlara açık bir şekilde aktarılması gerekmektedir. Eğer açık ve net bir şekilde anlatılmazsa fırsatların mevcut olduğunu fark eden çalışanlar küçük bir dürtü ile hile yapmaya çalışabilmektedir (Bozkurt, 2009: 117).

Haklı Gösterme Unsuru: Hile üçgeninin üçüncü ve son unsuru haklı göstermedir. Bu, kişinin zihninde hileli eylemi haklı gösterdiği yani onayladığı bir süreçtir. Ahlaki standartları yetersiz olan kişiler için haklı gösterme süreci kolaydır. Ancak ahlaki standartları daha yüksek olan kişiler için haklı gösterme süreci o kadar kolay olmayabilir. Akıllarında mazeretler, bahaneler yaratarak bir hileyi onaylamak için kendilerini ikna etmek zorunda kalabilirler. Örneğin; bir hırsız, hırsızlığın sadece alması gereken ancak alamadığı ikramiyeyi veya zammı telafi ettiğine dair kendini ikna edebilir. Zimmetine para geçiren bir kişi şirketten sadece ödünç aldığını ve sonunda geri ödeyeceğini söyleyebilir. Belki de haklı gösterme hiç kimsenin varlıkları veya fonları kaçırmaması ya da şirketin gevşek denetim ve güvenlik nedeniyle hırsızlığı hak etmesidir (Coenen, 2008: 13). İşletmelerin bu haklı gösterme savunmalarının üstesinden gelmeleri gerekmektedir. Çalışanlara işletmenin ahlaki kurallarının aktarılması, hileli eylemlerde bulunan kişilerin mutlaka cezalandırılacağına bildirilmesi, işletme için bir ahlaki yasa oluşturulması ve çalışanların buna yönelik eğitilmesi alınabilecek önlemler arasında belirtilebilir (Bozkurt, 2009: 125).

Yönetim en çok fırsat unsuru üzerinde bir kontrole sahiptir. Ayrıca fırsat unsurunu sınırlayabileceği kadar çok olmasa da teşvik unsurunu da sınırlayabilir. Haklı gösterme unsuru muhtemelen hile üçgeninin en tehlikeli parçasıdır. Çünkü şirketlerin üç unsur içerisinde en az kontrole sahip olduğu haklı göstermedir. Yönetim insan zihnini kontrol edemeyeceği için bu unsuru ortadan kaldırmak neredeyse imkansızdır. Bir kişinin hileli eylemi haklı göstermek için kendisine nasıl yalanlar söylediğini bilmenin ve dolayısıyla yalanlara karşı koymanın neredeyse hiçbir yolu yoktur (Coenen, 2008: 13).

2004 yılında Wolfe ve Hermanson (2004) “The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud” adlı makalelerinde hile üçgenini geliştirebileceğine inandıkları dördüncü bir unsur olması gerektiğini belirtmişlerdir. Teşvik, fırsat ve haklı gösterme unsurlarının yanı sıra yazarlar “Hile elması (Fraud Diamond)” olarak adlandırdıkları teorilerinde dördüncü unsur olarak

“capability” yani yetenek unsurunu eklemişlerdir. Yetenek, diğer üç unsurunun var olması halinde hilenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinde büyük rol oynayan kişisel özellikler ve becerilerdir.

Birçok hile (özellikle milyarca dolarlık hilelerin bazıları) doğru yeteneklere sahip olan doğru kişiler olmadan gerçekleşmezdi. Fırsat unsuru hilekârlığın kapısını açar ardından teşvik ve haklı gösterme unsuru kişiyi hileye yapmaya doğru iter. Ancak kişi bu açık kapıyı fırsat olarak tanıyabilme ve sadece bir kez değil tekrar tekrar gözden geçirerek bundan avantaj sağlayabilme yeteneğine sahip olmalıdır. Buna göre kritik soru şudur: “Hile fırsatını kim gerçeğe dönüştürebilir?” (Wolfe ve Hermanson, 2004: 38)

Hile elmasının dört unsurunu kullanarak bir hilekârın düşünce sürecinin aşağıdaki şekilde ilerlediği söylenebilir (Wolfe ve Hermanson, 2004: 39):

- Teşvik: “Hile yapmak istiyorum” ya da “Buna ihtiyacım var.”
- Fırsat: Sistemde doğru kişinin kendi çıkarı için kullanabileceği bir zayıflık bulunmaktadır. Hile mümkündür.
- Haklı gösterme: Bu hileli davranışın risklere değer olduğuna kendimi ikna ettim.
- Yetenek: Bu işin üstesinden gelebilecek doğru kişi olmak için gerekli özelliklere ve yeteneklere sahibim. Bu özel hile fırsatını fark ettim ve gerçeğe dönüştürebilirim.

Bu dört unsur birbiri içine geçse de hile elmasının temel katkısı, hile yapma yeteneklerinin hile riskinin değerlendirilmesinde açık ve ayrı bir şekilde dikkate alınmasıdır. (Wolfe ve Hermanson, 2004: 39).

2.1.5. Hile Türleri

Literatürde hile pek çok farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar Tablo 3’teki gibi özetlenebilir (Singleton vd., 2006: 29).

Tablo 3: Hile Türüne Göre Sınıflandırmalar

Kaynak	Hile Türüne Göre Sınıflandırma
Bologna – Lindquist [2e]	<ol style="list-style-type: none"> 1. İşletme aleyhinde işletme içinden gerçekleştirilen hileler 2. İşletme aleyhinde işletme dışından gerçekleştirilen hileler 3. İşletme lehine yapılan hileler
KPMG	<ol style="list-style-type: none"> 1. Çalışan hileleri 2. Tüketici hileleri 3. Satıcı hileleri 4. Bilişim suçları 5. Görevi suistimal (misconduct) 6. Sağlık/Sigorta Hileleri 7. Finansal raporlama hileleri
Steve Albrecht	<ol style="list-style-type: none"> 1. Çalışan hileleri 2. Yönetim hileleri 3. Yatırım hileleri 4. Satıcı hileleri 5. Müşteri hileleri 6. Diğer hileler
ACFE	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hileli finansal raporlama 2. Varlıkların kötüye kullanılması 3. Yolsuzluk

Kaynak: Singleton vd., 2006: 29

Tablo 3'te görüldüğü üzere hileyi sınıflandırmanın pek çok farklı yolu bulunmaktadır. Bakıldığında Bologna ve Lindquist genel bir sınıflandırma yaparak hileyi işletmeler açısından nasıl gerçekleştiğine göre değerlendirmiştir. KPMG ve Steve Albrecht tarafından yapılan hile sınıflandırması ise birbirine benzer şekilde hilelerin kim tarafından ve nasıl gerçekleştiğine yönelik olarak yapılmıştır. ACFE ise bir model oluşturarak hileleri üç ana kategoride toplamıştır. Bu ana kategoriler altında ise 49 alt kategori bulunmaktadır. İlerleyen kısımlarda hile türü sınıflandırmaları açıklanırken KPMG ve Steve Albrecht tarafından yapılan sınıflandırma benzer olduğu için yalnızca Steve Albrecht tarafından yapılan sınıflandırma detaylı şekilde açıklanacaktır.

Bologna ve Lindquist hileyi işletmeler açısından sınıflandırırken işletme lehine mi yoksa aleyhine mi olduğunu dikkate almaktadır. İşletme lehine olan hileler işletmeye fayda sağlamayı amaçlayan hilelerken işletme aleyhine olan hileler işletmeye zarar vermeyi amaçlamaktadır. İşletme aleyhine gerçekleşen hileleri ise işletme dışından ve işletme içinden gerçekleşenler olarak ikiye

ayırmaktadır. Bu hileler temelinde hilekâra fayda sağlamayı amaçlamaktadır. İşletme dışından gerçekleşen hileler satıcılar, tedarikçiler veya yükleniciler tarafından yapılan hileleri kapsamaktayken işletme içindeki hileler çalışanlar tarafından yapılan hileleri kapsamaktadır (Andoh vd., 2018: 402; Jans vd., 2009: 4).

İşletme aleyhine işletme dışından gerçekleşen hilelere; eksik gönderilen mal, düşük kaliteli mal gönderimi, çifte faturalandırma ve faturalandırılan ancak teslim edilmeyen mallar örnek verilebilir. İşletme aleyhine işletme içinden gerçekleşen hilelere; işletmede bulunmayan çalışanların varmış gibi gösterilmesi veya zaman çizelgelerinin değiştirilmesi şeklindeki bordro manipülasyonları, satıcılar tarafından çalışanlara verilen hediyeler ve yapılan ödemeler ile hırsızlıkların kolay yapılabilmesi amacıyla stoklar üzerinde yapılan aldatıcı yeniden sınıflandırmalar örnek olarak söylenebilir. İşletme lehine yapılan hilelere örnek olarak ise; satışların, kârların ve varlıkların şişirilmesi amacıyla muhasebe kayıtlarıyla oynanması, yanlış reklamlar yaparak müşterileri aldatmak ve devlet düzenlemelerinin ihlal edilmesi verilebilir (Singleton ve Singleton, 2010: 61-62).

Steve Albrecht'in hile sınıflandırması özet olarak Tablo 4'teki gibi ifade edilebilir (Albrecht vd., 2011: 10).

Tablo 4: Steve Albrecht Sınıflandırmasına Göre Hile Türleri

Hile Türü	Hileyi Yapan	Kurban	Açıklama
Çalışan Hileleri	Bir kuruluşun çalışanları	İşveren	Çalışanlar pozisyonlarını işverenlerine ait varlıkları almak veya aktarmak için kullanırlar. Bu en yaygın hile türüdür.
Satıcı Hileleri	Bir kuruluşun satıcıları	Satıcıların mal veya hizmet sattığı kuruluş	Satıcılar ya faturada fiyatı yüksek gösterir ya da anlaşılardan daha düşük kalitede ya da daha az miktarda mal tedarik eder.
Müşteri Hileleri	Bir kuruluşun müşterileri	Müşterilere satış yapan kuruluş	Müşteriler aldatma yoluyla kuruluşa ödeme yapmaz/çok az ödeme yapar ya da kuruluştan çok fazla şey alır.
Yönetim Hileleri (Finansal Tablo Hileleri)	Bir şirketin yönetimi	Pay sahipleri ve/veya tahvil sahipleri ve düzenleyici kuruluşlar (Vergi makamları vb.)	Yönetim, finansal tabloları şirketin olduğundan daha iyi görünmesi için kullanır. Bu en pahalı hile türüdür.
Yatırım Hileleri	Her türlü hile faili	Dikkatsiz yatırımcılar	Bu tür hileler internet üzerinden ve şahsen yapılır. Bireylerin değersiz planlara para yatırmaları için güven kazanırlar.
Diğer (Çeşitli) Hileler	Duruma bağlı olarak değişir	Duruma bağlı olarak değişir	Her zaman bir kişi başkasını aldatmak için onun güveninden faydalanır.

Kaynak: Albrecht vd., 2011: 10

Çalışan hileleri, zimmet yoluyla hırsızlık veya mesleki hileler olarak da ifade edilmektedir (Bozkurt, 2009: 64). Çalışan hileleri, hile türleri içerisinde en yaygın olandır. Bu hile türünde çalışanlar şirketin varlıklarını ele geçirmek suretiyle işverenlerini aldatmaktadırlar. Çalışan hileleri doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleştirilebilmektedir. Doğrudan hile, bir çalışanın şirketten nakit, stok, araç, işletme malzemesi veya diğer varlıkları çalması durumunda ve çalışanların kukla bir şirket kurmaları yoluyla işverenlerine gerçekte teslim edilmeyen mallar için ödeme yaptırımları suretiyle meydana gelmektedir. Doğrudan hilelerde üçüncü bir taraf bulunmamaktadır. Şirket varlıkları direkt olarak failin cebine girmektedir. Dolaylı çalışan hilesi ise çalışanların satıcılardan, müşterilerden veya şirket dışındaki diğer kişilerden rüşvet veya komisyon almaları durumunda ortaya çıkar. Bu gibi durumlarda düşük satış fiyatları, daha yüksek satın alma fiyatları, malların teslim edilmemesi veya ikinci kalite malların teslimatı gibi amaçlar için taraflar çalışanlara rüşvet ve komisyon vermektedirler. Burada çalışan ödemeyi işverenden almamakta işvereniyle iş ilişkisi bulunan kişilerden almaktadır (Albrecht vd., 2011: 10-11).

Satıcı hileleri çoğunlukla satın alınan malların fazla ücretlendirilmesi, ikinci kalite malların teslimatı veya ödeme yapılmış olsa dahi malların teslim edilmemesi gibi durumlarda söz konusu olmaktadır. ABD’de son derece yaygın olan satıcı hileleri iki biçimde gerçekleştirilmektedir. Bunlar; bireysel olarak hareket eden satıcılar tarafından yapılan hileler ile alıcılar ve satıcılar arasındaki gizli anlaşmalar yoluyla gerçekleştirilen hilelerdir (Albrecht vd., 2011: 11). Dünyada satıcı hileleri genellikle kamu kurumlarına yönelik oldukça sık gerçekleştirilmektedir (Bozkurt, 2009: 66).

Müşteri hileleri müşterilerin mal veya hizmet satın aldıkları işletmelere yönelik gerçekleştirdikleri eylemlerdir. Müşteri ya tek başına ya da işletme içindeki çalışanlarla yaptığı anlaşmalar sayesinde hileyi gerçekleştirmektedir. Burada hile gerçekleştiğinde müşteriler ya satın alınan mallar için ödeme yapmazlar ya da ödeme yapılmadığı halde yapılmış gibi gösterirler (Bozkurt, 2009: 66).

Yönetim hileleri aynı zamanda finansal tablo hileleri olarak da ifade edilmektedir. Diğer hile türleriyle kıyaslandığında yönetim hileleri hem hileli eylemde bulunan kişinin niteliği hem de hile yöntemi açısından farklılık göstermektedir. Bu tür hileler genellikle büyük tutarlı zararların oluşmasına sebep olmaktadır. En yaygın haliyle yönetim hileleri tepe yönetim tarafından finansal tabloların manipüle edilmesi şeklinde meydana gelmektedir. Bu tür hilelerle işletme mevcut durumdan daha iyi ya da daha kötü gösterilebilmektedir. Çok kapsamlı ve günümüzde çok önemli sorunlarla karşılaşılmasına neden olan yönetim hilelerinin en iyi bilinen örnekleri arasında WorldCom, Enron, Sunbeam, Waste Management, Rite-Aid, Parmalat, MiniScribe ve Corporation Phar-Mor sayılabilir (Bozkurt, 2009: 65; Albrecht vd., 2011: 11-12). ACFE tarafından gerçekleştirilen bir araştırma sonucunda hileli finansal tablolar şirket çalışanları tarafından gerçekleştirilen diğer hileli eylemlerle kıyaslanmıştır. Hileli finansal tabloların, hissedarları ve yatırım yapan kişileri olumsuz bir şekilde etkilemesinin yanı sıra hileli eylemin gerçekleştiği varlık üzerinde daha fazla parasal etkiye sahip olduğu belirtilmiştir (Golden vd., 2011: 6).

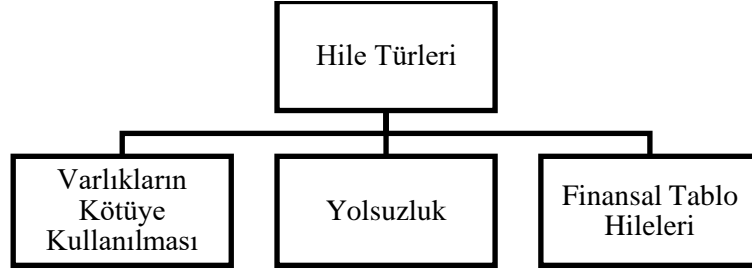
Yatırım hileleri yönetim hileleri ile yakından ilişkilidir. Burada saf yatırımcılara hileli ve genellikle değersiz yatırımlar satılmaktadır. Değersiz ortaklık payı ve diğer yatırım olanaklarının satışı gibi tele pazarlama hileleri bu kategoriye girmektedir. Charles Ponzi yatırım hilelerinin babası olarak kabul edilmektedir. Onun hile şekli bugün de oldukça yaygındır. Ülkemizde de Galata Kulesi'nin satılma hikayesi en yaygın yatırım hilesi hikayesidir (Albrecht vd., 2011: 12; Özeroğlu, 2014: 187).

Diğer (Çeşitli) hileler yukarıdaki hile türleri içine girmeyen hileleri ifade etmektedir. İşletmelerde gerçekleşen mortgage hileleri, sağlık ve sigorta hileleri, bankacılık sektöründe yapılan hileler ve küçük ölçekli işletmelerde yapılan hileler bu tür hilelere örnek olarak verilebilir. Bu hileler yanıltıcı veya eksik bilgi vermek suretiyle gerçekleştirilir (Özeroğlu, 2014: 187).

ACFE hile faaliyetini üç grupta incelemektedir. Bunlar; varlıkların kötüye kullanılması, yolsuzluk ve finansal tablo hileleridir.

Şekil 1: ACFE Hile Türleri

Kaynak: ACFE, Report to Nations, 2018

Varlıkların Kötüye Kullanılması

Varlıkların kötüye kullanılması çoğunlukla çalışan hileleri olarak adlandırılmaktadır. Varlıkların kötüye kullanılması işletme varlıklarının çalınması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Çalışanlar tarafından gerçekleştirilen kötüye kullanma eylemleri genellikle daha küçük ve önemsiz miktarlardadır. Bunun yanı sıra işletme yönetiminin gerçekleştirdiği kötüye kullanma eylemleri saptanması zor yöntemlerle daha kolay saklanabilmekte ve gizli tutulabilmektedir. Çoğunlukla varlıkların kaybolduğunu veya izin alınmadan teminat olarak verildiğini saklamak amacıyla yanlış ya da yanıltıcı belge ve kayıtların düzenlenmesi söz konusudur (KGK, 2019b: 18-19). Hırsızlık ve zimmete para geçirme şeklinde gerçekleştirilmektedir. Hırsızlıkta en yaygın hedef nakitler olmak üzere stoklar, maddi duran varlıklar (mülkler, tesisler, ekipmanlar vb.) ve yatırımlardır. Bu tür hileli eylemlerde kişi doğrudan kazanç elde eder. Fail, hileli eylemi gerçekleştirmek için nakit para ya da başka bir kıymetli varlığı almaktadır (Cendrowski vd., 2007: 263).

İşletme varlıklarının kişisel çıkarlar için kullanılmasıyla ilgili gerçekleştirilen hileli eylemler üç farklı aşamada ve biçimde meydana gelebilmektedir. Bunlar aşağıdaki gibidir (Bozkurt, 2009: 66):

- **Varlıklar İşletmeye Ulaşmadan Önce:** Varlık, işletmeye veya kayıtlara ulaşmadan önce el konulmaktadır. Yapılan bir tahsilat işleminin kayıt altına alınmasından önce cebeye atılması veya yapılan bir satış işleminin kayıt altına alınmasından önce paranın zimmete geçirilmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.
- **Varlık İşletmeye Ulaşmışken:** Hileli eylemler işletmenin kayıtlarında mevcut olan varlıklar üzerinde gerçekleşmektedir. İşletmenin kasasından para alınması, deposundaki mallardan çalınması bu duruma örnek olarak verilebilir.
- **Varlık İşletmeyi Terk Ettikten Sonra:** Hileli eylemler işletmeden herhangi bir şekilde çıkışı gerçekleşen varlıklar üzerinden gerçekleşmektedir. Satışı gerçekleşen mallar

üzerinden hırsızlık yapılması, sahte satıcılara veya hayali çalışanlara yapılan ödemelerin cebe atılması bu duruma örnek olarak verilebilir.

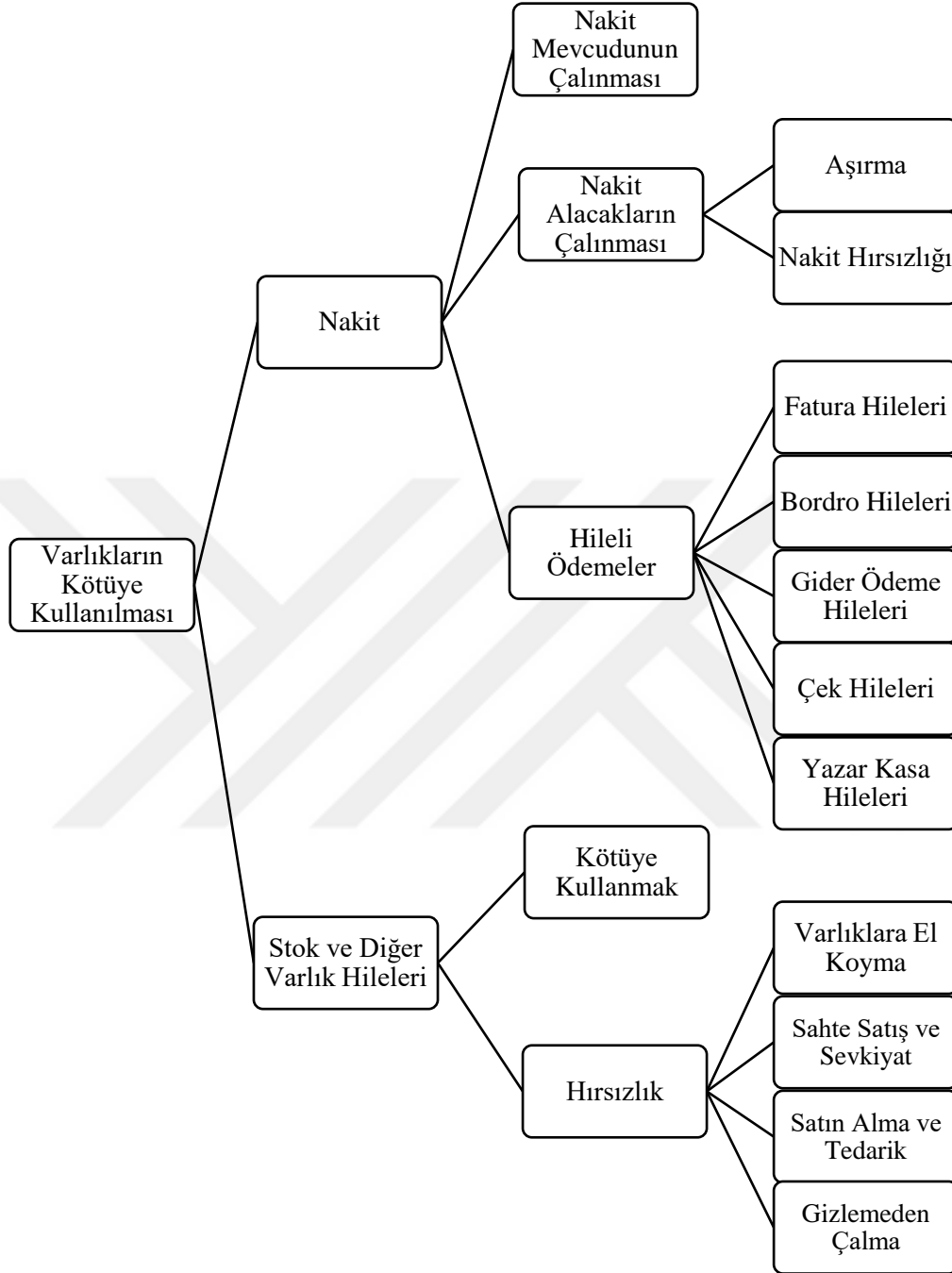
ACFE tarafından 2020 yılında yayınlanan “Report to Nations” adlı rapor incelendiğinde mesleki hile türleri içerisinde %86’lık bir oranla en yaygın olan hile varlıkların kötüye kullanımınıdır. Bunun yanı sıra ortalama 100.000 dolar kayıp tutarıyla en düşük maliyetli hiledir (ACFE, 2020: 10).

ACFE hile ağacında varlıkların kötüye kullanılması aşağıdaki şekilde alt dallara ayrılmaktadır (ACFE, 2020: 11).

Şekil 2: Varlıkların Kötüye Kullanılması Türleri

Kaynak: ACFE, 2020: 11

Nakit mevcudunun çalınması: İşletmenin tesisinde el altında tutulan paraların çalındığı hile eylemidir. Buna örnek olarak çalışanın işletmenin kasasından para çalınması verilebilir (ACFE, 2018: 78).

Nakit alacakların çalınması kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlar; aşırma ve nakit hırsızlığıdır. Aşırma gelen bir ödemenin işletmenin defterlerine ve kayıtlarına kaydedilmeden önce

işletmeden çalınmasıdır. Buna örnek olarak çalışanın işletmenin bir müşterisinden ödemeyi kabul edip bunu işletme kayıtlarına yansıtması ve parayı cebine atması verilebilir. Aşırma da kendi içinde üç gruba ayrılabilir. Bunlar aşağıdaki gibidir (ACFE, 2018: 78):

- Satışlara yönelik kayıt hileleri: Fail, satışları olduğundan daha düşük gösterebilir veya hiç kayıt altına almayabilir.
- Alacaklara yönelik kayıt hileleri: Fail, alacağı tahsil edip müşteri hesabından hiç düşmeyebilir veya kısmen düşebilir, tahsil edilmemiş alacakları silebilir veya yeni alacaklar ekleyebilir.
- İadelere ve diğerlerine yönelik kayıt hileleri: Fail, gerçekleşen iadelerden gelen parayı işletme kayıtlarına yansıtmayabilir veya eksik yansıtabilir.

Nakit hırsızlığı: Gelen bir ödemenin işletmenin defterlerine ve kayıtlarına kaydedildikten sonra işletmeden çalınmasıdır. Buna örnek olarak da çalışanın banka mevduatına yatırılmadan önce günlük gelirlerden nakit ve çek alması verilebilir (ACFE, 2018: 78).

Hileli ödemeler: İşletme kayıtlarında birtakım değişiklikler yapılarak gerçekte olmayan bir durum oluşturulmakta ve failin çıkarı için işletmenin fonları işletme dışına çıkarılmaktadır (Özeroğlu, 2014: 184). Hileli ödeme ve nakit hırsızlığı arasındaki ana fark, hileli ödemede fonlar yasal bir ödemeymiş gibi gösterilerek işletmeden çıkarılmaktadır (Singleton vd., 2006: 114). Hileli ödemeler kendi içinde beşe ayrılmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Bozkurt, 2009: 70; Albrecht vd., 2011: 509):

- **Fatura Hileleri:** İşletmeye gelen faturalar kapsamında gerçekleştirilen eylemlerdir. Bu hilelerin ruhunda temel olarak hileli satın alma işlemi mevcut olduğundan sahte satın alma belgelerinin oluşturulması gerekmektedir. Bu belgelerin bazıları faturalar, satın alma sipariş formları, satın alma istek fişleri ve alış raporlarıdır. Hileler işletmenin genellikle satın alma fonksiyonuna yönelik yapılan işlemlerde ortaya çıkmaktadır. Yapılan hile işlemi sonucunda işletme gerçekte var olmayan, yüksek tutarlı ya da gereksiz mal veya hizmet satın almak zorunda kalmaktadır. Fatura hilesi yapan kişi genellikle dolaylı nakit hilesi yapmayı amaçlamaktadır (Bozkurt, 2009: 215-216). Paravan şirketler, suç ortağı olmayan satıcılar üzerinden şirkete karşı hileli işlemler gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca kişisel satın alımlar için şirketin varlıklarından yararlanmak da bunlara örnek olarak verilebilir.
- **Bordro Hileleri:** İşletme çalışanın hileli işlemler gerçekleştirerek kendilerine yarar sağlamasıyla ortaya çıkmaktadır. İşletmenin bordroları üzerinde gerçekleştirilen işlemlerdir. Genellikle fatura hilelerine benzemektedir. Fail, işletmenin fonlarını kendi çıkarı için kullanabilmek amacıyla sahte belgeler oluşturarak çeşitli taleplerde

bulunmaktadır. Hayali çalışanlar üzerinden yapılan ödemelerin cebe atılması, ücretlerin değiştirilmesi ve komisyonlarda düzmece yapma bunlara örnek olarak verilebilir (Bozkurt, 2009: 251).

- **Gider Ödeme Hileleri:** İşletmenin gider kalemleri üzerinde değişiklikler yapılarak yarar sağlanmaktadır. Giderlerin olduğundan yüksek gösterilmesi, hayali giderlerin yaratılması, mükerrer ödemeler yapılması, giderlerin niteliklerinin yanlış tanımlanması bunlara örnek olarak verilebilir.
- **Çek Hileleri:** Kişinin işletmenin banka hesaplarından birinde sahte bir çek düzenleyerek veya çekleri değiştirerek fonlarını çalması ya da işletmenin yasal olarak başka bir alacaklı için hazırladığı çekin çalınması eylemidir. Çalışan işletme vasıtasıyla bir ödeme yaratarak buna el koymaya çalışmaktadır. Çek hileleri doğrudan yapılan hilelerdir. Burada fail sahte bir destek sağlamak yerine çekin kontrolünü ele geçirmekte ve sahte bilgiler yaratmaktadır (Bozkurt, 2009: 268). Sahte çek düzenleyerek, sahte cirolar yaparak, lehtar değiştirilerek, yetkili keşideciyle birlikte hileli eylemde bulunmak bunlara örnek olarak verilebilir.
- **Yazar Kasa Hileleri:** Bir çalışanın sahte nakit çıkışlarını gizlemek için yazar kasa üzerinde sahte girişler yaptığı eylemlerdir. Sahte iptaller yapmak, sahte iadeler yapmak bunlara örnek olarak verilebilir.

Stok ve diğer varlık hileleri: İşletme bünyesinde ve işletme yararları doğrultusunda kullanılması gereken işletme stoklarının ve maddi duran varlıklar gibi diğer varlıkların failin kendi menfaati için kullanılması veya çalınması eylemidir (Özdoğan, 2019: 115). Bu hileler kötüye kullanmak ve hırsızlık olarak ikiye ayrılmaktadır.

- **Kötüye Kullanmak:** Stok veya diğer varlıkların fail tarafından kendi çıkarları için kullanılması eylemidir. İşletmeye ait taşınır, binaların kendi çıkarı için kullanılması buna örnek olarak verilebilir.
- **Hırsızlık:** İşletmeye ait olan stok veya diğer varlıkların fail tarafından çalınması eylemidir. Hırsızlık kendi içinde dört alt gruba ayrılmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Özdoğan, 2019: 116):
  1. Varlıklara El Koyma: İşletmeye ait bir stokun veya diğer varlıkların zilyetliğinin el koyma yoluyla elde edilmesidir.
  2. Sahte Satış ve Sevkiyat: Fiilen satılmayan stok ve diğer varlıkların fail tarafından satılmış gibi gösterilerek kendi çıkarı için kullanılmasıdır.
  3. Satın Alma ve Tedarik: İşletme tarafından satın alınan varlıkların iade edilmiş gibi gösterilerek fail çıkarına kullanılmasıdır.
  4. Gizlemeden Çalma: Fail işletmenin stok ve diğer varlıklarını gizlemeye gereksinim duymadan çalmaktadır.

Yolsuzluk

Kuruluşlara karşı işlenen en büyük ikinci mesleki hile yolsuzluktur. İnsanlık tarafından bilinen en eski beyaz yakalı suçlarından bir tanesidir (Albrecht vd., 2011: 516). Yolsuzluk kelimesi bir görevi, bir yetkiyi kötüye kullanma şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, (t.y.) Güncel Türkçe Sözlük). Yolsuzluk, çalışanın doğrudan ya da dolaylı bir fayda elde etmek amacıyla ticari işlemlerdeki etkisini işverene karşı görevini ihlal ederek gerçekleştirmesidir (ACFE, 2018: 78). Bu gruba giren eylemler işletmeler için aşağıdaki gibi sorunlara neden olabilmektedir (Bozkurt, 2009: 73):

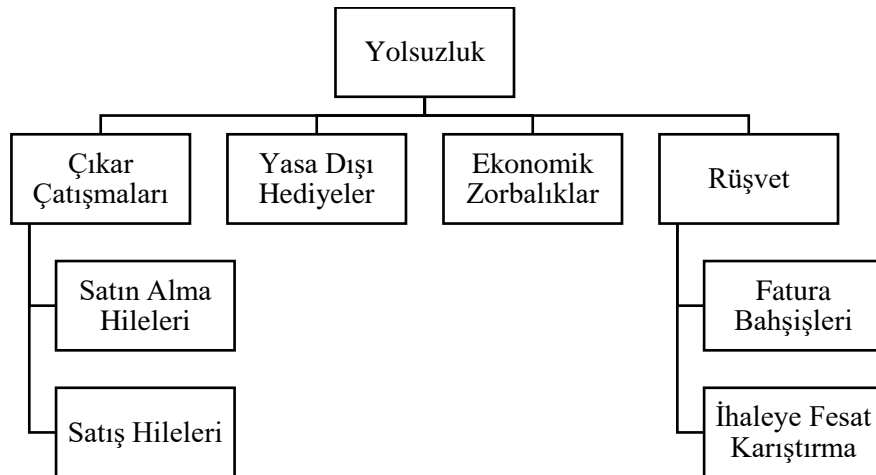
- İşletmenin riskini ve zarar maliyetini artırmak
- Yatırımcının güvenini zedelemek
- İşletmenin büyümesini durdurmak
- Gelir dağılımının bozulmasına neden olmak
- İşletmenin iflas etme riskini artırmak

Yolsuzluk tanımı özel kazançların yanı sıra kurumsal kazancı da kapsayacak şekilde genişletilebilir. İdari konulardan, yerli veya yabancı devlet memurlarına ve onların ailelerindeki kişilere yapılan ödemeler gibi çeşitli biçimlerde gerçekleştirilebilmektedir (Golden vd., 2011: 6).

ACFE tarafından 2020 yılında yayınlanan “Report to Nations” adlı rapor incelendiğinde mesleki hile türleri içerisinde yolsuzluk %43'lük bir orana ve ortalama 200.000 dolarlık bir kayıp tutarına sahiptir. (ACFE, 2020: 10).

ACFE hile ağacında yolsuzluk aşağıdaki şekilde alt dallara ayrılmaktadır (ACFE, 2020: 11):

Şekil 3: Yolsuzluk Türleri

Kaynak: ACFE, 2020: 11

Çıkar çatışmaları: Bir çalışan, bir müdür veya bir yöneticinin şirketi olumsuz etkileyen bir ticari işlemde gizli ekonomik veya kişisel çıkarları olduğunda meydana gelir. Diğer yolsuzluk suçlarında olduğu gibi, çıkar çatışmaları da çalışanın şirketin zararına ve kendi yararına olan işlemlerini içerir. Bazı durumlarda çalışan ticari işlemde kendisine herhangi bir fayda elde etmemiş olabilir ancak bir arkadaşı veya akrabasına fayda sağlamış olabilir. Bir eylemin çıkar çatışması olarak nitelendirilmesi için çalışanın ticari işlemde çıkarının gizli olması gerekmektedir. İşveren çalışanın bir iş anlaşmasından veya müzakeresinden çıkarı olduğunu bilirse düzenleme ne kadar çalışanın çıkarına uygun olursa olsun çıkar çatışması olmaz. Çıkar çatışmaları iki kategoride toplanmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Albrecht vd., 2011: 518):

- Satın Alma Hileleri: Çalışanın satıcıya bir tür sahiplik veya istihdam çıkarına sahip olması en yaygın satın alma hilesidir. Fatura, hileli eylemi gerçekleştiren ekonomik veya kişisel çıkarları olduğu bir şirketten gelmelidir ve kurban şirket bu çıkarları bilmemelidir
- Satış Hileleri: Bir çalışanın kurban şirketin mal veya hizmetlerini adil piyasa değerinin altında satması için gizli bir çıkarının olması en yaygın satış hilesidir. Bu tür hileler daha düşük bir kâr marjına veya satışta zarar edilmesine bile yol açabilir.

Yasa dışı hediyeler: Bir kişinin, üstlerinin bilgisi ve rızası olmadan bir iş kararını ödüllendirmek için bir şey vermesini ya da almasını içermektedir (ACFE, (t.y.), <https://www.acfe.com/risk-assessment-m13.aspx>).

Ekonomik zorbalık: Fiili olarak ya da tehdit ederek kuvvet, korku, ekonomik baskı yoluyla mal satmaya veya bir işleme girmeye kişinin zorlanmasıdır (Albrecht vd., 2011: 516).

Rüşvet: Bir kişinin üstlerinin bilgisi ve rızası olmaksızın resmi bir eylemi ya da iş kararını etkilemek için bir şey teklif etmesi, vermesi, alması ya da talep etmesidir. Rüşvet suçları genellikle iki kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Albrecht vd., 2011: 516-517):

- Fatura bahşileri: Satıcılar tarafından satın alan şirketin çalışanlarına yapılan gizli ödemelerdir. Bu bahşinin amacı genellikle rüşvet alan çalışanın aşırı faturalandırma suçuna katılımını sağlamaktır. Bazen satıcılar satın alma işlemi gerçekleştiren şirketten daha fazla iş almak için bahşis öderler. Maalesef satıcılar tarafından ödenen bahşisler satın alma işlemlerinin kontrolünü genellikle alıcıdan satıcıya aktarır. Satıcı, satın alma işlemlerinin kontrolüne sahip olduğu zaman çoğunlukla daha fazla malı daha yüksek fiyatlardan satar ve satın alınan malların kalitesi önemli ölçüde azalır.
- İhaleye fesat karıştırma suçları: Bir çalışanın, hileli bir şekilde satıcıya rekabete açık ihale süreci boyunca bir sözleşme kazanmasında yardımcı olmasıyla gerçekleşmektedir. Birkaç tedarikçi ve yüklenicinin sözleşmeler için kıyasıya rekabet ettiği bu süreç, rüşvet için özel

olarak hazırlanabilir. Bir satıcının bu ortamda rakiplerine karşı sahip olacağı herhangi bir avantaj son derece değerlidir. Bu avantajı elde etmek için ödeme yapmaya isteklidirler.

Finansal Tablo Hileleri

Bir çalışanın kuruluşun finansal raporlarında kasıtlı olarak maddi bilgilerin yanlış verilmesine veya dâhil edilmemesine neden olduğu bir plandır (ACFE, 2018: 78). Finansal tablo hileleri bir tür yönetim hilesidir. Bu hile, finansal tablo kullanıcılarının aldatılması amacıyla finansal durumun, faaliyet sonuçlarının, nakit akışlarının ve finansal tablo dipnotlarının kasıtlı olarak yanlış düzenlemesiyle gerçekleşmektedir. Bu yanlış beyanlarda her şey ümit verici gibi gözükse de kurgusal performansa dayanmaktadır. Yanlış beyanlarda bulunan kişi bu kurgusal performansa dayanarak terfi, prim ya da ikramiye gibi dolaylı bir kazanç elde etmektedir. Dolayısıyla bu hile türünde ilgi uyandıran unsur teşvik veya baskı olarak ifade edilmektedir (Cendrowski vd., 2007: 263). Şirket yüksek beklentilere sahip olduğu zaman, bu beklentilerin bazı kazanç manipülasyonları olmadan yerine getirilemeyeceği anlaşıldığı anda finansal tablo hileleri başlar. Bu eylem başlangıçta bir defaya mahsusmuş gibi kabul edilir. Ancak baskılarda artış olması ve faaliyetlerden gerekli sonuçların elde edilememesi gelecekte de eylemin devam ettirilmesine neden olur (Albrecht vd., 2011: 379).

Yapılan birçok çalışmada tespit edilen finansal tablo hilesi vakaları arasında benzerlik olduğu gözükmektedir. Bunlara aşağıdakiler örnek olarak verilebilir (Albrecht vd., 2011: 379):

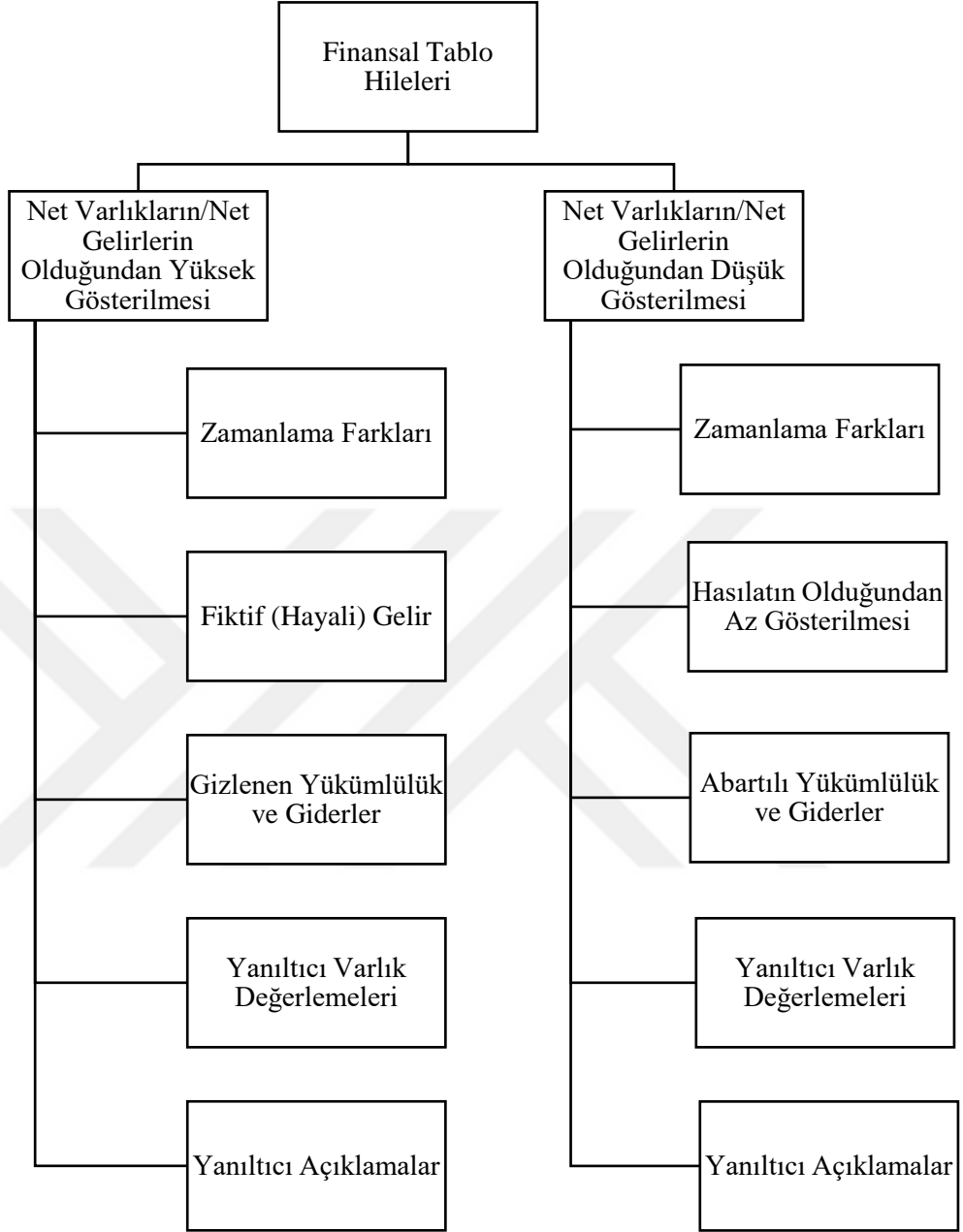
- Hile tespit edilmeden önce çoğunlukla birkaç yıl devam eder.
- Gelirlerin tahakkuk ettirilmesi, varlıkların fazla gösterilmesi ve giderlerin az gösterilmesi en yaygın kullanılan yöntemlerdir.
- Üst yönetim genellikle hileli eyleme dahil olmaktadır.
- Finansal tablo hilesine dahil olan firmaların çoğu yönetim kurulu ve denetim komitesi tarafından zayıf bir gözetime sahiptir.
- Hileli şirketlerin dış denetçileri olarak farklı boyutlarda denetim firmaları vardır.

ACFE tarafından 2020 yılında yayınlanan “Report to Nations” adlı rapor incelendiğinde mesleki hile türleri içerisinde %10’luk bir oranla en az yaygın olan hile finansal tablo hilesidir. Bunun yanı sıra ortalama 954.000 dolar kayıp tutarıyla en yüksek maliyetli hiledir (ACFE, 2020: 10).

ACFE hile ağacında finansal tablo hileleri aşağıdaki şekilde alt dallara ayrılmaktadır (ACFE, 2020: 11):

Şekil 4: Finansal Tablo Hile Türleri

Kaynak: ACFE, 2020: 11

Zamanlama farklılıkları: Finansal tablo hilelerine başvuran işletmelerin uyguladığı yöntemlerden biridir. Burada gelir veya giderler ait oldukları dönemde değil başka bir dönemde kaydedilmektedir. Böylece işletme kârı istenildiği gibi artırılıp azaltılmaktadır (Kıymık, 2015: 110).

Fiktif (hayali) gelir: Mal veya hizmet satışına yönelik herhangi bir sipariş ya da anlaşma olmadığı halde gerçekte var olmayan bir işleme ait satış kaydı yapmak, mal satışına ait belge tarihlerini geriye doğru değiştirmek, bazı işlemlerin kayıt dışı bırakılması, şirketin diğer birimlerine

yapılan sevkiyatı satış geliri olarak kaydetmek gibi eylemlerle gerçekleşmektedir (Kurşunel vd., 2005: 181).

Hasılatın olduğundan az gösterilmesi: Dönem kârını etkileyen en önemli kalem hasılat olduğu için kişiler finansal tabloları istedikleri amaçlara uygun olarak değiştirmek amacıyla bu eylemi gerçekleştirmektedirler (Zengin, 2017: 81).

Gizlenen yükümlülük ve giderler: İşletmenin finansal tablolarının daha güçlü görünmesi için gerçekleştirilmektedir. Bu eylemler sonucunda işletmenin borçları olduğundan düşük raporlanabilmekte ve bunun sonucunda işletmenin finansal durum tablosu daha güçlü bir yapıya sahip olabilmektedir. Giderlerin gizlenmesi eylemi ile de işletme kârının artması amaçlanmaktadır (Kıymık, 2015: 123).

Abartılı yükümlülük ve giderler: Kişiler, finansal tabloların isteklerine uygun olarak gözükmelerini sağlamak için işletmenin yükümlülüklerini ve giderlerini olduğundan yüksek olarak göstermektedirler.

Yanılıcı varlık değerlemeleri: En çok başvurulan finansal tablo hilelerinden biridir. Burada işletmenin varlıkları yapay olarak olduğundan daha yüksek kaydedilmekte veya değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra varlıklarda meydana gelen değer düşüklükleri de gizlenebilmektedir. Bu eylemler sonucunda firmanın aktifinin ve finansal oranlarının daha güçlü görünmesi amaçlanmaktadır (ACFE, 2014'ten aktaran: Zengin, 2017: 81).

Yanılıcı açıklamalar: Finansal tablo kullanıcılarının kararlarını etkileyecek olan olay ve gelişmelerin bildirilmemesi, bilinçli olarak gizlenmesi şeklinde gerçekleştirilmesidir. Bu olay ve gelişmeler, işletmeye yatırım yapan veya yapacak olan kişilerin kararlarını etkileyebileceği için kamuya zamanında paylaşılmalıdır. Eğer zamanında paylaşılmazsa veya hiç paylaşılmazsa bu durumdan yatırımcıları olumsuz etkileyecek ve sermaye piyasasının etkinliğine engel olacaktır. Bu nedenle şirketle alakalı önemli bilgilerin kamuya paylaşılmaması finansal tablo hilesi ile aynı sonuçları doğurmaktadır (Kıymık, 2015: 137).

2.2. Hile Grupları

Bir işletmeye karşı hile yapabilecek kişiler dört gruba ayrılabilir (Vona, 2008: 12-13):

1. İlk defa hile yapanlar: Bu kişilerin bir sabıka kaydı bulunmamaktadır. Bu kişiler ya gelir kapasitelerini aşan bir baskıyla karşı karşıyadır ya da haklı gösterme davranışları zimmetine geçirmenin iyi bir davranış olduğunu göstermektedir. Baskı ya da haklı

gösterme unsuru tespit edilme korkusunu aştığı zaman bireyler iç kontrolün zayıf yanlarını ya da hile yapma fırsatını ararlar.

2. Sürekli hile yapanlar: Suçlara yönelik istatistikler, iç hile yapan kişilerin bir kere suç işledikten sonra birden fazla suç işlemeye yatkınlıklarının çok yüksek olduğunu göstermektedir. Bu kişilerde baskı ve haklı gösterme unsuru ilk defa hile yapanlara göre daha az baskın olmaktadır. Fırsat unsuru hile yapmanın itici gücü haline gelmektedir.
3. Organize suç grupları: Bu gruplar, işletme dışındaki hile profesyonellerinden (uzmanları) oluşmaktadır. Gruplar profesyonel olarak kurulmuş ya da belirli bir suç türünde uzmanlaşmış olan kişilerden oluşmuş olabilir. Buradaki en önemli unsur suç işleme fırsatıdır. Bu gruplar, zayıf iç kontrollerden yararlanarak, çalışanlara rüşvet vererek, çalışanları zorlayarak, satıcılarla veya müşterilerle anlaşarak suç işleyebilir.
4. İşletmeye faydası olacağı düşüncesiyle işletme içinden gerçekleştirenler: Tipik olarak, bu çalışanların baskı ve haklı gösterme unsurları ilk defa hile yapanlar veya sürekli hile yapanlara benzemektedir.

2.3. Hileye Başvuran Kişilerin Özellikleri

Hile yapma yeteneği olan kişiler şu özelliklere sahiptir: (Wolfe ve Hermanson, 2004: 2-3):

- Kişinin işletme içindeki konumu ya da pozisyonu, başkalarının hile yapması için mevcut olmayan bir fırsat yaratma veya kullanma olanağını sağlayabilir.
- Hile için doğru kişi, iç kontroldeki zayıflıkları anlamak ve kullanmakla birlikte konumu, fonksiyonları ve yetki erişimini çok büyük bir avantaj sağlamak için kullanacak kadar zekidir.
- Kişinin tespit edilemeyeceğine dair yüksek bir egosu ve büyük bir güveni vardır ya da kişi yakalansa bile kolayca sorundan kurtulabileceğine inanmaktadır.
- Başarılı bir hilekâr, başkalarını hile yapmaya ya da gizlemeye zorlayabilir.
- Başarılı bir hilekâr etkili ve tutarlı bir şekilde yalan söyler.
- Başarılı bir hilekâr stresle çok iyi başa çıkar.

ACFE tarafından 2020 yılında yayınlanan “Report to Nations” adlı raporda hileye başvuran kişiler hakkında aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır (ACFE, 2020):

Hileli eylemde bulunan kişilerin %72’si erkek ve %28’i kadınlardan oluşmaktadır. Erkekler ortalama 150.000 \$ kayba sebep olurken kadınların ortalama 85.000 \$ kayba sebep olduğu görülmektedir (ACFE, 2020: 43).

Hileli eylemde bulunan kişilerin yaş seviyesi %19'luk bir oranla 36-40 ve %18'lik bir oranla 41-45 yaş aralığındadır. Ancak bu yaş aralığının sebep olduğu kayba göre 45 yaş üzeri kişiler daha büyük kayba sebep olmaktadır. 35 yaş ve altı kişiler daha az kayba sebep olmaktadır. 26 yaş altı kişiler en az kayba yani ortalama 20.000 \$'lık bir kayba sebep olurken 60 yaş üzeri kişiler en fazla kayba yani ortalama 575.000 \$'lık kayba sebep olmaktadır (ACFE, 2020: 45).

Hileli eylemde bulunan kişilerin %49'u üniversite mezunu kişilerdir. Bu kişiler ortalama 175.000 \$ kayba sebep olmaktadır. Ancak eğitim seviyesi arttıkça sebep olunan kayıp miktarı da artış göstermektedir. Lise ve altı eğitime sahip olan kişiler daha az kayba sebep olurken lisansüstü eğitime sahip olan kişiler daha büyük kayıplara sebep olmaktadır. Burada daha yüksek eğitilmiş kişilerin işletmelerde daha yüksek yetki seviyesine sahip olma ihtimali olduğunu ve hile yapma konusunda daha fazla teknik kapasiteye sahip olabileceğini de unutmamak gerekir (ACFE, 2020: 46).

Hileli eylemde bulunan kişilerin %41'i çalışanlardan oluşmaktadır. Çalışanları %35'lik oranla yöneticiler takip etmektedir. Ancak sebep oldukları kayıp miktarları göz önüne alındığında düşük oranlara sahip olan firma sahipleri/üst yönetim en büyük kayba sebep olmaktadır. Çalışanlar ortalama 60.000 \$ kayba sebep olurken firma sahipleri/üst yönetim ortalama 600.000 \$ kayba sebep olmaktadır. İşletmedeki yetki seviyesi arttıkça sebep olunan kayıp miktarı da ona göre artmaktadır. Yetki seviyesi yüksek olan kişilerin işletmenin varlıklarına daha kolay ulaşabileceği ve kontrolleri geçersiz kılmak için alt düzey meslektaşlarından daha iyi bir konumda olduğu unutulmamalıdır (ACFE, 2020: 38).

Hileli eylemde bulunan kişilerin işletmede ne kadar süre çalıştığına bakıldığında çalışılan süre arttıkça sebep oldukları kayıp miktarı da artmaktadır. 1 yıldan az çalışan kişiler ortalama 50.000 \$ kayba sebep olmaktadır. En çok 1-5 yıl arasında çalışanlar hileli eylemde bulunmaktadır ve ortalama 100.000 \$ kayba sebep olmaktadır. 10 yıldan fazla çalışan kişiler ise ortalama 200.000 \$ kayba sebep olmaktadır. Bu da 1 yıldan az çalışanların neden olduğu ortalama kayıptan 4 kat daha fazladır (ACFE, 2020: 39).

2.4. Hileden Korunma Yöntemleri

İşletmeler genellikle en çalışkan çalışanları, en güvendikleri iş ortakları veya ummadıkları herhangi bir kişi tarafından istismar edilip hileli eylemlerle karşılaşmaya kadar hilenin ne kadar belirgin olduğunu fark edemezler (KPMG, 2009: 21). Böyle bir durumla karşılaşmamak için gerekli tedbirler alınarak hile önlenmeye çalışılmalıdır. Alınan önlemlerin hiçbirinin hileyi tamamen ortadan kaldırmaya dair bir garantisinin olmadığı unutulmamalıdır. Bu önlemlerin alınmasındaki ana amaç işletmede meydana gelebilecek hileli eylemleri mümkün olduğu kadar azaltmaktır. (Gürel Yeminli Mali Müşavirlik ve Bağımsız Denetim Hizmetleri A.Ş., (t.y.): 22-23).

Hile önleme uygulamaları; hilenin meydana gelmesini önlemek için politikaları, prosedürleri, kontrolleri ve eğitim ve hile farkındalığı gibi faaliyetleri içerir (CIMA, 2009: 24). Hilenin önlenmesi amacıyla yürütülen çalışmalar ortaya çıkartılmasından daha önemlidir. Hilenin önlenmesi, büyük tasarrufların gerçekleştiği yerdir. Hile önlendiği zaman, tespit etme veya araştırma maliyeti olmamaktadır. İşletmenin işe son verme ve dava açma gibi zor kararlar vermesine gerek kalmamaktadır. Bu tarz eylemlerle başa çıkmak için harcanan süre kaybedilmemektedir (Bozkurt, 2009: 401; Albrecht vd., 2011: 103).

Hileyi önleminin iki ana unsuru vardır. Bunlar aşağıdaki gibidir (CIMA, 2009: 9):

- Güçlü bir etik kültür
- Güçlü iç kontrol sistemleri

Hilenin önlenmesinde güçlü bir etik kültürün oluşturulması önemli bir yapı taşıdır. Etik kültür sayesinde neyin kabul edilebilir veya kabul edilemez olduğu ortaya konulmaktadır. İşletme çalışanlarına oluşturulan etik kültürün aktarılması ile uygun ve uygun olmayan davranışların anlaşılması konusunda oldukça fayda sağlanmaktadır. Açıkça belirlenmiş kurallar ve beklentiler hileli eylemde bulunmaya yönelecek çalışanların kendilerini haklı gösterme gayretlerini önleyebilmektedir (Bozkurt, 2009: 406).

CIMA güçlü bir etik kültür oluşturmak için işletmelerin şunları yapması gerektiğini belirtmiştir (Chartered Institute of Management Accountants [CIMA], 2009: 27):

- Kalite ya da etik kavramlarından bahseden ve kurumun dışarıdan nasıl görünmesini istediğini belirten bir misyon tanımı
- Riske eğilimli koşullarda kabul edilebilir davranış açıklamalarıyla birlikte açık iş etiği ve hile karşıtı politikalar tanımlamak
- Eylemleriyle taahhüt ettiklerini gösteren bir yönetim
- Tüm çalışanlar ve kilit iş ortakları için hile riski eğitimi ve farkındalığı.
- Etik ve hile politikaları hakkında bir hatırlatma süreci
- Hile riskinin belirli aralıklarda düzenli olarak değerlendirilmesi
- Şüpheli hileli eylemlerin raporlanabilmesini sağlayan bir yol
- Hile riski alanlarına odaklanan agresif bir denetim süreci

İç kontrol, bir kurumun yönetim kurulu, yöneticileri ve diğer çalışanları tarafından etkilenen ve faaliyetler, raporlama ve mevzuata uyumla ilgili amaçlara ulaşılması konusunda makul güvence sağlamak için tasarlanan bir süreçtir. İç kontrol sisteminin beş bileşeni bulunmaktadır. Bunlar;

kontrol ortamı, risk değerleme, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim ve izlemedir (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission [COSO], 2019: 5- 7).

İç kontrol sistemi, bir kurumun işleyişini toplu bir şekilde destekleyen tüm politika ve prosedürleri kapsamaktadır. İç kontroller genel anlamda onay ve yetkilendirme süreçleri, erişim kısıtlamaları, işlem kontrolleri, hesap mutabakatları ve fiziksel güvenlikle ilgilenmektedir. Bu süreçler genellikle sorumlulukların bölünmesini ve riski azaltmak için kontrol etmeyi ve dengede tutmayı içerir. Bir kurumun uygulayabileceği iç kontrollerin sayısı ve türü, yapısına ve büyüklüğüne bağlıdır. Her büyüklükteki, sektördeki ve konumdaki kurumlarda hile yaygın olsa da araştırmalar, belirli iş modellerinin diğerlerinden daha yüksek hile riskine sahip olduğunu göstermektedir. Kontrol ortamı, riske maruz kalma derecesine uygun bir şekilde ayarlanmalıdır. Mümkün olduğu ölçüde iç kontroller hile riskini en aza indirmek için uyarı işaretlerini ve alarmları ele almalıdır (CIMA, 2009: 9-10).

Bir şirketteki kontrol faaliyetleri hilenin önlenmesi için aşağıdaki gibi katkılar sunmaktadır (Coenen, 2008: 153-158):

- Varlıkların korunması: Bir şirketin iç kontrol sisteminin en belirgin kısımlarından biridir. Fiziksel varlıkların gerekli önlemler alınarak korunması anlamına gelmektedir. Şirketin sahip olduğu varlıkların ve bilgilerin doğru kayıtlarının da tutulmasıdır. Ayrıca verilere erişim imkânı sadece ihtiyacı olan kişilere verilmekte ve bilgisayar sistemlerine dışardan erişme girişimleri kontrol edilmekte ve izlenmektedir. Böylece verilerin güvenliği de sağlanmış olmaktadır.
- Görevlerin ayrılığı: Küçük şirketlerde en yaygın göz ardı edilen iç kontrollerden biridir. Bir şirket içinde gözetim, kayıt ve yetki fonksiyonlarını ayırmaktadır. Bu üç görevin ayrılmasıyla müşterielerin ödemelerinin çalınma ihtimali daha az olmaktadır. Bir kişiye çok fazla yetki veya erişim vermeyerek, çalışanların sürecin normal bir parçası gibi birbirlerini kontrol etmeleri sağlanmaktadır.
- Uygun yetkilendirme: Ticari işlemleri başlatan, onaylayan ve kaydeden çalışanların yetki düzeyi ile ilgilidir. Ticari işlemlerin uygun bir şekilde yetkilendirilmesini ve yetkilendirilme ile ilgili kurallara uyulmasını sağlamaktır. Bu kategorideki faaliyetler bir işlem tamamlanmadan önce kişiye pozisyonunun gerektirdiği yetkinin verildiği ticari işlemlerin imzalanmasını ve yetkisinin olmadığı işlemlerin yapılması halinde düzeltici önlemlerin alınmasını içermektedir.
- Performans üzerinde bağımsız kontroller: Bu tür kontroller hesapların sürpriz denetimi, kayıtların mutabakatı, yazar kasadaki paraların sayılması ve fiziki stokların sayılması gibi kontrolleri içermektedir. Bu tür kontrollerin bir dereceye kadar bağımsız olabilmesi için

hesapların, kayıtların veya varlıkların korunmasından sorumlu olan kişiler dışında farklı bir kişi tarafından yapılması gerekmektedir.

- Anonim raporlama mekanizması: Çalışan hileleri ihbar hattı gibi bir mekanizma, kontrolü korumanın bir yoludur. Eğer çalışanlar ihbar hattını ciddiye alırlarsa anonim kalacaklarına inanırlar ve ihbar hattını kullanmak için cesaretlendirilirler. Çalışanların ihbar hattını ciddiye almaları için yasal ve uygulamalı olarak uygun önlemlerin alındığını görmeleri gerekmektedir. Anonim raporlara dayanarak alınan önlemleri gördükçe bundan yararlanma olasılıkları daha yüksek olacaktır.
- İzleme faaliyetleri: İç kontrol bulmacasının ortak parçasıdır. Yönetim bilgisayarlara, binalara, depolama alanlarına ve muhasebe sistemlerine erişimi izleyebilir ve izlemesi gerekmektedir. Bu bilgi çağında e posta kullanımları, şifreleri kırma girişimleri ve hesaplardaki değişiklikler veya düzenlemeler gibi şeyleri izlemek gerekmektedir.

2.5. Hile Denetimi

Küreselleşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte işletmelerin iş ortamları karmaşık bir hâl almaktadır. Bu karmaşıklık sonucunda hilenin gerçekleştirilmesi için uygun ortam oluşmaktadır. İşletmelerin hile, yolsuzluk ve usulsüzlüklere maruz kalması hem performanslarını hem de itibarlarını olumsuz şekilde etkilemekte ve maddi kayıplar yaşamalarına sebep olmaktadır. Ortaya çıkan kayıpların önlenmesi için yapılan hile, yolsuzluk ve usulsüzlüklerin tespit edilmesi ve önlenmesi gerekmektedir. Bahsedilen eylemleri kimlerin gerçekleştirdiği ve nasıl yaptıkları incelenmelidir. Bu sorulara cevap bulabilmek için hile denetimi kavramı önem kazanmıştır.

Hile denetimi hukuki sorgulama yöntemleri ile standart denetim tekniklerini birleştiren yeni bir alandır. Hile denetimi bir hile şemasını ortaya çıkarmaktadır. Görüşmeler, analitik ve bağımsız prosedürler gibi standart denetim teknikleri üzerine kurulmuştur. Hile denetimi hem firma temelinde elde edilen bilgilere hem de hilelerin çeşitli sektörlerde nasıl ortaya çıkacağıyla alakalı bilgiye ihtiyaç duymaktadır (Emir, 2008: 110).

İşletme yönetim kurulu, yöneticileri, paydaşları ve diğer ilgililer hileli eylemlerin gerçekleşmesinin sebeplerini ve nasıl önlenebileceğini sürekli gündemde tutmaktadırlar. Geleneksel denetim, pasif bir yaklaşım sergilemektedir. Bununla birlikte iç kontrolde değerlendirmeler gerçekleştirilirken hile belirtilerini tespit etme varsayımına dayanmaktadır. Hile denetiminde ise geleneksel denetimden farklı olarak hilelerin tespitine yönelik bir yaklaşım bulunmaktadır. Hile denetimi; kimin nasıl hile yapabileceği, hangi türden hilelerin araştırıldığı, hilelerin kalıntı riski yaratıp yaratmadığı, iç kontrol sistemi ile hile fırsatları arasında nasıl bir ilişkinin olduğu, hilelerin nasıl saklanabildiği ve denetim yaklaşımına hile teorisinin nasıl dahil edilebileceği gibi konularla ilgilenmektedir (Pehlivanlı, 2011'den aktaran: Çetin, 2018: 42).

2.6. Hile Araştırmacılığı

Adli muhasebecilik mesleğinin kapsadığı alanlardan birisi de hile araştırmacılığı/denetçiliği (fraud examination) ya da araştırmacı muhasebecilik (investigative accounting) hizmetidir. Hile araştırmacısı, şletmelerde meydana gelebilecek veya gelmiş olan hilelerin önlenmesi veya ortaya çıkarılması amacıyla hizmet veren, gerekli mesleki bilgi ve niteliklere sahip uzman kişilerdir (Çankaya ve Gerekan, 2009: 97). Çoğunlukla hile araştırmacıları; varlıkların yolsuzluk, rüşvet, zimmete geçirme ve hileli eylemlerle kötüye kullanımını, bilgisayar hilelerini, çalışan hilelerini ve stok hilelerini önlemek için özel ve kamu sektöründe bulunan kurum ve şletmelere hizmet sunmaktadırlar (Toraman vd., 2009: 40).

Hilelerin artış göstermesi şletme ve çevresinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Bu durumdan mevcut ortaklar, potansiyel ortaklar, devlet, kredi kurumları ve mal veya hizmet tedarikçileri farklı şekillerde etkilenmektedir. şletmenin mevcut ortakları, gerçekte kâr edildiği halde zarar edilmiş gibi gösterilmesi sonucu alacağı kâr payını alamayabilir. Bunun gibi gerçekte var olan durumun farklı şekillerde gösterilmesi sonucu mevcut ortaklar olumsuz şekilde etkilenebilmektedir. Ayrıca şletmeye ortak olma niyeti olan kişiler, şletmenin mali yapısı bilançoda olduğundan daha güçlü gösterildiği için şletmeye yatırım yapmak isteyebilmektedir. Devlet, şletmelerin elde ettikleri kârları hile yaparak olduğundan düşük göstermeleri sonucu daha düşük vergi tahsil etmek zorunda kalabilmekte ve bu durumdan olumsuz etkilenebilmektedir. Kredi kurumları, şletmelerin bilançolarını daha güçlü bir şekilde göstermeleri nedeniyle bu şletmelere daha kolay kredi vererek olumsuz etkilenebilmektedir. Aynı şekilde mal veya hizmet tedarikçileri de bu nedenden dolayı şletmeye daha rahat mal veya hizmet sağlayacağı için olumsuz etkilenebilmektedir. Tüm bu tarafların maruz kaldığı olumsuz etkilerin giderilebilmesi için yapılan hilelerin önlenmesi gerekmektedir. Bunun için de gerekli mesleki bilgi ve tecrübeye sahip olan uzmanlara gereksinim artmaktadır. Bu durum hile araştırmacılığı hizmetinin ortaya çıkmasına etken olan en önemli nedendir (Çankaya ve Gerekan, 2009: 97).

Hile araştırmacıları hem hukuki çerçeve açısından hem denetim ve kültürel bakış açısından hem de suç şleyen kişi açısından bir hilenin ne ifade ettiğini bilmelidir. Bunun yanı sıra genel ve özel konularda yeterli deneyime sahip olmalıdırlar. Genel denetim ve hile denetimine ait gerekli bilgiye sahip olmaları yetmez. Ayrıca bankacılık, sigorta, inşaat, üretim, dağıtım ve perakende sektörlerinde gerçekte hileleri saptayabilmek amacıyla bu sektörlerle ilişkin özel bilgi ve deneyime de sahip olmalıdırlar (Gray, 2002'den aktaran: Akyel, 2009: 170). Hile araştırmacıları makul bir şüphe ile yetinmeyip hilenin kanıtlanmasını ve toplanan kanıtların yeterli, ilgili ve ikna edici olmasını sağlamalıdır. Soruşturmanın yasal çerçeve dahilinde yürütülmesini, belgelerin yeterli olmasını ve suçlu tarafından yapılan itirafların gönüllü olmasını sağlamalıdır (Rezaee ve Wells, 2002'den aktaran: Toraman vd., 2009: 41).

Hile araştırmacıları sahip olduğu nitelik ve bilgiler sayesinde hesap kayıtlarında gerçekleştirilen hileleri tespit etmek ve belgelemek konusunda uzmandırlar. Hile araştırmacılarının en önemli katkısı karmaşık finansal işlemleri ve rakamsal verileri bunlarla ilgili fazla bilgiye sahip olmayan kişilerin anlayabileceği dile evirmeleridir (Akyel, 2009: 171).

Hile araştırmacıları, araştırma metotları, kanıt toplama teknikleri ve sistemin veya olayın tamamını en ince detayına kadar ortaya koyarak, hile, yolsuzluk ve suistimal yapan kişi veya kişilerin hak ettikleri cezaları almasını sağlayabilmektedir (Gülten, 2010: 318-319). Hile araştırmacıları aşağıdaki durumların farkında olarak incelemelerini yürütmelidirler (Singleton ve Singleton, 2010: 14):

- Hile sıkı kontrollere sahip olan muhasebe sistemlerinde bile mümkündür.
- Hileli bir eylem görünürde az miktarda paranın kaybına sebep olmuş gibi gözükse de görünmeyen kısım önemli miktarlar içerebilir.
- Yeteri kadar çok ve derin inceleme yapan bir kişi hilenin kırmızı bayraklarını önceden görebilir.
- Hile yapan kişi yönetimin veya toplumun farklı seviyelerinden gelebilir.

Hile araştırmacılığı hizmeti sunulurken dikkat edilmesi gereken unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gülten, 2010: 319):

- Hile araştırmacıları standartlarını ve çalışma yöntemlerini kendileri belirlemelidir. İşletme yönetiminin veya ortaklarının amaçlarını, beklentilerini belirlemeli ve çalışanların uymaları gereken işletme prosedür ve uygulamalarını incelemelidir. Bunun yanı sıra, sadece işletme içerisinde inceleme yapmayıp işletmenin ticari işlemlerde bulunduğu tedarikçilerle, taşeronlarla ilgili de araştırma yapmalıdır.
- Hile araştırmacıları hilelerin nerelerde olma ihtimalinin olduğunu tahmin etmeli ve işletmenin iç kontrol sistemindeki zayıf yönleri hızlı bir şekilde bulabilmelidir. İşletmede meydana gelebilecek hileli eylemleri belirleyerek bunların hangi işletme departmanıya (üretim, muhasebe, satın alma vb.) ilişkili olduğunu tespit etmelidir.
- Hile araştırmacıları ellerinde bir delil olmadan sadece bir endişe, söylenti veya iddiaya dayanarak kimseyi suçlamamalıdır. Aksi ispatlanana kadar herkesin masum olduğu unutulmamalıdır.
- Hile araştırmacıları, hileli eylemi gerçekleştirdiğini düşündükleri kişi ile görüşme veya sorgulama yaptıkları sırada kişinin ruh halini ve psikolojik yapısını da göz önünde bulundurmalıdır. Psikolojik olarak uygun bir ortamın oluşturulması halinde bazen kişiler pişmanlık duyarak suçlarını itiraf edebilmektedirler.

- Hile araştırmacıları araştırmalarını yürüttükleri esnada çok iyi planlanmış olaylarla da karşılaşabileceğini unutmamalıdır. Hatta bazı durumlarda işlenen suçun tespit edilebilmesi ancak çok ileri teknoloji veya bilgisayar bilgisi ile olmaktadır. Bu gibi durumlarda uzman desteğine ihtiyaç duyulabilir.
- Hile araştırmacıları yaşanan hileli eylemleri ortaya çıkarttıkları zaman aynı eylemlerin tekrar gerçekleştirilmemesi için alınması gereken tedbirleri işletme yönetimine öneri olarak sunmalıdırlar.
- Hile araştırmacıları yaşanan hileli eylemleri tespit ettikleri zaman işletmenin uğradığı maddi kayıpları, eylemi gerçekleştiren kişi veya kişilere çıkarılacak olan zimmet miktarını kısaca hile eyleminin maddi boyutunu da hesaplamaktadırlar.

2.6.1. Hile Araştırmacısının Görevleri

Hile araştırmacısının görevini yerine getirirken başlıca amacı, işletmenin iç kontrol sisteminin incelenip değerlendirilmesi olmaktadır. Gerçekleştirdiği incelemeler sonucunda sistemde mevcut veya olabilecek zayıflıklar üzerine odaklanmaktadır. Yeterli bilgi ve belgenin toplanmasını sağlamak amacıyla yönetim ve çalışanlar ile görüşmeler gerçekleştirmektedir. Bu eylemleri yaparken sonuçlara ulaşmak amacıyla birçok farklı yöntem kullanabilmektedir. Bu nedenle yapacağı araştırmalar için daha önceden hazırladığı plan ve programlara titizlikle uygun davranması da pek mümkün olmayabilmektedir. Çünkü gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda soruşturmanın kapsamı da elde edilen bulgulara göre değişiklik gösterebilmektedir (Gülten ve Kocaer, 2011'den aktaran: Çetin, 2018: 44). Hile araştırmacısının bu görevleri yerine getirirken araştırmacı bir zihniyete, görüşme yeteneğine, kanıtın ne olduğuna dair pratik bilgilere sahip olması gerekir (Carter, 1997: 36).

Hile araştırmacısının görevi, ileri sürülen uygunsuz davranışın kim tarafından, neden, nasıl, ne zaman meydana gelmiş olabileceği konusunda belirli soruları cevaplamak için ilgili bilginin elde edilmesi, sorgulanması ve analizini içermektedir (Ranallo, 2006: 110). Hile araştırmacısının yerine getirmesi gereken görevleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Pazarçeviren, 2005: 9):

- Hileli bir eylemin gerçekleştirildiğinden şüphe duyulması durumunda bunu kanıtlarıyla beraber ortaya çıkarmak.
- Mevcut olan durumu analiz etmek ve yapılması gerekenlere yönelik öneriler sunmak.
- Aktifleri korumak ve iyileştirmek için yardımcı olmak
- Alanlarında uzman kişilerle (özel müfettişler, adli doküman uzmanları, danışman mühendisler) iş birliği yapmak
- Suç kovuşturması veya hukuki dava yoluyla aktiflerin geri toplanması işlemine yardım etmek

2.6.2. Hile Araştırmacısının Sahip Olması Gereken Özellikler

Hile araştırmacısı görevini düzgün bir şekilde yerine getirebilmek için bazı özelliklere sahip olmalıdır. Bu özelliklerin kişilerde sürekli bulunabilmesi için hayat boyu eğitim görmeleri gerektiği söylenebilir. Hile araştırmacısının sahip olması gereken özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Çankaya ve Gerekan, 2009: 100):

- Araştırma ve çözümleme yeteneği
- Etkili ilişki kurma ve görüşme yeteneği
- Yoğun bir muhasebe ve denetim bilgisi
- Suç bilimi bilgisi
- Psikoloji bilgisi
- Etik bilgisi
- Hukuk bilgisi
- İstatistik bilgisi
- Etkin teknoloji kullanımı
- Mesleki yazışma ve eleştirel düşünce bilgisi

Hile araştırmacısı hile planları, kırmızı bayraklar, hile üçgeni, hile araştırması, hile araştırması aşamaları, özellikle kanıtlar gibi hilenin yasal yönleri, hile meslek kuruluşları, hile sertifikasyonları ve beyaz yakalı suçluların davranışsal özellikleri gibi hileyle ilgili yaygın bilgi birikiminin ortak yönlerini bilmelidir. Hile araştırmacısı kişisel olarak özgüven, kararlılık, dürüstlük, tarafsızlık, yaratıcılık, meraklılık, içgüdü, bağımsızlık, iyi duruş ve hazırlık (mahkemede tanıklık için), açık iletişim, insan davranışlarına duyarlılık, sağduyu gibi özelliklere sahip olmalıdır (Singleton ve Singleton, 2010: 26).

2.7. Hile Araştırmasında Kullanılan Teknikler

Hile araştırmacısı işletmelerde meydana gelen hileleri tespit edebilmek ve önleyebilmek için bazı denetim teknikleri kullanmaktadır. Bu teknikler; hile değerlendirme sorgulaması, çapraz denetim tekniği, kırmızı bayraklar tekniği, Benford kanunu, yapay sinir ağı ve veri madenciliğidir. Bu teknikler aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

2.7.1. Hile Değerlendirme Sorgulaması (Fraud Assesment Questioning – FAQ)

Bu yöntem, işletmelerde olması muhtemel hile eylemleri için bilgi edinilmesini sağlayan etkili bir yöntemdir. Yöntemin dayanağı, esasen neredeyse herkesin yalan söylemeye başvurabildiği bir davranış olduğunun kabul edilmesidir. Bu sayede iyi bir soruşturmacı, olayla ilgili şüpheli olarak

görülen kişiye belli etmeyecek şekilde sormak istediği soruları yöneltir. Bazı insanlar için yalan söylemenin alışkanlık haline geldiği gerçeği unutulmamalıdır. Böyle bir durumda çok tecrübeli araştırmacılar bile yalan söylendiğini anlayamayabilir. Ancak bu gibi insanlar çok az sayıdadır (Abdioğlu, 2007b: 132).

Bu yöntemde yapılan tek şey hile olayını ortaya çıkarmak için sorular sorularak inceleme yapılması ve olası hileli durumlarla ilgili bilgiler toplanmasıdır (Wels, 1992'den aktaran: Çankaya ve Gerekan, 2009: 99). Diğer bir ifadeyle bir çalışana yakalanmadan nasıl şirketin dolandırılabilceğine dair sorular sorulur. Çalışanların verdiği cevaplardan yola çıkarak iç denetim mekanizmasındaki eksiklikler ve herhangi bir hileli girişimin bulunup bulunmadığı ortaya çıkarılır (Çankaya ve Gerekan, 2009: 99).

İşletmelerde hile yapılmasının en etkili caydırıcılarından biri de hileli eylemde bulunulmasına müsaade edilmeyeceğine dair önlemler alındığı anlayışının çalışanlar arasında yerleştirilmesidir. Bu durumda yakalanacağını düşünen kişiler nadiren hileli eylemde bulunmaktadır. Ayrıca çalışanlara işletmede hileli eylemde bulunulması durumunda bu kişilerin soruşturmaya alınacağını da açıkça bildirilmesi gerekmektedir. İşletme çalışanlarına artan hile olaylarıyla ilgili sürekli sorular sorulması da etkili bir önleme yöntemi olarak nitelendirilebilir. Bir hileli eylem gerçekleşikten sonra çalışanlarla birebir görüşmeler yapılarak işlerini tanımlayıcı sorular sorulduktan sonra hile eylemiyle ilgili sorulara geçilebilir. Bu soruların sorulmasındaki temel amaçlar, sorgulanan çalışanın kendisini rahat hissetmesini sağlamak ve çalışanın kullandığı sözcüklerin ve sergilediği davranışların gözlenmesidir. Bu aşamadan sonra olay hakkındaki sorulara geçilmektedir. Burada şüphelinin sözlü ve diğer tepkileri arasında kıyaslama yapılarak şüphelinin davranışları ölçülmeye çalışılır. Bundan sonra aşağıda bazı örnekleri verilen asıl soruların sorulmasına geçilebilir (Söyler, 2003: <http://www.alomaliye.com/2003/08/30/isletmelerde-yapilan-hilelerin-onlenmesi/>):

- Bu işletmede hileyle ilgili bir problem olabilir mi?
- Eğer işletmede çalışanlar ya da müdürler hırsızlık yapıyorsa, sizce çaldıklarıyla neler yapabilirler?
- Herhangi bir hileden haberdar olsaydınız ne yapardınız?
- İşletmede hırsızlık yapan veya işletmeyi dolandıran bir çalışan olsaydı, sizce yakalanmadan nasıl bu işten kurtulabilirdi?
- İşletmedeki çalışanlardan hangisi en son hile yapabilecek kişidir?
- İşletmedeki olası hileye yönelik herhangi bir bilgiyi paylaşmak ister miydiniz?

2.7.2. Çapraz Denetim Tekniği

Muhasebe hesaplarının işleyiş kuralları üzerine kurulmuş olan bir denetim tekniğidir. Bu teknikte ilk olarak hangi hesapların birbiriyle karşılıklı olarak çalıştığı belirlenmektedir. Daha sonra karşılıklı çalışmaması gereken hesaplar eğer aynı kayıt içinde yer alıyorsa ortada olağan dışı bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu durumun incelenmesi gerekmektedir. Bu teknikte hesapların yanı sıra tutarların denk olması da önemli bir husustur. Eğer hesaplar ve tutarlar arasında herhangi bir fark bulunuyorsa burada incelenmesi gereken bir sorun var demektir (Şen, 2003'ten aktaran: Çankaya ve Gerekan, 2009: 100).

2.7.3. Kırmızı Bayraklar Tekniği

Hile açıkça görülebilir bir suç değildir. Ancak Şirket için etik ve dürüstlüğün tehlikeye atıldığını gösteren kırmızı bayraklar ile tespit edilebilir. Bu tarz kırmızı bayraklar muhasebe sistemi, görev ayrılığı ve diğer önemli iç kontrol özellikleri, üst yönetim davranışlarındaki dürüstlük eksikliği, bazı çalışanlarda olağan dışı ve abartılı davranışlar ve çok sayıda Şikâyet ya da yardım hattı ipuçları olabilir. Bunlar hilenin var olabileceğine dair göstergelerdir. Hilenin mutlak kanıtı değillerdir (Ramaswamy, 2007: 35).

Bir hileyi tespit etme ihtimalinin yüksek olması için hile araştırmacısının çok sayıda hilenin kırmızı bayraklarını anlaması gerekir. Hile araştırmacısının bir hilenin göstergesi olan ancak belirli bir hile planıyla ilişkilendirilmesi gerekmeyen yaygın kırmızı bayrakları anlaması gerekir. Bunun yanı sıra belirli bir hile planıyla ilişkilendirilen kırmızı bayrakların tanımlanması daha önemlidir. En iyi hile planlarının ve her birinin kırmızı bayraklarının incelenmesi hileyi tespit etmede kritik bir başarı faktörüdür. Kırmızı bayraklar etkili tespit yöntemleri ve süreçlerinin tasarımını doğal olarak beraberinde getirir. Bu tespit yöntemleri iyi kontrollerin tasarımını sağlar (Singleton vd., 2006; 126,153).

2.7.4. Benford Kanunu

Hileli eylemlerin tespit edilmesi istatistiki bir yöntem olan Benford Kanunu ile de mümkündür. Başlangıçta Simon Newcomb tarafından sayılardaki olağanüstü durum keőfedilmiş daha sonra ise Amerikalı fizikçi Frank Benford tarafından yeniden yapılarak Benford Kanunu adını almıştır. Bu kanun rakamların ortaya çıkış sıklıkları diğer bir deyişle frekansları ile gerçek bir muhasebe evreninde ortaya çıkan ilk rakamların frekanslarının karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Kanuna göre eğer istatistik verisinden veya herhangi bir sayı kümesinden geliőigüzel bir sayı seçerseniz bu sayının ilk hanesinin 1 olma olasılığı, bütün sayıların aynı olma olasılığının aksine %30,1'dir. İlk hanesinin 2 olma olasılığı %17,6 ve böyle takip ederek 9 olma olasılığı %5'tir. Zaman içinde bu kanunun muhasebe denetiminde kullanılması amacıyla çalışmalar yapılmış ve hileli rakamların ortaya

çıkarılmasında yol gösterici bir teknik haline gelmeye başlamıştır (Demir, 2014: 70; Pazarçeviren, 2005: 6).

Hileli eylemlerin ortaya çıkarılması Benford Kanunu ile aşağıdaki basamaklar takip edilerek mümkün olabilmektedir (Erdoğan, 2001: 4):

- Muhasebe evreninden örneklem seçilmesi
- Gözlemlenen frekansların test edilmesi
- Bir karara ulaşılması
- Kanıtlayıcı verilerin toplanması

Benford Kanunu hileli eylemlerin ve muhasebe çevresinde ortaya çıkabilecek düzensizliklerin tespitinde kullanılan etkili bir yöntemdir (Çankaya ve Gerekan, 2009: 100). Benford Kanununun en önemli avantajı, kullanımının ve uygulanmasının düşük maliyetli olmasıdır. Bu yöntem şirket veri tabanına uygulanmaktadır. Muhtemel şüphelilerin bu yöntemin hileyi tespit amacıyla kullanıldığını anlaması çok düşük bir olasılıktır. Bu nedenle şüpheliler hileli eylemi yapmayı sürdürdükçe yakalanmaları kolaylaşmaktadır (Abdioğlu, 2007b: 128).

2.7.5. Yapay Sinir Ağı

Yapay sinir ağları güçlü bir istatistiksel modelleme tekniği olarak ortaya çıkmıştır. Yapay sinir ağları bir veri setindeki temel fonksiyonel ilişkileri tespit eder ve bu işlemleri tanıma, sınıflandırma, değerlendirme, modelleme, tahmin ve kontrol gibi görevleri yerine getirir (Lawrence ve Andriola, 1992'den aktaran: Coakley ve Brown, 2000: 119). Bu ağlara dayalı olarak muhasebe ve finans alanlarında ticari kullanım amacıyla çeşitli sistemler tanımlanmıştır (Coakley ve Brown, 2000: 119).

Yapay sinir ağları, insan beyninin öğrenme fonksiyonundan hareketle öğrenme yeteneğini anlayıp, kendisine yükleyen, herhangi bir yardım almadan daha önce öğrenmiş olduğu bilgileri ve yetenekleri kullanarak yeni bilgiler türetebilen ve keşfedebilen bilgisayar sistemleridir (Öztemel, 2006'dan aktaran: Dayı, 2012: 34).

Bir yapay sinir ağında üç temel katman bulunmaktadır. Bunlar; birbirleriyle bağlantılı sinirlerin bulunduğu girdi katmanı, çıktı katmanı ve gizli katmandır. Girdi katmanı, dışarıdan gelen verilerin yapay sinir ağına alınmasını sağlamaktadır. Bu veriler bağımsız değişkene karşılık gelmektedir. Çıktı katmanında bilgiler dışarıya iletilmektedir. Bu da bağımlı değişkene karşılık gelmektedir. Gizli katman, girdi katmanından gelen sinyalleri almakta ve çıktı katmanına göndermektedir (Çelik, 2010: 136).

2.7.6. Veri Madenciliği

Veri madenciliği, yararlı modeller ve yöntemler ortaya çıkarmak için büyük miktarlardaki verilerin, otomatik veya yarı otomatik yöntemlerle araştırılması ve analiz edilmesi sürecidir (Berry ve Linoff, 2000'den aktaran: Çiçek, 2005: 66). Bu teknik arşivlenen bilgiler üzerinde gerçekleştirilen analizlerle daha önceden bilinmeyen, değerli ve anlaşılabilir sonuçlar çıkarma sürecidir. Ulaşılan sonuçlar tahmin yürütme, sınıflandırma ve kayıtlar arasındaki benzerliklerin bulunması amacıyla değerlendirilir. Bu özellikler karar destek sistemlerinde kullanılabilir (Çiçek, 2005: 66).

Veri madenciliği kendi başına bir çözüm değildir. Çözüme ulaşmak amacıyla verilecek karar sürecini destekleyen, sorunu çözmek için gerekli bilgileri temin etmeye yarayan bir araçtır. Analiste, iş yapma sırasında ortaya çıkan veriler arasındaki şablonları ve ilişkileri bulması konusunda yardım etmektedir (Baykal, 2006: 96).

Veri madenciliği ile hedeflenen amaçlar arasında müşterilerin profillerinin, satın alma eğilimlerinin, bir ürünü ya da hizmeti kabul etme veya etmeme ihtimallerini tahmin etmek gibi durumlar bulunmaktadır. Bu tahminler, ana hedef olan strateji belirlemek ve çeşitli kararlar vermek amacıyla kullanılmaktadır. Veri madenciliği bu amaçların yanı sıra veri tabanındaki anormallikleri inceleyerek hileleri ortaya çıkarmak amacıyla da kullanılabilir (Abdioğlu, 2007b: 123). Son yıllarda hilelerin büyük kayıplara neden olduğu bilinmektedir. Hile araştırmacısı, veri madenciliği tekniklerinden yararlanarak hilelerin denetimi ve önlenmesi sürecini etkili bir biçimde yönetebilecektir. Potansiyel hile eylemlerinin takip ve tespit edilmesi bu tekniği etkin bir şekilde kullanabilmek için gerekmektedir. Hile araştırmacısı gerçekleştirdiği takipler sonunda herhangi bir hile ihtimaliyle karşılaşırsa bilgisayardaki yazılım sayesinde hileyi daha dikkatli tarayacak ve bu konuyla ilgili bir karar verebilmek için verileri analiz edecektir (Bayrak, 2016: 62).

Hile araştırmacısının aşağıdaki gibi çeşitli nedenlerle veri madenciliğinin gücünü anlaması gerekmektedir (Golden vd., 2011: 334):

- Bir araştırmada en iyi kanıtın orijinali genellikle elektronik ortamda bulunur.
- Günümüzde işletmelerdeki büyük miktarlardaki veriler göz önüne alındığında ve çoğu iş olaylarının çok sayıda veriye sahip olması nedeniyle veri madenciliği genellikle veri toplamanın en etkili yolu hatta bazen de tek yoludur.
- Veri analizi, araştırmacıların farklı veri setlerini bir araya getirmelerine ve el ile inceleme yoluyla ulaşılamayacak sezgiler ve bilgiler sağlamasına olanak tanır.
- Şüpheli işlemleri tanımlamak için iş kurallarının uygulanması, veri madenciliği kullanılarak büyük veri setlerinde daha verimli bir şekilde gerçekleştirilebilir.

2.8. Hile Araştırmacılığının Aşamaları

Bir hile araştırması metodolojisi, hile iddialarını çözmek için mantıklı bir sıralama izlemelidir. Süreç, genel bir şekilde başlayıp daha sonra ayrıntılara inmektedir. Bu süreçte hile araştırmacısı bir rapor yazmasını ve iddia edilen eyleme ilişkin görüş bildirmesini sağlayan belgesel kanıtları ve tanık ifadelerini araştırma boyunca sürekli bir şekilde toplamaktadır. Araştırma sürecinin her adımında kanıtların elde edilmesine, korunmasına ve analizine dikkat edilmelidir. Araştırma hem doğrusal hem de dolaylı bir yaklaşım izleyerek gerçekleştirilmektedir. Araştırmayı gerçekleştirirken mantıklı bir süreç izlemenin yanı sıra kanıtları ve olay teorisini sürekli bir şekilde yeniden değerlendirmenin de aynı öneme sahip olduğu unutulmamalıdır (Vona, 2008: 198-199).

Hile araştırması metodolojisinde dokuz adım kullanılmaktadır. Bunlar aşağdaki gibidir (Vona, 2008: 199):

1. Başlangıç hile teorisini geliştirmek
2. Hile denetim programını geliştirmek
  - a. Hile planlarının mekaniğini anlamak
  - b. Suçun yasal unsurlarını tanımlamak
  - c. Yasal unsurlar yoluyla gerekli kanıtları tanımlamak
3. Belge incelemesi yapmak
  - a. Kanıtları toplamak
  - b. Sorumluluk zinciri sorunlarından korunmak için kanıtları saklamak
  - c. Kanıtları hile teorisine göre analiz etmek
4. Kanıtları tanıklarla ilişkilendirmek
5. Hile teorisini yeniden değerlendirmek
6. Görüşmeler yapmak
  - a. Tanıkları belirlemek
  - b. Görüşme sırasını belirlemek
  - c. Görüşmelerin amacını belirlemek
7. Hile teorisini yeniden değerlendirmek
8. Araştırmayı sonuçlandırmak
9. Rapor yazmak

2.9. Sertifikalı Hile Araştırmacısı

Sertifikalı hile araştırmacıları (Certified Fraud Examiners – CFE), hilelerin önlenmesi, tespit edilmesi ve incelenmesi alanlarında çalışan meslek üyeleridir. Bu unvan ACFE tarafından verilmektedir. Sertifikalı hile araştırmacısı, hileyle mücadele konusunda dünyada en tercih edilen ve dünya çapında geçerliliği olan bir unvandır. Sertifikalı hile araştırmacıları karmaşık finansal işlemler

konusundaki uzmanlıkları ve diğer alanlardaki bilgileri sayesinde hile iddialarının analiz edilmesi için yapılacak inceleme ve soruşturmaların yöntemini tasarlamakta ve uygulamaktadırlar. Ayrıca hilelerin nedenleri üzerinde de durmaktadırlar. Hile ile mücadele için aldıkları eğitim sürecinde finansal işlemler, soruşturma yöntemleri, hukuk ve kriminoloji ve etik alanlarında yoğunlaşmaktadırlar (Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Derneği (USİUD), (t.y.), https://www.acfetr.com/index.php?pg=sertifika_main).

2.9.1. Sertifikalı Hile Araştırmacısı Olma Gereksinimleri

Sertifikalı hile araştırmacısı olabilmek için şu gereksinimlerin yerine getirilmesi gerekmektedir (ACFE, (t.y.), <https://www.acfe.com/cfe-qualifications.aspx>):

- ACFE üyesi olmak
- Minimum düzeyde akademik ve mesleki gereksinimleri karşılamak (Kişinin akademik olarak en az lisans derecesine sahip olması gerekmektedir. Özel bir çalışma alanı gerekmemektedir. Eğer kişi lisans derecesine sahip değil ise akademik eğitimin her yılı için 2 yıllık hile ile ilgili mesleki deneyime sahip olması gerekmektedir. Mesleki gereksinimi karşılama şartı ise doğrudan ya da dolaylı olarak hilenin tespiti ya da caydırılmasıyla ilişkilendirilebilir bir alanda en az 2 yıllık mesleki deneyime sahip olmaktır. Hileyle ilişkilendirilebilir kabul edilebilir deneyim olarak CFE sınavına girebilmek için 40 puan yeterlidir. Sertifikaya sahip olabilmek için ise 50 puan ve minimum 2 yıllık bir mesleki deneyime sahip olmak gerekmektedir.)
- Yüksek ahlaki karaktere sahip olmak
- ACFE tüzüklerine ve Meslek Etiği Kurallarına uymayı kabul etmek

Yukarıda açıklanan koşullar sağlandıktan sonra CFE sınavına başvuru yapılabilmektedir. Sınavda kişilerin dört ana alandaki bilgileri test edilmektedir. Bunlar aşağıdaki gibidir (ACFE, (t.y.), <https://www.acfe.com/pass-the-exam.aspx#TakingExam>):

- **Finansal İşlemler ve Hile Şemaları:** Bu bölümde kişilerin muhasebe kayıtlarında ortaya çıkan hileli finansal işlem türlerini anlayıp anlamadıkları test edilmektedir. Kişilerin temel muhasebe ve denetim teorisi, hile şemaları (planları), hileyi caydırmak için iç kontroller ve diğer denetim ve muhasebe konuları hakkında bilgilerini göstermeleri istenmektedir.
- **Hukuk:** Bu bölümde kişilerin ceza hukuku ve medeni hukuk, kanıt kuralları, sanık ve davacının hakları, bilirkişilik konuları dahil olmak üzere hile araştırması yapmanın yasal sonuçları hakkında bilgi sahibi olduklarını göstermeleri istenmektedir.

- **Soruşturma-İnceleme:** Bu bölüm mülakat yapma, ifade alma, kamu kayıtlarından bilgi edinme, yasa dışı işlemleri takip etme, aldatmayı değerlendirme ve rapor yazmayla ilgili soruları içermektedir.
- **Hile Önleme ve Caydırıcılık:** Bu bölüm kişilerin neden hile yaptıklarını ve hileyi önleme yolları hakkında sınava katılan kişinin anlayışını test etmektedir. Ele alınan konular arasında; suç nedeni, beyaz yakalı suç, mesleki hile, hilenin önlenmesi, hile risklerinin değerlendirilmesi ve ACFE Mesleki Etik Kuralları yer almaktadır.

Sertifikalı hile araştırmacısı olmak isteyen bir kişi başvurusunu gerçekleştirmeden önce ilk olarak ACFE üyesi olmalıdır. Daha sonra yukarıda belirtildiği gibi asgari düzeydeki akademik ve mesleki gereksinimleri karşılayıp karşılamadığını kontrol etmelidir. Burada kişilerden hangi bölümden mezun olduğu fark etmeksizin en az lisans derecesine sahip olmaları istenmektedir (Kişi lisans derecesine sahip değilse akademik eğitimin her bir yılı için iki yıllık hile ile ilgili alanda mesleki deneyime sahip olması istenmektedir. Örneğin, iki yıllık ön lisans derecesine sahip olan bir kişi 4 yıl lisans derecesine ulaşmak için, 2 yıl da zorunlu mesleki deneyimi elde etmek için toplam 6 yıllık mesleki deneyime sahip olmalıdır.). Her aday mesleki gereksinim için hile ile ilgili bir alanda en az iki yıllık bir mesleki deneyime sahip olmalıdır. Bu deneyim süresi lisans mezunu olmayan adayların akademik eğitimdeki açığını kapattığı mesleki deneyim süresinden farklıdır ve herkes için gereklidir (ACFE, (t.y.) <https://www.acfe.com/cfe-qualifications.aspx>).

Kişinin sertifika almak için uygun olup olmadığı puanlama sistemine göre belirlenmektedir. Puanlama sistemi lisans derecesi için 40 puan, yüksek lisans seviyesindeki her eğitim yılı için 5 puan, doktora seviyesindeki her eğitim yılı için 10 puan, sahip olunan her sertifika için (CIA, CPA vb.) 10 puan ve her bir çalışma yılı için 5 puan şeklindedir. Bir kişinin sınava girebilmesi için en az 40 puan alması gerekmektedir. Ancak sınavda başarılı olunması halinde sertifikaya sahip olabilmek için en az 50 puan ve iki yıllık mesleki deneyim şartının karşılanması gerekmektedir (ACFE, (t.y.) <https://www.acfe.com/cfe-qualifications.aspx>).

Sertifikalı hile araştırmacısı sınavına başvurmak için adaylar öncelikle çevrimiçi ortamda başvuru formunu doldurmakta ve sınav ücretini yatırmaktadırlar. Başvuru yapıldıktan sonra kişi sertifikasyon portalına eğitim ve deneyim belgeleri, fotoğraf, üç adet referans mektubu ve varsa sertifikalarını (CIA, CPA vb.) yüklemektedir. Başvuru ve belge gönderimi tamamlandıktan sonra gerekli incelemeler yapılarak 5 ile 7 iş günü içinde e-posta ile geri dönüş yapılmaktadır (ACFE, (t.y.) <https://www.acfe.com/apply-for-cfe-exam.aspx>). Başvuru onaylandıktan sonra tüm sınav bölümlerini tamamlamak için 30 günlük bir süre bulunmaktadır. Sınav dört bölümden oluşmakta ve her sınav bölümünün kilidi açıldıktan sonra 24 saat içinde sınava girilmesi gerekmektedir. Dört bölümünün aynı oturumda tamamlanması gerekmemektedir. Her bir bölüm için üç deneme hakkı bulunmaktadır. Sınavda başarılı olmak için her bölümdeki soruların en az %75'inin doğru

yanıtlanması gerekmektedir (ACFE, (t.y.) <https://www.acfe.com/details-of-exam.aspx>). Tüm bölümler tamamlanıp gönderildikten sonra sınav sonuçları 3 ile 5 gün arasında e-posta ile kişilere bildirilmektedir.

Sınavdan gerekli puanı aldıktan sonra sertifikalı hile araştırmacısı olmaya hak kazanılmaktadır. Bu belgeye sahip olan kişilerin CFE yeterlilik belgesini korumak için her 12 aylık dönemde en az 20 saat Sürekli Mesleki Eğitim (Continuing Professional Education – CPE) kazanmaları gerekmektedir. Bu sürenin en az 10 saatinin doğrudan hilenin tespiti ve caydırılmasıyla ilgili ve 2 saatinin doğrudan etik ile ilgili olması gerekmektedir (ACFE, (t.y.), <https://www.acfe.com/maintaining-credential.aspx>). Tüm bu koşullar ülkeden ülkeye değişmemekte olup ülkemizde sertifika sahibi olmak isteyen kişiler için de geçerlidir.

2.9.2. Sertifikalı Hile Araştırmacıları Mesleki Etik Kuralları

ACFE tarafından 1989'da kabul edilen sertifikalı hile araştırmacıları Mesleki Etik Kuralları aşağıdaki gibidir (ACFE, (t.y.), <https://www.acfe.com/code-of-ethics.aspx>):

- Sertifikalı hile araştırmacısı, her zaman görevlerinin yerine getirilmesinde profesyonellik ve titizlik taahhüdünü göstermelidir.
- Sertifikalı hile araştırmacısı, herhangi bir yasa dışı veya etik olmayan davranışta veya çıkar çatışması oluşturacak herhangi bir faaliyette bulunamaz.
- Sertifikalı hile araştırmacısı, her zaman tüm mesleki görevlerin yerine getirilmesinde en üst düzeyde dürüstlük sergilemeli ve yalnızca görevin mesleki yeterlilikle tamamlanacağına yönelik makul bir beklentinin olduğu görevleri kabul etmelidir.
- Sertifikalı hile araştırmacısı, mahkemelerin yasal kararlarına uymalı ve sorunları doğru bir şekilde ve önyargısız veya tarafsız olarak ifade etmelidir.
- Sertifikalı hile araştırmacısı, yapılan araştırmalarda herhangi bir görüş için makul bir temel oluşturmak amacıyla kanıt ya da başka belgeler elde etmelidir. Herhangi bir kişi veya grubun suçu veya masumiyeti hakkında hiçbir görüş belirtmemelidir.
- Sertifikalı hile araştırmacısı, özel bir yetkilendirme olmadığı sürece mesleki bir görev sırasında elde edilen gizli bilgileri açıklamamalıdır.
- Sertifikalı hile araştırmacısı, bir araştırma sırasında keşfedilen ve araştırmaya dahil edilmediği takdirde gerçeklerin çarpıtılmasına neden olabilecek tüm hususları ortaya koymalıdır.
- Sertifikalı hile araştırmacısı, kendi yönetimi altında gerçekleştirilen mesleki hizmetlerin yetkinliğini ve etkinliğini artırmak için sürekli çaba göstermelidir.

2.9.3. Sertifikalı Hile Araştırmacıları Mesleki Standartları

ACFE tarafından yayınlanan mesleki standartlar beş bölüme ayrılmaktadır. Bunlar; önsöz, kuralların uygulanabilirliği, mesleki davranış standartları, araştırma standartları ve raporlama standartlarıdır. Önsöz bölümünde ACFE ve üyeleri hakkında bilgi verilmektedir. Üyelerin belirtilen standartlara uygun şekilde görevlerini yerine getirmesiyle birlikte sunulan hizmette ve mesleki davranışta mükemmelliği yakalayabilecekleri ifade edilmektedir. Kuralların uygulanabilirliği bölümünde bu kuralların tüm sertifika sahibi üyeler için geçerli olduğu belirtilmiştir. Mesleki davranış standartları bölümünde ise dürüstlük ve tarafsızlık, mesleki yeterlilik, gerekli mesleki özen, müşteri veya işverenle anlaşmak, müşteri veya işverenle iletişim ile gizlilik olmak üzere altı alt başlık bulunmaktadır. Hile araştırmacıları görevlerini yerine getirirken dürüstlükten ödün vermemeli ve tarafsızlıklarını korumalıdır. Hile araştırmacılarının yetkin oldukları ve yeterliliklerinin bulunduğu durumlardaki görevleri kabul etmeleri ve kariyerleri boyunca sürekli eğitim olarak sundukları hizmetlerin kalitesini artırmak için çabalamaları gerekmektedir. Hile araştırması yaparken dikkatli, eleştirel analiz yaparak ve mesleki şüphecilikle yaklaşarak mesleki sorumluluklarını yerine getirmeli ve ulaştıkları sonuçları ilgili, güvenilir ve yeterli kanıtlarla desteklemelidirler. Kendisini görevlendiren müşteri veya işverenle gerçekleştirecekleri araştırmaların kapsamının ve sınırlamaların ne olacağı ile tarafların sorumlulukları açık bir şekilde belirlenmeli ve bu konularda bir değişiklik olması durumunda tekrar bir anlaşmaya varılmalıdır. Araştırmanın normal seyri boyunca elde ettikleri önemli bulguları kendisini görevlendiren kişilere iletmeleri gerekmektedir. Bu süreçte elde ettikleri gizli veya kişiye özel olan bilgiler ise uygun bir makamın izni olmadığı sürece kimseyle paylaşılamamaktadır. Araştırma standartları bölümünde hile araştırmaları ve kanıt şeklinde iki alt başlık bulunmaktadır. Hile araştırmaları yasal, profesyonel ve eksiksiz bir şekilde yürütülerek eksiksiz, güvenilir ve uygun nitelikte kanıt ve bilgiler bulunmaktadır. Kişilerin asılsız olan görüşler belirtebileceği ve önyargılı olabileceği olasılığını göz önünde bulundurarak bu durumlara karşı dikkatli olmaları gerekmektedir. Yalnızca suçluluğu belirten değil aynı zamanda suçsuzluğu belirten kanıtlar da dikkate alınmalı ve elde edilen kanıtların bütünlüğünü korunmalıdır. Bunun yanı sıra belgeleme işlemlerinin müşterinin veya işverenin ihtiyacı ve hedefi doğrultusunda oluşturulduğu ifade edilmektedir. Raporlama standartları bölümünde ise hile araştırmaları sonucunda hazırlanan raporların yanıltıcı olmaması koşuluyla tek bir formatının bulunmadığı ve sözlü veya yazılı olarak da sunulabileceği açıklanmaktadır. Hazırlanan raporlar yeterli, güvenilir ve uygun kanıtlara dayanmalı ve kişinin veya kişilerin suçluluğu/suçsuzluğu konusunda görüş belirtmeden hazırlanmalıdır (ACFE, 2020, <https://www.acfe.com/standards/>).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SERTİFİKALI HİLE ARAŞTIRMACILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. Literatür Araştırması

Bu bölümde adli muhasebe alanında hile araştırmasına yönelik yerli ve yabancı literatürde gerçekleştirilen çalışmaların literatür taraması sonuçları bulunmaktadır. Bu bağlamda öncelikle yabancı literatürdeki ardından yerli literatürdeki çalışmalardan bahsedilecektir.

İlgili alanda ilk çalışma Rezaee ve Burton (1997) tarafından yapılmıştır. Yazarlar, 196 akademisyen ve 213 CFE'nin katıldığı bir anket çalışması gerçekleştirerek bu kişilerin adli muhasebe eğitimine yönelik görüşlerini öğrenmeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda mevcut muhasebe müfredatının adli muhasebe talebini yeterince karşılayamadığı ve adli muhasebe eğitiminin muhasebe müfredatına entegre edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

2001 yılında Braun vd. tarafından yapılan çalışmada ise, CFE unvanının algılanan değerinin yatırıma değer olup olmadığını belirlemek için bu unvana sahip 400 sertifikalı kamu muhasebecisi üzerinde bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda CFE unvanına sahip olmanın denetimle ilgili hizmetlerde etkili bir şekilde rekabet etmeye yardımcı olduğu, sertifikayı almanın faydalarının maliyetlerini aşmasının ortalama 1,4 yıl aldığı belirlenmiştir. Ayrıca bu unvanın, kullanıcının önleyici iç kontrollere ilişkin tavsiyeleri kabul etme olasılığından daha çok hile suuşturmalarıyla ilgili resmi tavsiyeleri kabul etme olasılığını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

2004 yılında ise Rezaee vd., çalışmalarında adli muhasebe eğitiminin önemi, uygunluğu ve sunumu hakkında hem akademisyenlerin hem de uygulayıcıların (muhasebecilerin) görüşlerini öğrenmeyi amaçlamıştır. Çalışmalarında adli muhasebe eğitimi verilen programlar hakkında içerik analizi yaparak incelenen adli muhasebe müfredatlarının ana odak noktasının hile araştırması olduğu belirtilmiştir. Akademisyenlerin ve uygulayıcıların görüşlerini öğrenmek için anket kullanılmıştır. Çalışma sonucunda adli muhasebeye olan talebin ve ilginin artış göstermeye devam etmesini bekledikleri, daha fazla üniversitenin adli muhasebe eğitimi vermeyi planladığı ve her iki grubun da adli muhasebe eğitiminin muhasebe öğrencileri, iş dünyası, muhasebe mesleği ve muhasebe programları için ilgili ve faydalı olduğunu düşündükleri açıklanmıştır.

Meservy vd. 2006 yılında, CFE'ler üzerine yaptıkları araştırmada profesyonellerin neden CFE olduğunu, bu kişilerin eğitim geçmişi ve istihdam geçmişini, önerilen kariyer yolunu, üzerinde çalıştıkları hile türlerini ve hileyi önlemek ve tespit etmek için en önemli olduğuna inandıkları bilgi ve becerileri açıklamıştır. Anket aracılığıyla 725 CFE'den elde ettikleri verilere göre CFE olmalarının esas nedeninin zorlu ve heyecan verici iş fırsatları elde etmekle daha az, halihazırda sahip oldukları iş sorumlulukları için statü, saygı ve eğitim sağlamakla daha çok ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anket sonuçları ayrıca hileyle mücadele etmekle ilgilenen bireylerin yalnızca teknik beceriler kazanması değil, aynı zamanda etik, yazılı ve sözlü iletişim, kanıt kaynakları, toplama, değerlendirme, dokümantasyon ve görüşme gibi teknik olmayan beceriler de kazanması gerektiğini göstermektedir.

Bir başka çalışma ise Bierstaker vd. tarafından 2006 yılında gerçekleştirilmiştir. Yazarlar çalışmalarında hilelerin önlenme ve tespit edilme yöntemlerinin ne ölçüde kullanıldığını ve bu yöntemlerinin etkinliğine ilişkin algıları incelemeyi amaçlamışlardır. Muhasebeciler, iç denetçiler ve sertifikalı hile araştırmacılarından oluşan 86 kişiyle bir anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonucunda hileyle mücadelede yaygın olarak kullanılan yöntemlerin ağ güvenlik duvarları, virüs ve şifre koruması ve iç kontrol incelemesi ve iyileştirmesi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yüksek etkinlik değerlendirmeleri almalarına rağmen en az sıklıkla kullanılan yöntemlerin ise keşif örnekleme, veri madenciliği, adli muhasebeciler ve dijital analiz yazılımı olduğu belirtilmiştir.

Digabriele (2008) ise, adli muhasebecilerin becerilerine ilişkin gruplar arasında farklılık olup olmadığını araştırmak için 102 adli muhasebeci, 78 akademisyen ve 72 adli muhasebe hizmetleri kullanıcısı olan avukatlar üzerinde bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda adli muhasebecilerin öncelikli olarak sahip olması gereken özelliğin adli muhasebeciler ve akademisyenler için eleştirel düşünme becerisi olduğu avukatlar içinse yazılı iletişim becerisi olduğu belirlenmiştir.

2009 yılına gelindiğinde Njanike vd., çalışmalarında Zimbabve'de adli muhasebenin banka hilelerini tespit etme, soruşturma ve önlemedeki etkinliğini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Adli muhasebecilerin bu görevi ne düzeyde yerine getirebileceklerini bulmaya ve adli muhasebecilerin gelişmekte olan ülkelerdeki faaliyetlerinde ilerleme kaydetmelerini engelleyen sorunları araştırmaya çalışmışlardır. Anket, kişisel görüşme ve belge incelemesi kullanılarak ticari banka, inşaat şirketi ve denetim firmasında çalışan 30 adli muhasebecinin katılımıyla bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonucunda, adli muhasebe faaliyetleri gerçekleştiren departmanların maddi kaynak eksikliği, teknik bilgi birikimi, yönetimin müdahalesi ve adli muhasebenin bir meslek olarak açık bir şekilde tanınmaması gibi zorluklar yaşadığı belirtilmiştir.

Islam vd. (2011), çalışmalarında hile ve yolsuzlukların tespiti için bir araç olan adli muhasebenin Bangladeş'te uygulamasının mevcut durumunu incelemeyi amaçlamışlardır.

Muhasebeciler, çok uluslu şirketler ve yerel organizasyonlardan 100 kişi üzerinde bir anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonucunda, adli muhasebenin Bangladeş'te hile ve yolsuzlukla mücadele için uygun bir araç olduğunu ve her türlü hilenin yönetimi için stratejik ve dinamik bir araç olarak görüldüğünü belirtmişlerdir.

2011 yılında Morgan ve Nix tarafından, sertifikalı kamu muhasebecilerinin CFE'nin pazarlanabilirliğine ilişkin mevcut ve gelecekteki algılarını, sertifikasyonun sağladığı kariyer iyileştirmelerini ve CFE'ler tarafından sağlanan hizmetlerin kalitesinin varsayımlarını araştırmak üzere bir anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. 114 Sertifikalı Kamu Muhasebecisinin verdiği yanıtlar incelendiğinde CFE sertifikasyonunun pazarlanabilir olduğuna, sertifikasyonun kariyer iyileştirmeleri sağladığına ve aynı zamanda kaliteli hizmetlerin varsayımlarını sağladığına katılımcıların kesinlikle katıldıkları belirtilmiştir. Sertifikalı Kamu Muhasebecilerinin genellikle CFE sertifikasyonunun kaliteli hizmet sinyali gönderdiğini kabul ettikleri sonucuna ve dış denetim hizmetleri alanı dışında iç denetim pozisyonları, hile önleme ve tespit pozisyonları için CFE sertifikasyonunun değerine ilişkin olumlu algılara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bir başka çalışma da 2011 yılında Modugu ve Anyaduba tarafından yapılmıştır. Yazarlar çalışmalarında, Nijerya'daki adli muhasebe ve finansal hileyi incelemeyi amaçlamışlardır. Adli muhasebenin finansal hile kontrolü, finansal raporlama ve iç kontrol kalitesinde etkinliği konusunda paydaşlar arasında önemli bir fikir birliği olup olmadığını incelemişlerdir. Muhasebeci, yönetim kadrosu, denetçi ve hissedarlardan oluşan 143 kişiye görüşlerini öğrenmek amacıyla anket yapılmıştır. Çalışma sonucunda adli muhasebenin hile kontrolü, finansal raporlama ve iç kontrol kalitesinde etkinliği konusunda hissedarlar arasında önemli bir fikir birliği olduğunu belirtmişlerdir.

Kolar ve Zdolšek (2013), çalışmalarında ceza işleri soruşturma memurları ve savcılarının kurumsal hile ve adli muhasebe soruşturmalarına ilişkin algılarını incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada katılımcılarla standartlaştırılmamış görüşme yapılmıştır. Çalışma sonucunda katılımcıların muhasebe ve finansal raporları içeren kurumsal hile soruşturması sırasında muhasebe kayıtlarını etkili bir şekilde soruşturmak için yeterli muhasebe bilgisine sahip olmadıkları, muhasebeyle ilgili herhangi bir görevi bağımsız olarak yerine getirmediikleri ve resmi olmayan bir şekilde destek aldıkları açıklanmıştır. Katılımcıların adli muhasebeden haberdar oldukları ve adli muhasebe bilgilerinin özellikle mahkeme öncesi prosedürlerde kurumsal hile soruşturmalarına fayda sağlayacağı gösterilmiştir.

Morgan vd. 2014 yılında gerçekleştirdikleri çalışmada, CFE unvanının algılanan faydasını araştırmışlardır. Çalışmada iki CFE potansiyel kullanıcı grubu olan Mali İşler Müdürü ve Sertifikalı Kamu Muhasebecilerine yönelik anket çalışması yapılmıştır. 194 katılımcının verdiği yanıtlara göre CFE'nin iç denetim ve hile önleme hizmetleri için yararlı olduğu konusunda yaygın bir görüş birliği ortaya konulmuş ancak CFE'nin bağımsız denetimlere katkıda bulunup bulunmadığına ilişkin iki

grup arasında bir beklenti boşluğu bulunmuştur. CFE'nin şimdi ve beş yıl sonra bağımsız denetim için kariyer avantajı olduğuna Sertifikalı Kamu Muhasebecileri inanırken Mali İşler Müdürlerinin inanmadığı ortaya koyulmuştur.

Gottschalk (2014) ise, çalışmasında Norveç'teki hile araştırmacıları tarafından hem özel hem de kamu sektöründeki müşteriler için hukuk firmaları, denetim firmaları ve diğer firmalar tarafından hazırlanan araştırma raporlarının ampirik bir çalışmasının sonuçlarını sunmaktadır. Çalışmaları sonucunda finansal suç şüphesinin iki davada polis kovuşturması, kamu davası ve hapis cezasına yol açtığını belirtmişlerdir.

Aynı yılda Gichobi ve Zani (2014) tarafından Kenya'daki suçları tespit etmek ve araştırmak için kırmızı bayrak davranış göstergelerini kullanmanın uygunluğu konusunda CFE'lerin algılarını araştırmayı amaçlayan keşif niteliğinde ve tanımlayıcı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. 90 CFE üzerinde gerçekleştirilen çalışmada anket ve yüz yüze görüşme yapılmıştır. Çalışma sonucunda CFE'lerin, yaşam tarzı ve davranış değişikliği göstergelerinin, çalışmada incelenen tüm sektörlerde ve mesleklerde hile tespiti için başarılı bir şekilde kullanılabilmesine inandıklarına ulaşılmıştır. Ayrıca CFE'lerin hileyle ilgili ipuçları için şüpheli çalışanların izlenmesinde ve gözetiminde proaktif davranmaları önerilmiştir.

Aynı yıl içinde Pike ve Smith (2014) ise, CFE'lerin mesleki şüphecilik ölçeğinde ortalama olarak en azından denetçiler kadar yüksek puan alması gerektiği hipotezlerini test etmek için 395 ACFE üyesine (319'u CFE) mesleki şüphecilik ölçeğini uygulamışlardır. Yaptıkları çalışma sonuçlarını denetçilerin mesleki şüpheciliğini ölçen önceki çalışmalarla karşılaştırdıklarında, katılımcıların (319'u CFE) mesleki şüphecilik ölçeğinde denetçilerden önemli ölçüde daha yüksek puan aldığını göstermişlerdir.

Sofianti vd. (2014) ise gerçekleştirdikleri çalışmalarında uygulayıcılar, akademisyenler ve muhasebe öğrencilerinden oluşan üç grubun adli muhasebe ve hile araştırmacılığı dersine yönelik anlayışlarını muhasebe müfredatına entegre edilmiş gibi analiz etmeyi amaçlamışlardır. Aynı zamanda grupların adli muhasebe ve hile araştırmacılığının talep, ilgi, kariyer, engeller, faydalar ve konularla ilgili anlayışlarındaki farkları da analiz etmişlerdir. Analizleri sonucunda her bir katılımcı grubun algısının adli muhasebe ve hile araştırmacılığı konularının muhasebe programlarının müfredatına entegre edilmesini desteklediğini ancak entegre edilebileceğine dair algılarda farklılıklar olduğunu belirtmişlerdir.

2015 yılında Enofe vd., çalışmalarında muhasebecilerin adli muhasebe ve hile araştırmacılığıyla ilgili algılarını ölçmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda muhasebecilerle bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışmaları sonucunda Nijerya ekonomisindeki adli muhasebeci hizmetlerinin gerekliliğine dair genel bir görüş olduğunu ve adli muhasebecilerin hizmetlerinin hile

ve yolsuzlukla ilgili konularda daha gerekli olduğunu ortaya koymuşlardır. Nijerya'daki muhasebecilerin adli muhasebe uygulamaları hakkında derinlemesine bir bilgiye sahip oldukları; adli muhasebe becerilerinin farkında oldukları ve bu becerilere sahip oldukları belirtilmiştir.

Bir başka çalışmada Elizer ve Emmanuel (2015), adli muhasebecilerin hile faaliyetleriyle mücadeledeki rollerini, bir adli muhasebeci ile geleneksel muhasebeci arasındaki farklılıkları, bir adli muhasebecinin özelliklerini ve adli muhasebecilerin hileyi tespit etme ve önleme üzerindeki etkisini ele almayı amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda adli muhasebe hizmetlerinin denetim komitesi üyelerine iç denetim raporu konusunda güvence sağlayarak gözetim işlevlerini yerine getirmelerinde yardımcı olacağı belirtilmiştir.

Adebisi vd. 2016 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında adli muhasebenin Nijerya'da hilenin tespiti ve önlenmesine nasıl yardımcı olduğunu araştırmayı amaçlamışlardır. Kamu sektöründe çalışan 92 muhasebeciyle bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda, adli muhasebenin Nijerya'da hilenin tespiti ve önlenmesinde önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir. Finansal suç oranlarını azaltmak için hile tespitinde daha fazla adli muhasebecinin bulunmasını önermişlerdir.

Bir başka çalışmada Ebere ve Eal (2016), Nijerya bankalarındaki kara para aklama ve adli muhasebe becerilerini incelemek amacıyla Nijerya'da bulunan 24 bankadan her birinden beş katılımcı ile anket çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışmaları sonucunda adli muhasebe uygulamasında yer alan katılımcıların iyi muhasebe yeterliliğine sahip olduğunu, adli muhasebede yeterli becerilere sahip olduğunu ve kara para aklama yöntemlerinin tüm boyutlarının muhasebe becerileriyle önemli ölçüde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca bankaların muhasebe bölümlerini yönetmek için adli muhasebeci istihdam etmelerini sağlayan politikalar oluşturmalarını önermişlerdir.

2017 yılında Domino vd., çalışmalarında ABD'deki adli muhasebe sertifikalarının algılanan değerini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada iki uzman grup olan avukatlar ve akademisyenlerin görüşleri alınarak sertifikalar sıralanmıştır. En değerli olarak algılanan üç sertifika hem muhasebeciler hem de avukatlar için aynıdır ve bu sertifikaların ortak bir özelliği CPA lisansı gerektirmesidir. Bir adli yeterlilik belgesine sahip olmanın adli muhasebeciler için ilgili ve ayırt edici bir faktör olarak görülebileceği belirtilmiştir.

Herbert vd. (2017) ise, çalışmalarında Nijerya'yı ele alarak Afrika'da hile araştırmacılığı ve adli muhasebe eğitimi ve araştırmasını ele almışlardır. Hile araştırmacılığı ve adli muhasebe eğitiminin Nijerya'nın (ve Afrika'nın) ekonomisindeki hile ve yolsuzluklar nedeniyle vazgeçilmez bir konu haline geldiğini; lisans ve lisansüstü düzeylerde adli muhasebe eğitiminin entegrasyonuna dair kanıtlar olmasına rağmen, Nijerya yükseköğretim sisteminde hile araştırmacılığı ve adli muhasebe eğitime yönelik resmi bir yapının olmadığı ve gereken beceri seti nedeniyle hile

araştırmacılığı ve adli muhasebe eğitiminin geleneksel muhasebe programları altında uygun bir şekilde sınıflandırılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ocansey (2017) ise gerçekleştirdiği çalışmasında, Gana'daki ekonomik ve finansal suçlarla mücadelede adli muhasebe tekniği uygulamasının ilişkisini incelemiştir. Bu amaçla Gana Yeminli Mali Müşavirler Birliğindeki tüm teknik görevliler üzerinde bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda adli muhasebe tekniğinin uygulanmasının Gana'daki ekonomik ve finansal suçlarla mücadelede önemli bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Bu tür suçlarla mücadele eden tüm kurumların finansal ve ekonomik suçları önlemek, caydırmak ve tespit etmek için iç kontrollerin güçlendirilmesine yardımcı olmak ve kapsamlı soruşturma sağlamak için adli muhasebe birimi kurmaları önerilmiştir.

2018 yılında Khersiat, çalışmasında finansal tabloların manipülasyonunu tespit etmek ve vergi hileleriyle mücadele etmek için bir adli muhasebeciye duyulan ihtiyacı vurgulamayı ve Ürdün'deki adli muhasebeciler tarafından kullanılan vergi hilelerini tespit etme yöntemlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla 125 adli muhasebeci üzerinde bir anket çalışması gerçekleştirdi. Çalışma sonucunda, adli muhasebecinin finansal tablolarda vergi hilelerini tespit etmek ve finansal tablo rakamlarının manipülasyonunu tespit etmek için gerekli olan niteliklere, uzmanlığa ve becerilere sahip olduğu belirtilmiştir.

İbrahim (2018), çalışmasında Nijerya mevduat bankalarında adli muhasebenin hile tespiti üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışması sonucunda adli muhasebecilerin katılımındaki artışın nitelikli muhasebecilerin edindiği adli dava destek becerilerinin ve nitelikli olmayan muhasebecilerin edindiği adli araştırma becerilerinin Nijerya'daki mevduat bankalarında hile vakalarını önemli ölçüde azalttığı belirtilmiştir. Sonuçlar ayrıca adli muhasebe uzmanlarına danışmanın mevduat bankalarında hile tespiti üzerinde henüz önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermiştir. Ayrıca adli muhasebe hizmetlerinin sürekli kullanımı konusunda eğitim vermek için meslek kuruluşlarının daha fazla farkındalık girişimlerinde bulunmasını önermiştir.

Fadilah vd. 2019 yılında, dış denetçilerin denetim becerileri; araştırma bilgi ve becerileri, yasal bilgi; iletişim becerileri; psikolojik, kriminolojik ve mağdur bilimi becerileri; muhasebe becerileri ve bilgi ve iletişim teknolojisi becerilerinden oluşan adli muhasebe becerilerinin hileyi tespit etme yetenekleri üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamayan bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Dört büyük muhasebe firmasından 370 dış denetçi seçilmiştir. Veri toplamak amacıyla anket, derinlemesine görüşme ve muhasebe firmalarındaki belgelerden yararlanılmıştır. Çalışmaları sonucunda hilenin tespitinde adli muhasebe becerilerinden denetim becerisi; iletişim becerileri; psikolojik, kriminolojik ve mağdur bilimi becerileri ve bilgi ve iletişim becerileri etkili olurken diğer becerilerin bir etkiye sahip olmadığı belirtilmiştir. Bunun nedeni ise, bazı becerilerin hilenin tespit edilme sürecinde değil tespit edildiğinde daha fazla etkiye sahip olduğu şeklinde açıklanmıştır.

Sarker (2020), çalışmasında Bangladeş'teki adli muhasebe ve hile araştırmacılığının farkındalığını ve uygulamasını, adli muhasebe ve hile araştırmacılığıyla ilgili olarak farklı meslek gruplarının ve öğrencilerin yanıtlarını değerlendirmektedir. Muhasebe ve denetim firmaları, çok uluslu şirketler, yerel kuruluşlar ve Bangladeş'ten öğrencilerin yer aldığı farklı gruplarla anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda adli muhasebe bilinci ile insanlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı yani dört grubunda adli muhasebeden haberdar olduğu; katılımcıların adli muhasebenin dış denetim üzerindeki etkisi konusunda cinsiyet açısından farklı görüşlere sahip olduğu; adli muhasebenin diğer kontrol mekanizmalarından daha iyi olmadığı bilincinde görüşlere sahip olduğu, hileyi tespit etmek için bir araç olarak kullanılmak üzere adli muhasebeyle ilgili çeşitli görüşleri paylaştığı ve katılımcıların adli muhasebe uygulama esnekliğine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hossain vd. (2020) ise, çalışmalarında adli muhasebe ve hile araştırması hakkında kavramsal bir anlayış sağlamışlardır. Çalışma kapsamında adli muhasebe tanımlanıp normal denetim işlevi ile karşılaştırılması yapılmış; adli muhasebecilerin rolü ve adli muhasebeciler için gerekli olan yetenekler tanımlanmış; farklı hile türleri ve adli muhasebenin bir hile araştırmasıyla nasıl bağlantılı olduğu gösterilmiş ve farklı ülkelerden adli muhasebe eğitime yönelik açıklamalarda bulunmuşlardır.

Başka bir çalışma da Akinbowale vd. (2020) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazarlar çalışmalarında, ekonomik suçlarla mücadelede yeni bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın suçluların hile yapma yollarının belirlenmesine ve potansiyel hile planlarını önleyebilecek uygun adli muhasebe tekniklerinin kullanılmasına da yardımcı olacağı belirtilmiştir.

Bir başka çalışmada ise Tapanjeh ve Al Tarawneh (2020), adli muhasebenin hileyi azaltmak için uygulanabilirliğini ve Ürdün şirketlerinin finansal tabloları üzerindeki etkilerini yargı mensupları ve muhasebeciler perspektifinden incelemeyi amaçlamışlardır. Bu amaç için verileri elde etmek amacıyla anket kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular, yargı mensupları ve muhasebeciler açısından Ürdün'de adli muhasebenin gerekliliklerinin, bileşenlerinin, prosedürlerinin ve faaliyetlerinin sağlanmasının hileyi ve bunun şirketlerin finansal tabloları üzerindeki etkilerini azaltmak için bir gereklilik olduğunu göstermiştir. Yargı mensupları ile muhasebecilerin algıları arasında fark olduğu belirtilmiştir.

Gangwani (2020) ise, adli muhasebenin banka hilelerini ortaya çıkarmadaki uygunluğuna ilişkin algıları araştırmaya amaçlamıştır. Bu amaçla akademisyenlerin ve uygulayıcıların algısını öğrenmek için anket kullanılmıştır. Çalışma sonucunda bankada çalışan kişilerin hile faaliyetlerini gerçekleştirmek için dışarıdakilerle birlikte çalışarak banka iflaslarına yol açtığı, hem adli muhasebecinin hem de geleneksel muhasebecinin birbirinden farklı olduğu ve Hindistan'da adli

muhasebenin benimsenmesinin düzenleyici otoritelerin işlerini daha verimli bir şekilde yapmalarına yardımcı olacağı belirtilmiştir.

Aynı yılda Fiergbor (2020), çalışmasında hilenin tespiti ve önlenmesinde adli muhasebe kullanılarak projelerin yönetilmesini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmasında nitel bir yaklaşım benimseyerek adli muhasebedeki kapsamlı iş bağlantıları nedeniyle örnek olarak KPMG Gana'yı seçmiştir. Çalışması sonucunda proje yönetimi uygulamalarında hilenin tespiti ve önlenmesinde adli muhasebenin ilgili bir araç olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, hilenin niteliğine bakılmaksızın adli muhasebenin hileyi kontrol edebileceği de belirtilmiştir.

Barnes (2020) ise, çalışmasında adli muhasebe müfredatının ve sertifikalı hile araştırmacısı bilgisinin hileyi değerlendirmek için denetçinin güven düzeyi üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Wisconsin Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü ve ACFE üyelerinin katılımıyla bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda adli muhasebe müfredatının ve CFE unvanının elde edilmesinin, denetçilerin daha yüksek güven seviyeleri ile daha fazla hile tespit etmelerini sağlayacağına dair ampirik kanıtlar sunulmuştur.

Görüldüğü üzere, uluslararası yayında araştırmaların sertifikalı hile araştırmacılarının mevcut düşünceleri, gelecek beklentileri, mesleğin algılanan değeri, hizmet kalitesi gibi konularda yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda literatürde hile araştırmacılarından ziyade adli muhasebeciler üzerinde çalışmalar yapıldığı, hile araştırmacılığının adli muhasebenin altında bir alan olarak değerlendirildiği dikkat çekmiştir.

Ülkemizde adli muhasebeyle ilgili ilk çalışma Bozkurt (2000) tarafından yapılmıştır. Bozkurt çalışmasında ülkemizde uygulaması olmayan ve yasal bir statüye sahip olmayan adli muhasebe mesleğinin kapsamını ve özelliklerini açıklamıştır. Bunun yanı sıra bir adli muhasebecinin sahip olması gereken özellikler de incelenmiştir. Adli muhasebecilerin normal eğitimlerine ek olarak yoğun muhasebe bilgisi, hukuk, denetim, işletme yönetimi, psikoloji, suç bilimi ve bilgisayar uygulamaları gibi disiplinlerde etkili bir bilgi birikimine sahip olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Adli muhasebecilerin merak, ısrarcılık, yaratıcılık, sezgi ve hüner şeklinde açıklanan kişisel özellikleri de taşıması gerektiği açıklanmıştır.

Pazarçeviren (2005) yayınladığı makalesiyle adli muhasebecilik mesleğinin kapsamı ve özellikleri hakkında bilgi vermeyi amaçlamıştır. Yazar adli muhasebeciliğin, toplumun muhasebe mesleğine yönelik bakış açısını değiştirdiğini ifade etmekte ve ülkemizdeki suç oranlarının minimuma indirilmesi ve önlenmesi için adli muhasebecilere ihtiyaç duyulduğundan bahsetmektedir. Adli muhasebecilik mesleğinin kapsamının genel standartlara göre eğitim görmüş muhasebeci, bağımsız denetçi ve iç denetçilerden daha geniş olduğu belirtilmiştir.

2007 yılında Kuloğlu, çalışmasında ülkemizde gerçekleşen kredi kartı dolandırıcılığı soruşturma süreci ile adli muhasebenin önerdiği soruşturma sürecini karşılaştırmayı, benzerlik ve farklılıklarını açıklamayı amaçlamıştır. Çalışması sonucunda, ülkemizde dolandırıcılık suçuna yönelik soruşturmalarda standart bir soruşturma modelinin olmadığı ancak yürütülen çoğu soruşturmada adli muhasebecilerin kullandığı soruşturma modeline benzer olan bir soruşturma sürecinden yararlandığını belirtmiştir.

Çankaya ve Gerekan tarafından 2009 yılında yapılan çalışmada ise, hile araştırmacılığı mesleği hakkında bilgi vermek amaçlanmış ve ACFE tarafından yayınlanan sertifikalı hile araştırmacılığının mesleki standartları ve ahlak kuralları açıklanmıştır. Bu çalışma sertifikalı hile araştırmacıları üzerine yapılan ilk çalışma olup, teorik bir nitelik taşımaktadır. Yaptıkları çalışma sonucunda Türkiye’de mesleğin gelişimine yönelik eğitim şartlarının sağlanması gerektiği, bu alanda hizmet vermesi için bir kuruluşun belirlenmesi gerektiği ve gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Akyel (2009) ise, çalışmasında bir uzmanlık alanı olan adli muhasebeciliği ve ülkemizdeki hukuk, muhasebe, suç bilimi ve eğitim sistemlerini inceleyerek adli muhasebeciye olan ihtiyacı ele almıştır. Adli muhasebeciliğin uygulanabilirliğini değerlendirmekle beraber örnek bir adli muhasebe eğitim programı önerisi de geliştirmiştir. Çalışma, adli muhasebeciliğe duyulan ihtiyaç konusunda farkındalık yaratması ve bir adli muhasebecilik eğitim programı önerisi geliştirmesi açısından önemlidir.

Aynı yıl Ulucan Özkul ve Pektekin (2009), çalışmalarında teknolojinin olumsuz amaçlarla kullanıldığı durumlarda meydana gelen hileleri ve bu hilelerin tespit edilmesinde ve önlenmesinde adli muhasebecilerin yararlanabileceği veri madenciliği teknikleri hakkında bilgi vermeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda, adli muhasebecilerin bu tür hile ve yolsuzlukların denetimini gerçekleştirirken şüpheli durumların saptanması için bir IT (Bilgi Teknolojileri) uzmanı kadar bilgili olmaları belirtilmiştir.

Bir başka çalışmada ise Toraman vd. (2009), adli muhasebecilerin aklama suçunun önlenmesine ve ortaya çıkarılmasına dair rollerini her bir adli muhasebe uygulama alanı kapsamında açıklamışlardır. Çalışmaları sonucunda, adli muhasebecilerin aklama suçunun önlenmesi ve ortaya çıkarılması için gerçekleştirilen çalışmalara destek sağlayabilecek yetkinlikte oldukları belirtilmiştir. Adli muhasebeciliğin Türk mevzuatında düzenlenmesi gerektiğini de belirterek mesleğin uygulanmasına dair önerilerde bulunmuşlardır.

2011 yılına gelindiğinde Altınsoy (2011), çalışmasında işletmelerin finansal tablolarında sunduğu verilerin doğruluğunu etkileyen hata ve hile kavramlarını ele almış, ayrıca hile türleri ve hilelerin tespitinin önemini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra adli muhasebecilik mesleği, mesleğin

kapsamı, dünyada adli muhasebecilik anlatılmış ve ülkemizde uygulanabilirliği konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Göksu (2011) tarafından yapılan çalışma CFE'leri konu edinmemekle birlikte, Kars ilinde gerçekleşmiş ve adliyeye intikal etmiş olan çalışan hilelerinin niteliksel tespitini amaçlamıştır. Gerçekleştirilen hilelerin hangi türlerde yoğunlaştığını, hangi mevkideki çalışanlar tarafından, özellikle hangi sektörde gerçekleştirildiği, hangi cinsiyetin ve yaş grubunun hileye daha eğilimli olduğu, hangi kurumların, ne tutarlarda zarar gördüğü tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda incelenen hilelerin çoğunluğunun kamu sektöründe gerçekleştiği, orta yaş grubundaki erkekler tarafından yapıldığı, zimmete geçirerek ve örgütlü bir şekilde gerçekleştirildiği görülmüştür. Hilelerden en çok zarar gören kurumun kaymakamlıklar olduğu ve hilelerin büyük çoğunlukla ihbar ve şikayetler sayesinde ortaya çıktığı belirtilmiştir.

2012 yılına gelindiğinde ise Çabuk ve Yücel (2012), yaptıkları çalışmada 36 bağımsız denetçi ve 84 YMM'nin Türkiye'de adli muhasebeciliğin gelişimine yönelik algılarını öğrenmek için anket çalışması gerçekleştirmiştir. Bağımsız denetçilerin adli muhasebecilik eğitimi ile ilgili görüşlere verdiği önemin YMM'lere göre daha ilk sıralarda olduğu belirlenmiştir. Çalışmada adli muhasebe için gerekli olan alt yapının ve eğitim sisteminin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aynı yıl içinde Pehlivan ve Dursun (2012), muhasebe ve finansman anabilim dalında görev yapan 97 akademisyen üzerinde gerçekleştirdikleri anket çalışmasıyla akademisyenlerin adli muhasebe eğitimine yönelik görüşlerini öğrenmeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda Türkiye'de adli muhasebeyle ilgili yeterli derecede bir eğitim altyapısının bulunmadığı, adli muhasebe eğitimini müfredatlarına ekleme konusunda denetim dersi veren akademisyenlerin istekli olduğu vermeyenlerinse istekli olmadığı belirlenmiştir.

CFE'leri doğrudan ele almamakla birlikte Karausta ve Dönmez (2013), çalışmalarında Türkiye'deki işletmelerde meydana gelen mesleki hilelerin varlığını ve boyutlarını ortaya koymayı ve adli denetimin gerekliliğini araştırmayı amaçlamışlardır. Bu amaçla SPK'dan yetki almış denetim firmalarındaki denetçilerle anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışmaları sonucunda adli denetimi gerekli kılan nedenlerin Türkiye'de de geçerli olduğunu, Türkiye'de mesleki hilenin gerçekleştiğini ve adli denetimin işletmelerde meydana gelmesi muhtemel mesleki hilelerin önlenmesinde ve tespit edilmesinde etkili olabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Bekçioğlu vd. (2013) ise, çalışmalarında Amerika ve Avrupa'da uzun süredir uygulanan ancak ülkemizde daha yeni bir kavram olan adli muhasebecilik mesleğinin kapsam ve özelliklerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Çalışmaları sonucunda hile ve yolsuzluklarla mücadele etmek için adli muhasebecilerin yetiştirilmesi, örgütlenmesi ve yasal zeminin hazırlanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Çankaya vd. 2014 yılında, 495 muhasebe meslek mensubu ve 60 hakim üzerinde gerçekleştirdikleri anket çalışmasıyla adli muhasebenin alt uzmanlık alanı olan uzman tanıklığa adalet uygulayıcılarının ihtiyacı olup olmadığı, muhasebe meslek mensuplarının bu yeterliliğe sahip olup olmadıkları ve muhasebe meslek mensupları ile hakimlerin görüşlerini öğrenmeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda sertifikalı bilirkişi olarak görev yapacak uzman tanıklara ihtiyaç olduğu ve muhasebe meslek mensuplarının uzman tanıklık yeterliliğinin orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Hakimlerin muhasebe meslek mensuplarına göre daha olumsuz bir yaklaşıma sahip olduğu belirlenmiştir.

Terzi ve Kıymetli Şen (2015), çalışmalarında adli muhasebede hilelerin tespit edilmesinde kullanılan yapay sinir ağı modelinin kullanımını göstermeyi amaçlamışlardır. Borsa İstanbul'da tekstil sektöründeki 26 firmayı ele alarak ampirik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonucunda oluşturulan yapay sinir ağı modelinin doğru sınıflandırma başarısı %100 olarak açıklanmıştır.

Köksal (2015) ise, çalışmasında dijital ortamdaki finansal hile kontrolünde adli muhasebecilerin öz beceri ve karakteristik özelliklerinin etkili olup olmadığını araştırmak amacıyla şeffaflık raporu yayınlama yetkisi bulunan denetim şirketlerinin denetçileri ile bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Anket sonucunda dijital ortamdaki hile kontrolünde, adli muhasebeci olarak değerlendirilen denetçilerdeki öz beceri ve karakteristik özelliklerinin yurt dışındaki adli muhasebecilere yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dijital ortamlarda gerçekleştirilen hileleri kontrol etmek amacıyla bir adli muhasebe yazılımının bulunmadığı ve bu durumlarda denetim yazılımları üzerinden işlemlerin gerçekleştiği belirtilmiştir. Ayrıca adli muhasebenin iç kontrol ve kaliteli finansal raporlamada da etkili olduğu analiz sonucunda gözlemlenmiştir.

Yaptığı çalışmayla birlikte Demir (2015), muhasebe işlemlerinde oluşan hata ve hileleri adli muhasebe açısından değerlendirmeyi amaçlamıştır. Muhasebede yapılan hata ve hilelerin neden yapıldığı, sonuçlarının ne olduğu, hilelerin nasıl önlenebileceğine dair bilgi verilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda hile ve yolsuzluklarla başa çıkabilmek için adli muhasebecilerin yetiştirilmesi ve kanunlarla desteklenmesi için düzenleme yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Aynı yıl gerçekleşen bir başka çalışmada ise Dönmez ve Çavuşoğlu (2015), bağımsız denetim ve adli muhasebenin hilelerin ortaya çıkarılmasındaki rolünü karşılaştırmışlardır. Yaptıkları bu karşılaştırmalar sonucunda amaçlar, varsayımda bulunma, uygulama süreçleri, bilgi kaynakları, önemlilik ve örnekleme yöntemleri gibi kriterler açısından önemli farklılıklar olduğunu belirtmişlerdir.

Turgut (2015) ise, çalışmasında hileli olaylara katılan yöneticilerin demografik özelliklerine göre risk grupları oluşturulması ve yığılma gözlenen gruplar baz alınarak hile tahminlerinde

bulunulması için hile karakteristikleri ve hilekâr özellikleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. İlişkinin varlığını, yönünü ve şiddetini belirleyerek, hile tahmin politikaları üretirken faydalanılabilecek analiz sonuçları elde etmeye çalışmıştır. Yönetim hilelerinin adli muhasebe kapsamında değerlendirilebilmesi için Erzurum Adliyesi'ne 2010-2014 yılları arasında intikal etmiş olan finansal nitelikteki yönetim hilelerinin değerlendirildiği bir uygulama gerçekleştirmiştir.

2016 yılına gelindiğinde Erkan (2016), çalışmasında ülkemizdeki önemi gün geçtikçe artan adli muhasebenin mevcut durumunu, adli muhasebeye en çok hangi alanlarda ihtiyaç duyulduğunu, meslekten beklentilerin neler olduğunu ve mesleği icra edenlerin sahip olması gereken niteliklerin neler olduğunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Muhasebeci ve hukukçuların bakış açılarına göre bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla anket çalışması gerçekleştirilerek grupların görüşleri arasındaki farklılıkları ortaya koymayı amaçlamıştır. Gerçekleştirdiği analiz sonucunda muhasebecilerin hukukçulara göre adli muhasebe mesleğine olan farkındalığının, bazı konularda adli muhasebe mesleğine duyduğu ihtiyacın, mesleğe yönelik beklentilerinin, adli muhasebe mesleğine olan bakış açısının daha yüksek ve ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Başka bir çalışmada Kavak (2016), hile denetimi ve adli muhasebe hakkındaki fikirlerine başvurabilmek amacıyla Aydın'daki muhasebe meslek mensupları üzerinde bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Kişilerin veya şirketlerin hile yapmasındaki nedenleri, kimlerin daha çok hile yaptığını, hile yapanların davranışsal özelliklerini saptamaya çalışmıştır. Adli muhasebenin hangi konularda hizmet verdiğine, mevcut mesleğe sağlayacağı katkılara, denetim sürecine katılmasına ve bunun etkilerine yönelik muhasebe meslek mensuplarının bilgisine başvurulmuştur. Çalışma sonucunda hile denetimi konusunda adli muhasebeciliğe karşı tutum düzeyinin yüksek seviyede olduğu ve hileleri tespit etmek ve önlemek amacıyla adli muhasebeciliğe ihtiyaç olduğu gösterilmiştir. En çok hileli eylemde bulunan kişilerin işletme sahipleri olduğu ve kişileri hile yapmaya yönelten sebepler arasında az vergi ödeme seçeneğinin en yüksek orana sahip olduğu belirtilmiştir.

Ataman ve Aydın tarafından 2017 yılında yapılmış çalışmada ise, işletmelerde gerçekleşen ve önemli kayıplara neden olan hilelerin ve bunların çözümü olarak gösterilen hile denetiminin incelemesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda ACFE Türkiye üyesi denetçiler üzerinde anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda hileye finansal baskıların sebep olduğu, denetçilerin en az dörtte üçünün hileyle karşılaştığı ve en fazla karşılaşılan hilelerin rüşvet ve fatura hileleri olduğu gösterilmiştir. Hileli eylemde bulunanların en az yarısının gereken cezayı almadığı belirtilmiştir.

Yılmaz (2017) ise, çalışmasında Gaziantep ili kapsamında bankalarda yapılan ve adliyeye intikal etmiş muhasebe hilelerini niteliksel olarak incelemeyi ve hangi özelliklere sahip insanların bu tür hilelere yöneldiğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Niteliksel incelemeler sonucunda elde edilen

bulgularından yararlanarak bankalarda yapılan hilelerin tespit edilmesi konusunda adli muhasebecilik mesleğinin önemi yorumlanmıştır.

2018 yılında yaptıkları çalışmada Çayır ve Akın, farklı şekilde gerçekleşen ve işletmenin farklı alanlarını hedef alan yönetim hilelerini hem teorik hem de uygulamalı olarak incelemiştir. 2006 ile 2017 yılları arasında Burdur ve Isparta'da gerçekleşen ve adliye intikal eden hile dosyalarına ait verilerden yararlanarak niteliksel incelemeler yapmışlardır. Çalışma sonucunda hileyle ilgili en büyük sorun teşkil eden durumun eğitim durumu olduğu ve vergiye tabi olabilecek iş yeri sahiplerine ve çalışanlara zorunlu bir şekilde eğitim verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Doğrudan CFE ve hile araştırmacılığıyla ilgili olmamakla birlikte Çetin (2018), çalışmasında çalışan hilelerini adli muhasebe kapsamında ele alarak ülkemizde ve dünyada yaşanmış hile olaylarını gerçekleştiren hilekâr profilini incelemeyi ve hangi özelliklere sahip olan insanların bu tarz hilelere teşebbüs ettiğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda hileli eylemleri çoğunlukla orta yaş grubundan eğitim düzeyi yüksek evli erkek çalışanların gerçekleştirdiği belirtilmiştir.

İşıldak (2018) ise, çalışmasında adli muhasebe mesleğinin muhasebe hata ve hilelerinin nedenlerini belirlemedeki etkisini ve önemini belirleyebilmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda Balıkesir ilinde faaliyet gösteren serbest muhasebeci mali müşavirler ve yeminli mali müşavirler üzerinde bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda, ankete katılanların muhasebe hata ve hilelerinin ortaya çıkarılması ve önlenmesi amacıyla adli muhasebeye ihtiyaç olmadığını ve geleneksel bir bakış açısıyla iç denetim ve bağımsız denetimin bu konularda adli muhasebeden daha büyük etkiye sahip olduğunu düşündükleri belirtilmiştir.

Yaptıkları çalışmayla birlikte Şenel ve Darıcı (2018), suç teşkil edebilecek iş ve işlemlerin önlenmesi veya ortaya çıkarılmasında kullanılacak psikofizyolojik teknikleri incelemeyi, adli muhasebe bakımından önemini açıklamayı ve bu kapsamda nöromuhasebe kavramına yönelik farklı bir bakış açısı getirilerek uygulanabilirliğini tartışmayı amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda mahkemelerde tıbbi teknoloji aracılığıyla elde edilen bilgilerin kesin veya takdiri delil olarak gelecekte kullanılabilirliğini belirtmişlerdir.

Doğan ve Ünal Uyar (2019), çalışmasında somut bir örnek yardımıyla mali suçlar içinde önemli bir yere sahip olan vergi kaçakçılığı suçuyla mücadelede adli muhasebenin önemine vurgu yapmayı amaçlamıştır. Gerçek hayattan alınan bir vakayı analiz ederek adli muhasebenin vergi kaçakçılığı suçunun tespitindeki rolünü açıklamaya çalışmıştır. Mahkemeye intikal etmiş vakadaki deliller adli muhasebe kapsamında incelenerek iddiaların doğru olup olmadığı araştırılmış ve olayın çözümlenmesinde gerçekte ne kadar adli muhasebeden yararlandığı değerlendirilmiştir.

Durmaz (2019) ise, çalışmasında hile denetimi ve adli muhasebenin temelinde yatan hile kavramını ACFE tarafından yayınlanan 2018 “Küresel Mesleki Hile ve Suistimal Araştırması” raporu yardımıyla incelemiştir.

Aynı yıl içinde Şenel ve Arslan (2019), çalışmalarında muhasebe skandallarının ekonomik açıdan nasıl etkilerinin olduğunu, bu skandallardan sonra alınan önlemleri ve skandalları önlemek için adli muhasebe mesleğinin etkin bir araç olarak kullanılmasına yönelik açıklamalarda bulunmuşlardır. Çalışma sonucunda adli muhasebenin ana çalışma konusunun hile ve yolsuzluk araştırmaları olduğu ve adli muhasebecilerin muhasebe skandallarının tespiti, önlenmesi ve caydırılması konusunda önemli bir görev üstlendiği belirtilmiştir.

Bir başka çalışmada ise Bilen ve Akatak (2019), adli muhasebe ve adli muhasebecilik mesleği hakkında bilgi vermeyi, mesleğin günümüzdeki durumunu değerlendirmeyi, adli muhasebenin uygulama ve faaliyet alanlarını açıklayarak adli muhasebe kapsamında hile ve usulsüzlüklerin incelenmesini amaçlamışlardır. Bahsedilen konuları teorik bir şekilde ele almışlardır. Çalışmaları sonucunda adli muhasebecilerin yürüttüğü çalışmaların hile olaylarının önlenmesi için önemli katkı sağladığı belirtilmiştir.

Ülkemizde konu ile ilgili bir başka çalışma ise 2020 yılında Erdoğan tarafından yapılmıştır. Bu çalışma, uygulamaya yönelik olup araştırma niteliğinde değildir. Çalışmada adli muhasebeciliğin alt uzmanlık alanlarından biri olan hile araştırmacılığını vaka analizi yardımıyla ele alarak turizm sektöründeki bir konaklama işletmesinde satın alma sürecinde gerçekleşen hile vakasının, hile araştırmacılığı kapsamında nasıl tespit edildiğini, kimlerin hileli davranışlarda bulunduğunu ve işletme yönetimine sunulan çözüm önerilerini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Çalışması sonucunda adli muhasebecilerin gerçekleştirdiği araştırmalardan elde edilen bulguların kişi ve kurumları etkileyecek önemli bulgular olduğu ve adli muhasebecilerin bu durumların tespit edilmesi ve önlenmesinde önemli bir role sahip olduğu belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere, Türkiye’de hile araştırmacılığına yönelik araştırma niteliğinde çalışma yok gibidir. Mevcut çalışmalar ise ya teorik ya da dolaylı özelliktedir.

3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Adli muhasebecilerin hukukçulara, mahkemelere, polis kuvvetlerine, düzenleyici ve diğer kurumlara hileli eylemlerin araştırılması ve belgelenmesinde sunduğu yardım şüphesiz çok önemlidir. Günümüzde iş ortamlarında meydana gelen hilelerdeki artış, adli muhasebe hizmetlerinin hileli eylemleri ortaya çıkarmasını gerektirmektedir.

Adli muhasebe diğ er ÷ lkelere nazaran ÷ lkemizde yeni yaygınlaşmaya başlayan bir ç alış ma alanıdır. Bu alana yönelik yapılan ç alış malar gün geçtikçe artmaktadır. Adli muhasebenin alt uzmanlık alanları (örnek: Aksu vd., 2008; Ç oban, 2013; Kavak, 2016; Konur, 2018), adli muhasebe eğ itimi (örnek: Pehlivan, 2010; Saçaklı, 2011; Akyel, 2012; Elitaş, 2012; Ciğ er ve Topsakal, 2015; Yılmaz, 2020), adli muhasebenin geleceğ i (örnek: Doğ an, 2016), adli muhasebeciliğ in uygulanabilirliğ i (örnek: Akyel, 2009; Altınsoy, 2011; Ç abuk ve Yücel 2012b; Gültekin, 2016) gibi konular ele alınarak ç eş itli ç alış malar yapılmaktadır. Muhasebe meslek mensupları, denetç iler, avukatlar, akademisyenler gibi meslek mensupları üzerinde anket ç alış maları gerçekleştirilmektedir (örnek: Coş kun, 2013; Kılıçbey, 2017; Ç eliker, 2018; Ö zdoğ an, 2019; Ö ztürk vd., 2019; Karslıoğ lu ve Karavardar, 2019). Adli muhasebenin alt uzmanlık alanlarından biri olan Hile Araç tırmacılığ ı konusunda teorik ç alış maların yanı sıra ç alış an hileleri ve yönetim hileleri ele alınarak adli vaka analizi, örnek olaylar ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir (örnek: Göksu, 2011; Ç etin, 2018; Ç ayır, 2018; Durmaz, 2019; Ş enel ve Arslan, 2019; Erdoğ an, 2020). Hile araç tırmacılığ ı konusundaki literatür, tez konusunun niç in bu alandan seç ildiğ inin nedenidir.

Yerli literatür incelendiğ inde, hile araç tırmacılığ ı konusunda yapılan ç alış maların önemli bir kısmının avukatlar, muhasebe meslek mensupları ve denetç ilerle gerçekleştirilen anket ç alış malarından oluş tuğ u görö lmekte olup, iş in asıl uygulayıc ısı olan sertifikalı hile araç tırmacısı (CFE) unvanına sahip kişiler üzerinde yapılmış bir ç alış mayaya rastlanmamış tır. Yabancı literatürde çok sayıda araç tırma olmasına rağ men, bu ç alış ma, sertifikalı hile araç tırmacıları üzerinde Türkiye 'de yapılmış ilk ç alış ma olup, sertifikalı hile araç tırmacılarının konuyla ilgili düş üncelerini ortaya koymas ı açısından önemlidir.

Bu ç alış manın temel amacı; sertifikalı hile araç tırmacısı (CFE) konusunda Türkiye 'deki mevcut durumu ortaya koymaktır. Bu amaç doğ rultusunda, bir anket ç alış ması gerçekleştirilmiş ve Türkiye 'de sertifikalı hile araç tırmacısı sertifikasına sahip olan kişilerin hile araç tırmacılığ ıyla ilgili düş ünceleri ortaya konulmaya ç alış ılmış tır. Bu amaca yönelik olarak ař ağıdaki araç tırma soruları geliştirilmiştir. Araç tırma sorularının oluşturulmasında, yabancı ve yerli literatürden yararlanılmış tır.

1. Katılımc ıların Sertifikalı Hile Araç tırmacısı sertifikasını alma nedenleri nelerdir?
2. Hile araç tırmacılığ ı fiilen icra edilmekte midir?
3. Hile araç tırmacılığ ı ek iş olarak mı görö lmektedir?
4. Katılımc ıların hile araç tırmacılığ ının geleceğ i ile ilgili beklentileri nelerdir?
5. Katılımc ıların hile araç tırmacılığ ı iş memnuniyet düzeyini etkileyen faktörler nelerdir?
6. Katılımc ılar hile araç tırmacılığ ını fiilen icra etmiyorlarsa sebepleri nelerdir?

Yukarıdaki araç tırma sorularından yararlanarak ç alış mayaya özg ü olarak üç ana araç tırma hipotezi belirlenmiştir. Bu üç ana hipotez ve alt hipotezler ař ağıdaki gibidir.

Hipotez 1: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların özellikleri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar vardır.

- Hipotez 1a: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların cinsiyeti açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 1b: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların yaşı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 1c: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların esas uzmanlık alanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 1d: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyimi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 1e: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların eğitim düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 1f: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların hile araştırmacılığını fiilen icra etmesi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 2: Sertifikalı hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların özellikleri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar vardır.

- Hipotez 2a: Sertifikalı hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların cinsiyeti açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 2b: Sertifikalı hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların yaşı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 2c: Sertifikalı hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların esas uzmanlık alanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 2d: Sertifikalı hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyimi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 2e: Sertifikalı hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların eğitim düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 3: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların özellikleri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar vardır.

- Hipotez 3a: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların cinsiyetleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

- Hipotez 3b: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların yaşı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 3c: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların esas uzmanlık alanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 3d: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyimi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 3e: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların eğitim düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 3f: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların hile araştırmacılığındaki deneyimi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Hipotez 3g: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmesi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

3.3. Araştırmanın Sınırları

Çalışma kapsamında Türkiye'deki sertifikalı hile araştırmacılarıyla bir anket gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın en önemli sınırlarından biri Türkiye'de bulunan sertifikalı hile araştırmacılarının sayısı olmuştur. Uluslararası Sertifikalı Hile Araştırmacıları Derneğinin (ACFE) Türkiye temsilcisi ACFE Türkiye'dir. Derneğin sitesinde yer alan bilgilerden sertifika sahibi kişilerin sayısına ulaşılmak istenmiş ancak internet sitelerinde bulunan sayının güncel olmadığı anlaşılmıştır. Bunun nedeni ise sertifika sahibi olan kişilerin uluslararası derneğin Türkiye temsilcisine üye olmalarının zorunlu olmaması olarak söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye'de toplamda kaç kişinin bu sertifikaya sahip olduğu belirsizdir. Araştırmanın bir diğer sınırı ise katılımcılara internet aracılığıyla sosyal medya platformları üzerinden ulaşılmak zorunda kalınmasıdır. 2020 yılı itibarıyla tüm dünyanın muzdarip olduğu Covid-19 virüsü nedeniyle sertifika sahibi kişilerle yüz yüze görüşme gerçekleştirmek imknsız hale gelmiştir. Katılımcılarla iş dünyasından kişilerin birbiriyle iletişim kurmasını kolaylaştıran bir sosyal iş ağı platformu olan LinkedIn üzerinden bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Ancak sertifika sahiplerinin özellikle de yaşı büyük olan kişilerin bu platformu aktif bir Şekilde kullanmamaları nedeniyle istek gönderilen kişilerden geri dönüş almakta zorluk yaşanmıştır. Sonuç olarak 97 kişinin katılımıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmanın kapsamı Türkiye'deki sertifikalı hile araştırmacılarıdır. Sertifika sahiplerine ulaşmak amacıyla öncelikle ACFE Türkiye derneğiyle iletişime geçilip anket soruları ilgili kişilerle

paylaşılarak, anket linkini dernek üyeleriyle paylaşmaları için izin istenmiştir. Dernekte hem sertifika sahibi olan hem de olmayan üyeler bulunmaktadır. Bu nedenle, dernek tarafından izin verildikten sonra anket linki dernek üyelerinden yalnızca sertifika sahibi olan üyelerle paylaşılmıştır. Ancak çok az sayıda geri dönüş gerçekleşmiştir. Bu nedenle sertifika sahiplerine ulaşabilmek amacıyla LinkedIn platformu kullanılmıştır. Bu platformu kullanan çoğu kişi sahip oldukları sertifikaları belirtmektedir. Bu nedenle sertifikanın adı yazılıp arama yapıldıktan sonra Türkiye’de sertifikaya sahip olan kişiler bulunmuş ve ilgili kişilerle bağlantı kurulmuştur. 300 kişiye bağlantı isteği gönderilmiştir. Bu kişilerin 223’ü erkek ve 77’si kadındır. ACFE Türkiye’nin resmî sitesinde dünyada 19.000 ve Türkiye’de 140 sertifikalı hile araştırmacısı olduğunun bilgisi verilmekte ancak bu rakamlar güncel sayıyı yansıtmamaktadır.

Çalışmada sertifikalı hile araştırmacıların görüşlerinin elde edilmesi amacıyla veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anketin katılımcılara kolay bir şekilde ulaşması amacıyla ankette bulunan sorular “Google Form”a aktarılmıştır. Anket yanıt toplamaya Eylül 2020’de açılmış olup Şubat 2021’de kapatılmıştır. Bu süreçte katılımcılarla LinkedIn üzerinden bağlantı kurularak anket linki mesaj olarak gönderilmiştir. Çalışma 97 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

Anket sonucunda elde edilen veriler SPSS 25.0 ve 26.0 paket programına aktarılarak analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde frekans analizi, Ki-Kare Testi, faktör analizi, güvenilirlik testi, Kolmogorov-Smirnov Testi, Kruskal-Wallis Testi ve Mann-Whitney U Testi istatistiksel yöntem olarak kullanılmıştır. Verilerin gözlem sıklığının ve yüzdesel dağılımlarının gösterilmesi amacıyla frekans analizi kullanılmıştır. Değişkenlerin kategorik olduğu durumlarda iki ya da daha çok grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını öğrenmek amacıyla Ki-Kare Testinden yararlanılmıştır. Hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi aşamasında birbiriyle ilişkili olan değişkenlerin daha az sayıda faktör haline getirilmesi amacıyla faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Faktörlerin ölçmek istenen şeyi hangi ölçüde doğru ölçtüğünü belirlemek amacıyla güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör analizi sonucunda oluşan iş memnuniyeti faktörlerinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla farklılık analizlerinden yararlanılmaktadır. Verilerin normal dağılım göstermesi halinde iki bağımsız grup arasındaki farklılıkların belirlenmesinde parametrik testlerden Bağımsız Örneklem T Testi ve ikiden fazla bağımsız grup arasındaki farklılıkların belirlenmesinde ise parametrik testlerden Tek Yönlü ANOVA analizi kullanılmaktadır. Verilerin normal dağılım göstermediği durumlarda ise bağımsız iki grup olması halinde parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U Testi ve ikiden fazla bağımsız grup olması halinde parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis Testi kullanılmaktadır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini test etmek amacıyla gerçekleştirilen Kolmogorov-Smirnov Testi sonucunda verilerin normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle farklılık analizlerinin gerçekleştirilmesinde parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Birden fazla

işaretlenebilir şekilde hazırlanan sorularda istatistiksel anlamlılığın test edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bu soruların analizleri gerçekleştirilirken istatistiksel anlamlılığa bakılmamıştır.

Anketteki sorular oluşturulurken literatürdeki çalışmalardan yararlanılmıştır. Araştırma için hazırlanan ankette 7 ana bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlere dair bilgiler aşağıdaki gibidir:

- Birinci bölümde demografik bilgiler ve konuya yönelik genel bilgiler yer almaktadır. Sertifikayı alma nedenleri kısmında Meservy vd. (2006) tarafından yapılan “Certified Fraud Examiners: A Survey of Their Training, Experience and Curriculum Recommendations” adlı çalışmada kullanılan nedenlerin yanı sıra yeni nedenler oluşturulmuştur.
- İkinci bölümde hile araştırmacılığının geleceğine yönelik sorular yer almaktadır. Bu bölümdeki maddeler Yücel (2011) tarafından yapılan “Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye’deki Gelişme Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma”, Özdoğan (2019) tarafından yapılan “Muhasebe Meslek Mensuplarının ve Akademisyenlerin Adli Muhasebe Mesleğine Bakış Açılarının Değerlendirilmesine İlişkin Bir Araştırma: Sivas Örneği” ve Akal (2014) tarafından yapılan “Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleğinin Ne Olduğu, Denetim Sektöründe Farkındalığı ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler Üzerine Bir Değerlendirme” adlı çalışmada kullanılan anketlerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu bölümdeki maddeler beşli Likert ölçeği kullanılarak hazırlanmıştır.
- Üçüncü bölümde hile araştırmacılığının fiilen icra edilip edilmediğini belirten soru yer almaktadır. Bu soruya “Evet” cevabını verenler dördüncü bölümdeki sorularla devam etmekte “Hayır” cevabını verenler ise sadece yedinci bölümdeki sorulara cevap vermektedirler.
- Dördüncü bölümde hile araştırmacılığını fiilen icra edenlere yönelik sorular yer almaktadır. Bu bölümü sadece üçüncü bölümdeki soruya “Evet” cevabını veren katılımcılar cevaplandırmaktadır. Bu bölümde katılımcıların hile araştırmacılığındaki deneyimleri, hile araştırmacılığını fiilen icra ettikleri süre boyunca kaç tane hile araştırması gerçekleştirdikleri, hile araştırması hizmeti verilen kurumlara yönelik genel bilgiler ve yürütülen araştırmalarda herhangi bir hileyle karşılaşp karşılaşmadıklarını öğrenmeye yönelik sorular bulunmaktadır.
- Beşinci bölümde hileye ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu bölümü sadece beşinci bölümde hileyle karşılaştıklarını belirten katılımcılar cevaplandırmaktadır. Bu bölümde; gerçekleştirilen araştırmalarda karşılaşılan hile türleri, karşılaşılan hilelerin kim tarafından gerçekleştirildiği, hileleri gerçekleştiren kişilerin kurumdaki çalışma süresi, hilelerin hangi departmanlarda gerçekleştiği ve hilelerin kaynağını öğrenmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Bu bölümdeki sorular ACFE tarafından yapılan “Report the Nations” adlı çalışmadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

- Altıncı bölümde hile araştırmacılığını fiilen icra edenlerin iş memnuniyetine yönelik bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde katılımcıların iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu belirlemeye yönelik maddeler bulunmaktadır. Bu bölümdeki maddeler Weis vd. (1967) tarafından oluşturulan Minnesota İş Doyum Ölçeğinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu maddeler beşli Likert ölçeği kullanılarak hazırlanmıştır.
- Yedinci bölümde hile araştırmacılığını fiilen icra etmeyenlerin icra etmeme sebeplerine yönelik bilgiler yer almaktadır. Bu bölümü sadece üçüncü bölümdeki soruya “Hayır” cevabını veren katılımcılar cevaplandırmaktadır. Bu bölümdeki maddeler yazar tarafından oluşturulmuştur. Soru birden fazla seçenek işaretlenebilir şeklinde hazırlanmıştır.

3.5. Araştırma Bulguları

Bu bölümde katılımcılarla gerçekleştirilen anket çalışması yardımıyla elde edilen verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular yer almaktadır. Sırasıyla katılımcıların genel özellikleri, sertifikayı alma nedenleri, hile araştırmacılığının geleceği, hile araştırmacılığının icrası, gerçekleştirilen hile araştırmalarına ilişkin bilgiler, hile araştırmacılığındaki iş memnuniyeti ve hile araştırmacılığının icra edilmeme nedenlerine yönelik gerçekleştirilen analiz sonuçlarından bahsedilmektedir.

3.5.1. Örneklemin Genel Özellikleri

Tablo 5’te ankete katılan kişilerin genel özelliklerine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Genel Özelliklerine İlişkin Dağılımlar

Katılımcıların Genel Özellikleri		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	15	15,5
	Erkek	82	84,5
	Toplam	97	100
Yaş	30 ve altı	6	6,2
	31-40 arası	70	72,2
	41-50 arası	14	14,4
	51-60 arası	7	7,2
	61 ve üzeri	0	0
	Toplam	97	100
Eğitim Düzeyi	Ön Lisans	0	0
	Lisans	49	50,5
	Yüksek Lisans	45	46,4
	Doktora	3	3,1
	Toplam	97	100
Esas Uzmanlık Alanı	İç Denetçi	42	43,3
	Banka Denetçisi	19	19,6
	Hile Araştırmacısı	19	19,6
	Diğer	17	17,5
	Toplam	97	100
Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyim	5 yıldan az	6	6,2
	6-10 yıl	30	30,9
	11-15 yıl	38	39,2
	16-20 yıl	8	8,2
	21 yıl ve üzeri	15	15,5
	Toplam	97	100

Tablo 5'e bakıldığında ankete katılanların %84,5'lik kısmı erkeklerden, %15,5'lik kısmı kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturmasının nedeni bağlantı isteği gönderilen kişilerin çoğunluğunu erkeklerin oluşturması olarak değerlendirilebilir. Yaş açısından bakıldığında %72,2'lik kısmının 31-40 yaş aralığında, %14,4'lük kısmının 41-50 yaş aralığında, %7,2'lik kısmının 41-50 yaş aralığında ve %6,2'lik kısmının 30 ve altı yaş aralığında olduğu görülmektedir. Ankete 61 ve üzeri yaşta kimsenin katılmamasının nedeni katılımcılara LinkedIn üzerinden ulaşılması ve dolayısıyla bu yaş grubundaki kişilerin sosyal paylaşım platformları kullanımının diğer yaş gruplarına göre daha az olması olarak değerlendirilebilir. 31-40 yaş arasındaki kişilerin en çok olmasının nedeni bu işin ülkemizde yakın zamanda tanınırlığının artması ve iş ortamındaki değişikliklere genç yaştaki kişilerin daha çok ilgi göstermesi olarak söylenebilir. Eğitim düzeyine göre ise %50,5'lik kısmının lisans mezunu, %46,4'lük kısmının

yüksek lisans mezunu, %33,1'lik kısmının ise doktora mezunu olduğu belirlenmiştir. Sertifikalı hile araştırmacısı sertifikasını almak için gereken eğitim şartları bulunmaktadır. Bu şartlarda en az dört yıllık lisans mezunu olunması ya da lisans mezunu değilse her eğitim yılı için en az iki yıllık deneyim istenmektedir. Dolayısıyla ankete katılım gösteren kişilerin en az lisans mezunu olması beklenen bir durumdur. Esas uzmanlık alanı açısından %43,3'lük kısmının iç denetçi, %19,6'lık kısmının banka denetçisi, %19,6'lık kısmının hile araştırmacısından oluşmaktadır. Son olarak %17,5'lik kısım ise yukarıdaki esas uzmanlık alanı dışında kalan uzmanlıklardan oluşmakta ve diğer başlığı altında toplanmaktadır. Bakıldığında sertifikalı hile araştırmacılığına muhasebeciler, bağımsız denetçiler ve avukatlardan ziyade daha çok çalıştıkları kurumlarda iç denetim faaliyetini yürüten kişilerin ilgi gösterdiği söylenebilir. Esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyime göre ise %39,2'lik kısmının 11-15 yıl, %30,9'luk kısmının 6-10 yıl, %15,5'lik kısmının 21 yıl ve üzeri, %8,2'lik kısmının 16-20 yıl, %6,2'lik kısmının 5 yıldan az bir mesleki deneyime sahip olduğu görülmektedir. Kişilerin sertifikalı hile araştırmacısı olabilmeleri için en az iki yıllık hileyle ilgili mesleklerde deneyime sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle 5 yıldan az deneyime sahip olan kişi sayısının daha az olmasının olağan bir durum olduğu söylenebilir.

3.5.2. Katılımcıların Sertifikalı Hile Araştırmacısı Sertifikasını Alma Nedenlerine İlişkin Bilgiler

Tablo 6'da katılımcıların sertifikalı hile araştırmacısı sertifikasını alma nedenlerine ilişkin frekans analizi sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Sertifikayı Alma Nedenlerinin Dağılımı

Sertifikayı Alma Nedenleri	Frekans	Yüzde (%)
Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi	63	21,6
Sertifikasyon sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği	62	21,2
Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği	51	17,5
Ön plana çıkma isteği	26	8,9
Yeteneklerimi gösterme isteği	24	8,2
Yeni bir uzmanlık alanı olması	22	7,5
Zorlu ve heyecan verici iş fırsatları sağlayacağı düşüncesi	18	6,2
Geleceğinin açık olması	12	4,1
Yüksek kazanç beklentisi	8	2,7
Diğer	4	1,4
Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü	2	0,7

Katılımcıların neden sertifikalı hile araştırmacısı sertifikasını almaya karar verdiklerini öğrenmek için bir soru sorulmuştur. Tablo 6’da katılımcılar soruya birden fazla cevap verebildiği için toplam sayısı ankete katılan kişi sayısından fazladır. Tabloya bakıldığında katılımcılar tarafından sertifikalı hile araştırmacısı sertifikasını alma nedenlerinden en çok tercih edilen 3 maddenin %21,6’lık oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşünceyi”, %21,2’lik oranla “Sertifikaşyon sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği” ve %17,5’lik oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” olduğu görölmektedir. Sertifikayı alma nedenlerinden en az tercih edilen 3 maddenin ise %0,7’lik oranla “Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğu”, %1,4’lük oranla “Diğer” ve %2,7’lik oranla “Yüksek kazanç beklentisi” olduğu görölmektedir. Katılımcıların “Diğer” kısmında verdiği cevaplara bakıldığında ise; şirketin sertifikayı almaya yönlendirmesi, sınav muafiyetiyle sertifikayı alma hakkına sahip olması ve zorunlu olması ifadeleri yanıt olarak verilmiştir. Genel olarak bakıldığında katılımcıların sertifikayı almasının ana nedenlerinin ölkemizde hile araştırmacılığı alanındaki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğu veya yüksek kazanç beklentisi gibi ekonomik bir çıkar sağlaması amacıyla değil daha çok kariyerleri süresince toplumda değer kazanmak, saygın bir konuma erişmek, sahip olduğu bilgi ve becerileri geliştirerek kişisel tatminini sağlamak ve aynı mesleği icra eden kişilerden farklı olduğunu göstermek olduğu söylenebilir. Bulduğumuz sonuçlarla tutarlı olarak Meservy vd. (2006) gerçekeştirdikleri çalışma sonucunda katılımcıların sertifikalı hile araştırmacısı olmasının ana nedeninin icra ettikleri işlerinde statü, saygı ve eğitim sağlamakla daha çok ilgili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 7’de katılımcıların cinsiyetine göre sertifikayı alma nedenlerine yönelik çapraz tablo bilgilerine yer verilmektedir.

Tablo 7: Sertifikayı Alma Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Sertifikayı Alma Nedenleri		Cinsiyetiniz	
		Kadın	Erkek
Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi	Frekans	9	54
	Yüzde (%)	22,0	21,5
Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği	Frekans	8	54
	Yüzde (%)	19,5	21,5
Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği	Frekans	9	42
	Yüzde (%)	22,0	16,7
Ön plana çıkma isteği	Frekans	4	22
	Yüzde (%)	9,8	8,8
Yeteneklerimi gösterme isteği	Frekans	1	23
	Yüzde (%)	2,4	9,2
Yeni bir uzmanlık alanı olması	Frekans	3	19
	Yüzde (%)	7,3	7,6
Zorlu ve heyecan verici iş fırsatları sağlayacağı düşüncesi	Frekans	4	14
	Yüzde (%)	9,8	5,6
Geleceğinin açık olması	Frekans	1	11
	Yüzde (%)	2,4	4,4
Yüksek kazanç beklentisi	Frekans	1	7
	Yüzde (%)	2,4	2,8
Diğer	Frekans	1	3
	Yüzde (%)	2,4	1,2
Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü	Frekans	0	2
	Yüzde (%)	0,0	0,8

Tablo 7’de verilen yüzdeler cinsiyete göre ayırım yapılarak ayrı ayrı verilmiştir. Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı katılımcı sayısından fazladır. Tabloya bakıldığında ankete katılan kadın katılımcılar tarafından sertifikalı hile araştırmacısı sertifikasını alma nedenleri içerisinde en çok tercih edilen birinci maddelerin %22’lik bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” ile “Kariyerimde bana yardımcı olabilecek statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddenin %19,5’lik bir oranla “Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği” ve üçüncü maddelerin %9,8’lik bir oranla “Ön plana çıkma isteği” ile “Zorlu ve heyecan verici iş fırsatları sağlayacağı düşüncesi” olduğu görülmektedir. Erkek katılımcıların sertifikayı alma nedenlerine bakıldığında ise en çok tercih edilen birinci maddelerin %21,5’lik bir oranla “Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği” ile “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddenin %16,7’lik bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” ve üçüncü maddenin %9,2’lik bir oranla “Yeteneklerimi gösterme isteği” olduğu görülmektedir. Her iki grup için de en çok tercih edilen ortak maddenin “Kariyerimde bana yardımcı olabilecek statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi” olduğu görülmektedir. Bakıldığında genel olarak kadın ve erkeklerin sertifikayı almasını en çok etkileyen ana nedenlerin genellikle aynı olduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların erkek katılımcılardan farklı olarak daha çok mesleklerinde yeteneklerini göstermek amacıyla aldığı, kadın

katılımcıların ise daha çok ön plana çıkmak ve kariyerlerinde karşılaştıkları iş fırsatlarının zorluğunu artırmak amacıyla aldığı söylenebilir.

Tablo 8’de katılımcıların yaşına göre sertifikayı alma nedenlerine yönelik çapraz tablo bilgilerine yer verilmektedir.

Tablo 8: Sertifikayı Alma Nedenlerinin Yaşa Göre Dağılımı

Sertifikayı Alma Nedenleri		Yaş			
		30 ve altı	31-40 arası	41-50 arası	51-60 arası
Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi	Frekans	6	46	9	2
	Yüzde (%)	26,1	22,3	22,0	9,1
Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği	Frekans	2	46	9	5
	Yüzde (%)	8,7	22,3	22,0	22,7
Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği	Frekans	4	40	4	3
	Yüzde (%)	17,4	19,4	9,8	13,6
Ön plana çıkma isteği	Frekans	5	18	2	1
	Yüzde (%)	21,7	8,7	4,9	4,5
Yeteneklerimi gösterme isteği	Frekans	3	16	4	1
	Yüzde (%)	13,0	7,8	9,8	4,5
Yeni bir uzmanlık alanı olması	Frekans	0	14	6	2
	Yüzde (%)	0,0	6,8	14,6	9,1
Zorlu ve heyecan verici iş fırsatları sağlayacağı düşüncesi	Frekans	2	12	1	3
	Yüzde (%)	8,7	5,8	2,4	13,6
Geleceğinin açık olması	Frekans	0	7	3	2
	Yüzde (%)	0,0	3,4	7,3	9,1
Yüksek kazanç beklentisi	Frekans	0	6	0	2
	Yüzde (%)	0,0	2,9	0,0	9,1
Diğer	Frekans	1	1	2	0
	Yüzde (%)	4,3	0,5	4,9	0,0
Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü	Frekans	0	0	1	1
	Yüzde (%)	0,0	0,0	2,4	4,5

Tablo 8’de verilen yüzdeler yaşa göre ayırım yapılarak verilmiştir. Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı katılımcı sayısından fazladır. Tabloya bakıldığında ankete katılan 30 ve altı yaş grubundaki katılımcılar tarafından sertifikalı hile araştırmacısı sertifikasını alma nedenleri içerisinde en çok tercih edilen birinci maddenin %26,1’lik bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı

olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddenin %21,7’lik bir oranla “Ön plana çıkma isteği” ve üçüncü maddenin %17,4’lük bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” olduğu görülmektedir. 31-40 yaş grubundaki katılımcıların en çok tercih ettiği birinci maddelerin %22,3’lük bir oranla “Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği” ile “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddenin %19,4’lük bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” ve üçüncü maddenin %8,7’lik bir oranla “Ön plana çıkma isteği” olduğu görülmektedir. 41-50 yaş grubundaki katılımcıların en çok tercih ettiği birinci maddelerin %22’lik bir oranla “Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendini geliştirme isteği” ile “Kariyerimde bana yardımcı olabilecek statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddenin %14,6’lık bir oranla “Yeni bir uzmanlık alanı olması” ve üçüncü maddelerin %9,8’lik bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” ile “Yeteneklerimi gösterme isteği” olduğu görülmektedir. 51-60 yaş grubundaki katılımcıların en çok tercih ettiği birinci maddenin ise %22,7’lik bir oranla “Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği”, ikinci maddelerin %13,6’lık bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” ile “Zorlu ve heyecan verici iş fırsatları sağlayacağı düşüncesi” ve üçüncü maddelerin %9,1’lik bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, “Yeni bir uzmanlık alanı olması”, “Geleceğinin açık olması” ile “Yüksek kazanç beklentisi” olduğu görülmektedir. Bakıldığında katılımcıların sertifikayı almasını en çok etkileyen ana nedenlerinin genellikle aynı olduğu görülmektedir. Bakıldığında genç yaşta katılımcıların ileri yaşta katılımcılardan farklı bir şekilde daha çok sertifikayı kariyerlerinde ön plana çıkılmalarını sağlayacağı düşüncesiyle aldıkları söylenebilir. Bu yaşta katılımcıların böyle düşünmelerinin henüz mesleklerinin başlangıcında oldukları için buldukları toplumdaki insanların gözünde daha farklı bir yerde ve özel bir konuma sahip olma arayışlarından kaynaklandığı söylenebilir. 41-50 yaş grubundaki katılımcıların ise hile araştırmacılığının yeni bir uzmanlık alanı olması nedeniyle aldığı görülmektedir. Bu yaş grubundaki katılımcılar kariyerlerinde belirli bir noktaya gelmiş kişiler olduğu için iş dünyasında meydana gelen yenilikleri ve değişimleri yakından takip ettikleri söylenebilir. 51-60 yaş grubundaki katılımcıların ise farklı olarak zorlu ve heyecan verici iş fırsatları sağlayacağı düşüncesiyle aldıkları söylenebilir. 30 ve altı yaş grubundakiler “Yeni bir uzmanlık alanı olması”, “Geleceğinin açık olması”, “Yüksek kazanç beklentisi” ve “Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü” maddelerini hiç tercih etmemişlerdir. 31-40 yaş grubundakiler “Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü” maddesini hiç tercih etmemişlerdir. 41-50 yaş grubundakiler “Yüksek kazanç beklentisi” maddesini hiç tercih etmemişlerdir. Bu üç grup tarafından tercih edilmeyen maddelerin 51-60 yaş grubundaki katılımcılar tarafından tercih edildiği görülmektedir. Bu yaş grubundaki katılımcıların sertifikayı alma nedenlerinin diğer katılımcılara nazaran ekonomik bir yarar sağlamak olduğu söylenebilir.

Tablo 9’de katılımcıların esas uzmanlık alanına göre sertifikayı alma nedenlerine yönelik çapraz tablo bilgilerine yer verilmektedir.

Tablo 9: Sertifikayı Alma Nedenlerinin Esas Uzmanlık Alanına Göre Dağılımı

Sertifikayı Alma Nedenleri		Esas Uzmanlık Alanınız			
		İç Denetçi	Banka Denetçisi	Hile Araştırmacısı	Diğer
Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi	Frekans	29	11	12	11
	Yüzde (%)	23,0	19,3	21,4	20,8
Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği	Frekans	28	13	10	11
	Yüzde (%)	22,2	22,8	17,9	20,8
Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği	Frekans	22	13	8	8
	Yüzde (%)	17,5	22,8	14,3	15,1
Ön plana çıkma isteği	Frekans	10	6	5	5
	Yüzde (%)	7,9	10,5	8,9	9,4
Yeteneklerimi gösterme isteği	Frekans	13	3	5	3
	Yüzde (%)	10,3	5,3	8,9	5,7
Yeni bir uzmanlık alanı olması	Frekans	9	4	4	5
	Yüzde (%)	7,1	7,0	7,1	9,4
Zorlu ve heyecan verici iş fırsatları sağlayacağı düşüncesi	Frekans	7	3	4	4
	Yüzde (%)	5,6	5,3	7,1	7,5
Geleceğinin açık olması	Frekans	4	1	4	3
	Yüzde (%)	3,2	1,8	7,1	5,7
Yüksek kazanç beklentisi	Frekans	2	2	2	2
	Yüzde (%)	1,6	3,5	3,6	3,8
Diğer	Frekans	1	1	2	0
	Yüzde (%)	0,8	1,8	3,6	0,0
Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü	Frekans	1	0	0	1
	Yüzde (%)	0,8	0,0	0,0	1,9

Tablo 9’da verilen yüzdeler esas uzmanlık alanına göre ayırarak verilmiştir. Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı katılımcı sayısından fazladır. Tabloya bakıldığında ankete katılan iç denetçiler tarafından sertifikalı hile araştırmacısı sertifikasını alma nedenleri içerisinde en çok tercih edilen birinci maddenin %23’lük bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddenin %22,2’lik bir oranla “Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği” ve üçüncü maddenin %17,5’lik bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” olduğu görülmektedir. Banka denetçilerinin en çok tercih ettiği birinci maddelerin %22,8’lik bir oranla “Diğer

meslektaşlarımdan farklı olma isteği” ile “Sertifikasyon sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği”, ikinci maddenin %19,3'lük bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi” ve üçüncü maddenin %10,5'lik bir oranla “Ön plana çıkma isteği” olduğu görülmektedir. Hile araştırmacılarının en çok tercih ettiği birinci maddenin %21,4'lük bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddenin %17,9'luk bir oranla “Sertifikasyon sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği” ve üçüncü maddenin %14,3'lük bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” olduğu görülmektedir. Esas uzmanlık alanı diğer kısmında toplanan katılımcıların en çok tercih ettiği birinci maddelerin %20,8'lik bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi” ile “Sertifikasyon sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği”, ikinci maddenin %15,1'lik bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” ve üçüncü maddenin %9,4'lük bir oranla “Ön plana çıkma isteği” ile “Yeni bir uzmanlık alanı olması” olduğu görülmektedir. Burada yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere katılımcıların esas uzmanlık alanlarına göre sertifikayı almalarını en çok etkileyen ana nedenlerinin genel olarak aynı olduğu görülmektedir. Banka denetçileri ve diğer grubundaki katılımcıların diğer esas uzmanlık alanlarından farklı olarak ön plana çıkmak amacıyla sertifikayı aldığı söylenebilir.

Tablo 10'da katılımcıların esas uzmanlık alanlarındaki mesleki deneyimine göre sertifikayı alma nedenlerine yönelik çapraz tablo bilgilerine yer verilmektedir.

Tablo 10: Sertifikayı Alma Nedenlerinin Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyime Göre Dağılımı

Sertifikayı Alma Nedenleri		Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyim				
		5 yıldan az	6-10 yıl	11-15 yıl	16-20 yıl	21 yıl ve üzeri
Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi	Frekans	6	19	25	7	6
	Yüzde (%)	28,6	19,8	24,5	22,6	14,3
Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği	Frekans	4	20	24	5	9
	Yüzde (%)	19,0	20,8	23,5	16,1	21,4
Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği	Frekans	4	19	18	5	5
	Yüzde (%)	19,0	19,8	17,6	16,1	11,9
Ön plana çıkma isteği	Frekans	3	11	7	3	2
	Yüzde (%)	14,3	11,5	6,9	9,7	4,8
Yeteneklerimi gösterme isteği	Frekans	2	9	7	3	3
	Yüzde (%)	9,5	9,4	6,9	9,7	7,1
Yeni bir uzmanlık alanı olması	Frekans	0	5	8	5	4
	Yüzde (%)	0,0	5,2	7,8	16,1	9,5
Zorlu ve heyecan verici iş fırsatları sağlayacağı düşüncesi	Frekans	1	7	6	1	3
	Yüzde (%)	4,8	7,3	5,9	3,2	7,1
Geleceğinin açık olması	Frekans	0	4	4	0	4
	Yüzde (%)	0,0	4,2	3,9	0,0	9,5
Yüksek kazanç beklentisi	Frekans	0	2	3	1	2
	Yüzde (%)	0,0	2,1	2,9	3,2	4,8
Diğer	Frekans	1	0	0	1	2
	Yüzde (%)	4,8	0,0	0,0	3,2	4,8
Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü	Frekans	0	0	0	0	2
	Yüzde (%)	0,0	0,0	0,0	0,0	4,8

Tablo 10’da verilen yüzdeler esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyime göre ayırım yapılarak verilmiştir. Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı katılımcı sayısından fazladır. Tabloya bakıldığında ankete katılan 5 yıldan az deneyime sahip olan katılımcıların sertifikayı alma nedenleri içerisinde en çok tercih ettiği birinci maddenin %28,6’lık bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddelerin %19’luk bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” ile “Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği” ve üçüncü maddenin %14,3’lük bir oranla “Ön plana çıkma isteği” olduğu görülmektedir. 6-10 yıl arası deneyime sahip olan katılımcıların en çok tercih ettiği birinci maddenin %20,8’lik bir oranla “Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği”, ikinci maddelerin %19,8’lik bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” ile “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi” ve üçüncü

maddenin %11,5'lik bir oranla “Ön plana çıkma isteği” olduğu görülmektedir. 11-15 yıl arası deneyime sahip olan katılımcıların en çok tercih ettiği birinci maddenin %24,5'lik bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddenin %23,5'lik bir oranla “Sertifikaşyon sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği” ve üçüncü maddenin %17,6'lık bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” olduğu görülmektedir. 16-20 yıl arası deneyime sahip olan katılımcıların en çok tercih ettiği birinci maddenin %22,6'lık bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddelerin %16,1'lik bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği”, “Sertifikaşyon sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği” ile “Yeni bir uzmanlık alanı olması” ve üçüncü maddelerin %9,7'lik bir oranla “Ön plana çıkma isteği” ile “Yeteneklerimi gösterme isteği” olduğu görülmektedir. 21 yıl ve üzeri deneyime sahip olan katılımcıların en çok tercih ettiği birinci maddenin %21,4'lük bir oranla “Sertifikaşyon sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği”, ikinci maddenin %14,3'lük bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi” ve üçüncü maddenin %11,9'lük bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” olduğu görülmektedir. Bakıldığında katılımcıların esas uzmanlık alanlarındaki mesleki deneyimlerine göre sertifikayı almalarını en çok etkileyen ana nedenlerinin genellikle aynı olduğu görülmektedir. Katılımcılar arasında farkın çok olduğu maddelere bakıldığında mesleki deneyimlerinin başlarında olan katılımcıların daha çok ön plana çıkmak amacıyla aldığı, daha fazla mesleki deneyime sahip olan katılımcıların ise daha çok hile araştırmacılığının yeni bir uzmanlık alanı olması ve geleceğinin açık olması nedeniyle aldığı söylenebilir.

Tablo 11'de katılımcıların eğitim düzeylerine göre sertifikayı alma nedenlerine yönelik çapraz tablo bilgilerine yer verilmektedir.

Tablo 11: Sertifikayı Alma Nedenlerinin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Sertifikayı Alma Nedenleri		Eğitim Düzeyi		
		Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi	Frekans	33	27	3
	Yüzde (%)	20,1	23,1	27,3
Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği	Frekans	32	29	1
	Yüzde (%)	19,5	24,8	9,1
Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği	Frekans	28	21	2
	Yüzde (%)	17,1	17,9	18,2
Ön plana çıkma isteği	Frekans	16	10	0
	Yüzde (%)	9,8	8,5	0,0
Yeteneklerimi gösterme isteği	Frekans	13	9	2
	Yüzde (%)	7,9	7,7	18,2
Yeni bir uzmanlık alanı olması	Frekans	13	7	2
	Yüzde (%)	7,9	6,0	18,2
Zorlu ve heyecan verici iş fırsatları sağlayacağı düşüncesi	Frekans	11	6	1
	Yüzde (%)	6,7	5,1	9,1
Geleceğinin açık olması	Frekans	6	6	0
	Yüzde (%)	3,7	5,1	0,0
Yüksek kazanç beklentisi	Frekans	7	1	0
	Yüzde (%)	4,3	0,9	0,0
Diğer	Frekans	4	0	0
	Yüzde (%)	2,4	0,0	0,0
Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü	Frekans	1	1	0
	Yüzde (%)	0,6	0,9	0,0

Tablo 11’de verilen yüzdeler eğitime göre ayırım yapılarak verilmiştir. Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı katılımcı sayısından fazladır. Tabloya bakıldığında ankete katılan lisans mezunu katılımcılar tarafından sertifikalı hile araştırmacısı sertifikasını alma nedenleri içerisinde en çok tercih edilen birinci maddenin %20,1’lik bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddenin %19,5’lik bir oranla “Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği” ve üçüncü maddenin %17,1’lik bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” olduğu görülmektedir. Yüksek lisans mezunu katılımcılar tarafından en çok tercih edilen birinci maddenin %24,8’lik bir oranla “Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği”, ikinci maddenin %23,1’lik bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi” ve üçüncü maddenin %17,9’luk bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği” olduğu görülmektedir. Doktora mezunu katılımcılar tarafından en çok tercih edilen birinci maddenin %27,3’lük bir oranla “Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi”, ikinci maddelerin %18,2’lik bir oranla “Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği”, “Yeteneklerimi gösterme isteği” ve “Yeni bir uzmanlık alanı olması” ve üçüncü maddelerin %9,1’lik bir oranla “Sertifika sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği” ile “Zorlu ve heyecan verici iş fırsatları sağlayacağı düşüncesi” olduğu görülmektedir. Bakıldığında katılımcıların

eğitim düzeylerine göre genel olarak aynı nedenlerden dolayı sertifikayı aldıkları görülmektedir. Katılımcılar arasında farkın çok olduğu maddelere bakıldığında lisans ve yüksek lisans mezunu katılımcıların doktora mezunu katılımcılardan farklı olarak ön plana çıkmak amacıyla aldığı, doktora mezunu katılımcıların ise hile araştırmacılığının ülkemizde yeni gelişen bir alan olduğunu ve sahip oldukları yetenekleri gösterebilecekleri bir alan olduğunu düşündükleri için aldıkları söylenebilir.

3.5.3. Katılımcıların Sertifikalı Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Bilgiler

Tablo 12’de hile araştırmacılığının ek iş kategorisinde olup olmadığına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 12: Katılımcıların Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri

Yaptığınız ya da yapmayı düşündüğünüz hile araştırmacılığı ek iş kategorisinde midir?	Frekans	Yüzde (%)
Evet	25	25,8
Hayır	72	74,2
Toplam	97	100

Tablo 12’ye bakıldığında hile araştırmacılığı ek iş kategorisinde midir sorusuna ankete katılanların %25,8’lik kısmı “Evet” ve %74,2’lik kısmı “Hayır” cevabını vermiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere katılımcıların büyük çoğunluğunun hile araştırmacılığını ek iş kategorisinde görmedikleri esas işleri olarak gördükleri söylenebilir.

Tablo 13’te katılımcıların cinsiyetine göre hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmelerine yönelik çapraz tablo bilgilerine yer verilmektedir.

Tablo 13: Katılımcıların Cinsiyetine Göre Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri

Cinsiyet		Yaptığınız ya da yapmayı düşündüğünüz hile araştırmacılığı ek iş kategorisinde midir?		Toplam
		Evet	Hayır	
Kadın	Frekans	7	8	15
	Yüzde (%)	46,7	53,3	100
Erkek	Frekans	18	64	82
	Yüzde (%)	22	78	100
$p = 0,057$				
* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı olan değer				

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmesinin cinsiyet açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 1a: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların cinsiyeti açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Tablo 13’e bakıldığında kadın katılımcıların %46,7’si “Evet”, %53,3’ü “Hayır” cevabını vermiştir. Erkek katılımcıların ise %22’si “Evet”, %78’i “Hayır” cevabını vermiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere kadınların hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirip değerlendirmediği konusunda ortak bir fikirde olmadıkları grlmektedir. Kadınların neredeyse yarısı hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmektedir. Ancak erkek katılımcıların büyük bir çoğunluğunun ortak bir fikirde olduğu yani hile araştırmacılığının ek iş olmadığı görüşüne sahip oldukları grlmektedir. Ki-kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük olduğu için gruplar arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,057>0,05$). Dolayısıyla Hipotez 1a desteklenmemiştir.

Tablo 14’te katılımcıların yaşlarına göre hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmelerine yönelik çapraz tablo bilgilerine yer verilmektedir.

Tablo 14: Katılımcıların Yaşına Göre Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri

Yaş		Yaptığınız ya da yapmayı düşündüğünüz hile araştırmacılığı ek iş kategorisinde midir?		Toplam
		Evet	Hayır	
30 ve altı	Frekans	0	6	6
	Yüzde (%)	0,0	100	100
31-40 arası	Frekans	14	56	70
	Yüzde (%)	20	80	100
41-50 arası	Frekans	8	6	14
	Yüzde (%)	57,1	42,9	100
51-60 arası	Frekans	3	4	7
	Yüzde (%)	42,9	57,1	100
p = 0,009*				
* $p<0,05$ düzeyinde anlamlı olan değer				

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmesinin yaş açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 1b: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların yaşı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Tablo 14’e bakıldığında 30 ve altı yaş grubundaki katılımcıların %100’ “Hayır” cevabını vermiştir. 31-40 yaş arası katılımcıların %20’si “Evet”, %80’i “Hayır” cevabını vermiştir. 41-50 yaş arası katılımcıların %57,1’i “Evet”, %42,9’u “Hayır” cevabını vermiştir. 51-60 yaş arası katılımcıların %42,9’u “Evet”, %57,1’i “Hayır” cevabını vermiştir. Bakıldığında daha geç yeaştaki katılımcılar hile araştırmacılığını

ek iş olarak değerlendirmezken daha ileri yaştaki katılımcıların bu konuda bir fikir birliği olmadığı görülmektedir. Ki kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,05'ten küçük çıktığı için gruplar arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=0,009<0,05$). Dolayısıyla Hipotez 1b desteklenmiştir. Genç yaştaki kişiler yeniliklere daha açık olduğu ve daha kolay uyum sağladığı için yeni bir uzmanlık alanı olan hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmemektedirler. İleri yaştaki kişilerin meydana gelen yeniliklere hızlı bir şekilde uyum sağlayamamaları nedeniyle hile araştırmacılığının ek iş mi yoksa esas iş mi olduğu konusunda genç yaştaki kişilere göre daha kararsız olduğu söylenebilir. Hile araştırmacılığını uzun yıllar alıştıkları esas uzmanlık alanları gibi değerlendirmeleri daha zor olmaktadır.

Tablo 15'te katılımcıların esas uzmanlık alanlarına göre hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmelerine yönelik çapraz tablo bilgilerine yer verilmektedir.

Tablo 15: Katılımcıların Esas Uzmanlık Alanına Göre Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri

Esas Uzmanlık Alanı		Yaptığımız ya da yapmayı düşündüğünüz hile araştırmacılığı ek iş kategorisinde midir?		Toplam
		Evet	Hayır	
İç Denetçi	Frekans	12	30	42
	Yüzde (%)	28,6	71,4	100
Banka Denetçisi	Frekans	4	15	19
	Yüzde (%)	21,1	78,9	100
Hile Araştırmacısı	Frekans	1	18	19
	Yüzde (%)	5,3	94,7	100
Diğer	Frekans	8	9	17
	Yüzde (%)	47,1	52,9	100
p = 0,031*				
* $p<0,05$ düzeyinde anlamlı olan değer				

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmesinin esas uzmanlık alanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 1c: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların esas uzmanlık alanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Tablo 15'e bakıldığında iç denetçi olan katılımcıların %28,6'sı “Evet”, %71,4'ü “Hayır” cevabını vermiştir. Banka denetçisi olan katılımcıların %21,1'i “Evet”, %78,9'u “Hayır” cevabını vermiştir. Hile araştırmacısı olan katılımcıların %5,3'ü “Evet”, %94,7'si “Hayır” cevabını vermiştir. Esas uzmanlık alanı diğer başlığı altında toplanan katılımcıların ise %47,1'i “Evet”, %52,9'u “Hayır” cevabını vermiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere iç denetçi ve banka denetçilerinin çoğunluğu hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmemektedir. Hile araştırmacılarının ise tamamına yakını ek iş olarak değerlendirmemektedir. Diğer kısımdaki

arttıkça bu fikir birliği devam etmemektedir. Mesleki deneyimi fazla olan katılımcıların hile araştırmacılığının ek iş olup olmadığına yönelik görüşlerinde ortak bir fikir birliği olmadığı görülmektedir. Ki-kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,05'ten küçük çıktığı için gruplar arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=0,034<0,05$). Dolayısıyla Hipotez 1d desteklenmiştir. Meslek hayatlarının başlangıcındaki kişiler gelişen ve değişen dünyadaki iş trendlerine karşı daha duyarlı olmakta ve kendilerini ifade edebilecekleri yeni iş alanlarına daha fazla yönelmektedirler. Dolayısıyla hile araştırmacılığı yeni bir uzmanlık alanı olduğu için meslek hayatının başlarındaki kişiler tarafından daha çok esas iş olarak değerlendirilmektedir. Mesleki deneyimi fazla olan kişiler ise artık bir işte uzmanlaştıkları ve bu işi yıllardır icra ettikleri için hile araştırmacılığının esas iş olarak değerlendirilmesinde mesleki deneyimi az olan kişilere göre daha kararsız oldukları söylenebilir.

Tablo 17'de katılımcıların eğitim düzeyine göre hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmelerine yönelik çapraz tablo bilgilerine yer verilmektedir.

Tablo 17: Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri

Eğitim Düzeyi		Yaptığınız ya da yapmayı düşündüğünüz hile araştırmacılığı ek iş kategorisinde midir?		Toplam
		Evet	Hayır	
Lisans	Frekans	10	39	49
	Yüzde (%)	20,4	79,6	100
Yüksek Lisans	Frekans	13	32	45
	Yüzde (%)	28,9	71,1	100
Doktora	Frekans	2	1	3
	Yüzde (%)	66,7	33,3	100
$p = 0,150$				
* $p<0,05$ düzeyinde anlamlı olan değer				

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmesinin eğitim düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 1e: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların eğitim düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Tablo 17'ye bakıldığında lisans mezunu katılımcıların %20,4'ü “Evet”, %79,6'sı “Hayır” cevabını vermiştir. Yüksek lisans mezunu katılımcıların %28,9'u “Evet”, %71,1'i “Hayır” cevabını vermiştir. Doktora mezunu katılımcıların %66,7'si “Evet”, %33,3'ü “Hayır” cevabını vermiştir. Ki kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,05'ten büyük çıktığı için gruplar arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,150>0,05$). Dolayısıyla Hipotez 1e desteklenmemiştir.

Tablo 18’de katılımcıların hile araştırmacılığını icra etmesine göre hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmelerine yönelik çapraz tablo bilgilerine yer verilmektedir.

Tablo 18: Katılımcıların Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine Göre Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine İlişkin Görüşleri

Hile Araştırmacılığının İcrası		Yaptığınız ya da yapmayı düşündüğünüz hile araştırmacılığı ek iş kategorisinde midir?		Toplam
		Evet	Hayır	
Evet	Frekans	10	50	60
	Yüzde (%)	16,7	83,3	100
Hayır	Frekans	15	22	37
	Yüzde (%)	40,5	59,5	100
p = 0,009*				
* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer				

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmesinin hile araştırmacılığını fiilen icra etmesi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 1f: Sertifikalı hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilmesine ilişkin katılımcıların hile araştırmacılığını fiilen icra etmesi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Tablo 18’e bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların %16,7’si “Evet”, %83,3’ü “Hayır” cevabını vermiştir. Hile araştırmacılığını fiilen icra etmeyen katılımcıların ise %40,5’i “Evet”, %59,5’i “Hayır” cevabını vermiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların büyük bir çoğunluğu hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmemektedir. Fiilen bu işi icra etmeleri görüşlerini destekler niteliktedir. Evet cevabını veren %16,7’lik kısmın hile araştırmacılığını ek iş olarak icra ettikleri söylenebilir. Hile araştırmacılığını fiilen icra etmeyen katılımcıların ise hile araştırmacılığının ek iş olup olmadığı konusunda ortak bir fikir birliğinin olmadığı grlmektedir. Ki-kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçük çıktığı için gruplar arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır (p=0,009<0,05). Dolayısıyla Hipotez 1f desteklenmiştir. Hile araştırmacılığını fiilen icra eden kişilerin işe yönelik daha fazla bilgiye ve tecrübeye sahip olduğu düşünüldüğünde bu işi icra etmeyenlere göre daha yüksek oranda esas iş olarak grdüğu sonucuna varılabilir.

3.5.4. Katılımcıların Hile Araştırmacılığının Geleceğine Yönelik Görüşlerine İlişkin Bilgiler

Tablo 19’da katılımcıların hile araştırmacılığının geleceğiyle ilgili maddelere verdikleri yanıtlara ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 19: Katılımcıların Hile Araştırmacılığının Geleceğine Yönelik Görüşleri

Hile Araştırmacılığının Geleceğine Yönelik Maddeler	Ortalama	Sıra
Meslek örgütleri ve özel kuruluşlar tarafından eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum.	4,40	1
Hile araştırmacılığının kanunlarla desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum.	4,30	2
Verilen eğitim programlarının artması gerektiğini düşünüyorum.	4,29	3
Hile araştırmacılığı alanında uzman olan kişi sayısının artacağını düşünüyorum.	4,05	4
Lisansüstü düzeyde eğitim müfredatına girmesi gerektiğini düşünüyorum.	4,00	5
Hile araştırmacılığının bağımsız bir meslek olarak örgütlenmesi gerektiğini düşünüyorum.	3,97	6
Hile araştırmacılığına karşı farkındalığın artacağını düşünüyorum.	3,88	7
Hile araştırmacılığının önemli bir uzmanlık alanı haline geleceğini düşünüyorum.	3,77	8
Hile araştırmacılığının daha saygın bir konuma geleceğini düşünüyorum.	3,70	9
Hile araştırmacılığının alt uzmanlık alanı olarak tanınacağını düşünüyorum.	3,69	10
Hile araştırmacılığı hizmetine olan talebin artacağını düşünüyorum.	3,65	11
Hile araştırmacılığı hizmeti karşılığında alınan ücretin artacağını düşünüyorum.	3,55	12
Hile araştırmacılığının çalışma koşullarının iyileşeceğini düşünüyorum.	3,49	13
Lisans düzeyinde eğitim müfredatına girmesi gerektiğini düşünüyorum.	3,23	14
Hile araştırmacılığının önemli bir kazanç kapısı haline geleceğini düşünüyorum.	3,22	15

Tablo 19, katılımcıların hile araştırmacılığının geleceğine yönelik ifadelerine verdikleri cevapların ortalamalarını göstermektedir. Maddelere verilen cevapların ortalamalarının 4 ve üzerinde olması katılımcıların ifadelerine “olumlu katılım” gösterdiği; 3 – 4 arasında olması katılımcıların söz konusu ifade hakkında “kararsız bir görüşe sahip oldukları” anlamına gelmektedir. Genel olarak tablo incelendiğinde, ortalamaların 3’ün üzerinde olduğu hatta son üç ifade haricinde 4’e yakın seyrettiği dikkat çekmektedir. Bu durum, katılımcıların sadece son üç madde için kararsız oldukları anlamını taşımaktadır.

Tablo 19’a göre, katılımcıların hile araştırmacılığının geleceğiyle ilgili görüşleri içerisinde en yüksek düzeydeki görüşün 4,40 ortalama ile “Meslek örgütleri ve özel kuruluşlar tarafından eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum” görüşü olduğu dikkat çekmektedir. Bu görüşü 4,30 ortalama ile “Hile araştırmacılığının kanunlarla desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum” ve 4,29 ortalama ile “Verilen eğitim programlarının artması gerektiğini düşünüyorum” maddeleri takip etmektedir. Hile

araştırmacılığının geleceğiyle ilgili en çok eğitimle ilgili faaliyetlerin artması gerektiğini düşündükleri ve eğitim vermesi gereken kurumların ise meslek örgütleri ve özel kuruluşlar olduğunu düşündükleri görülmektedir (ort:4,40). Katılımcıların üniversitede eğitim verilmesi durumunda ise lisans düzeyinden (ort:3,23) ziyade daha çok lisansüstü düzeyde (ort:4,00) bir eğitimin verilmesini düşündükleri söylenebilir. Lisans düzeyinde eğitim verilmesi halinde hâlihazırda bir kariyer sahibi olan kişilerin bu eğitimlerden yararlanması hem meslek örgütleri ve özel kuruluşlar tarafından hem de lisansüstü düzeyde eğitim verilmesine göre daha zor olacaktır. Anket katılımcılarının tamamının en az lisans mezunu olduğu düşünüldüğünde gerek kariyerine gerekse kişisel hayatına katkı sağlaması amacıyla bu tür eğitim programlarına kendileri de katılım sağlayabilmek amacıyla bu görüşte oldukları söylenebilir. Eğitimle ilgili diğer görüşlere katılımları en üst sıralardayken lisans düzeyinde eğitimle ilgili görüşe katılımların en alt sıralarda olması bu görüşü destekler niteliktedir. Ülkemizde hile araştırmacılığının bir meslek olarak kendine özgü bir kanunu bulunmamaktadır. Bu işi icra eden ve etmek isteyen kişiler için en önemli sorunlardan birinin bu olduğu söylenebilir. Bakıldığında katılımcıların ülkemizde hile araştırmacılığı için kanuni bir alt yapının oluşturulmasını istedikleri dikkat çekmektedir.

3.5.5. Hile Araştırmacılığının İcrasına İlişkin Bilgiler

Tablo 20’de katılımcıların hile araştırmacılığını fiilen icra etmelerine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 20: Katılımcıların Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım

Hile Araştırmacılığını fiilen icra ediyormusunuz?	Frekans	Yüzde (%)
Evet	60	61,9
Hayır	37	38,1
Toplam	97	100

Tablo 20’ye bakıldığında katılımcıların %61,9’u “Evet” cevabını, %38,1’i ise “Hayır” cevabını vermiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere katılımcıların büyük çoğunluğunun hile araştırmacılığını fiilen icra ettiği görülmektedir.

Tablo 21’de katılımcıların cinsiyetine göre hile araştırmacılığını icra etmesine yönelik çapraz karşılaştırma analiz sonucuna yer verilmektedir.

Tablo 21: Katılımcıların Cinsiyetine Göre Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım

Cinsiyet		Hile Araştırmacılığını fiilen icra ediyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Kadın	Frekans	7	8	15
	Yüzde (%)	46,7	53,3	100
Erkek	Frekans	53	29	82
	Yüzde (%)	64,6	35,4	100
p = 0,188				
* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer				

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığını fiilen icra etmesinin cinsiyet açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 2a: Sertifikalı hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların cinsiyeti açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Tablo 21’e bakıldığında kadın katılımcıların %46,7’si “Evet”, %53,3’ü “Hayır” cevabını vermiştir. Erkek katılımcıların ise %64,6’sı “Evet”, %35,4’ü “Hayır” cevabını vermiştir. Kadınların yarısına yakını hile araştırmacılığını fiilen icra etmekteyken erkeklerin yarısından çoğu hile araştırmacılığını fiilen icra etmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere hile araştırmacılığını icra eden erkek katılımcıların oranı kadın katılımcılara göre daha fazladır. Ki-kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük çıktığı için gruplar arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir (p=0,188>0,05). Dolayısıyla Hipotez 2a desteklenmemiştir.

Tablo 22’de katılımcıların yaşına göre hile araştırmacılığını icra etmesine yönelik çapraz karşılaştırma analiz sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 22: Katılımcıların Yaşına Göre Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım

Yaş		Hile Araştırmacılığını fiilen icra ediyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
30 ve altı	Frekans	5	1	6
	Yüzde (%)	83,3	16,7	100
31-40 arası	Frekans	44	26	70
	Yüzde (%)	62,9	37,1	100
41-50 arası	Frekans	5	9	14
	Yüzde (%)	35,7	64,3	100
51-60 arası	Frekans	6	1	7
	Yüzde (%)	85,7	14,3	100
p = 0,088				
* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer				

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığını fiilen icra etmesinin yaş açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 2b: Sertifikalı hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların yaşı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Tablo 22’ye bakıldığında 30 ve altı yaş grubundakilerin %83,3’ü “Evet”, %16,7’si “Hayır” cevabını vermiştir. 31-40 yaş arasındakilerin %62,9’u “Evet”, %37,1’i “Hayır” cevabını vermiştir. 41-50 yaş arasındakilerin %35,7’si “Evet”, %64,3’ü “Hayır” cevabını vermiştir. 51-60 yaş arasındakilerin %85,7’si “Evet”, %14,3’ü “Hayır” cevabını vermiştir. Bakıldığında hile araştırmacılığını daha yüksek oranda 30 ve altı yaş grubundakiler ile 51-60 yaş arasındakilerin icra ettiği görülmektedir. Ki-kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük çıktığı için gruplar arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir (p=0,088>0,05). Dolayısıyla Hipotez 2b desteklenmemiştir.

Tablo 23’e katılımcıların esas uzmanlık alanına göre hile araştırmacılığını icra etmesine yönelik çapraz karşılaştırma analiz sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 23: Katılımcıların Esas Uzmanlık Alanına Göre Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım

Esas Uzmanlık Alanı		Hile Araştırmacılığını fiilen icra ediyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
İç Denetçi	Frekans	31	11	42
	Yüzde (%)	73,8	26,2	100
Banka Denetçisi	Frekans	12	7	19
	Yüzde (%)	63,2	36,8	100
Hile Araştırmacısı	Frekans	16	3	19
	Yüzde (%)	84,2	15,8	100
Diğer	Frekans	1	16	17
	Yüzde (%)	5,9	94,1	100
p = 0,000*				
* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer				

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığını fiilen icra etmesinin esas uzmanlık alanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 2c: Sertifikalı hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların esas uzmanlık alanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Tablo 23’e bakıldığında iç denetçilerin %73,8’i “Evet”, %26,2’si “Hayır” cevabını vermiştir. Banka denetçilerinin %63,2’si “Evet”, %36,8’i “Hayır” cevabını vermiştir. Hile araştırmacılarının %84,2’si “Evet”, %15,8’i “Hayır” cevabını vermiştir. Diğer kısımdaki katılımcıların %5,9’u “Evet”, %94,1’i “Hayır” cevabını vermiştir. Bakıldığında esas uzmanlık alanı olarak hile araştırmacılığını seçen katılımcıların diğer uzmanlık alanlarına göre daha yüksek oranda hile araştırmacılığını icra etmelerinin olağan olduğu söylenebilir. İç denetçi ve banka denetçilerinin de büyük bir çoğunluğu icra etmekteyken diğer kısımdaki katılımcılardan hile araştırmacılığını icra eden kişi sayısı yok denecek kadar azdır. Ki-kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçük çıktığı için gruplar arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=0,000<0,05$). Dolayısıyla Hipotez 2c desteklenmiştir. Hile araştırmacıları bu işi esas uzmanlık alanı olarak gördükleri için diğer uzmanlık alanlarına göre daha yüksek bir oranda icra etmeleri olağandır. Tablo 15’teki sonuçlarla beraber değerlendirdiğimizde de hile araştırmacılarının bu işi ek iş olarak değerlendirmemeleri ile tutarlı bir sonuçtur. İcra etmeyen katılımcıların neden icra etmediğine yönelik açıklamalara ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

Tablo 24’te katılımcıların esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyimine göre hile araştırmacılığını icra etmesine yönelik çapraz karşılaştırma analiz sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 24: Katılımcıların Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyimine Göre Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım

Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyim		Hile Araştırmacılığını fiilen icra ediyormusunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
5 yıldan az	Frekans	5	1	6
	Yüzde (%)	83,3	16,7	100
6-10 yıl	Frekans	18	12	30
	Yüzde (%)	60,0	40,0	100
11-15 yıl	Frekans	24	14	38
	Yüzde (%)	63,2	36,8	100
16-20 yıl	Frekans	3	5	8
	Yüzde (%)	37,5	62,5	100
21 yıl ve üzeri	Frekans	10	5	15
	Yüzde (%)	66,7	33,3	100
p = 0,532				
* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer				

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığını fiilen icra etmesinin esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyim açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 2d: Sertifikalı hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyimi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Tablo 24’e bakıldığında 5 yıldan az mesleki deneyime sahip katılımcıların %83,3’ü “Evet”, %16,7’si “Hayır” cevabını vermiştir. 6-10 yıl arası mesleki deneyime sahip katılımcıların %60,0’i “Evet”, %40,0’i “Hayır” cevabını vermiştir. 11-15 yıl arası mesleki deneyime sahip katılımcıların %63,2’si “Evet”, %36,8’i “Hayır” cevabını vermiştir. 16-20 yıl arası mesleki deneyime sahip katılımcıların %37,5’i “Evet”, %62,5’i “Hayır” cevabını vermiştir. 21 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip katılımcıların %66,7’si “Evet”, %33,3’ü “Hayır” cevabını vermiştir. Bakıldığında meslek hayatlarının başlarında olan kişilerin yeni bir uzmanlık olan hile araştırmacılığını daha yüksek oranda icra ettiği görülmektedir. Ki-kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük çıktığı için gruplar arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir (p=0,532>0,05). Dolayısıyla Hipotez 2d desteklenmemiştir. İcra etmeyen katılımcıların neden icra etmediğine yönelik açıklamalara ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

Tablo 25’te katılımcıların eğitim düzeyine göre hile araştırmacılığını icra etmesine yönelik çapraz tablo karşılaştırma sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 25: Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Hile Araştırmacılığını İcra Etmesine İlişkin Dağılım

Eğitim Düzeyi		Hile Araştırmacılığını fiilen icra ediyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Lisans	Frekans	34	15	49
	Yüzde (%)	69,4	30,6	100
Yüksek Lisans	Frekans	26	19	45
	Yüzde (%)	57,8	42,2	100
Doktora	Frekans	0	3	3
	Yüzde (%)	0,0	100	100
p = 0,041*				
* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer				

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığını fiilen icra etmesinin eğitim düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 2e: Sertifikalı hile araştırmacılığının icra edilmesine ilişkin katılımcıların eğitim düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Tablo 25’e bakıldığında lisans mezunu katılımcıların %69,4’ü “Evet”, %30,6’sı “Hayır” cevabını vermiştir. Yüksek lisans mezunu katılımcıların %57,8’si “Evet”, %42,2’si “Hayır” cevabını vermiştir. Doktora mezunu katılımcıların ise %100’ü “Hayır” cevabını vermiştir. Bakıldığında en yüksek oranla lisans mezunlarının icra ettiği görülmektedir. Doktora mezunlarının ise tamamı icra etmemektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe icra etmede bir azalma meydana gelmektedir. Bu durum eğitim arttıkça işten beklentilerin arttığı ve bu beklentiler karşılanamadığı zaman işin icra edilmediği şeklinde yorumlanabilir. Ki-kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçük çıktığı için gruplar arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=0,041<0,05$). Dolayısıyla Hipotez 2e desteklenmiştir. Doktora mezunlarının neden icra etmediklerine yönelik açıklamalara ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

Tablo 26’da katılımcıların hile araştırmacılığındaki deneyimlerine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 26: Katılımcıların Hile Araştırmacılığı Deneyiminin Dağılımı

Hile Araştırmacılığı Deneyim	Frekans	Yüzde (%)
5 yıldan az	12	20
6-10 yıl	25	41,7
11-15 yıl	13	21,7
16-20 yıl	7	11,7
21 yıl ve üzeri	3	5

Tablo 26'ya bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların %41,7'lik kısmı 6-10 yıl arasında, %21,7'lik kısmı 11-15 yıl arasında, %20'lik kısmı 5 yıldan az, %11,7'lik kısmı 16-20 yıl arasında ve %5'lik kısmı 21 yıl ve üzeri bir deneyime sahiptir. Hile araştırmacılığı nispeten yeni bir uzmanlık alanı olması dolayısıyla kıdem arttıkça yüzdenin azalması normaldir. Hile araştırmacılığını icra eden katılımcıların çoğunluğu 6-10 yıl arası bir deneyime sahiptir.

3.5.6. Katılımcıların Gerçekleştirdikleri Hile Araştırmalarına İlişkin Bilgiler

Tablo 27'de katılımcıların hile araştırmacılığını fiilen icra ettikleri süre boyunca kaç tane hile araştırması yaptıklarına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 27: Katılımcıların Gerçekleştirdiği Hile Araştırması Sayılarının Dağılımı

Hile Araştırması Sayısı	Frekans	Yüzde (%)
1-5	8	13,3
6-10	4	6,7
11-15	5	8,3
16-20	3	5
21 ve üzeri	40	66,7

Tablo 27'ye bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların %66,7'lik kısmı 21 ve üzeri, %13,3'lük kısmı 1-5 arasında, %8,3'lük kısmı 11-15 arasında, %6,7'lik kısmı 6-10 arasında ve %5'lik kısmı 16-20 arasında hile araştırması gerçekleştirmiştir.

Tablo 28'de katılımcıların hile araştırmacılığında hizmet verdikleri sektörlere ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 28: Katılımcıların Hizmet Verdiği Sektörlere İlişkin Dağılım

Hizmet Verilen Sektör	Frekans	Yüzde (%)
Kamu Sektörü	4	6,3
Özel Sektör	60	93,8

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcı sayısından fazladır. Tablo 28'e bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların %93,8'lik bir oranla Özel Sektördeki, %6,3'lük bir oranla Kamu Sektöründeki kurumlara hizmet verdiği görülmektedir. Buradan yola çıkarak hile araştırmacılığı hizmetine yoğun olarak özel sektörden talep olduğu, kamu sektöründen ise yeterince talep olmadığı söylenebilir. Bu durum sertifikalı hile araştırmacılığı hizmetinin kamu sektörüne nazaran özel sektörde bilinirliğinin daha fazla olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 29'da katılımcıların hile araştırmacılığında hizmet verdikleri sektörlerin ekonomik yapısına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 29: Katılımcıların Hizmet Verdiği Sektörlerin Ekonomik Yapısına İlişkin Dağılım

Hizmet Verilen Sektörün Ekonomik Yapısı	Frekans	Yüzde (%)
Ticaret Sektörü	18	22,2
Üretim Sektörü	13	16
Hizmet Sektörü	50	61,7

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcı sayısından fazladır. Tablo 29'a bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların %61,7'lik bir oranla Hizmet Sektöründeki, %22,2'lik bir oranla Ticaret Sektöründeki ve %16'lık bir oranla Üretim Sektöründeki kurumlara hizmet verdiği görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi hile araştırmacılığı hizmetinin büyük bir çoğunluğu hizmet sektöründeki kurumlara sunulmaktadır. Hizmet sektöründeki kurumların diğer sektörlerdeki kurumlara göre kendilerini sürekli olarak yenilemeleri ve değişiklikleri takip etmeleri gerekmektedir. Bu yeniliklerin beraberinde kurumların karşılaşabileceği yeni riskleri de getirdiği düşünüldüğünde hizmet sektöründeki kurumların hileli eylemlerin var olup olmadığı, varsa tespit edilip önlenmesi amacıyla hile araştırmacılığı hizmeti almaya daha fazla önem verdikleri ve bu hizmetten yararlanma olasılıklarının daha fazla olduğu söylenebilir.

Tablo 30'da katılımcıların hizmet verdiği kurumların sermaye türüne ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 30: Katılımcıların Hizmet Verdiği Kurumun Sermaye Türüne İlişkin Dağılım

Kurumun Sermaye Türü	Frekans	Yüzde (%)
Yerli	27	33,3
Yabancı	28	34,6
Karma	26	32,1

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcı sayısından fazladır. Tablo 30'a bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların %34,6'lık bir oranla Yabancı, %33,3'lük bir oranla Yerli, %32,1'lik bir oranla Karma sermayeye sahip kurumlara hizmet verdiği görülmektedir. Yabancı sermayeli kurumların diğerlerine nazaran daha fazla hizmet almasının nedenleri; kendi ülkelerinden farklı iş yapış biçimlerine sahip kültürel bağlamlarda faaliyet göstermeleri ve sahip oldukları iş normlarının faaliyet gösterdikleri ülkelerde de doğru bir şekilde sürdürüldüğünü kontrol etmek istemeleri şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 31'de katılımcıların hizmet verdiği kurumların faaliyet türüne ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 31: Katılımcıların Hizmet Verdiği Kurumun Faaliyet Türüne İlişkin Dağılım

Kurumun Türü	Frekans	Yüzde (%)
Bankacılık ve Finansal Hizmetler	49	34,8
Üretim	12	8,5
Sigorta	9	6,4
Teknoloji	9	6,4
Telekomünikasyon	9	6,4
Perakende	8	5,7
İnşaat	6	4,3
Eğitim	5	3,5
Sağlık	4	2,8
Nakliye ve Depo Hizmetleri	4	2,8
Emlak	3	2,1
Madencilik	3	2,1
Devlet ve Kamu Yönetimi	3	2,1
Toptan Satış Ticareti	3	2,1
Sanat, Eğlence ve Rekreasyon	3	2,1
Petrol ve Gaz	2	1,4
Basın Yayın	2	1,4
Gaz, Su, Elektrik	2	1,4
Dini, Yardım ve Sosyal Hizmetler	2	1,4
Diğer	2	1,4
Tarım, Ormanlık, Balıkçılık, Avcılık	1	0,7

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcı sayısından fazladır. Tablo 31’de hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların en çok hizmet verdiği 5 kurum türüne bakıldığında %34,8’lik bir oranla Bankacılık ve Finansal Hizmetler, %8,5’lik bir oranla Üretim, %6,4’lük bir oranla Sigorta, Teknoloji ve Telekomünikasyon olduğu görölmektedir. Bakıldığında bu kurumların iş yapış biçimleri dünyada meydana gelen teknolojik gelişmelerden büyük oranda etkilenmektedir. Dolayısıyla bu faaliyetleri yerine getiren kurumlar gelişmelere ayak uydurabilmek ve varlıklarını devam ettirebilmek için sürekli bir şekilde değişim göstermektedir. Değişimler beraberinde farklı suç yapış biçimlerini de getirdiği için bu kurumların hile araştırmacılığı hizmetine daha fazla talep gösterdiği söylenebilir.

Tablo 32’de katılımcıların gerçekleştirdikleri araştırmalarda herhangi bir hileyle karşılaşıp karşılaşmadığına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 32: Katılımcıların Hileyle Karşılaşma Dağılımları

Yürüttüğünüz araştırmalarda herhangi bir hileyle karşılaştınız mı?	Frekans	Yüzde (%)
Evet	57	95
Hayır	3	5

Tablo 32’ye bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların %95’lik kısmının yürüttüğu araştırmalarda bir hileyle karşılaştığı, %5’lik kısmının herhangi bir hileyle karşılaşmadığı görölmektedir.

Tablo 33’te katılımcıların gerçekleştirdikleri araştırmalarda karşılaştıkları hile türlerine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 33: Katılımcıların Karşılaştığı Hile Türlerinin Dağılımı

Hile Türleri	Frekans	Yüzde (%)
Nakit Mevcudunun Çalınması	43	14
Nakit Hırsızlığı	40	13
Aşırma	36	11,7
Gider Ödeme Hilesi	36	11,7
Fatura Hilesi	34	11,1
Nakdi Olmayan (Stok ve Diğer Varlık Hilesi)	25	8,1
Çek Hileleri	23	7,5
Bordro Hilesi	11	3,6
Yazar Kasa Hilesi	10	3,3
Yolsuzluk	30	9,8
Finansal Tablo Hilesi	19	6,2

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcı sayısından fazladır. Tablo 33'e bakıldığında ACFE hile sınıflandırmasında varlıkların kötüye kullanılması başlığı altında bulunan hile türlerinden en çok karşılaşılan beş hile türünün %14'lük bir oranla Nakit Mevcudunun Çalınması, %13'lük bir oranla Nakit Hırsızlığı, %11,7'lik bir oranla Aşırma ile Gider Ödeme Hilesi ve %11,1'lik bir oranla Fatura Hilesi olduğu görölmektedir. ACFE hile sınıflandırmasındaki diğer hile türleri olan yolsuzluk (%9,8) ve finansal tablo hilesi (%6,2) ile katılımcıların daha az oranda karşılaştığı görölmektedir.

Tablo 34'te katılımcıların gerçekeştirdikleri araştırmalarda hilelerin kim tarafından yapıldığına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 34: Hilelerin Kim Tarafından Yapıldığının Dağılımı

Hileyi Gerçekeştiren Kişiler	Frekans	Yüzde (%)
Çalışanlar	54	36,2
şef ve Amirler	41	27,5
Müdürler	42	28,2
Yönetim Kurulu	6	4
Ortaklar	6	4

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcı sayısından fazladır. Tablo 34'e bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların gerçekeştirdikleri hile araştırmalarında %36,2'lik bir oranla çalışanlar, %28,2'lik bir oranla müdürler, %27,5'lik bir oranla şef ve amirler ve %4'lük bir oranla yönetim kurulu ile ortaklar tarafından hilelerin yapıldığı görölmektedir. Bakıldığında kurumun faaliyetlerinin gerçekeştirilmesinde fiilen çalışan kişilerin daha çok hile yaptığı görölmektedir. Bunun nedeni ise bu kişiler kurumda hangi alanlarda kontrol eksiklikleri olduğuna ve bu eksikliklerden yararlanıp nasıl hile yapılacağına daha hakim olmaktadır. Belirli bir ücret karşılığında çalışan kişiler oldukları için var olan bu hile yapma fırsatlarını çeşitli teşvik veya baskı unsurları nedeniyle kullanmaya daha meyilli oldukları söylenebilir.

Tablo 35'te katılımcıların gerçekeştirdikleri araştırmalarda karşılaştıkları hileleri gerçekeştiren kişilerin kurumdaki çalışma süresine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 35: Hileleri Gerçekleştirenlerin Kurumda Çalışma Süresinin Dağılımı

Hileyi Gerçekleştirenlerin Kurumdaki Çalışma Süreleri	Frekans	Yüzde (%)
1 yıldan az	0	0
1-5 yıl	19	33,3
6-10 yıl	26	45,6
11-15 yıl	8	14
16-20 yıl	3	5,3
21 yıl ve üzeri	1	1,8

Tablo 35'e bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların gerçekleştirdiği hile araştırmalarında hileleri gerçekleştiren kişilerin kurumda çalışma sürelerinin yaklaşık olarak %45,6'lık bir oranla 6-10 yıl arasında, %33,3'lük bir oranla 1-5 yıl arasında, %14'lük bir oranla 11-15 yıl arasında, %5,3'lük bir oranla 16-20 yıl arasında ve %1,8'lik bir oranla 21 yıl ve üzeri olduğu görülmektedir. Bakıldığında kurumdaki çalışma süresinin ilk 10 yılında olan kişilerin daha fazla hileli eylemde bulunduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise kurumdaki çalışma süresi az olan kişilerin kendilerini kuruma ait hissetmemeleri ve kurumun bir parçası olarak görmemeleri dolayısıyla işletmeye karşı maddi zarar verici eylemlerde bulunmaya daha meyilli olmaları olarak söylenebilir. Kurumdaki çalışma süresi arttıkça kişiler kuruma karşı bir bağlılık hissetmekte ve aidiyet duygusu artmaktadır. Bu durum kuruma zarar verici eylemde bulunmaya daha az meyilli olmalarını sağlamaktadır.

Tablo 36'ya katılımcıların hizmet verdiği kurumlarda hilelerin hangi departmanlarda gerçekleştiğine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 36: Hilelerin Gerçekleştiği Departmanların Dağılımı

Departmanlar	Frekans	Yüzde (%)
Satış ve Pazarlama Departmanı	41	22,7
Satın Alma Departmanı	30	16,6
Muhasebe Departmanı	29	16
Finansman Departmanı	20	11
Müşteri Hizmetleri Departmanı	17	9,4
İdari Destek Departmanı	17	9,4
İnsan Kaynakları Departmanı	11	6,1
Üretim Departmanı	9	5
Diğer	7	3,9
Araştırma ve Geliştirme Departmanı	0	0

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcı sayısından fazladır. Tablo 36'ya bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların gerçekleştirdiği hile araştırmalarında hilelerin en çok gerçekleştirildiği  departmanın %22,7'lik bir oranla Satış ve Pazarlama Departmanı, %16,6'lık bir oranla Satın Alma Departmanı ve %16'lık bir oranla Muhasebe Departmanı olduğu grlmektedir. En az gerçekleştiği departmana bakıldığında ise Araştırma ve Geliştirme Departmanı olduğu grlmektedir. Hilenin en çok gerçekleştiği departmanlara bakıldığında bu departmanların, kurumda maddi sonuçları olan işlemlerin gerçekleşmesine daha çok etki eden departmanlar olduğu söylenebilir. İşletmenin faaliyet konusuyla ilgili mal veya hizmet alım satımının gerçekleştiği ve bunların paraya çevrildiği departmanlar ile bu parasal işlemlerin kaydının yapıldığı departmanlar olması nedeniyle hilelerin daha çok bu departmanlarda gerçekleştiği söylenebilir.

Tablo 37'de katılımcıların gerçekleştirdiği araştırmalarda karşılaştıkları hilelerin kaynağına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 37: Hile Kaynaklarının Dağılımı

Hilelerin Kaynağı	Frekans	Yüzde (%)
Tahsilat ve deme İşlemleri	41	21,9
Satış İşlemleri	35	18,7
Satın Alma İşlemleri	31	16,6
Stoklar	19	10,2
Maddi Duran Varlıkların Kullanımı	19	10,2
Finansal Tablolar	16	8,6
Çalışma Süreleri	13	7
Hammadde Tüketimi	5	2,7
Diğer	5	2,7
Enerji Tüketimi	3	1,6

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcı sayısından fazladır. Tablo 37'ye bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra eden katılımcıların gerçekleştirdiği hile araştırmalarında karşılaştıkları hile kaynaklarından en çok tercih edilen nn %21,9'luk oranla Tahsilat ve deme İşlemleri, %18,7'lik oranla Satış İşlemleri, %16,6'lık oranla Satın Alma İşlemleri olduğu grlmektedir. Açıklamalardan da görüldüğü üzere en çok karşılaşılan hile kaynakları ile hilelerin en çok gerçekleştiği departmanlar birbiriyle tutarlıdır. Bu hile kaynaklarının da ortak özelliği kurumda maddi sonuçları olan işlemlerin gerçekleşmesinden kaynaklanmalarındır.

3.5.7. Katılımcıların Hile Araştırmacılığındaki İş Memnuniyetlerine İlişkin Faktör Analizi

Anket formunun altıncı bölümünde yer alan maddelere faktör analizi uygulanması aşamasında iki kez faktör analizi gerçekleştirilmiştir. İlk analizde birden fazla faktörde yer alan maddeler binişik maddeler olarak değerlendirildiği için bu özellikteki maddeler analizden çıkarılmıştır (Karagöz, 2016: 885). Bu kapsamda analizden “Hile araştırmacılığının sağladığı itibar ve saygınlıktan memnunum”, “Hile araştırmacılığının sağladığı çalışma koşullarından memnunum”, “Hile araştırmacılığı, gelecek garantisi sağladığı için memnunum” ve “Hile araştırmacılığının sağladığı sosyal statüden memnunum” maddeleri çıkarılmıştır. Veri seti analize uygun hale getirildikten sonra geriye kalan 16 maddeyle ikinci kez faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Faktör analizini gerçekleştirmek için veri setinin uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Testi ve Bartlett Testi yapılmıştır. Tablo 38’de KMO ve Bartlett Testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 38: KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

KMO		0,851
Bartlett Testi	Ki Kare	775,596
	sd	120
	P	,000

Faktör analizinde değişkenlerin arasında yüksek korelasyon ilişkisi olması istenmektedir. Değişkenler arasındaki korelasyon azalırsa faktör analizinin sonuçlarına olan güven de azalmaktadır (Karagöz, 2016: 884). Tabloya bakıldığında Bartlett Testinin anlamlılık düzeyi (p) 0,05’ten küçük olduğu için değişkenler arasında yüksek korelasyon mevcuttur. KMO Test sonucunun 0,50’den büyük olması gerekmektedir. KMO katsayısı 0,851’dir ve iyi düzeydedir. Dolayısıyla veri seti faktör analizi için uygundur.

Maddelerin faktör analizi için uygun olduğu belirlendikten sonra faktörlerin sayısı tespit edilmektedir. Özdeğer istatistiği 1’den büyük olan faktörler anlamlı olarak kabul edilmektedir. Tablo 39’da gösterildiği gibi özdeğer istatistiği 1’den büyük olan 4 faktör bulunmaktadır. 4 faktör toplam varyansın %77’sini açıklamaktadır. 1. Faktör %24,434’ünü, 2. Faktör %21,077’sini, 3. Faktör %16,913’ünü ve 4. Faktör %14,706’sını açıklamaktadır.

Tablo 39: Özdeğer İstatistiği Tablosu

Faktör Sayısı	Başlangıç Özdeğeri			Dönüştürülmüş Faktör Analizi Çözümü		
	Toplam	% Açıklanan Varyans Değeri	% Toplam Varyans Değeri	Toplam	% Açıklanan Varyansın Değeri	% Toplam Varyans Değeri
1	8,333	52,080	52,080	3,909	24,434	24,434
2	1,667	10,419	62,499	3,372	21,077	45,511
3	1,293	8,082	70,581	2,706	16,913	62,424
4	1,048	6,548	77,129	2,353	14,706	77,129

Faktör sayısını belirledikten sonra hangi maddelerin hangi faktör altında toplandığı belirlenmekte ve faktörler isimlendirilmektedir. Maddelerin hangi faktör altında toplandığına ilişkin bilgiler Tablo 40'ta verilmektedir.

Tablo 40: Dönüştürülmüş Faktör Matrisi Tablosu

Değişkenler	Faktörler			
	1	2	3	4
Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun kurumsal yapısından memnunum.	0,834			
Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun çalışma ortamından memnunum.	0,820			
Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun tutum ve davranışlarından memnunum.	0,802			
Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun ekonomik büyüklüğünden memnunum.	0,782			
Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun hukuki yapısından memnunum	0,756			
Verdiğim hile araştırmacılığı hizmetiyle başkaları için bir şeyler yapabildiğimi hissettiğim için memnunum.		0,865		
Verdiğim hile araştırmacılığı hizmeti karşılığında duyduğum başarı hissinden memnunum.		0,863		
Hile araştırmacılığının yeteneklerimi kullanabilme imkânı vermesinden memnunum.		0,685		
Hile araştırmacılığının sağladığı kazanç düzeyinden memnunum.		0,619		
Verdiğim hile araştırmacılığı hizmeti karşılığında elde ettiğim takdir edilme duygusundan memnunum.		0,588		
Toplumun kültür yapısından memnunum.			0,817	
Hile araştırmacılığındaki mesleki rekabetten memnunum.			0,741	
Hile araştırmacılığına gösterilen ilgiden memnunum.			0,657	
Hile araştırmacılığıyla ilgili eğitim olanaklarından memnunum.			0,556	
Hile araştırmacılığının sağladığı bağımsız çalışma imkanından memnunum.				0,842
Hile araştırmacılığının kendi yöntemlerimi kullanma imkânı vermesinden memnunum.				0,800

Maddelerin hangi faktörlerin altında toplandığını belirledikten sonra faktörlerin isimlendirilmesine geçilmektedir. Belirlenen isimler 1. Faktör için kurumsal faktör, 2. Faktör için kişisel haz faktörü, 3. Faktör için çevresel faktör ve 4. Faktör için iş ortamı faktörü şeklindedir.

Kurumsal Faktör: Bu faktör, hile araştırmacılığı hizmeti sunulan kurumun sahip olduğu kurumsal, ekonomik ve hukuki yapı, sunduğu çalışma ortamı ve sergilediği tutum ve davranışları kapsamaktadır.

Kişisel Haz Faktörü: Bu faktör, işi uygulayan kişinin kendinden kaynaklanan bir şeyler yapabildiğini hissetme, başarı hissi, yeteneklerini kullanabilme, bir kazanç sağlayabilme ve takdir edilme duygusunu kapsamaktadır.

Çevresel Faktör: Bu faktör, kişinin kendinden ve hizmet sunduğu kurumdan kaynaklanmayan hizmeti sundukları toplumdaki kültür yapısı, eğitim olanakları, mesleki rekabet ve işe gösterilen ilgiyi kapsamaktadır.

İş Ortamı Faktörü: Bu faktör, işin uygulayıcılarına bağımsız çalışma ve kendi yöntemlerini kullanabilme imkânı sunduğu bir ortamı kapsamaktadır.

Güvenilirlik bir ölçeğin ölçmek istediği şeyi ne ölçüde doğru ölçtüğünü, ölçeğin üretkenliğini ve sürekliliğini gösterir. Diğer bir ifadeyle bağımsız ölçümlerde benzer kararlı sonuçların alınmasıdır (Çakmur, 2012: 340). Araştırmanın güvenilirliğini ölçmek amacıyla içsel tutarlık analizi gerçekleştirilmiş ve içsel tutarlılığın ölçülmesinde en yaygın olan Cronbach Alfa katsayısı kullanılmıştır. Belirlenen faktörlerin güvenilirliğine ilişkin bilgiler Tablo 41’de verilmiştir.

Tablo 41: Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Faktörler	Cronbach’s Alfa	N
Kurumsal Faktör	0,923	5
Kişisel Haz Faktörü	0,875	5
Çevresel Faktör	0,824	4
İş Ortamı Faktörü	0,868	2

Alfa katsayısı 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Alfa değeri 0,80 ve üzeri olduğu durumda ölçek yüksek derecede güvenilir olarak yorum yapılmaktadır. Tablo 41’de de görüleceği üzere hesaplanan alfa değerleri 0,80’in üzerindedir ve yüksek derecede güvenilirdir.

Tablo 42’de faktör analizi yardımıyla gruplandırılan maddelere ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilmektedir.

Tablo 42: Faktör Analiziyle Gruplandırılan Maddelerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Faktör İsmi	Maddeler	Ortalama	Standart Sapma
Kurumsal Faktör	Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun kurumsal yapısından memnunum.	4,15	0,899
	Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun çalışma ortamından memnunum.	4,22	0,804
	Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun tutum ve davranışlarından memnunum.	4,15	0,777
	Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun ekonomik büyüklüğünden memnunum.	4,28	0,804
	Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun hukuki yapısından memnunum	4,27	0,841
	Faktör Ortalaması		4,214
Kişisel Haz Faktörü	Verdiğim hile araştırmacılığı hizmetiyle başkaları için bir Şeyler yapabildiğimi hissettiğim için memnunum.	4,33	0,816
	Verdiğim hile araştırmacılığı hizmeti karşılığında duyduğum başarı hissinden memnunum.	4,28	0,825
	Hile araştırmacılığının yeteneklerimi kullanabilme imkânı vermesinden memnunum.	4,28	0,783
	Hile araştırmacılığının sağladığı kazanç düzeyinden memnunum.	3,45	1,111
	Verdiğim hile araştırmacılığı hizmeti karşılığında elde ettiğim takdir edilme duygusundan memnunum.	3,77	1,079
	Faktör Ortalaması		4,022
Çevresel Faktör	Toplumun kültür yapısından memnunum.	2,82	1,112
	Hile araştırmacılığındaki mesleki rekabetten memnunum.	3,50	1,000
	Hile araştırmacılığına gösterilen ilgiden memnunum.	3,50	1,000
	Hile araştırmacılığıyla ilgili eğitim olanaklarından memnunum.	3,50	1,142
	Faktör Ortalaması		3,33
İş Ortamı Faktörü	Hile araştırmacılığının sağladığı bağımsız çalışma imkanından memnunum.	3,80	1,054
	Hile araştırmacılığının kendi yöntemlerimi kullanma imkânı vermesinden memnunum.	4,02	0,892
	Faktör Ortalaması		3,91
Genel Ortalama		3,895	

İş memnuniyet düzeyini belirlemek amacıyla beşli likert tipi ölçek kullanılmıştır. Beş seçenek dört fark aralığına sahiptir. Bu nedenle $4/5=0,80$ ’lik bir fark aralığı hesaplanmıştır. Buna göre ortalama 1,00-1,80 arasında olduğunda çok düşük iş memnuniyeti, 1,81-2,60 arasında olduğunda düşük iş memnuniyeti, 2,61-3,40 arasında olduğunda kararsız, 3,41-4,20 arasında olduğunda yüksek

iş memnuniyeti, 4,21-5,00 arasında olduğunda çok yüksek iş memnuniyeti şeklinde değerlendirilmektedir.

Tablo 42'ye göre en yüksek ortalama değere sahip olan faktör 4,214 ortalama ile kurumsal faktördür. Hizmet sunan kişilerin memnuniyetleri bu hizmeti sundukları kuruma ilişkin özelliklerden etkilenmektedir. Bakıldığında kurumsal faktör altında en yüksek ortalama değere sahip olan maddenin 4,28'lik bir ortalama değerle "Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun ekonomik büyüklüğünden memnunum" olduğu görülmektedir. Faktör altında yer alan diğer maddelerin ortalama değerlerine bakıldığında ise "Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun hukuki yapısından memnunum" maddesinin 4,27 ortalama, "Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun çalışma ortamından memnunum" maddesinin 4,22 ortalama, "Hile araştırmacılığı hizmeti sunduğum kurumun kurumsal yapısından memnunum" ve "Hile araştırmacılığı hizmeti sunduğum kurumun tutum ve davranışlarından memnunum" maddelerinin 4,15 ortalama sahip olduğu görülmektedir. Kurumsal faktörün ortalama değerine bakıldığında katılımcıların çok yüksek derecede iş memnuniyetine sahip oldukları görülmektedir.

İkinci en yüksek ortalama değere sahip faktör 4,022 ortalama ile kişisel haz faktörüdür. Kişilerin sundukları hizmetler karşılığında elde ettikleri kişisel haz işlerinden memnuniyetini etkilemektedir. Kişisel haz faktörü altında en yüksek ortalama değere sahip olan maddenin 4,33'lük bir ortalama değerle "Verdiğim hile araştırmacılığı hizmetiyle başkaları için bir şeyler yapabildiğimi hissettiğim için memnunum" olduğu görülmektedir. Faktör altında yer alan diğer maddelerin ortalama değerlerine bakıldığında ise "Verdiğim hile araştırmacılığı hizmeti karşılığında duyduğum başarı hissinden memnunum" ile "Hile araştırmacılığının yeteneklerimi kullanabilme imkanı vermesinden memnunum" maddelerinin 4,28 ortalama, "Verdiğim hile araştırmacılığı hizmeti karşılığında elde ettiğim takdir edilme duygusundan memnunum" maddesinin 3,77 ortalama ve "Hile araştırmacılığının sağladığı kazanç düzeyinden memnunum" maddesinin 3,45 ortalama sahip olduğu görülmektedir. Kişisel haz faktörünün ortalama değerine bakıldığında katılımcıların yüksek derecede iş memnuniyetine sahip oldukları görülmektedir.

Üçüncü en yüksek ortalama değere sahip faktör 3,91 ortalama ile iş ortamı faktörüdür. Kişilerin işlerinden memnuniyetlerini işin kendine özgü özellikleri de etkilemektedir. İş ortamı faktörü altında en yüksek ortalama değere sahip olan maddenin 4,02'lik bir ortalama değerle "Hile araştırmacılığının kendi yöntemlerimi kullanma imkânı vermesinden memnunum" olduğu görülmektedir. Faktör altındaki bir diğer madde olan "Hile araştırmacılığının sağladığı bağımsız çalışma imkanından memnunum" ise 3,80'lik bir ortalama değere sahiptir. İş ortamı faktörünün ortalama değerine bakıldığında katılımcıların yüksek derecede iş memnuniyetine sahip oldukları görülmektedir.

Son sırada yer alan faktör ise 3,33'lük ortalama ile çevresel faktördür. Kişilerin işlerinden memnuniyetlerini o işi nasıl bir çevrede ve hangi koşullarda gerçekleştirdikleri de etkilemektedir.

Faktör altında yer alan maddelerin ortalama değerine bakıldığında ise “Hile araştırmacılığındaki mesleki rekabetten memnunum”, “Hile araştırmacılığında gösterilen ilgiden memnunum” ile “Hile araştırmacılığında ilgili eğitim olanaklarından memnunum” maddelerinin 3,50’lik bir ortalamaya ve “Toplumun kültür yapısından memnunum” maddesinin 2,82’lik bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Çevresel faktörün ortalama değerine bakıldığında katılımcıların çevresel faktörden memnuniyetleri konusunda kararsız oldukları görülmektedir.

Tablo 42’de yer alan verilere genel olarak bakıldığında katılımcıların memnuniyetlerini ölçmeyi amaçlayan faktör gruplarından kurumsal faktörden çok yüksek derecede memnun oldukları, kişisel haz faktörü ile iş ortamı faktöründen yüksek derecede memnun oldukları ve çevresel faktör açısından kararsız oldukları görülmektedir. İş memnuniyetlerinin genel ortalamalarına bakıldığında ise 3,895 olarak hesaplanmıştır. Bu da katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığında iş memnuniyetlerinin yüksek derecede olduğunu göstermektedir.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov Testi gerçekleştirilmiş ve sonuçları Tablo 43’te verilmiştir. Bu testte anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük olduğu takdirde verilerin normal dağılım gösterdiği söylenmektedir. Tabloya bakıldığında anlamlılık düzeyi tüm değişkenler için 0,000 çıkmıştır ve 0,05’ten küçük çıktığı için veriler normal dağılım göstermemektedir. Dolayısıyla analizlerde parametrik olmayan testlerin kullanılması gerekmektedir.

Tablo 43: Verilerin Normal Dağılım Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov		
	Test İstatistiği	df	Anlamlılık Düzeyi
Cinsiyetiniz	0,510	97	0,000
Yaşınız	0,416	97	0,000
En son mezun olduğunuz eğitim düzeyiniz	0,331	97	0,000
Esas uzmanlık alanınız	0,266	97	0,000
Esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyiminiz	0,248	97	0,000
Yaptığınız ya da yapmayı düşündüğünüz hile araştırmacılığı ek iş kategorisinde midir?	0,463	97	0,000
Hile araştırmacılığında deneyiminiz	0,260	60	0,000

3.5.8. Faktörlerin Hile Araştırmacılarının Özellikleri Açısından Farklılık Analizi

Anket formunun altıncı bölümünde hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini ölçmeyi amaçlayan 20 maddeye faktör analizi uygulanarak bu maddeler dört faktör altında toplanmıştır. Faktör analizi sonucunda elde ettiğimiz bu dört faktör ile hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerinin hile araştırmacılarının özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla

farklılık analizi yapılmıştır. Farklılıkları tespit edebilmek amacıyla değişkenlerimiz normal bir dağılım göstermediği için parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis Testi kullanılmıştır.

Mann-Whitney U Testi, parametrik olmayan bir testtir. Testin kullanılabilmesi için verilerin ordinal ölçekte olması yeterlidir. Bağımsız iki grubun medyanlarının karşılaştırılmasıyla gerçekleştirilir. Bu test bağımsız iki örneğin aynı ana kütlede alınıp alınmadığını test eder (Karagöz, 2016: 557). Gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirlemek için anlamlılık düzeyine (p) bakılmaktadır. Eğer anlamlılık düzeyi 0,05'ten küçükse farkın bulunduğu, 0,05'ten büyükse farkın bulunmadığı ifade edilmektedir.

Kruskal – Wallis Testi, tek yönlü varyans analizinin parametrik olmayan iyi bir alternatifidir. İki den fazla bağımsız örneğin aynı ana kütlede alınıp alınmadığını test etmektedir (Karagöz, 2016: 597). Bu testte değerler sıralı hale getirildikten sonra her grup için belirlenen sıralı ortalamalar karşılaştırılmaktadır. Gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını belirlemek için anlamlılık düzeyine (p) bakılmaktadır. Eğer anlamlılık düzeyi 0,05'ten küçükse farkın bulunduğu, 0,05'ten büyükse farkın bulunmadığı ifade edilmektedir.

Tablo 44'te katılımcıların cinsiyetine göre iş memnuniyetlerinde bir farklılık olup olmadığını gösteren analiz sonuçları verilmektedir.

Tablo 44: Faktörlerin Cinsiyete Göre Farklılık Analizi Sonuçları

Faktör	Cinsiyet	N	Sıralı Ortalama	Z	Anlamlılık Düzeyi – p
Kurumsal Faktör	Kadın	7	32,00	-0,244	0,807
	Erkek	53	30,30		
	Toplam	60			
Kişisel Haz Faktörü	Kadın	7	26,64	-0,625	0,532
	Erkek	53	31,01		
	Toplam	60			
Çevresel Faktör	Kadın	7	21,43	-1,494	0,135
	Erkek	53	31,70		
	Toplam	60			
İş Ortamı Faktörü	Kadın	7	28,50	-0,328	0,743
	Erkek	53	30,76		
	Toplam	60			

* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığındaki iş memnuniyetlerinin cinsiyet açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 3a: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların cinsiyeti

açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Bu hipotezi test etmek amacıyla veriler normal dağılmadığı ve bağımsız iki grup olduğu için parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Tablo 44’e bakıldığında dört faktör için de anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük çıktığı için faktörlerde cinsiyet açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmektedir. Yani katılımcıların iş memnuniyetleri cinsiyet açısından farklılık göstermemektedir. Dolayısıyla Hipotez 3a desteklenmemiştir. İş memnuniyetiyle ilgili araştırmalar cinsiyete göre değerlendirildiğinde farklı sonuçlarla karşılaşmaktadır. Genel olarak bakıldığında cinsiyetin iş memnuniyetini etkilemediği görülmüştür (örnek: Marşap, 1995; Toker, 2007; Tor, 2011; Başağa vd., 2020; Goh vd., 1991). Analiz sonucunda bulduğumuz sonuç literatürle tutarlıdır.

Tablo 45’te katılımcıların yaşına göre iş memnuniyetlerinde bir farklılık olup olmadığını gösteren analiz sonuçları verilmektedir.

Tablo 45: Faktörlerin Yaşa Göre Farklılık Analizi Sonuçları

Faktör	Yaş	N	Sıralı Ortalama	Ki Kare Değeri	Anlamlılık Düzeyi – p
Kurumsal Faktör	30 ve altı	5	43,80	7,306	0,063
	31-40 arası	44	27,17		
	41-50 arası	5	42,50		
	51-60 arası	6	33,83		
	Toplam	60			
Kişisel Haz Faktörü	30 ve altı	5	31,10	5,670	0,129
	31-40 arası	44	27,67		
	41-50 arası	5	41,10		
	51-60 arası	6	41,92		
	Toplam	60			
Çevresel Faktör	30 ve altı	5	26,80	13,096	0,004*
	31-40 arası	44	26,66		
	41-50 arası	5	49,70		
	51-60 arası	6	45,75		
	Toplam	60			
İş Ortamı Faktörü	30 ve altı	5	30,50	3,831	0,280
	31-40 arası	44	28,36		
	41-50 arası	5	35,50		
	51-60 arası	6	42,00		
	Toplam	60			

* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığındaki iş memnuniyetlerinin yaş açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 3b: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların yaşı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Bu hipotezi test etmek amacıyla veriler normal dağılmadığı ve ikiden fazla bağımsız grup olduğu için parametrik olmayan testlerden Kruskal – Wallis testi kullanılmıştır. Tablo 45’e bakıldığında kurumsal faktör, kişisel haz faktörü ve iş ortamı faktörünün anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyüktür. Bu faktörlerde katılımcıların yaşı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı grlmektedir. Çevresel faktöre bakıldığında ise anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçüktür. Dolayısıyla evresel faktörde katılımcıların yaşları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğu grlmektedir. Dolayısıyla Hipotez 3b desteklenmiştir. Sıralı ortalama değerine bakıldığında çevresel faktörden en yüksek memnuniyete sahip olan yaş grubu 41-50 yaş arası olanlardır. En düşük memnuniyete sahip olan grup ise 31-40 yaş arasıdır. Ortaya çıkan bu farklılık değerlendirildiğinde 31-40 yaş grubundaki kişilerin diğer yaş gruplarındaki kişilere göre işten beklentilerinin daha fazla olması nedeniyle daha düşük memnuniyet düzeylerine sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Hile araştırmacılığını icra etmeye başladıktan sonra yüksek beklentilerinin tam olarak gerçekleşmediğini fark etmeleri bu işten memnuniyetlerini daha ileri yaştaki kişilere göre düşürmektedir. İleri yaştaki kişiler ise bu işin hayatlarında çok büyük değişikliklere yol açacağını düşünmedikleri, daha gerçekçi beklentilere sahip oldukları ve yıllar geçtikçe iş ile uyumları genç yaştaki kişilere göre daha iyi olduğu için yüksek memnuniyet düzeylerine sahiptir. İş memnuniyetiyle ilgili araştırmalar yaşa göre değerlendirildiğinde farklı sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Genel olarak bakıldığında ileri yaştaki kişilerin iş memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür (rnek: Marşap, 1995; imen ve şahin, 2000; Tor, 2011; Al, 2018). Analiz sonucunda bulduğumuz sonuçlar literatürle tutarlıdır.

Tablo 46’da katılımcıların esas uzmanlık alanına göre iş memnuniyetlerinde bir farklılık olup olmadığını gösteren analiz sonuçları verilmektedir.

Tablo 46: Faktörlerin Esas Uzmanlık Alanına Göre Farklılık Analizi Sonuçları

Faktör	Esas Uzmanlık Alanınız	N	Sıralı Ortalama	Ki Kare Değeri	Anlamlılık Düzeyi – p
Kurumsal Faktör	İç Denetçi	31	25,69	7,318	0,062
	Banka Denetçi	12	30,17		
	Hile Araştırmacısı	16	40,00		
	Diğer	1	31,50		
	Toplam	60			
Kişisel Haz Faktörü	İç Denetçi	31	28,95	2,635	0,451
	Banka Denetçisi	12	26,63		
	Hile Araştırmacısı	16	35,88		
	Diğer	1	39,00		
	Toplam	60			
Çevresel Faktör	İç Denetçi	31	29,26	1,529	0,675
	Banka Denetçisi	12	27,88		
	Hile Araştırmacısı	16	34,22		
	Diğer	1	41,00		
	Toplam	60			
İş Ortamı Faktörü	İç Denetçi	31	28,61	10,356	0,016*
	Banka Denetçisi	12	20,83		
	Hile Araştırmacısı	16	40,66		
	Diğer	1	42,50		
	Toplam	60			

* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığındaki iş memnuniyetlerinin esas uzmanlık alanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 3c: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların esas uzmanlık alanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Bu hipotezi test etmek amacıyla veriler normal dağılmadığı ve ikiden fazla bağımsız grup olduğu için parametrik olmayan testlerden Kruskal – Wallis testi kullanılmıştır. Tablo 46’ya bakıldığında kurumsal faktör, kişisel haz faktörü ve çevresel faktörün anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyüktür. Bu faktörlerde katılımcıların esas uzmanlık alanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. İş ortamı faktörüne bakıldığında ise anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçüktür. İş ortamı faktöründe katılımcıların esas uzmanlık alanı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla Hipotez 3c desteklenmiştir. Sıralı ortalama değerine bakıldığında iş ortamı faktöründen en yüksek memnuniyete sahip olan uzmanlık alanı diğer grubudur. Ancak diğer kısmında sadece bir kişinin olması nedeniyle belirtilen bu görüşlerin bir grubu değil sadece bir kişiyi yansıttığı dikkate alınmalıdır. İş memnuniyetinin en yüksek olduğu bir diğer uzmanlık alanı ise hile araştırmacılarıdır. Genel olarak bakıldığında hile araştırmacıları bu işi esas uzmanlık alanı olarak icra ettikleri için odak noktaları bu iştir. Dolayısıyla sahip oldukları tüm yeteneklerini, tecrübelerini ve yöntemlerini bu işte kullanmaktadırlar. Tüm

bunlar da fikirlerini kolayca uygulayabilecekleri bir bağımsızlığa sahip olmalarını sağlamaktadır. En düşük memnuniyete sahip olan uzmanlık alanı ise banka denetçisidir. İç denetçiler ve banka denetçileri mevcut uzmanlıklarının yanında hile araştırmacılığını da icra ettikleri için ilgileri birden fazla alanda dağılmakta ve bu durum yaratıcılıklarının tamamını bu işte kullanamamalarına neden olmaktadır. Bu da işten memnuniyetlerinin azalmasına neden olmaktadır.

Tablo 47’de katılımcıların esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyimine göre iş memnuniyetlerinde bir farklılık olup olmadığını gösteren analiz sonuçları verilmektedir.

Tablo 47: Faktörlerin Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyime Göre Farklılık Analizi Sonuçları

Faktör	Mesleki Deneyim	N	Sıralı Ortalama	Ki Kare Değeri	Anlamlılık Düzeyi – p
Kurumsal Faktör	5 yıldan az	5	35,70	3,643	0,456
	6-10 yıl	18	31,33		
	11-15 yıl	24	26,81		
	16-20 yıl	3	23,67		
	21 yıl ve üzeri	10	37,30		
	Toplam	60			
Kişisel Haz Faktörü	5 yıldan az	5	29,30	5,450	0,244
	6-10 yıl	18	29,47		
	11-15 yıl	24	27,65		
	16-20 yıl	3	23,83		
	21 yıl ve üzeri	10	41,80		
	Toplam	60			
Çevresel Faktör	5 yıldan az	5	24,50	11,726	0,020*
	6-10 yıl	18	28,92		
	11-15 yıl	24	25,54		
	16-20 yıl	3	35,33		
	21 yıl ve üzeri	10	46,80		
	Toplam	60			
İş Ortamı Faktörü	5 yıldan az	5	28,00	6,330	0,176
	6-10 yıl	18	27,83		
	11-15 yıl	24	29,67		
	16-20 yıl	3	19,33		
	21 yıl ve üzeri	10	41,90		
	Toplam	60			

* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığındaki iş memnuniyetlerinin esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyim açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 3d: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyimi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Bu hipotezi test etmek amacıyla veriler normal dağılmadığı ve ikiden fazla bağımsız grup olduğu için parametrik olmayan testlerden Kruskal – Wallis testi kullanılmıştır. Tablo 47’ye bakıldığında kurumsal faktör, kişisel haz faktörü ve iş ortamı faktörünün anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyüktür. Bu faktörlerde katılımcıların esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyimi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunmadığı grlmektedir. Çevresel faktöre bakıldığında ise anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçüktür. Çevresel faktörde katılımcıların esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyimleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu grlmektedir. Dolayısıyla Hipotez 3d desteklenmiştir. Sıralı ortalama değerine bakıldığında çevresel faktörden en memnun olan grup 21 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olanlardır. Bu durum esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyim arttıa çevresel faktörde iş memnuniyetinin arttığını göstermektedir. Ortaya çıkan bu farklılığın mesleklerinde yüksek deneyime sahip kişilerin çalışma hayatları boyunca edindikleri tecrübeler sayesinde çevrelerindeki olaylara daha kolay uyum sağlayabilmeleri nedeniyle olduğu söylenebilir. Mesleki deneyimi daha az olan kişilerle karşılaştırıldığında hile araştırmacılığında karşılaştıkları rekabet ortamına kolay uyum sağlamaları ve işe çevrenin gösterdiği ilgiden daha yüksek bir memnuniyete sahip olmalarından dolayı iş memnuniyetleri daha yüksek olmaktadır. Analiz sonucunda literatürdeki çalışmalarla tutarlı bulgular elde edilmiştir (rnek: Öcal, 2011; Al, 2018; Küçükdemirci, 2019).

Tablo 48’de katılımcıların eğitim düzeyine göre iş memnuniyetlerinde bir farklılık olup olmadığını gösteren analiz sonuçları verilmektedir.

Tablo 48: Faktörlerin Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Farklılık Analizi

Faktör	Eğitim Düzeyi	N	Sıralı Ortalama	Z	Anlamlılık Düzeyi – p
Kurumsal Faktör	Lisans	34	30,65	-0,076	0,940
	Yüksek Lisans	26	30,31		
	Toplam	60			
Kişisel Haz Faktörü	Lisans	34	31,76	-0,647	0,517
	Yüksek Lisans	26	28,85		
	Toplam	60			
Çevresel Faktör	Lisans	34	30,56	-0,030	0,976
	Yüksek Lisans	26	30,42		
	Toplam	60			
İş Ortamı Faktörü	Lisans	34	30,71	-0,107	0,915
	Yüksek Lisans	26	30,23		
	Toplam	60			

* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığındaki iş memnuniyetlerinin eğitim düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 3e: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların eğitim düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Bu hipotezi test etmek amacıyla veriler normal dağılmadığı ve iki bağımsız grup olduğu için parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Hile araştırmacılığını fiilen icra eden doktora mezunu katılımcı bulunmamaktadır. Tablo 48’e bakıldığında dört faktör için de anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük çıktığı için faktörlerde eğitim düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmektedir. Yani katılımcıların iş memnuniyetleri eğitim düzeyi açısından farklılık göstermemektedir. Dolayısıyla Hipotez 3e desteklenmemiştir. Analiz sonucunda literatürdeki çalışmalarla tutarlı sonuçlar elde edilmiştir (örnek: Yelboğa, 2007; Gerekan ve Pehlivan, 2010; Tilim, 2019; Başağa vd., 2020; Geçkil ve Kılınç, 2021).

Tablo 49’da katılımcıların hile araştırmacılığındaki deneyimine göre iş memnuniyetlerinde bir farklılık olup olmadığını gösteren analiz sonuçları verilmektedir.

Tablo 49: Faktörlerin Katılımcıların Hile Araştırmacılığındaki Deneyimine Göre Farklılık Analizi

Faktör	Hile Araştırmacılığındaki Deneyim	N	Sıralı Ortalama	Ki Kare Değeri	Anlamlılık Düzeyi – p
Kurumsal Faktör	5 yıldan az	12	30,58	3,358	0,500
	6-10 yıl	25	30,44		
	11-15 yıl	13	25,31		
	16-20 yıl	7	40,07		
	21 yıl ve üzeri	3	30,83		
	Toplam	60			
Kişisel Haz Faktörü	5 yıldan az	12	25,79	8,037	0,090
	6-10 yıl	25	32,06		
	11-15 yıl	13	23,15		
	16-20 yıl	7	39,71		
	21 yıl ve üzeri	3	46,67		
	Toplam	60			
Çevresel Faktör	5 yıldan az	12	24,25	11,122	0,025*
	6-10 yıl	25	27,54		
	11-15 yıl	13	29,42		
	16-20 yıl	7	46,79		
	21 yıl ve üzeri	3	46,83		
	Toplam	60			
İş Ortamı Faktörü	5 yıldan az	12	24,29	7,425	0,115
	6-10 yıl	25	31,70		
	11-15 yıl	13	25,15		
	16-20 yıl	7	41,86		
	21 yıl ve üzeri	3	42,00		
	Toplam	60			

* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığındaki iş memnuniyetlerinin hile araştırmacılığındaki deneyimi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 3f: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların hile araştırmacılığındaki deneyimi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur Bu hipotezi test etmek amacıyla veriler normal dağılmadığı ve ikiden fazla bağımsız grup olduğu için parametrik olmayan testlerden Kruskal – Wallis testi kullanılmıştır. Tablo 49’a bakıldığında kurumsal faktör, kişisel haz faktörü ve iş ortamı faktörünün anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyüktür. Bu faktörlerde katılımcıların hile araştırmacılığındaki deneyimleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Çevresel faktöre bakıldığında ise anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçüktür. Çevresel faktörde katılımcıların hile araştırmacılığındaki deneyimleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir

farklılık bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla Hipotez 3f desteklenmiştir. Sıralı ortalama değerine bakıldığında çevresel faktörden en memnun olan grup 21 yıl ve üzerinde hile araştırmacılığı deneyimine sahip olan kişilerdir. En az memnun olan grup ise 5 yıldan az hile araştırmacılığı deneyimine sahip olan kişilerdir. Bu durum hile araştırmacılığındaki deneyim arttıkça çevresel faktörde iş memnuniyetinin arttığını göstermektedir. Ortaya çıkan bu farklılık değerlendirildiğinde hile araştırmacılığında yüksek deneyime sahip katılımcıların bu işi uzun yıllar icra ettikleri ve emek verdikleri için yıllar geçtikçe işten memnuniyetlerinin arttığı söylenebilir. Ancak hile araştırmacılığında, kişilerin kendilerini geliştirmesi için eğitim olanaklarının kısıtlı olması ve işe yeni başlayanların beklentilerini tam olarak karşılayamaması nedeniyle deneyimi az olan kişilerin iş memnuniyetinin daha düşük olduğu söylenebilir. Analiz sonucunda literatürdeki çalışmalarla tutarlı bulgular elde edilmiştir (örnek: Öcal, 2011; Al, 2018; Küçükdemirci, 2019).

Tablo 50'ye katılımcıların hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmesine göre iş memnuniyetlerinde bir farklılık olup olmadığını gösteren analiz sonuçları verilmektedir.

Tablo 50: Faktörlerin Katılımcıların Hile Araştırmacılığını Ek İş Olarak Değerlendirmesine Göre Farklılık Analizi

Faktör	Hile Araştırmacılığı Ek İş Kategorisinde midir?	N	Sıralı Ortalama	Z	Anlamlılık Düzeyi – p
Kurumsal Faktör	Evet	10	30,10	-0,080	0,936
	Hayır	50	30,58		
	Toplam	60			
Kişisel Haz Faktörü	Evet	10	31,90	-0,279	0,780
	Hayır	50	30,22		
	Toplam	60			
Çevresel Faktör	Evet	10	31,35	-0,172	0,863
	Hayır	50	30,33		
	Toplam	60			
İş Ortamı Faktörü	Evet	10	27,90	-0,524	0,600
	Hayır	50	31,02		
	Toplam	60			

* p<0,05 düzeyinde anlamlı olan değer

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacılığındaki iş memnuniyetlerinin hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmesi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla “Hipotez 3g: Sertifikalı hile araştırmacılarının iş memnuniyetlerini etkileyen faktörlerde katılımcıların hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmesi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi oluşturulmuştur. Bu hipotezi test etmek amacıyla veriler

normal dağılmadığı ve iki bağımsız grup olduğu için parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Tablo 50'ye bakıldığında dört faktörün anlamlılık düzeyinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. Faktörlerin hepsinde katılımcıların hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirmeleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hipotez 3g desteklenmemiştir. Yani katılımcıların iş memnuniyeti hile araştırmacılığını ek iş olarak görüp görmemelerine göre farklılık göstermemektedir.

3.5.9. Katılımcıların Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerine İlişkin Bilgiler

Tablo 51'de katılımcıların hile araştırmacılığını icra etmemelerinin nedenlerine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 51: Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerinin Dağılımı

İcra Etmeme Nedenleri	Frekans	Yüzde (%)
Esas işlerimin yoğun olması	35	19,3
Yeteri kadar talep olmaması	25	13,8
Hile araştırmacılığının tanınmıyor olması	18	9,9
Kanuni eksiklikler	15	8,3
Çok zaman alması	15	8,3
Yeteri kadar kazanç getirmemesi	14	7,7
Hiç iş teklifi gelmemesi	14	7,7
Çok yorucu olması	14	7,7
Bağımsızlığın korunamaması	11	6,1
Çok tehlikeli olması	7	3,9
Maliyetli olması	7	3,9
Rekabetin yoğun olması	4	2,2
Kişisel çıkarlarıyla çatışması	2	1,1
Haksız rekabet	0	0

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı icra etmeyen katılımcı sayısından fazladır. Tablo 51'e bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra etmeyen katılımcıların icra etmeme nedenlerinden en çok tercih edilen 5 maddenin %19,3'lük bir oranla "Esas işlerimin yoğun olması", %13,8'lik bir oranla "Yeteri kadar talep olmaması", %9,9'luk bir oranla "Hile Araştırmacılığının tanınmıyor olması", %8,3'lük bir oranla "Kanuni eksiklikler" ile "Çok zaman alması" olduğu görülmektedir. En az tercih edilen 5 maddeye bakıldığında ise %0'luk bir oranla "Haksız rekabet", %1,1'lik bir oranla "Kişisel çıkarlarıyla çatışması", %2,2'lik bir oranla "Rekabetin yoğun olması", %3,9'luk bir oranla "Çok tehlikeli olması" ile "Maliyetli olması" olduğu görülmektedir. En çok

tercih edilen nedenlerden de anlaşılacağı üzere hile araştırmacılığının icra edilmemesinin ana nedenlerinin sertifika sahiplerinin bu işe ayıracak yeterli vakit bulamamaları, vakit ayırsalar dahi lkemizde hile araştırmacılığına gösterilen ilginin az olması ve dolayısıyla bu işi icra edebilmek için yeterli bir talebin bulunmaması ve henüz bir kanuni bir alt yapıya sahip olmaması olduğu söylenbilir.

Tablo 52’de katılımcıların hile araştırmacılığını icra etmemelerinin nedenlerinin cinsiyete göre dağılımına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 52: Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

İcra Etmeme Nedenleri		Cinsiyetiniz	
		Kadın	Erkek
Esas işlerimin yoğun olması	Frekans	8	27
	Yüzde (%)	22,2	18,6
Yeteri kadar talep olmaması	Frekans	3	22
	Yüzde (%)	8,3	15,2
Hile Araştırmacılığının tanınmıyor olması	Frekans	4	14
	Yüzde (%)	11,1	9,7
Kanuni eksiklikler	Frekans	1	14
	Yüzde (%)	2,8	9,7
Çok zaman alması	Frekans	3	12
	Yüzde (%)	8,3	8,3
Yeteri kadar kazanç getirmemesi	Frekans	2	12
	Yüzde (%)	5,6	8,3
Hiç iş teklifi gelmemesi	Frekans	2	12
	Yüzde (%)	5,6	8,3
Çok yorucu olması	Frekans	6	8
	Yüzde (%)	16,7	5,5
Bağımsızlığın korunamaması	Frekans	1	10
	Yüzde (%)	2,8	6,9
Çok tehlikeli olması	Frekans	3	4
	Yüzde (%)	8,3	2,8
Maliyetli olması	Frekans	3	4
	Yüzde (%)	8,3	2,8
Rekabetin yoğun olması	Frekans	0	4
	Yüzde (%)	0,0	2,8
Kişisel ıkarlarımla atışması	Frekans	0	2
	Yüzde (%)	0,0	1,4
Haksız rekabet	Frekans	0	0
	Yüzde (%)	0,0	0,0

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı icra etmeyen katılımcı sayısından fazladır. Tablo 52’ye bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra etmeyen kadın katılımcılar için en çok tercih edilen birinci maddenin %22,2’lik oranla ‘‘Esas işlerimin yoğun olması’’, ikinci maddenin %16,7’lik oranla ‘‘ok yorucu olması’’ ve nnc maddenin %11,1’lik oranla ‘‘Hile

Araştırmacılığının tanınmıyor olması” olduğu görülmektedir. Hiç tercih edilmeyen nedenlere bakıldığında ise “Rekabetin yoğun olması”, “Haksız rekabet” ve “Kişisel çıkarlarımla çatışması” maddeleri bulunmaktadır. Erkek katılımcılar açısından en çok tercih edilen birinci maddenin %18,6’lık bir oranla “Esas işlerimin yoğun olması”, ikinci maddenin %15,2’lik bir oranla “Yeteri kadar talep olmaması” ve üçüncü maddelerin %9,7’lik bir oranla “Hile Araştırmacılığının tanınmıyor olması” ile “Kanuni eksiklikler” olduğu görülmektedir. Hiç tercih edilmeyen nedenlere bakıldığında ise sadece “Haksız rekabet” maddesi bulunmaktadır. Kadın katılımcılar erkeklerden farklı olarak hile araştırmacılığının çok yorucu olduğunu düşündükleri için icra etmezlerken erkek katılımcılar ise yeteri kadar taleple karşılaşmamaları ve hile araştırmacılığıyla ilgili kanuni eksikliklerin bulunmasından dolayı icra etmemektedir.

Tablo 53’te katılımcıların hile araştırmacılığını icra etmemelerinin nedenlerinin yaşa göre dağılımına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 53: Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerinin Yaşa Göre Dağılımı

İcra Etmeme Nedenleri		Yaş	
		40 ve altı	41 ve üzeri
Esas işlerimin yoğun olması	Frekans	25	10
	Yüzde (%)	19,1	20,0
Yeteri kadar talep olmaması	Frekans	17	8
	Yüzde (%)	13,0	16,0
Hile araştırmacılığının tanınmıyor olması	Frekans	14	4
	Yüzde (%)	10,7	8,0
Kanuni eksiklikler	Frekans	8	7
	Yüzde (%)	6,1	14,0
Çok zaman alması	Frekans	11	4
	Yüzde (%)	8,4	8,0
Yeteri kadar kazanç getirmemesi	Frekans	10	4
	Yüzde (%)	7,6	8,0
Hiç iş teklifi gelmemesi	Frekans	9	5
	Yüzde (%)	6,9	10,0
Çok yorucu olması	Frekans	14	0
	Yüzde (%)	10,7	0,0
Bağımsızlığın korunamaması	Frekans	8	3
	Yüzde (%)	6,1	6,0
Çok tehlikeli olması	Frekans	7	0
	Yüzde (%)	5,3	0,0
Maliyetli olması	Frekans	5	2
	Yüzde (%)	3,8	4,0
Rekabetin yoğun olması	Frekans	2	2
	Yüzde (%)	1,5	4,0
Kişisel çıkarlarımla çatışması	Frekans	1	1
	Yüzde (%)	0,8	2,0
Haksız rekabet	Frekans	0	0
	Yüzde (%)	0,0	0,0

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı icra etmeyen katılımcı sayısından fazladır. Tablo 53'te 30 ve altı yaş grubu ile 51-60 arası yaş grubunda bir kişi olduğu için gruplar birleştirilmiş ve 40 ve altı ile 41 ve üzeri olarak iki yaş grubu oluşturulmuştur. Hile araştırmacılığını fiilen icra etmeyen 40 ve altı yaş grubundaki katılımcılar tarafından en çok tercih edilen birinci maddenin %19,1'lik bir oranla "Esas işlerimin yoğun olması", ikinci maddenin %13'lük bir oranla "Yeteri kadar talep olmaması" üçüncü maddelerin %10,7'lik bir oranla "Hile araştırmacılığının tanınmıyor olması" ile "Çok yorucu olması" olduğu görülmektedir. Hiç tercih edilmeyen nedenlere bakıldığında ise sadece "Haksız rekabet" maddesi bulunmaktadır. 41 ve üzeri yaş grubundaki katılımcıların en çok tercih ettiği birinci maddenin ise %20'lik bir oranla "Esas işlerimin yoğun olması", ikinci maddenin %16'lık bir oranla "Yeteri kadar talep olmaması" ve üçüncü maddenin %14'lük bir oranla "Kanuni eksiklikler" olduğu görülmektedir. Hiç tercih edilmeyen nedenlere bakıldığında ise "Çok yorucu olması", "Çok tehlikeli olması" ve "Haksız rekabet" maddeleri bulunmaktadır. Katılımcıların hile araştırmacılığını icra etmemelerini en çok etkileyen nedenler genellikle aynıdır. Bakıldığında genç yaştaki katılımcılar daha ileri yaştaki katılımcılardan farklı olarak hile araştırmacılığı çok yorucu olduğu için icra etmezlerken daha ileri yaştaki katılımcılar hile araştırmacılığına yönelik kanuni eksikliklerin olması nedeniyle icra etmemektedir.

Tablo 54'te katılımcıların hile araştırmacılığını icra etmemelerinin nedenlerinin esas uzmanlık alanına göre dağılımına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 54: Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerinin Esas Uzmanlık Alanına Göre Dağılımı

İcra Etmeme Nedenleri		Esas Uzmanlık Alanınız			
		İç Denetçi	Banka Denetçisi	Hile Araştırmacısı	Diğer
Esas işlerimin yoğun olması	Frekans	10	6	3	16
	Yüzde (%)	18,2	17,1	20,0	21,1
Yeteri kadar talep olmaması	Frekans	10	5	2	8
	Yüzde (%)	18,2	14,3	13,3	10,5
Hile Araştırmacılığının tanınmıyor olması	Frekans	5	5	3	5
	Yüzde (%)	9,1	14,3	20,0	6,6
Kanuni eksiklikler	Frekans	5	2	2	6
	Yüzde (%)	9,1	5,7	13,3	7,9
Çok zaman alması	Frekans	5	1	0	9
	Yüzde (%)	9,1	2,9	0,0	11,8
Yeteri kadar kazanç getirmemesi	Frekans	3	3	0	8
	Yüzde (%)	5,5	8,6	0,0	10,5
Hiç iş teklifi gelmemesi	Frekans	6	3	1	4
	Yüzde (%)	10,9	8,6	6,7	5,3
Çok yorucu olması	Frekans	3	3	1	7
	Yüzde (%)	5,5	8,6	6,7	9,2
Bağımsızlığın korunamaması	Frekans	3	0	2	6
	Yüzde (%)	5,5	0,0	13,3	7,9
Çok tehlikeli olması	Frekans	1	4	1	1
	Yüzde (%)	1,8	11,4	6,7	1,3
Maliyetli olması	Frekans	2	2	0	3
	Yüzde (%)	3,6	5,7	0,0	3,9
Rekabetin yoğun olması	Frekans	2	1	0	1
	Yüzde (%)	3,6	2,9	0,0	1,3
Kişisel çıkarlarıyla çatışması	Frekans	0	0	0	2
	Yüzde (%)	0,0	0,0	0,0	2,6
Haksız rekabet	Frekans	0	0	0	0
	Yüzde (%)	0,0	0,0	0,0	0,0

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı icra etmeyen katılımcı sayısından fazladır. Tablo 54'e bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra etmeyen katılımcılardan iç denetçiler tarafından en çok tercih edilen birinci maddelerin %18,2'lik bir oranla "Yeteri kadar talep olmaması" ile "Esas işlerimin yoğun olması" ikinci maddenin %10,9'luk bir oranla "Hiç iş teklifi

gelmemesi” ve üçüncü maddelerin %9,1’lik bir oranla “Hile araştırmacılığının tanınmıyor olması”, “Kanuni eksiklikler” ile “Çok zaman alması” olduğu görölmektedir. Banka denetçileri tarafından en çok tercih edilen birinci maddenin %17,1’lik bir oranla “Esas işlerimin yoğun olması”, ikinci maddelerin %14,3’lük bir oranla “Hile Araştırmacılığının tanınmıyor olması” ile “Yeteri kadar talep olmaması” ve üçüncü maddenin %11,4’lük bir oranla “Çok tehlikeli olması” olduğu görölmektedir. Hile araştırmacıları tarafından en çok tercih edilen birinci maddelerin %20’lik bir oranla “Hile Araştırmacılığının tanınmıyor olması” ile “Esas işlerimin yoğun olması”, ikinci maddelerin %13,3’lük bir oranla “Kanuni eksiklikler”, “Yeteri kadar talep olmaması” ile “Bağımsızlığın korunamaması” ve üçüncü maddelerin %6,7’lik bir oranla “Hiç iş teklifi gelmemesi”, “Çok yorucu olması” ile “Çok tehlikeli olması” olduğu görölmektedir. Diğer kısmındaki katılımcılar tarafından en çok tercih edilen birinci maddenin ise %21,1’lik bir oranla “Esas işlerimin yoğun olması”, ikinci maddenin %11,8’lik bir oranla “Çok zaman alması” ve üçüncü maddelerin %10,5’lik bir oranla “Yeteri kadar kazanç getirmemesi” ile “Yeteri kadar talep olmaması” olduğu görölmektedir. İç denetçilerin diğer katılımcılardan farklı olarak daha çok hiç iş teklifi gelmediği için, banka denetçilerinin hile araştırmacılığı çok tehlikeli olduğu için, hile araştırmacılarının bağımsızlık korumadığı için ve diğer kısmındaki katılımcıların ise yeteri kadar kazanç getirmediği için icra etmedikleri söylenebilir.

Tablo 55’te katılımcıların hile araştırmacılığını icra etmemelerinin nedenlerinin esas uzmanlık alanlarındaki mesleki deneyimine göre dağılımına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 55: Hile Araştırmacılığını İcra Etmemeye Nedenlerinin Esas Uzmanlık Alanındaki Mesleki Deneyime Göre Dağılımı

İcra Etmemeye Nedenleri		Mesleki Deneyim		
		10 yıl ve altı	11-15 yıl	16 yıl ve üzeri
Esas işlerimin yoğun olması	Frekans	11	14	10
	Yüzde (%)	16,9	20,0	21,7
Yeteri kadar talep olmaması	Frekans	7	11	7
	Yüzde (%)	10,8	15,7	15,2
Hile araştırmacılığının tanınmıyor olması	Frekans	8	7	3
	Yüzde (%)	12,3	10,0	6,5
Kanuni eksiklikler	Frekans	6	3	6
	Yüzde (%)	9,2	4,3	13,0
Çok zaman alması	Frekans	5	6	4
	Yüzde (%)	7,7	8,6	8,7
Yeteri kadar kazanç getirmemesi	Frekans	3	6	5
	Yüzde (%)	4,6	8,6	10,9
Hiç iş teklifi gelmemesi	Frekans	4	5	5
	Yüzde (%)	6,2	7,1	10,9
Çok yorucu olması	Frekans	8	6	0
	Yüzde (%)	12,3	8,6	0,0
Bağımsızlığın korunamaması	Frekans	4	5	2
	Yüzde (%)	6,2	7,1	4,3
Çok tehlikeli olması	Frekans	5	2	0
	Yüzde (%)	7,7	2,9	0,0
Maliyetli olması	Frekans	3	2	2
	Yüzde (%)	4,6	2,9	4,3
Rekabetin yoğun olması	Frekans	1	2	1
	Yüzde (%)	1,5	2,9	2,2
Kişisel çıkarlarımla çatışması	Frekans	0	1	1
	Yüzde (%)	0,0	1,4	2,2
Haksız rekabet	Frekans	0	0	0
	Yüzde (%)	0,0	0,0	0,0

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı icra etmeyen katılımcı sayısından fazladır. Tablo 55’te 5 yıldan az ve 21 yıl ve üzeri deneyim grubunda katılımcı sayısı bir kişi olduğu için gruplar birleştirilmiş ve 10 yıl ve altı, 11-15 yıl arası ve 16 yıl ve üzeri olarak üç mesleki deneyim grubu oluşturulmuştur. Hile araştırmacılığını fiilen icra etmeyen 10 yıl ve altı mesleki deneyime sahip katılımcılar tarafından en çok tercih edilen birinci maddenin %16,9’luk bir oranla “Esas işlerimin yoğun olması”, ikinci maddelerin %12,3’lük bir oranla “Hile araştırmacılığının tanınmıyor olması” ile “Çok yorucu olması” ve üçüncü maddenin %10,8’lik bir oranla “Yeteri kadar talep olmaması” olduğu görülmektedir. Hiç tercih edilmeyen nedenlere bakıldığında ise “Haksız rekabet” ve “Kişisel çıkarlarımla çatışması” maddeleri bulunmaktadır. 11-15 yıl arası mesleki deneyime sahip katılımcılar tarafından en çok tercih edilen birinci maddenin %20’lik bir oranla “Esas işlerimin yoğun olması”, ikinci maddenin %15,7’lik bir oranla “Yeteri kadar talep olmaması” ve üçüncü maddenin %10’luk bir oranla “Hile araştırmacılığının tanınmıyor olması” olduğu görülmektedir. Hiç tercih

edilmeyen nedenlere bakıldığında ise sadece “Haksız rekabet” maddesi bulunmaktadır. 16 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip katılımcılar tarafından en çok tercih edilen birinci maddenin %21,7’lik bir oranla “Esas işlerimin yoğun olması”, ikinci maddenin %15,2’lik bir oranla “Yeteri kadar talep olmaması” ve üçüncü maddenin %13’lük bir oranla “Kanuni eksiklikler” olduğu görülmektedir. Hiç tercih edilmeyen nedenlere bakıldığında ise “Çok yorucu olması”, “Çok tehlikeli olması” ve “Haksız rekabet” maddeleri bulunmaktadır. Katılımcıların hile araştırmacılığını icra etmemelerini en çok etkileyen nedenler genellikle aynıdır. Bakıldığında meslek deneyimi daha az olan katılımcılar deneyimi fazla olan katılımcılardan farklı olarak hile araştırmacılığı çok yorucu olduğu için icra etmezken mesleki deneyimi daha fazla olan katılımcıların kanuni eksiklikler bulunması nedeniyle icra etmediği söylenebilir.

Tablo 56’da katılımcıların hile araştırmacılığını icra etmemelerinin nedenlerinin eğitim düzeyine göre dağılımına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 56: Hile Araştırmacılığını İcra Etmeme Nedenlerinin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

İcra Etmeme Nedenleri		Eğitim Düzeyi		
		Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
Esas işlerimin yoğun olması	Frekans	14	18	3
	Yüzde (%)	18,7	19,8	20,0
Yeteri kadar talep olmaması	Frekans	12	10	3
	Yüzde (%)	16,0	11,0	20,0
Hile araştırmacılığının tanınmıyor olması	Frekans	7	9	2
	Yüzde (%)	9,3	9,9	13,3
Kanuni eksiklikler	Frekans	5	9	1
	Yüzde (%)	6,7	9,9	6,7
Çok zaman alması	Frekans	6	8	1
	Yüzde (%)	8,0	8,8	6,7
Yeteri kadar kazanç getirmemesi	Frekans	3	8	3
	Yüzde (%)	4,0	8,8	20,0
Hiç iş teklifi gelmemesi	Frekans	6	6	2
	Yüzde (%)	8,0	6,6	13,3
Çok yorucu olması	Frekans	8	6	0
	Yüzde (%)	10,7	6,6	0,0
Bağımsızlığın korunamaması	Frekans	4	7	0
	Yüzde (%)	5,3	7,7	0,0
Çok tehlikeli olması	Frekans	3	4	0
	Yüzde (%)	4,0	4,4	0,0
Maliyetli olması	Frekans	3	4	0
	Yüzde (%)	4,0	4,4	0,0
Rekabetin yoğun olması	Frekans	3	1	0
	Yüzde (%)	4,0	1,1	0,0
Kişisel çıkarlarımla çatışması	Frekans	1	1	0
	Yüzde (%)	1,3	1,1	0,0
Haksız rekabet	Frekans	0	0	0
	Yüzde (%)	0,0	0,0	0,0

Soruya birden fazla cevap verilebildiği için frekans sayısı icra etmeyen katılımcı sayısından fazladır. Tablo 56'ya bakıldığında hile araştırmacılığını fiilen icra etmeyen lisans mezunu katılımcılar tarafından en çok tercih edilen birinci maddenin %18,7'lik bir oranla “Esas işlerimin yoğun olması”, ikinci maddenin %16'lık bir oranla “Yeteri kadar talep olmaması” ve üçüncü maddenin %10,7'lik bir oranla “Çok yorucu olması” olduğu görülmektedir. Yüksek lisans mezunu katılımcılar tarafından en çok tercih edilen birinci maddenin %19,8'lik bir oranla “Esas işlerimin yoğun olması”, ikinci maddenin %11'lik bir oranla “Yeteri kadar talep olmaması” ve üçüncü maddelerin %9,9'luk bir oranla “Hile araştırmacılığının tanınmıyor olması” ile “Kanuni eksiklikler” olduğu görülmektedir. Doktora mezunu katılımcılar tarafından en çok tercih edilen birinci maddelerin %20'lik bir oranla “Yeteri kadar kazanç getirmemesi”, “Yeteri kadar talep olmaması” ve “Esas işlerimin yoğun olması”, ikinci maddelerin %13,3'lük bir oranla “Hile araştırmacılığının tanınmıyor olması” ile “Hiç iş teklifi gelmemesi” ve üçüncü maddelerin %6,7'lik bir oranla “Kanuni eksiklikler” ile “Çok zaman alması” olduğu görülmektedir. Bakıldığında katılımcıların eğitim düzeylerine göre hile araştırmacılığını icra etmemelerinin en önemli nedenleri genellikle aynıdır. Lisans mezunları hile araştırmacılığının çok yorucu olduğunu düşünürken doktora mezunlarının böyle bir düşüncede olmadığı görülmektedir. Yüksek lisans mezunları ise hile araştırmacılığının tanınmadığını ve kanuni eksikliklerin bulunduğunu düşünmektedirler. Doktora mezunları lisans ve yüksek lisans mezunlarına göre çok yüksek bir oranla hile araştırmacılığının yeteri kadar kazanç getirmediğini düşünmektedir. Doktora mezunu katılımcılar kendini geliştirmek ve güzel bir kazanç elde etmek amacıyla uzun yıllar kendilerine yatırım yapmaktadırlar. Ancak hile araştırmacılığı hizmeti sonucunda verdikleri emeklerin karşılığını ücret olarak alamadıklarını düşündükleri söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında adli muhasebeciliğin faaliyet alanlarından hile araştırmacılığı ele alınmaktadır. Türkiye’de hile araştırmacılığı konusunda gerçekleştirilen çalışmaların büyük çoğunluğu avukatlar, muhasebe meslek mensupları ve denetçiler üzerinde yapılan anket çalışmalarından oluşmaktadır. Ancak bu işin esas uygulayıcısı olan kişiler yani sertifikalı hile araştırmacıları (CFE) zerinde bir çalışma yapılmamıştır.

Bu alışmada Türkiye’deki sertifikalı hile araştırmacılarının mevcut durumunu ortaya koymak amaçlanmış ve Türkiye’deki sertifikalı hile araştırmacılarıyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda katılımcıların sertifikayı almasını etkileyen nedenlerin neler olduğu, sertifikalı hile araştırmacılığını fiilen icra edip etmedikleri, hile araştırmacılığını ek iş olarak değerlendirip değerlendirmedikleri, hile araştırmacılığının geleceğine yönelik beklentilerinin neler olduğu, hile araştırmacılığındaki memnuniyetlerini etkileyen faktörlerin neler olduğu ve hile araştırmacılığını icra etmeyen katılımcıların icra etmeme nedenlerinin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Katılımcıların sertifikalı hile araştırmacısı sertifikasını daha çok ekonomik bir yarar sağlamaktan ziyade toplumda istedikleri değer kazanmak, kişisel tatmini sağlamak ve meslektaşları arasında ayırt edici bir özellik kazanmak amaçıyla aldıkları tespit edilmiştir. Yani, katılımcılar hile araştırmacılığı sertifikasının kendilerine statü ve saygınlık kazandıracadına ve kazandıkları bilgilerin kariyerlerinde gelişme yaratacağına inanmaktadırlar. Erkeklerin bunların yanı sıra yeteneklerini bu alanda gösterme isteğiyle kadınların ise iş hayatında karşılaşacakları yeni iş fırsatlarının zorluğunu ve heyecanını arttırmak amaçıyla aldıkları bulunmuştur. Genç yaştaki kişilerin meslek hayatlarının başlarında oldukları için daha çok bu yeni uzmanlık alanının ön plana çıkmaları için bir fırsat yaratacağını ve yeteneklerini rahatlıkla gösterebilmelerini sağlayacağını düşünerek aldıkları, ileri yaştaki kişilerin deneyimin de artmasıyla geleceğinin açık olduğunu düşündükleri bu alanda daha çok ekonomik bir yarar bekledikleri için sertifikayı aldıkları belirlenmiştir. Eğitim düzeyi arttıka kişilerin ön plana çıkma arzusu yerine sahip olduğu yeteneklerini kullanabileceği bir alan olduğu düşüncesiyle aldıkları grlmştir.

Hile araştırmacılığının lkemizde fiilen icra edilip edilmediğine yönelik yapılan araştırma sonucunda ise, günümüzde Türkiye’de fiilen icra edilen bir iş olduğu belirlenmiştir. İcra eden kişilerin ise çoğunlukla esas uzmanlık alanı hile araştırmacılığı olan kişiler ve çalıştıkları kurumlarda iç denetim faaliyetleriyle uğraşan kişiler olduğu grlmştir. Daha çok lisans mezunları tarafından

icra edildiği ve eğitim seviyesi arttıkça hile araştırmacılığının icra edilmesinde bir azalma olduğu tespit edilmiştir.

Hile araştırmacılığının ek iş olarak değerlendirilip değerlendirilmediğine bakıldığında ise daha çok esas iş olarak değerlendirildiği belirlenmiştir. Genç yaştaki ve mesleki deneyimi az olan kişilerin hile araştırmacılığını esas iş olarak gördükleri tespit edilmiştir. Hile araştırmacıları bu işi esas uzmanlık alanı olarak gördükleri için ek iş olarak değerlendirmemektedirler. Bu işi fiilen icra eden kişiler de işle ilgili daha fazla bilgiye ve tecrübeye sahip oldukları için esas iş olarak görmektedirler.

Hile araştırmacılığının ülkemiz nezdinde yasal bir mevzuata dayandırılmadığı ve tanınırlığı az olan bir iş olduğu belirlenmiştir. Hile araştırmacılığının yaygın bir şekilde icra edilmesinin sağlanması amacıyla gerek meslek örgütleri gerekse üniversitelerde başlıca lisansüstü düzeyde olacak şekilde eğitim programlarının düzenlenmesi ve tanınırlığının sağlanarak talebin artırılması gerekliliği ortaya konulmuştur. Katılımcılar, hile araştırmacılığının geleceği ile ilgili olarak eğitim faaliyetlerine ağırlık verilerek, hile araştırmacılığının tanınırlığının artırılması gerektiğine inanmaktadırlar.

Hile araştırmacılığını icra eden kişilerin yüksek bir memnuniyet düzeyine sahip olduğu görülmüştür. İş memnuniyetinin düşük mü yoksa yüksek mi olacağı pek çok unsurdan etkilenmektedir. Ayrıca işin gerekliliklerinin doğru bir şekilde yerine getirilmesinde de kişinin işten duyduğu memnuniyet oldukça önem taşımaktadır. Kişi işten memnun oldukça sunduğu hizmetin de kalitesi artmaktadır. İşin nasıl bir çalışma ortamına sahip olan kurumda gerçekleştiği, hizmet sunan kişilere tutum ve davranışların nasıl olduğu iş memnuniyeti açısından önemlidir. Kişilerin hizmet sundukları kurumdan memnun olmaları işten memnuniyetlerini de olumlu etkilemektedir. Bakıldığında hizmet sunulan kurumdan memnuniyetin çok yüksek olduğu belirlenmiştir. Sunulan hizmetler sonucunda yalnızca hizmet talep edenler açısından değil kişisel olarak bir başarı duygusu elde ederek ve başkaları için bir şey yapabildiğini hissederek kişisel hazzın sağlanmasının da işten yüksek bir memnuniyet duyulmasını sağladığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra işin kendisinin sunduğu koşullar da iş memnuniyetini etkilemektedir. Kişinin bağımsız olmasına ve kendi yöntemlerini kullanmasına imkân veren bir ortamda hizmetini sunmasına olanak tanıyan bir işten memnuniyet daha yüksek olmaktadır. Hile araştırmacılığının sağladığı iş ortamından memnuniyetin yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca işi icra edenlerin kendilerini geliştirebileceği işle ilgili eğitim olanaklarının varlığı, toplumun sunulan hizmete gösterdiği ilgi ve işteki mesleki rekabet ortamı gibi işin sunulduğu çevredeki koşullar da işten memnuniyeti etkilemektedir. Hile araştırmacılarının hizmet sundukları çevredeki koşullara yönelik memnuniyeti konusunda ne memnun oldukları ne de memnun olmadıkları bu konuda kararsız oldukları tespit edilmiştir.

Ülkemizde oldukça az sayıda bulunan sertifikalı hile araştırmacılarından kendi uzmanlık alanları daha ağır basan kişilerin işi icra etmedikleri görülmüştür. Hile araştırmacılığının ülkemizde

yeteri kadar tanınmamasının ve dolayısıyla sunulan hizmete karşı talebin oldukça az olmasının da işin icra edilmemesine neden olduğu belirlenmiştir.

Hile araştırmacılığının ölkemizde daha yaygın hale gelmesi için yapılması gereken şeyler bulunmaktadır. İlk olarak bu alandaki eğitim koşulları iyileştirilmeli ve daha fazla eğitim olanağı sağlanmalıdır. Bu konuda meslek örgütleri ve özel kuruluşlar tarafından ilgili çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Bunun yanı sıra üniversite eğitimine de öncelikle lisansüstü seviyede hile araştırması alanı dahil edilmelidir. Hile araştırmacılığına yönelik kanuni bir alt yapıya sahip olunmaması bu işi icra eden ve etmek isteyen kişiler için en büyük engellerden biridir. Kanuni alt yapının oluşturulmasıyla hile araştırmacılığı daha saygın bir konuma erişmiş olacaktır. Kanuni anlamdaki adımların atılmasıyla hile araştırmacılığına özgü bir meslek örgütünün kurulması kolaylaşabilir. Hile araştırmacılığı hukuk, muhasebe ve denetim gibi pek çok alanı içinde barındırdığı için bu alanlardaki meslek örgütlerinden sadece birinin altında yapılması pek mümkün olmayabilir. Bunun yanı sıra hile araştırmacılarının derneğe üye olma zorunluluğu bulunmadığı için dernek yapısı altında bu işlemlerin yürütülmesinden ziyade bu alanda faaliyet gösterenlerin kaydolmak zorunda olduğu ve faaliyetlerinin kontrolünün sağlandığı bir örgüte ihtiyaç bulunmaktadır. Bu durum hile araştırmacılığı adı altında sunulan hizmetlerden yararlanmak isteyen kişilere veya kurumlara da bir güvence sağlamış olacaktır. Bunların gerçekleştirilmesiyle birlikte bu işi fiilen sunmakta olan hile araştırmacılarının da memnuniyetlerinde artış sağlanmış olacaktır. Bunun yanı sıra ölkemizde faaliyet gösteren bazı kurumlar bu sertifikayı almayı çalışanlarına zorunlu kılmışlardır. Bu uygulamanın yaygınlaştırılması amacıyla kurumlar gerçekleşen hileleri tespit etmek ve hileden korunmak amacıyla çalışanlarını bu alandaki eğitimleri ve sertifikaları almaya teşvik edici faaliyetlerde bulunmalı gerekirse eğitim ücretleri kurumlar tarafından karşılanmalıdır. Özel sektörde yaygın olarak hizmet sunan hile araştırmacılarının kamu sektöründe de farkındalığı arttırılarak bu kurumlarda da faaliyet göstermeleri sağlanmalıdır. Çoğu alanda olduğu gibi bu alanda da kadınların sayısı erkeklere göre çok azdır. Kadınların bu alanlarda faaliyet göstermesi için daha teşvik edici uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Ölkemizde bu alanda uluslararası standartlarda hazırlanan bir sertifika programı oluşturulması için veya yurt dışındaki sertifikalı hile araştırmacısı gibi bu alandaki önemli sertifikaların ölkemizde geçerliliğinin ve güvenilirliğinin artırılması için çalışmaların yapılması gerekmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Abdioğlu, Hasan (2007a), “Yönetişim İlkelerinin Uygulanmasında Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Açısından Önemi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11, Bahar, 79-102.
- _____ (2007b), “Hilelerin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılmasına Yönelik Proaktif Yaklaşımlar”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Mayıs, 119-138.
- Adebisi, Joseph F. ve Matthew, Okike B. (2016), “The Impact of Forensic Accounting in Fraud Detection and Prevention: Evidence from Nigerian Public Sector”, **International Journal of Business Marketing and Management**, 1 (5), 34-41
- Akal, Candaş (2014), **Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleğinin Ne Olduğu, Denetim Sektöründe Farkındalığı ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler Üzerine Bir Değerlendirme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akinbowale, Oluwatoyin. Esther vd. (2020), “An İnnovative Approach in Combating Economic Crime Using Forensic Accounting Techniques”, **Journal of Financial Crime**, 27 (4), 1253-1271.
- Aksu, İbrahim vd. (2008), “Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleğinin Bir Kolu Olarak Bilirkişilik”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 6 (9), 63-71.
- Aktaş, Hüseyin ve Kuloğlu, Gökhan (2008), “Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleği”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Mayıs, 101-120.
- Akyel, Nermin (2009), **Adli Muhasebecilik ve Türkiye’de Uygulanabilmesi için Altyapı Bileşenlerinin Mevcut Durumu, Değerlendirilmesi ve Öneriler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyel, Nermin (2012), “Forensic Accounting Training: A Proposal for Turkey”, **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 55, 77-86.
- Al, Suzan (2018), **Akademisyenlerin İş Doyumunu ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki ve Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Albrecht, Steve W. vd. (2011), **Fraud Examination**, Dördüncü Baskı, South-Western College Pub.

Altınsoy, Merve (2011), **Adli Muhasebecilik ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Andoh, Charles vd. (2018), “Impact of Fraud on Ghanaian SMEs and Coping Mechanisms”, **Journal of Financial Crime**, 25 (2), 400-418.

Association of Certified Fraud Examiners (2018), “Report to The Nations”, <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2018/> (28.03.2020).

_____ (2020), “Report to The Nations”, <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2020/Default.aspx> (16.05.2020).

_____ (2020), “CFE Code of Professional Standards”, <https://www.acfe.com/standards/> (07.11.2020).

_____ (t.y.), “Fraud Risk Assessment Tool”, <https://www.acfe.com/risk-assessment-m13.aspx> (04.04.2020).

_____ (t.y.), “CFE Qualifications”, <https://www.acfe.com/cfe-qualifications.aspx> (15.06.2020).

_____ (t.y.), “Step 4 – Pass the CFE Exam”, <https://www.acfe.com/pass-the-exam.aspx#TakingExam> (15.06.2020).

_____ (t.y.), “CFE Requirements”, <https://www.acfe.com/maintaining-credential.aspx> (15.06.2020).

_____ (t.y.), “Code of Ethics”, <https://www.acfe.com/code-of-ethics.aspx> (15.06.2020).

_____ (t.y.), “Step 3 – Apply for the CFE Exam”, <https://www.acfe.com/apply-for-cfe-exam.aspx> (01.07.2021).

Ataman, Başak ve Aydın, Ruhan (2017), “Hile Denetimi ve Denetçilerin Hile Tespitine Yönelik Bir Araştırma”, **Marmara Business Review**, 2 (1), 1-23.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (t.y.), “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Misyon ve Vizyon”, <https://www.bddk.org.tr/> (11.11.2019).

Barnes, Joseph (2020), “Fraud Detection: Forensic Accounting Education and CFE Designation Impact on Auditor's Confidence Levels”, **Journal of Accounting and Finance**, 20 (4), 62-75.

Baykal, Abdullah (2006), “Veri Madenciliği Uygulama Alanları”, **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 7, 95-107.

Başağa, Hasan Basri vd. (2020), “İnşaat Mühendisi Çalışanların İş Memnuniyet Düzeylerinin Trabzon ve Rize Ölçeğinde Belirlenmesi”, **Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 8 (1), 1-17.

- Bayrak, Nurten (2016), **Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye’de Uygulanabilirliğinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bekçioğlu, Selim vd. (2013), “İşletmelerde Hile ve Yolsuzlukların Önlenmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Adli Muhasebe”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 59, 1-16.
- Bierstaker, James L. vd. (2006), “Accountants’ Perceptions Regarding Fraud Detection and Prevention Methods” **Managerial Auditing Journal**, 21 (5), 520-535.
- Bilen, Abdulkadir ve Akatak, Ahmet (2019), “Adli Muhasebe Uygulama Alanları ile Adli Muhasebe Kapsamında Hile ve Yolsuzlukların İncelenmesi”, **Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi**, 2 (2), 164-175.
- Bilirkişilik Yönetmeliği (2017), **T.C. Resmî Gazete**, 30143, (03.08.2017), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170803-2.htm> (17.11.2019).
- Bircan, Nezriye Gözde (2013), **Kâr Amaçsız İşletmelerde Hile Denetimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozkurt, Nejat (2009), **İşletmelerin Kara Deliği Hile: Çalışan Hileleri**, 3. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Braun, Robert vd. (2001), “The CFE Designation in Perspective”, **The CPA Journal**, 71 (4), 42-48.
- _____ (2010), “Adli Muhasebenin İçeriği, Gelişimi ve Türkiye Uygulamaları” İstanbul, Seminer Notları, <https://www.ismmmo.org.tr/Egitim/02-11-2010-Adli-Muhasebe-Uzmanligi-ve-Turkiye-Uygulamalari--10946> (25.07.2019).
- Carter, Terry (1997), “Accounting Gumshoes: Lawyers Increasingly Rely on Specialists to Uncover Fiscal Fraud”, **ABA Journal**, 83 (9), 36-37.
- Cendrowski, Harry vd. (2007), **The Handbook of Fraud Deterrence**, John Wiley & Sons. Inc. Hoboken, New Jersey.
- Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği (2017), **T.C. Resmî Gazete**, 30145, (05.08.2017), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170805-4.htm> (20.11.2019).
- Chartered Institute of Management Accountants (2009), “Fraud Risk Management: A Guide to Good Practice”, https://www.cimaglobal.com/Documents/ImportedDocuments/cid_techguide_fraud_risk_management_feb09.pdf (10.04.2020).
- Ciğer, Ayşegül ve Topsakal Yunus (2015), “Adli Muhasebecilik Mesleğine Genel Bakış: Adli Muhasebe Eğitiminin Faydaları ve Engelleycileri”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, 31, 70-88.

- Coakley, James R. ve Brown, Carol E. (2000), “Artificial Neural Networks in Accounting and Finance: Modeling Issues”, **International Journal of Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management**, 9 (2), 119-144.
- Coenen, Tracy (2008), **Essentials of Corporate Fraud**, John Wiley & Sons. Inc. Hoboken, New Jersey.
- Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) (2019), “**Internal Control – Integrated Framework**”, <https://www.coso.org/Documents/COSO-CROWE-COSO-Internal-Control-Integrated-Framework.pdf> (10.04.2020).
- Coşkun, Ahmet (2013), **Adli Muhasebede Farkındalık: Türkiye’deki Bağımsız Denetim Şirketleri Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çabuk, Adem ve Yücel, Elif (2012a), “Adli Muhasebecilik Mesleğinin Türkiye’deki Gelişme Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 56, 67-84.
- _____ (2012b), “Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye’de Uygulanabilirliğine Yönelik Bir Araştırma”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 54, 27-50.
- Çakmur, Hülya (2012), “Araştırmalarda Ölçme-Güvenilirlik-Geçerlilik”, **TAF Preventive Medicine Bulletin**, 11 (3), 339-344.
- Çankaya, Fikret ve Gerekan, Bilal (2009), “Hile Denetçiliği Mesleği ve Sertifikalı Hile Denetçiliği Mesleki Standartları ve Ahlak Kuralları”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Mayıs, 93-108.
- Çankaya, Fikret vd. (2014), “Adli Muhasebede Uzman Tanıklık Mesleği: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 12 (23), 70-94.
- Çayır, Engin (2018), **Adli Muhasebe Kapsamında Yönetim Hileleri, Burdur ve Isparta İlleri Adli Vaka Analizleri ve Örnek Olaylar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çayır, Engin ve Akın, Osman (2018), “Adli Muhasebe Kapsamında Yönetim Hileleri, Burdur ve Isparta İlleri Adli Vaka Analizleri”, **Bucak İşletme Fakültesi Dergisi**, 1 (1), 71-89.
- Çelik, Melike Kurtaran (2010), “Bankaların Finansal Başarısızlıklarının Geleneksel ve Yeni Yöntemlerle Öngörüsü”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi İdari İlimler Fakültesi Dergisi**, 17 (2), 129-143.
- Çeliker, Fuat (2018), **Adli Muhasebe ve İlgili Tarafların Algı Düzeyleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çetin, Halil (2018), **Adli Muhasebe ve Çalışan Hileleri ile Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiçek, Ercan (2005), “Müşteri İlişkileri Yönetimini Uygulama Sürecinde Başarıyı Etkileyen Faktörler”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2 (5), 60-72.
- Çimen, Mesut ve Şahin İsmet (2000), “Bir Kurumda Çalışan Sağlık Personelinin İş Doyumu Düzeyinin Belirlenmesi”, **Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi**, 5 (4), 53-67.
- Çoban, Yurdagül (2013), **Adli Muhasebede Uzman Tanıklık Mesleği: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dayı, Faruk (2012), **Hisse Senedi Getirilerinin Tahmininde Yapay Sinir Ağı Modeli Kullanımı: İMKB’de Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Mehmet (2014), **Benford Yasası ve Hile Denetiminde Kullanılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Seda (2015), **Bağımsız Denetimde Hata ve Hilelerin Adli Muhasebe Açısından Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Digabriele, James A. (2008), “An Empirical Investigation of the Relevant Skills of Forensic Accountants”, **Journal of Education for Business**, 83 (6), 331-338.
- Doğan, Saime (2016), “Adli Muhasebecilik Mesleği ve Mesleğin Geleceği”, **Finans ve Bankacılık Çalışmaları Dergisi**, 5 (5), 16-29.
- Doğan, Duygu ve Ünal Uyar, Güler Ferhan (2019), “Adli Muhasebe Çerçevesinde Vergi Kaçakçılığı Suçunun Örnek Olay Çalışması ile İncelenmesi”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, 22 (1), 75-106.
- Domino, Madeline Ann vd (2017), “An Investigation of the Factors that Impact the Perceived Value of Forensic Accounting Certifications”, **Journal of Forensic & Investigative Accounting**, 9 (1), 637-653.
- Dönmez, Adnan ve Çavuşoğlu, Kürşad (2015), “Hilelerin Ortaya Çıkarılması Bakımından Bağımsız Denetim ile Adli Muhasebenin Karşılaştırılması”, **Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies**, 1 (3), 34-67.
- Durmaz, Şevket (2019), **ACFE Raporu Kapsamında Hile Denetimi ve Adli Muhasebeye Yönelik Değerlendirmeler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ebere, Chukwuma C. ve Eal, Ibanichuka (2016), "Money Laundering and Forensic Accounting Skills in Nigerian Banks", **Research Journal of Finance and Accounting**, 7 (15), 149-155.
- Ehioghiren, Efe Efosa ve Atu, O.O. Kingsley (2016), "Forensic Accounting and Fraud Management: Evidence from Nigeria", **Igbinedion University Journal of Accounting**, 2, 245-283.
- Eliezer, Olukowade ve Emmanuel, Balogun (2015), "Relevance of Forensic Accounting in the Detection and Prevention of Fraud in Nigeria", **Historical Research Letter**, 23, 17-25.
- Elitaş, Bilge Leyli (2012), "Seçilmiş Örneklerle Adli Muhasebe Eğitimi ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 55, 153-172.
- Emir, Murat (2008), "Hile Denetimi", **Mali Çözüm Dergisi**, 86, 109-121.
- Enofe, A. O., vd. (2015), "Accountants Perception of Forensic Accounting and Fraud Investigation", **Journal of Accounting and Financial Management**, 1 (8), 94-111.
- Erdoğan, Melih (2001), "Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında Benford Yasası", **Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi**, Ocak, 1-8.
- Erdoğan, Murat (2020), "Hile Denetçiliği ve Araştırmacı Muhasebecilik Çerçevesinde Adli Muhasebe: Örnek Olay İncelemesi", **İşletme Araştırmaları Dergisi**, 12 (4), 3714-3726.
- Erkan, Ahmet (2016), **Muhasebeci ve Hukukçuların Bakış Açısından Adli Muhasebenin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eskişehir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, (t.y), "Adli Muhasebe Uygulamaları ve Hile Denetimi Konulu Seminer Notları", <http://www.esmmmo.org/storage/file/f786fa91267744839f2b3fdc2857a97d.pdf> (27.07.2019).
- Fadilah, Sri vd. (2019), "Forensic accounting: fraud detection skills for external auditors" **Polish Journal of Management Studies**, 20 (1), 168-180.
- Fiergbor, David Doe (2020), "Managing Projects Using Forensic Accounting in Detection and Prevention of Fraud in Ghana" **Global Economics Science**, 1 (2), 44-49.
- Gangwani, Mayank (2020), "Suitability of Forensic Accounting in Uncovering Bank Frauds in India: An Opinion Survey" **Journal of Financial Crime**, 28 (1), 284-299.
- Geçkil, Tahsin ve Kılınç, Beyza (2021), "Lojistik Sektörü Çalışanlarının İş Tatmin Düzeyleri ve İş Tatminleri ile Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki", **Pearson Journal of Social Sciences & Humanities**, 6 (10), 206-218.
- Gelir Vergisi Kanunu (1961), **T.C. Resmî Gazete**, 10700, (06.01.1961), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf> (08.11.2019).

- Gerekan, Bilal ve Pehlivan, Abdulkadir (2010), “Kamu İç Denetim Elemanlarının İş Tatmin Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 12 (1), 29-54.
- Gichobi, Dennis M., ve Zani, Agnes P. (2014), “An Evaluation of Certified Fraud Examiners’ Perceptions of Behaviour and Lifestyle Change as Fraud İndicators”, **Research on Humanities and Social Sciences**, 4 (17), 17-26.
- Goh, Chye Tee vd. (1991), “Gender Effects on the job satisfaction of Accountans in Singapore”, **Work & Stress**, 5 (4), 341-348.
- Golden, Thomas W. vd. (2011), **A Guide to Forensic Accounting Investigation**, İkinci Baskı, John Wiley & Sons. Inc. Hoboken, New Jersey.
- Gottschalk, Petter (2014), “Characteristics of Financial Crime Investigation Reports by Fraud Examiners” **Journal of Investment Compliance**, 15 (4), 57-66.
- Göksu, Seyhan (2011), **Adli Muhasebe Kapsamında Çalışan Hileleri ve Kars İlinde Adli Vakalar Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gültekin, Halil Erdem (2016), **Adli Muhasebe Türkiye Uygulamasına Eleştirel Yaklaşım: Suçlar ve Yetki Karmaşası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gülten, Selçuk (2010), “Adli Muhasebe Kavramı ve Adli Müşavirlik Mesleği”, **Ankara Barosu Dergisi**, 3, 311-320.
- _____ (2012), “Adli Muhasebe Alt Çalışma Alanı Olan Uzman Tanıklık Uygulamaları”, **Adli Muhasebe Uygulamaları E-Dergisi**, 1, 14-16.
- Gürelî Yeminli Mali Müşavirlik ve Bağımsız Denetim Hizmetleri A.Ş. (t.y.), **İç Kontrol, Hile ve Hassasiyet Analizi** Gürelî Yayınlar.
- Herbert, Wilson E., vd. (2017), “The Rise of Fraud Examination and Forensic Accounting in Africa: The Nigerian Experience”, **Archives of Business Research**, 5 (4), 1-18.
- Hossain, Dewan Mahboob vd. (2020), “Forensic Accounting and Fraud Investigation: A Conceptual Summary”, **Accounting & Fraud Investigation**, 48 (6), 4-11.
- Hukuk Muhakemeleri Kanunu (2011), **T.C. Resmî Gazete**, 27836, (04.02.2011), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110204-2.htm> (08.11.2019).
- Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (2012), **T.C. Resmî Gazete**, 28331, (22.06.2012), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120622-1.htm> (18.11.2019).

- Işıldak, Tuğçe (2018), **Muhasebe Meslek Mensupları Açısından Muhasebe Hata ve Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında Adli Muhasebecilik Mesleğinin Öneme Yönelik Bir Araştırma** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ibrahim, Kamaludeen F. A. (2018), **Effect of Forensic Accounting on Fraud Detection in The Nigerian Deposit Money Bank**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Nasarawa State University Keffi.
- Islam, M. Jahirul vd. (2011), “Forensic Accounting as a Tool For Detecting Fraud and Corruption: An Empirical Study in Bangladesh”, **ASA University Review**, 5 (2), 77-85.
- İcra ve İflas Kanunu (1932), **T.C. Resmi Gazete**, 2128, (19.06.1932), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2004.pdf> (05.01.2020).
- Jans, Mieke (2009), “A Framewor for Internal Fraud Risk Reduction at IT Integrating Business Processes: The IFR2 Framework”, **The International Journal of Digital Accounting Research**, 9 (1), 1-29.
- Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu (2012), **T.C. Resmî Gazete**, 28338, (29.06.2012), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120629-2.htm> (22.11.2019).
- Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2013), **T.C. Resmi Gazete**, 28601 (Mükerrer), (28 Mart 2013), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130328M1-1.htm> (07.01.2020).
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (2019a), **Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar (Bağımsızlık Standartları Dâhil)**, <https://www.kgk.gov.tr/> (30.12.2019).
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (2019b), “**BDS 240 Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları**”, [https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/BDS%20240\(1\).pdf](https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/BDS%20240(1).pdf) (28.03.2020).
- Karacan, Sami (2012), “Hukuk ile Muhasebenin Kesişme Noktası: Adli Muhasebe”, **International Journal of Economic and Administrative Studies**, 8, 105-127.
- Karagöz, Yalçın (2016), **SPSS ve AMOS 23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler**, Birinci Baskı, Noel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Karausta, Tamer ve Dönmez, Adnan (2013), “Mesleki Hile ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Adli Denetim: Türkiye’de SPK’ dan Yetki Almış Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma”, **Mali Çözüm Dergisi**, 115, 59-88.
- Karşlıoğlu, İdris ve Karavardar, Alper (2019), “Adli Muhasebe Mesleğinin Muhasebe Meslek Mensupları Arasında Farkındalığı: Trabzon SMMMO Üyelerine Yönelik Bir Araştırma”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, 18 (56), 141-164.

- Kavak, Aylin (2016), **Hile Denetiminde Adli Muhasebecilik Mesleğinin Rolü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayhan, Ebru (2019), **Ombudsmanlık: Türkiye ve ABD Uygulamaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaymak, Can (1996), **Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Khersiat, Ola Mohammad (2018), “The Role of The Forensic Accountant in The Detection of Tax Fraud in Financial Statements: A Survey Study in The Jordanian Accounting and Auditing Offices and Firms”, **International Journal of Economics and Finance**, 10 (5), 145-153.
- Kılıçbey, Emel (2017), **Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebeciliğe Yönelik Algularının Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi: Kars, Ardahan ve Iğdır Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıymık, Hakkı (2015), **Örgütsel Kültür ve Örgütsel Muhasebe Kültürü ile Hileli Finansal Raporlama Arasındaki İlişki: BİST Hizmetler Endeksinde Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocaer, İlyas (2012), “Adli Muhasebe Uygulamalarına Kimler İhtiyaç Duyar?”, **Adli Muhasebe Uygulamaları E-Dergisi**, 1, 5-7.
- Kolar, Iztok ve Zdolšek, Daniel (2013), “Perceptions of Forensic Accounting Related to the Investigation of Corporate Criminal Offences”, **Journal of Criminal Investigation and Criminology/Ljubljana**, 64 (2). 182-194.
- Konkordato Komiserliği ve Alacaklılar Kuruluna Dair Yönetmelik (2019), **T. C. Resmî Gazete**, 30671, (30.01.2019), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190130-1.htm> (05.01.2020).
- Konur, Tuğba (2018), **Bilirkişilik ve Adli Muhasebe Müessesesi Çerçevesinde Uzman Tanıklık Faaliyetinin İncelenmesi: İstanbul İli Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal, İbrahim (2015), **Dijital Ortamdaki Finansal Hile Kontrolünde Adli Muhasebe: Bağımsız Denetçiler Üzerinde Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KPMG (2009), “Yöneticilerin Bakış Açısı ile Türkiye’de Suistimal: Riskler, Etkiler ve Alınması Gereken Dersler”, İstanbul.
- Kuchler, Deborah D. (2010), “An In-Depth Look at Direct Examination of Expert Witnesses”, **FDDC QUARTERLY**, 60 (2), 151-170.

- Kuloğlu, Gökhan (2007), **Adli Muhasebe Kapsamında Kredi Kartı Dolandırıcılıkları ve Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurşunel, Fahri vd. (2005), “İşletmelerde Kazanç Yönetimi Uygulamalarının Arkaplanı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, 8 (1-2), 171-187.
- Kurt, Ahmet (2013), **6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Perspektifinde Adli Muhasebecilik Mesleğine Bakış**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurt, Ganite ve Uçma, Tuğba (2009), “Adli Muhasebecilik Mesleği ve Adli Muhasebeci Olabilme Sürecinin Türkiye’deki ve Amerika’daki Yasal Düzenlemeler Açısından Karşılaştırılması”, **Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2, 160-178.
- Küçükdemirci, Hüseyin (2019), **E-Dönüşüm Sürecinin Mali Müşavirlik Mesleğine Etkileri ve İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Markman, Mitchael S. vd., (2006) “Other Dimensions Of Forensic Accounting”, **A Guide To Forensic Accounting Investigation**, (525-533), John Wiley&Sons, Inc., New Jersey (Yeni Kanada).
- Marşap, Beyhan (1995), **Muhasebe Mesleğinde İş Tatmininin Türkiye Açısından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meriç, Arzu (2015), **Türkiye’de Bilirkişilik Müessesesi Bağlamında Adli Muhasebe ile İlgili Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meservy, Rayman D. vd. (2006), “Certified Fraud Examiners: A Survey of Their Training, Experience and Curriculum Recommendations”, **Journal of Forensic Accounting**, 7 (1), 163-184.
- Modugu, Kennedy Prince ve Anyaduba, J. O. (2013), “Forensic Accounting and Financial Fraud in Nigeria: An Empirical Approach”, **International Journal of Business and Social Science**, 4 (7), 281-289.
- Morgan, Mark ve Nix, Wayne (2011), “CPA Perceptions of the Marketability, Career Enhancements and Quality of Services of Certified Fraud Examiners”, **Southern Business & Economic Journal**, 34, 31-50.
- Morgan, Mark vd. (2014), “Perceptions of the Value of a Certification in Fraud Examination”, **Journal of Forensic Studies in Accounting and Business**, 6 (1), 23-44.
- Njanike, Kosmas vd. (2009), “The Effectiveness of Forensic Auditing in Detecting, Investigating, and Preventing Bank Frauds”, **Journal of Sustainable Development in Africa**, 10 (4), 405-425.

- Oberholzer, Corné (2002), “**Quality Management İn Forensic Accounting**”, November, 1-7, https://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/28494/Oberholzer_Quality_2004.pdf?sequence=1&isAllowed=y (25.07.2019).
- Ocansey, Evans O. N. D. (2017), “Forensic Accounting and the Çombating of Economic and Financial Crimes in Ghana” **European Scientific Journal**, 13 (31), 379-393.
- Okoye, Emma I. ve Akamobi, Ndidika L. (2009), “The Role of Forensic Accounting in Fraud Investigation and Litigation Support”, **A Multi Disciplinary Journal**, 17(1), 39-44.
- Owojori, A. A. ve Asaolu, T.O. (2009), “The Role of Forensic Accounting in Solving the Vexed Problem of Corporate World”, **Europian Journal of Scientific Research**, 29(2), 183-187.
- Oyedokun, Godwin (2013), “**An Assessment of the Role of Forensic Accountants in Litigation Support Services (An Explanatory Approach)**”, 8 Aralık 2013, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2410664> (05.08.2019).
- _____ (2016), “**Forensic Accounting Investigation Techniques: Any Rationalization?**”, 22 Aralık 2016, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2910318> (05.08.2019).
- Öcal, Özgün (2011), **İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin İş Tatmini Düzeylerinin Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi: “İstanbul İli Maltepe İlçesi Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdoğan, Bünyamin (2019), **Uluslararası Mesleki Hile Uygulama Çerçevesi Doğrultusunda Hile Soruşturması; Bir Bankada Hile Vaka Çalışması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özeroğlu, Ali İhsan (2014), “Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2 (2), 180-196.
- Öztürk, Seyhan vd. (2019), “TRA 2 Bölgesi Akademisyenlerinin Bakış Açısıyla Adli Muhasebe Eğitimi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 81, 163-182.
- Pat, Hande (2018), “Konkordato Komiserinin Nitelikleri ve Görevleri”, <http://www.erdem-erdem.av.tr/yayinlar/hukuk-postasi/konkordato-komiserinin-nitelikleri-ve-gorevleri/> (11.01.2020).
- Pazarçeviren, Selim Yüksel (2005), “Adli Muhasebecilik Mesleği”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(2), 1-19.
- Pehlivan, Abdulkadir (2010), **Adli Muhasebe Eğitimi ve Türkiye’de Adli Muhasebe Eğitiminin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pehlivan, Abdulkadir ve Dursun, Adem (2012), “Türkiye’de Adli Muhasebe Eğitimine Yönelik Bir Araştırma”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 26 (2), 129-141.

- Pike, Joel E., ve Smith, A. Gerald (2014), "How Professionally Skeptical Are Certified Fraud Examiners?", **Journal of Forensic Studies in Accounting & Business**, 6 (1), 11-22.
- Ramaswamy, Vinita (2007), "New Frontiers: Training Forensic Accountants Within The Accounting Program", **Journal of College Teaching & Learning**, September, 4(9), 31-38.
- Ranallo, Lawrence F. (2006), "Forensic Investigations and Financial Audits: Compare and Contrast", **A Guide to Forensic Accounting Investigation**, Birinci Baskı içinde (109-117), John Wiley & Sons. Inc. Hoboken, New Jersey.
- Rezaee, Zabihollah ve Burton, E. James (1997), "Forensic Accounting Education: Insights from Academicians and Certified Fraud Examiner Practitioners", **Manegerial Auditing Journal**, 479-489.
- Rezaee, Zabihollah vd. (2004), "Forensic Accounting Education: A Survey of Academicians and Practitioners", **Journal of Forensic Accounting**, 11 (2), 181-202.
- Saçaklı, Yeşim (2011), **Adli Muhasebecilik Perspektifinde Türkiye'deki Üniversitelerde Muhasebe Denetimi Eğitimi ve Öneriler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarker, Madhobi (2020), "Forensic Accounting and Fraud Examination: Evidence from Bangladesh", **International Journal of Science and Business**, 4 (9), 138-144.
- Sermaye Piyasası Kurulu (2006), "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X No:22)", [http://spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/590\(11.11.2019\)](http://spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/590(11.11.2019)).
- _____ (t.y.), "Sermaye Piyasası Kurulunun Oluşumu", <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Index/0/1/1> (11.11.2019).
- Sigorta Denetim Elemanları Derneği (t.y.), "Sigorta Denetleme Kurulu Görev ve Yetki", <http://www.sigortadenetim.org/gorev-ve-yetki/> (11.11.2019).
- _____ (t.y.), "Sigorta Denetleme Kurulu Tarihçe", <http://www.sigortadenetim.org/tarihce/> (11.11.2019).
- Silverstone, Howard ve Sheetz, Michael (2007), **Forensic Accounting and Fraud Investigation for Non-Experts**, İkinci Baskı, John Wiley & Sons Inc. Hoboken, New Jersey.
- Singleton, Tommie W. vd. (2006), **Fraud Auditing and Forensic Accounting**, Üçüncü Baskı, John Wiley & Sons. Inc. Hoboken, New Jersey.
- Singleton, Tommie W. ve Singleton, Aaron J. (2010), **Fraud Auditing and Forensic Accounting**, Dördüncü Baskı, John Wiley & Sons. Inc. Hoboken, New Jersey (Yeni Kanada).
- Sofianti, Septarina P. D., vd (2014), "The Perception of The Practitioners and Students Towards the Subject of Forensic Accounting and Fraud Examination", **Journal of Economics, Business, & Accountancy Ventura**, 17 (2), 281-292.

- Söyler, Halil (2003), “İşletmelerde Yapılan Hilelerin Önlenmesine Yönelik Uygulamalar”, <http://www.alomaliye.com/2003/08/30/isletmelerde-yapilan-hilelerin-onlenmesi/> (16.04.2020).
- Şahin, Berca (2011), **Adli Muhasebecilik Mesleği ve 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Açısından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenel, Said A. ve Arslan, Öznur (2019), “Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde Adli Muhasebe Mesleğinin Rolü”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, 20(1), 293-308.
- Şenel, Said A. ve Darıcı, Sefer (2018), “Psikofizyolojik Tekniklerin Adli Muhasebe Alanında ve Suçun Ortaya Çıkarılmasında Kullanılmasına İlişkin Bir Tartışma: Nöromuhasebe Kavramına Farklı Bir Bakış”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 67, 381-391.
- Tapanjeh, Abdussalam M. A. ve Al Tarawneh, Ashwaq R. (2020), “Applicability of Forensic Accounting to Reduce Fraud and its Effects on Financial Statement of Jordanian Shareholding Companies From the Perspective of Judiciary and Certified Public Accountant” **International Journal of Financial Research**, 11 (2) 436-452.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, (t.y.) “Masak Sunuş”, <https://masak.hmb.gov.tr/sunus> (10.11.2019).
- _____ (t.y.) , “Hazine Kontrolörleri Kurulu Başkanlığının Görev ve Yetkileri”, <https://www.hmb.gov.tr/hazine-kontrolorleri-kurulunun-gorev-ve-yetkileri> (10.11.2019).
- Terzi, Serkan ve Kıymetli Şen, İlker (2015), “Adli Muhasebede Hilelerin Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 14, 477-490.
- Tilim, Revan (2019) **Muhasebe Meslek Mensuplarının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi: Osmaniye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toker, Baran (2007), “Demografik Değişkenlerin İş Tatminine Etkileri: İzmir’deki Beş ve Dört Yıldızlı Otellere Yönelik Bir Uygulama”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 8 (1), 92-107.
- Tor, Serhat Sefa (2011), **Örgütlerde İş Tatminini Etkileyen Demografik Faktörler ve Verimlilik: Karaman Gıda Sektöründe Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toraman, Cengiz vd., (2009), “Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik Çabalar: Adli Muhasebecilik Mesleği ve Uygulamaları”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 11(1), 17-55.

- Turgut, Özcan (2015), **Adli Muhasebe Kapsamında Yönetim Hilelerinin İncelenmesi ve Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu (t.y.), “**Türk Dil Kurumu Sözlükleri**” <http://sozluk.gov.tr/> (24.07.2019).
- _____ (t.y.) “**Güncel Türkçe Sözlük**” <http://sozluk.gov.tr/> (20.08.2019).
- Ulucan Özkul, Fatma ve Pektekin, Pınar (2009), “Muhasebe Yolsuzluklarının Tespitinde Adli Muhasebecinin Rolü ve Veri Madenciliği Tekniklerinin Kullanılması”, **World of Accounting Science**, 11 (4), 57-88.
- Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Derneği (t.y.), “Sertifikasyon”, https://www.acfetr.com/index.php?pg=sertifika_main (15.06.2020).
- URL, “Kimler Adli Muhasebeye İhtiyaç Duyarlar?” (t.y.), http://www.adli-muhasebe.com/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=15 (05.08.2019).
- _____, “Litigation Support Services”, (t.y.), <https://www.zfact.com/litigationsupport.htm> (13.08.2019).
- Vergi Usul Kanunu (1961), **T.C. Resmî Gazete**, 10703, (10.01.1961), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.213.pdf> (07.11.2019).
- Vona, Leonard W. (2008), **Fraud Risk Assesment: Building A Fraud Auditing**, John Wiley & Sons. Inc. Hoboken, New Jersey.
- Wang, Jim vd. (2016), “Current Availability of Forensic Accounting Education and State of Forensic Accounting Services in Hong Kong and Mainland China”, **Journal of Forensic & Invastigative Accounting**, 8(3), 515-534.
- Weiss, David J. vd. (1967), “**Manual for the Minnesota Satisfaction Questionnaire**”, Minnesota Studies in Vocational Rehabilitation.
- Wells, Josep T. (2017), **Corporate Fraud Handbook: Prevention and Detection**, Beşinci Baskı, John Wiley & Sons, Inc. New Jersey.
- Wolfe, David T. ve Hermanson, Dana R. (2004), “The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud”, *The CPA Journal*, 38-42.
- Yelboğa, Atilla (2007), “Bireysel Demografik Değişkenlerin İş Doyumu ile İlişkinin Finans Sektöründe İncelenmesi”, **Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4 (2), 1-18.
- Yılmaz, Dilek (2017), **Adli Muhasebe Kapsamında Bankalarda Yapılan Muhasebe Hileleri: Gaziantep İlindeki Adli Vakalar Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Nevzat (2020), “Türkiye’de Adli Muhasebe Eğitiminin Önemi ve Yeterliliği: SMMM Meslek Grubu Üzerinde Bir Uygulama”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi**, 4 (2), 414-430.

Yurdakul, Hüseyin (2005), **Bağımsız Denetimde Kalite Kontrol ve Türkiye’deki Uygulamaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yücel, Elif (2011), **Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye’deki Gelişme Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zengin, Sait (2017), **Finansal Tablo Hileleri ve Kobi TFRS Kapsamında Örnek Uygulamalar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zysman, Alan (t.y.), “Forensic Accounting Demystified”, <https://www.forensicaccounting.com> (05.08.2019).

_____ (t.y.), “What Types of Assignments Does a Forensic Accountant Perform?”, <https://www.forensicaccounting.com/four.htm> (06.08.2019).

_____ (t.y.), “What Would be a Typical Approach to a Forensic Accounting Assignment?”, [https://www.forensicaccounting.com/four\(5\).htm](https://www.forensicaccounting.com/four(5).htm) (09.08.2019).

_____ (t.y.) “What is Litigation Support?”, <https://www.forensicaccounting.com/two.htm> (11.08.2019).

EKLER

Ek 1: Anket Formu

Sayın katılımcı;

Bu anket, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Bilim Dalında yürütülmekte olan “Adli Muhasebe Kapsamında Hile Araştırmacılığı ve Türkiye’deki Mevcut Duruma Yönelik Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de Sertifikalı Hile Araştırmacılığı (Certified Fraud Examiner – CFE) konusundaki mevcut durumu ortaya koymaktır. Bu amaçla, değerli görüşlerini aşağıdaki anket formunda belirtmeniz araştırmanın sağlıklı sonuçlar üretmesi açısından elzemdir. Bu araştırma tamamen akademik amaçlı olup elde edilen bilgiler kesinlikle gizli tutulacaktır.

Göstermiş olduğunuz ilgi ve ankete zaman ayırarak görüşlerinizi, bilgi ve tecrübelerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkür ederiz.

Anket ile ilgili sorularınızı nagihanaktas57@gmail.com adresine mail atabilirsiniz.

Danışman: Prof. Dr. Engin DİNÇ

Araştırmacı: Nagihan AKTAŞ

GENEL BİLGİLER (1. BÖLÜM)				
Cinsiyetiniz:				
☐ Kadın		☐ Erkek		
Yaşınız:				
☐ 30 ve altı	☐ 31-40 arası	☐ 41-50 arası	☐ 51-60 arası	☐ 61 ve üzeri
En son mezun olduğunuz eğitim düzeyiniz:				
☐ Ön Lisans		☐ Lisans	☐ Yüksek Lisans	☐ Doktora
Esas uzmanlık alanınız:				
☐ Hile Araştırmacısı	☐ İç Denetçi	☐ Bağımsız Denetçi		
☐ Mali Müşavir	☐ Yeminli Mali Müşavir		Avukat	
☐ Emekli Polis	☐ Kurumsal Güvenlik ve Kayıp Önleme		☐ Akademisyen	
☐ Banka Denetçisi	☐ Özel Dedektif		☐ Psikolog	
☐ Bilgisayar Adli Bilişim Uzmanı	☐ Finans Uzmanı		☐ Diğer (lütfen belirtiniz)	
Esas uzmanlık alanındaki mesleki deneyiminiz:				
☐ 5 yıldan az	☐ 6-10 yıl	☐ 11-15 yıl	☐ 16-20 yıl	☐ 21 yıl ve üzeri

Ek 1: (Devamı)

Sertifikalı Hile Araştırmacılığı sertifikasını alma nedenlerinizi belirtiniz. (Birden fazla işaretlenebilir)					
☐ Diğer meslektaşlarımdan farklı olma isteği	☐ Yeni bir uzmanlık alanı olması				
☐ Sertifikasyon sürecinde kazanılan bilgi ve becerilerle kendimi geliştirme isteği	☐ Geleceğinin açık olması				
☐ Yeteneklerimi gösterme isteği	☐ Kariyerimde bana yardımcı olacak statü ve saygınlığı sağlayacağı düşüncesi				
☐ Ön plana çıkma isteği	☐ Zorlu ve heyecan verici iş fırsatları sağlayacağı düşüncesi				
☐ Yüksek kazanç beklentisi	☐ Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü				
☐ Diğer (Lütfen belirtiniz)					
Yaptığınız ya da yapmayı düşündüğünüz hile araştırmacılığı ek iş kategorisinde midir?					
☐ Evet ☐ Hayır					
HİLE ARAŞTIRMACILIĞININ GELECEĞİ (2. BÖLÜM)					
Hile araştırmacılığının geleceği ile ilgili aşağıdaki görüşlere katılım düzeyinizi işaretleyiniz. (1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum)					
	1	2	3	4	5
Lisans düzeyinde eğitim müfredatına girmesi gerektiğini düşünüyorum.					
Lisansüstü düzeyde eğitim müfredatına girmesi gerektiğini düşünüyorum.					
Meslek örgütleri ve özel kuruluşlar tarafından eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum.					
Verilen eğitim programlarının artması gerektiğini düşünüyorum.					
Hile araştırmacılığı hizmeti karşılığında alınan ücretin artacağını düşünüyorum.					
Hile araştırmacılığının önemli bir kazanç kapısı haline geleceğini düşünüyorum.					
Hile araştırmacılığı hizmetine olan talebin artacağını düşünüyorum.					
Hile araştırmacılığının çalışma koşullarının iyileşeceğini düşünüyorum.					
Hile araştırmacılığının önemli bir uzmanlık alanı haline geleceğini düşünüyorum.					
Hile araştırmacılığının bağımsız bir meslek olarak örgütlenmesi gerektiğini düşünüyorum.					
Hile araştırmacılığının alt uzmanlık alanı olarak tanınacağını düşünüyorum.					
Hile araştırmacılığı alanında uzman olan kişi sayısının artacağını düşünüyorum.					
Hile araştırmacılığına karşı farkındalığın artacağını düşünüyorum.					
Hile araştırmacılığının daha saygın bir konuma geleceğini düşünüyorum.					
Hile araştırmacılığının kanunlarla desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum.					

Ek 1: (Devamı)

MESLEĞİN İCRASI (3. BÖLÜM)		
Sertifikalı hile araştırmacılığını filen icra ediyor musunuz?		
☐ Evet ☐ Hayır		
<u>Cevabınız “Hayır” ise 7. Bölüme geçiniz.</u>		
İCRA EDENLER (4. BÖLÜM)		
Hile araştırmacılığındaki deneyiminiz:		
☐ 5 yıldan az ☐ 6-10 yıl ☐ 11-15 yıl ☐ 16-20 yıl ☐ 21 yıl ve üzeri		
Sertifikalı hile araştırmacılığını filen icra ettiğiniz süre boyunca kaç tane hile araştırması yaptınız?		
☐ 1-5 ☐ 6-10 ☐ 11-15 ☐ 16-20 ☐ 21 ve üzeri		
Hile araştırmacılığında hizmet verdiğiniz sektörü işaretleyiniz. (Birden fazla işaretlenebilir)		
☐ Kamu Sektörü ☐ Özel Sektör		
Hile araştırmacılığında hizmet verdiğiniz sektörün ekonomik yapısını işaretleyiniz. (Birden fazla işaretlenebilir)		
☐ Ticaret Sektörü ☐ Üretim Sektörü ☐ Hizmet Sektörü		
Hile araştırmacılığında hizmet verdiğiniz kurumun sermaye türünü işaretleyiniz. (Birden fazla işaretlenebilir)		
☐ Yerli ☐ Yabancı ☐ Karma		
Hile araştırmacılığında hizmet verdiğiniz kurumun faaliyet türünü işaretleyiniz. (Birden fazla işaretlenebilir)		
☐ Bankacılık ve Finansal Hizmetler	☐ Sağlık	☐ Sigorta
☐ İnşaat	☐ Petrol ve Gaz	☐ Emlak
☐ Üretim	☐ Teknoloji	☐ Basın Yayın
☐ Madencilik	☐ Eğitim	☐ Telekomünikasyon
☐ Devlet ve Kamu Yönetimi	☐ Toptan Satış Ticareti	☐ Gaz, Su, Elektrik
☐ Tarım, Ormancılık, Balıkçılık, Avcılık	☐ Perakende	☐ Sanat, Eğlence ve Rekreasyon
☐ Dini, Yardım ve Sosyal Hizmetler	☐ Nakliye ve Depo Hizmetleri	☐ Diğer (lütfen belirtiniz)
Yürüttüğünüz araştırmalarda herhangi bir hileyle karşlaştınız mı?		
☐ Evet ☐ Hayır		
<u>Cevabınız “Hayır” ise 6. Bölüme geçiniz.</u>		

Ek 1: (Devamı)

HİLEYE İLİŞKİN BİLGİLER (5. BÖLÜM)	
Hile araştırmacılığında karşılaştığınız hile türlerini işaretleyiniz. (Birden fazla işaretlebilir)	
☐ Nakit Mevcudunun çalınması	☐ ek Hilesi
☐ Aşırma	☐ Yazar Kasa Hilesi
☐ Nakit Hırsızlığı	☐ Nakdi Olmayan (Stok ve Diğer Varlık Hilesi)
☐ Fatura Hilesi	☐ Yolsuzluk
☐ Bordro Hilesi	☐ Finansal Tablo Hilesi
☐ Gider �deme Hilesi	
Hile araştırmacılığında karşılaştığınız hilelerin kim tarafından yapıldığını işaretleyiniz. (Birden fazla işaretlebilir)	
☐ alışanlar ☐ Őef ve Amirler ☐ Müdürler ☐ Yönetim Kurulu ☐ Ortaklar	
Hile araştırmacılığında karşılaştığınız hileleri gerçekleştiren kişilerin kurumdaki çalışma süresi hangi aralıktadır? (Yaklaşık olarak işaretleyiniz)	
☐ 1 yıldan az ☐ 1-5 yıl ☐ 6-10 yıl ☐ 11-15 yıl ☐ 16-20 yıl ☐ 21 yıl ve �zeri	
Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğiniz kurumlarda hilelerin hangi departmanda gerçekleştiğini belirtiniz. (Birden fazla işaretlebilir)	
☐ Muhasebe Departmanı	☐ Finansman Departmanı
☐ Satış ve Pazarlama Departmanı	☐ �retim Departmanı
☐ Satın Alma Departmanı	☐ Araştırma ve Geliştirme Departmanı
☐ İnsan Kaynakları Departmanı	☐ Müşteri Hizmetleri Departmanı
☐ İdari Destek Departmanı	☐ Diğer (Lütfen belirtiniz)
Hile araştırmacılığında karşılaştığınız hilelerin kaynağını işaretleyiniz. (Birden fazla işaretlebilir)	
☐ alışma Süreleri	☐ Hammadde Tüketimi
☐ Enerji Tüketimi	☐ Stoklar
☐ Maddi Duran Varlıkların Kullanımı	☐ Satış İşlemleri
☐ Satın Alma İşlemleri	☐ Tahsilat ve �deme İşlemleri
☐ Finansal Tablolar	☐ Diğer (Lütfen belirtiniz)

Ek 1: (Devamı)

İŞ MEMNUNİYETİ (6. BÖLÜM)					
Sertifikalı hile araştırmacılığı ile ilgili iş memnuniyet derecenizi belirten aşağıdaki maddelere katılım düzeyinizi belirtiniz. (1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum)					
	1	2	3	4	5
Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun hukuki yapısından memnunum.					
Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun kurumsal yapısından memnunum.					
Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun ekonomik büyüklüğünden memnunum.					
Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun tutum ve davranışlarından memnunum.					
Hile araştırmacılığı hizmeti verdiğim kurumun çalışma ortamından memnunum.					
Hile araştırmacılığının sağladığı itibar ve saygınlıktan memnunum.					
Hile araştırmacılığının yeteneklerimi kullanabilme imkânı vermesinden memnunum.					
Hile araştırmacılığıyla ilgili eğitim olanaklarından memnunum.					
Verdiğim hile araştırmacılığı hizmeti karşılığında duyduğum başarı hissinden memnunum.					
Verdiğim hile araştırmacılığı hizmetiyle başkaları için bir şeyler yapabildiğimi hissettiğim için memnunum.					
Hile araştırmacılığının sağladığı kazanç düzeyinden memnunum.					
Hile araştırmacılığına gösterilen ilgiden memnunum.					
Hile araştırmacılığının sağladığı çalışma koşullarından memnunum.					
Hile araştırmacılığının sağladığı bağımsız çalışma imkanından memnunum.					
Hile araştırmacılığının kendi yöntemlerimi kullanma imkânı vermesinden memnunum.					
Hile araştırmacılığı, gelecek garantisi sunduğu için memnunum.					
Hile araştırmacılığındaki mesleki rekabetten memnunum.					
Hile araştırmacılığının sağladığı sosyal statüden memnunum.					
Verdiğim hile araştırmacılığı hizmeti karşılığında elde ettiğim takdir edilme duygusundan memnunum.					
Toplumun kültür yapısından memnunum.					
<u>Anketi burada sonlandırınız.</u>					

Ek 1: (Devamı)

İCRA ETMEYENLER (7. BÖLÜM)	
Aşağıdaki sertifikalı hile araştırmacılığını icra etmeme sebeplerinden sizin için önemli olan 5 tanesini işaretleyiniz.	
☐ Hile araştırmacılığının tanınmıyor olması	☐ Çok zaman alması
☐ Kanuni eksiklikler	☐ Esas işlerimin yoğun olması
☐ Yeteri kadar kazanç getirmemesi	☐ Maliyetli olması
☐ Yeteri kadar talep olmaması	☐ Rekabetin yoğun olması
☐ Hiç iş teklifi gelmemesi	☐ Haksız rekabet
☐ Çok yorucu olması	☐ Bağımsızlığın korunamaması
☐ Çok tehlikeli olması	☐ Kişisel çıkarlarıyla çatışması

ÖZGEÇMİŞ

Nagihan AKTAŞ. 2009 yılında Mevlüt Selami Yardım İlköğretim Okulu'nu; 2013 yılında Akçaabat Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ni; 2017 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü'nü bitirdi. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı. Halen (2021) Gebze Teknik Üniversitesi – İşletme Fakültesi'nde “araştırma görevlisi” olarak çalışmaktadır.

AKTAŞ, bekâr olup, İngilizce bilmektedir.

